

AKBAR EYDI
ISLAMSKO IRFANSKE TEME

Naslov djela: Islamsko irfanske teme

Priredio: Akbar Eydi

S perzijskog prevli: Amar Imamović, Ertan Basarik, Ibrahim Avdić

Uređivački odbor: prof. dr. Munib Maglajlić, Ibrahim Avdić, Nirha Efendić

Redaktor: hfz.Ensar Karaman

Akbar Eydi

ISLAMSKE IRFANSKO TEME

PREVELI S PERZIJSKOG
Amar Imamović, Ertan Basarik, Ibrahim Avdić

Sarajevo, 2004

ISBN 9958 - 657- 03- 1

DANI AŠURE

Uloga imameta u islamskom životu

Tema imameta nije svojstvena samo šijjskom mezhebu, ona je sveislamska i još šire – provlači se kroz čitavu prošlost. Predvodnik svih imama kroz cijelu historiju jeste naš Poslanik s.a.v.a. Druga tema o kojoj ćemo raspravljati jeste Ehli-bejt a.s. sa stanovišta Kur'ana. Centralni ajet Kur'ana koji tretira tematiku porodice Božijeg Poslanika je 33. ajet sure El-Ahzab:

إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَ كُمْ تَطْهِيرًا

Zaista, Allah je odlučio da od vas, o porodico Poslanikova, odstrani sve nečistoće i da vas očisti čišćenjem potpunim.

Časni Kur'an na više mesta ističe da svi poslanici, bez izuzetka, nisu nikad za svoj trud tražili nikakvu nagradu ni zahvalu od ljudi. Međutim, u slučaju našega Poslanika, Muhammeda, neka je mir na njega i njegovu porodicu, Kur'an mu nalaže da kaže sljedeće:

فُلَّا أَسْأَلْكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةُ فِي الْقُرْبَىٰ

Ja od vas nikakve nagrade ne tražim, osim ljubavi prema mojoj rodbini. (Eš-Šura, 23)

Sliču primjenu ove kur'anske mudrosti vidimo i u našem svakodnevnom životu. Naprimjer, jedan ozbiljan učitelj koji istrajava u podučavanju svojih učenika i potiče ih na učenje, on ovakvim svojim djelovanjem želi samo da oni nauče ono što on predaje, a krajnji cilj toga je da se oni sami okoriste tim zanjem.

Kakvu nam poruku Kur'an šalje ovim ajetom? Šta označava riječ *kurba*, spomenuta u Kur'anu? Ovakvi pojmovi nisu samo puka historijska činjenica zapisana u knjigama, već su kur'anski nazivi koji svjedoče

jednu zbilju prema kojoj mi trebamo imati definiran odnos. Na Sudnjem danu bit ćemo pitani koliko smo bili upoznati s Kur'anom i njegovom zbiljom. Kur'an prenosi govor Poslanika s.a.v.a., koji će on izreći na Sudnjem danu:

وَقَالَ الرَّسُولُ يَا رَبِّ إِنَّ قَوْمِي أَتَخَذُوا هَذَا الْقُرْآنَ مَهْجُورًا

Poslanik je rekao: Gospodaru moj, narod moj ovaj Kur'an je odbacio. (El-Furkan, 30)

U nekoliko naših sljedećih druženja razgovarat ćemo o pitanju Ašure i razlozima njezine pojave. U čitavoj historiji nemamo primjer da se prema najbližim srodnicima nekoga ko je bio vođa nekog pokreta ljudi odnose na tako surov način neposredno nakon njegove smrti. U našem slučaju, o kakvom je vođi riječi najbolje se može vidjeti iz jednog historijskoga događaja – bitke na Uhudu, kada su muslimani doživjeli poraz. Nakon svršetka bitke, muslimani su vidjeli jednu ženu kako vodi kamilu na kojoj su bila tri mrtvaca povješana i zavezana, pa su je pitali šta se dogodilo u bici. Ona odgovori: “Mi smo pobijedili!” “Pa ko su ti ovi na kamili?” “To su mi muž, sin i otac”, odgovori ona. Na to je upitaše: “Pa kako smo onda pobijedili?”, a ona uzvrati: “Pa važno je da je Poslanik ostao živ!”

Eto, tako su svoga vođu ranije voljeli. Pa šta je bilo razlogom da se nakon kratkog vremena na tako surov način odnose prema njegovoj porodici?

Pojam imâm kako ga Kur'an tretira

وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ فِي إِمَامٍ مُّبِينٍ

Mi smo sve stvari zapisali u jasnoj Knjizi (Imamu). (Ja-sin, 30)

Kada se Kur'an bavi pitanjima društva, on koristi izraze *imam* ili *imami*. Kur'an govori o dvije vrste imameta. Jedan je imamet nevjerstva, o čemu kaže:

وَإِنْ تَكُنُوا أَيْمَانَهُمْ مَنْ بَعْدَ عَهْدِهِمْ وَطَعَنُوا فِي دِينِكُمْ فَقَاتِلُوا أَنِّمَةَ الْكُفَّارِ
إِنَّهُمْ لَا أَيْمَانَ لَهُمْ لَعْنَهُمْ يَنْتَهُونَ

A ako prekrše zakletve svoje, poslije zaključenja ugovora s njima, i ako vjeru vašu budu vrijedjali, onda se borite protiv imama bezvjerstva – za njih, zaista, ne postoji zakletve – da bi se okanili. (Et-Tevba, 12)

O karakteristikama ovih imama Kur'an na drugom mjestu kaže:

وَلَدَ أَرْسَلْنَا مُوسَى بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانًا مُبِينًا إِلَى فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ فَاتَّبَعُوا أَمْرَ فِرْعَوْنَ وَمَا أَمْرُ فِرْعَوْنَ بِرَشِيدٍ يَعْدُمُ قَوْمَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَأَوْزَدَهُمُ النَّارَ وَبِئْسَ الْوَرْدُ الْمَوْرُودُ

I Mi smo poslali Musaa sa jasnim znakovima i moćnom snagom, faraonu i njegovim saradnicima, ali narod je slijedio faraona u njegovoj naredbi, a to nije bila ispravna naredba, (i zato što su slijedili faraona na Ovom svijetu) na Sudnjem danu predvodit će faraon svoj narod i u vratu ga odvesti. (Hud, 96-98)

Ovaj narod koji je slijedio faraona bit će, dakle, proklet i na Ovom i na Onom svijetu. Faraonova naredba ne odnosi se samo na uže shvaćanje života, nego na cijeli sistem i način življjenja na koji je on pozivao i koji je širio među ljudima. Ovo su osobine imameta kufra.

Kur'an, također, navodi osobine imama na putu istine kada kaže:

وَجَعْلَنَا هُمْ أَئِمَّةً يَهُؤُونَ بِأَمْرَنَا وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ وَإِقَامَ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ وَكَانُوا لَنَا عَابِدِينَ

Učinismo ih imamima koji upućuju po zapovijedi Našoj, i nadahnuli smo ih da čine dobra djela, i da namaz obavljaju, i da milostinju udjeluju, a samo su Nama bili pokorni. (El-Enbija, 73)

Kur'an navodi nekoliko osobina ove skupine imama, čime ih odvaja od imama kufra. Prva njihova karakteristika je sadržana u činjenici da ih je sam Allah dž.š. odabrao, a druga i treća je da Božjom zapovijedi upućuju i čine dobra djela. Ovim ajetom želi se istaći da oni nisu činili ta djela samo zato što su im bila preporučena *vahjom* (objavom). Zato se i kaže: *a samo su Nama bili pokorni*.

Kur'an za Poslanika kaže:

آمَنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ

Poslanik vjeruje u ono što mu Allah objavljuje. (El-Bekara, 285)

Iman je prožimao cijelo njihovo biće, kako razmišljanje, tako i srce i ahlak. Iz navođenih ajeta možemo izvući zaključak da čovječanstvo ima dva oblika imameta. Jednu skupinu čine oni koje narod odabira, a drugu oni koje odabira Allah dž.š. Nabrajajući osobine pripadnika objiju ovih - skupina, Kur'an obznanjuje znakove pomoću kojih se može odrediti koji

pojedinac pripada kojoj skupini. Samo jedna skupina, a ne obje, poziva narod istini i ibadetu. Allah kaže:

قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَذْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ

Reci: "Ovo je moj put i ja vas pozivam ka Allahu, imajući jasne dokaze." (Jusuf, 108)

Naravno, ovdje se misli na pozivanje znanjem, razumom i logikom, a u nastavku ajet kaže:

أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ

Ja i svako onaj koji me slijedi (ovakvi smo), i neka je Uzvišen Allah, daleko od toga da ja Njemu činim širk.

Poziv druge skupine imama možemo vidjeti u obraćanju faraona svojim podanicima:

وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ مَا عَلِمْتُ لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرِي فَأَوْقَدْ لِي يَا هَامَانُ عَلَى الطَّيْنِ فَاجْعَلْ لِي صَرْحًا لَعَلَى أَطْلَعَ إِلَى إِلَهٍ مُوسَى وَإِنِّي لَأَظْنُهُ مِنَ الْكَاذِبِينَ

"O velikaši", reče faraon "ja ne znam da vi imate drugog boga osim mene, a ti, o Hamane, peci mi opeke i sagradi mi toranj da se popnem k Musaovu Bogu, jer ja mislim da je on, zaista, lažac! (El-Kasas, 38)

Na drugom mjestu u Kur'anu faraon kaže:

مَا أُرِيكُمْ إِلَّا مَا أَرَى وَمَا أَهْدِيْكُمْ إِلَّا سَبِيلَ الرَّشَادِ

"Savjetujem vam samo ono što mislim, a na pravi put ću vas samo ja izvesti." (El-Mu'min, 29)

فَاسْتَخْفَ قَوْمَهُ فَأَطَاعُوهُ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ

I faraon je narod svoj učinio poniženim i sitnim i zato su ga poštivali, oni su doista bili narod grešni. (Ez-Zuhraf, 54)

Dakle, po Kur'anu, faraon je provodio silu nad svojim narodom, no i pored toga krivicu ne pripisuje samo faraonu, nego jedan njen dio pripisuje i njegovom narodu zato što ga je svjesno slijedio, znajući da čini grijeh i pristajući na poniženje. Kur'an opisujući narod faraona koristi izraz *fasik* (فاسق). Ova riječ je u značenju čovjeka koji, krećući se nekim pravcем, zastranjuje u lijevu ili u desnu stranu. U tom smislu ajet

želi ukazati na činjenicu da su oni prihvatajući ovaj put skrenuli sa puta fitreta i čovječnosti.

Kur'an je ukazao na postojanje dviju različitih skupina, s obzirom na vrstu imameta, te naveo njihove glavne osobine. U nastavku Kur'an obznanjuje jednu drugu veoma važnu istinu – da će ljudi i na Ovom i na Onom svijetu biti sa imamom kojeg sami odaberi. Na koji način život i Ovoga i Onoga svijeta određuje imam kojeg smo odabrali? U odgovoru na ovo pitanje prije svega treba pojasniti neke zbilje vezano za čovjeka. Ako se razmotri ponašanje ljudi, naći će se da njihova zbilja počiva na trima činiocima:

1. razmišljanju,
2. osobinama,
3. ispoljavanju prethodnih činilaca kroz djela.

Ako naše misli i ahlak preuzmemo od čovjeka koji vodi istini, sigurno će i treći činilac (djelo) doći do svoga ispunjenja. Ovo bi bilo kratko pojašnjenje jedne veoma ozbiljne teme, a kroz koje se može razumjeti i odgovor na postavljeno pitanje.

Prihvatajući ovu istinu, pogledajmo šta nam Kur'an kaže o ulozi našeg Poslanika i šta nam nalaže po pitanju našeg odnosa prema njemu. Prije svega, Kur'an eksplicitno ističe koji je pravi put spasa:

وَأَنْ اعْبُدُونِي هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ

Robujte Meni, to je Pravi put. (Jasin, 61)

U drugom ajetu Kur'an pojašnjava cijeli program pristupa tom putu kada kaže:

وَإِنَّكَ لَتَدْعُوْهُمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

Ti njih pozivaš Pravom putu. (El-Mu'minun, 73)

Jedan drugi ajet također kaže:

Ti njih zaista upućuješ na Pravi put. (Eš-Šura, 52)

Istovremeno, Kur'an kao potpuna knjiga ne zaboravlja da opomene čovjeka vezano za imame zablude i zastranjena:

وَجَعْلَنَا هُمْ أَئِمَّةً يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ لَا يُنصَرُونَ

Oni su imami koji pozivaju vatri i na Sudnjem danu oni neće biti ničim pomognuti. (El-Kasas, 41)

Također, na drugom mjestu u Kur'anu rečeno je:

يَقْدُمُ قَوْمَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَأُولَئِكُمُ النَّارُ وَبِئْسَ الْوَرْدُ الْمُؤْرُودُ

On će na Sudnjem danu predvoditi svoje sljedbenike i u vatru ih uvesti. (Hud, 98)

U 41. i 42. ajetu sure El-Kasas stoji:

وَجَحْنَاهُمْ أَنَّمَّا يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ لَا يُنْصَرُونَ وَأَنْبَغَتَهُمْ فِي هَذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ هُمْ مِنَ الْمَقْبُوحِينَ

Učinili smo ih imamima koji pozivaše u vatru – a na Sudnjem danu niko im neće pomoći – i popratismo ih prokletstvom na Ovom svijetu, a na Onom svijetu bit će od svakog dobra udaljeni.

Na samom kraju, Kur'an jednom rečenicom zaokružuje cijeli niz navođenih ajeta:

يَوْمَ نَدْعُو كُلَّ أُنَاسٍ بِإِمَامِهِمْ فَمَنْ أُوتَيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَأُولَئِكَ يَقْرَءُونَ كِتَابَهُمْ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتَبَلا

A na Dan kada pozovemo sve ljude s imamom njihovim: oni kojima se knjiga njihova da u desnu ruku njihovu čitat će knjige svoje i neće im biti ni koliko trud jedan učinjena nepravda. (El-Isra, 71)

Sada se nameće se jedno logično pitanje: Kakav cilj ima Kur'an u vidu time što nam navodi dvije suprostavljene vrste imama i dvije skupine ljudi koje oni predvode?

Jedan općeniti zakon

U Kur'anu se spominje jedan općeniti zakon koji nam umnogome pomaze razumijevanje imameta, i ne samo njega, već i svih vidova života:

فَتَبَرُّ عِبَادُ الَّذِينَ يَسْتَمْعُونَ الْقُوْلَ فَيَنْتَهُونَ أَحْسَنَهُ أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَأُولَئِكَ هُمُ أُولُوا الْأَلْبَابِ

„Obraduj robeve Moje, one koji ponovo slušaju govor i slijede ono najljepše u njemu (nakon što dobro analiziraju). Oni su ti koje je Allah na Pravi put uputio i oni su posjednici razuma. (Ez-Zumer, 17-18)

Dakle, ono što se jasno da razumjeti iz ajeta jeste činjenica da Allah dž.š. smatra upućenim i razumnim one koji posjeduju ove tri osobine, tj.

koji sa pažnjom slušaju, dobro analiziraju ono što čuju i zatim slijede najbolje u tome što je rečeno.

U drugom ajetu koji kazuje o istom stoji:

أَفَمَنْ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ أَحُقُّ أَنْ يُتَبَّعَ أَمْنَ لَا يَهْدِي إِلَّا أَنْ يُهْدَى فَمَا لَكُمْ
كَيْفَ تَحْكُمُونَ

Pa da li je onda dostojni da se slijedi onaj koji na Pravi put upućuje ili onaj koji ni sam nije na Pravom putu, osim ako ga neko drugi na Pravi put ne uputi? Šta vam je, kako rasudujete?! (Junus, 35)

Tumačeći ovaj ajet, allame Tabatabai primjećuje da on predstavlja poziv ljudima da se okrenu istinskoj prirodi jer je to zakon koji nad svima nama vlada. Cijelo čovječanstvo primjenjuje ovo načelo jer je ono utemeljeno na fitretu. Ako neko skrene sa ovog puta, sigurno je morao postojati neki razlog koji je izvana djelovao na njega. Nameće se pitanje: Zašto su odlutali sa puta istine oni koji su mislili da djeluju u skladu s njim? Kada biste ih pitali zašto su to činili, rekli bi da su mislili kako je istina ono što su činili. Samo ovo svjedoči da je čovjek prisiljen djelovati prema zakonu fitreta i da svaki pojedinac vidi sebe obaveznim slijediti istinu. Ako smo prihvatali općeniti zakon fitreta koji se tiče svih ljudi, možemo iz njega izvući jedan drugi zakon, drugo pravilo. To pravilo bi glasilo:

1. Obavezno je pokoravanje onome koji poziva istini.

Prirodno je da iz ovoga proizlazi jedno drugo pravilo, koje stoji nasuprot prvom:

2. Obavezno je izbjegavanje svega što je zabluda (*batil*).

Ta dva vjerska načela manifestiraju se kroz ljubav Božijih prijatelja i mržnju Božijih neprijatelja, odnosno Božiji ugodnici pozivaju istini, a Božiji neprijatelji neistini. Kur'an, također, govori i o jednom drugom zakonu fitreta:

إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا يُقْبِلُونَ الصَّلَاةَ وَإِنَّمَا يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ
وَهُمْ رَاكِبُونَ

Vaši zaštitnici su samo Allah i Poslanik Njegov i vjernici koji ponizno molitvu obavljaju i zekat daju dok su na rukuu. (El-Maida, 55)

Kao što je očigledno, ajet navodi u nizu one pod čijim je vođstvom i slijedenjem vjerniku obezbijeđena vječna sreća. Na prvom mjestu i iznad

svega je Allah dž.š., potom Poslanik, i na kraju vjernici, ali sa sljedećim svojstvima:

- koji obavljaju namaz;
- koji daju zekat dok su na rukuu.

Nakon što smo se uvjerili u postojanje vjernika čije je slijedeće obavezno, trebamo vidjeti pod kojim uvjetima Allah dž.š. daje imamet određenim ličnostima.

Uzvišeni Gospodar je Onaj Koji najbolje poznaje zakonitosti. Stvorio je svijet na vrlo preciznim matematičkim zakonima. Među svim ljudima, poslanici su bili ti koji su najpotpunije poštivali zakone, pa i one društvene. Jusuf a.s. bio je spremjan sedam do devet godina provesti u zatvoru, odlučan da ne prekrši jedan Božiji zakon. Nakon što izlazi iz zatvora, poziva žene koje su ga navodile na zlo te izjavljuje da će se sada objelodaniti istina. Nakon što su žene javno priznale svoj grijeh, Jusuf ih ne želi poniziti; htio je samo pokazati da nije od onih koji su izdali povjerenje svoga gospodara (namjesnika, vlasnika kuće u kojoj je živio). Zašto? Allah dž.š. nikad neće podržati izdajice i oni će biti suočeni sa propašću. Uzvišeni Gospodar, budući da je stvorio sva stvorena, prema svakom od njih ima poštovanje, i upravo zato haram je nekoga ogovaratiti, iznositi priče i neistine o njemu jer je sve to kršenje Božijeg zakona. U svakom slučaju, primjer Jusufa a.s. primjer je poštivanja zakona i u natežim uvjetima i okolnostima.

Zakonitost i uvjete dovođenja u položaj imameta Allah dž.š. na najbolji način prikazuje kroz kazivanje o Ibrahimu a.s.

وَإِذْ أَبْتَلَى إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلَمَاتٍ فَأَتَمَّهُنَّ قَالَ إِلَيْيَ جَاءَكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا قَالَ
وَمَنْ ذُرَيْتَ قَالَ لَا يَتَّلَعَّ عَهْدِي الظَّالِمِينَ

I kada je Ibrahim Gospodar njegov određenim riječima stavio na kušnje, i on ih u potpunosti ispunio, Allah je rekao: "Ja te postavljam za imama ljudima." "I neke potomke moje", zamoli on. A Allah reče: "Moje obećanje neće obuhavatiti zalime (grešnike i prestupnike)." (El-Bekara, 124)

Iz ovog ajeta na najbolji način se može razumjeti položaj imameta sa stanovišta Kur'ana. Prije svega, Ibrahim a.s. bio je u poodmakloj životnoj dobi kada se odvija ovaj njegov razgovor sa Bogom. Nakon života ispunjenog svjedočenjem jedinstva Uzvišenoga Boga i iskušenja koja bi malo koji čovjek uspio uspješno prebroditi, dat mu je položaj imama i obe-

ćanje za neke od potomaka njegovih. Što se tiče ovoga događaja, u njemu postoje tri stavke koje su za nas od velike važnosti:

- vrijeme u kojem se događaj zbio,
- objašnjenje koga svojim značenjem obuhvata riječ *zalim*,
- objašnjenje na koga se odnosi odluka Gospodara i kome će biti dodijeljen imamet.

Što se tiče vremena u kojem se događaj zbio i načina na koji se to - dogodilo, želi se skrenuti pažnja na vrijeme kada je Ibrahim a.s. postao otac, a zna se je on stekao djecu u poznim godinama, što svjedoče i ajeti iz sure Hud:

وَلَقَدْ جَاءَتْ رُسُلًا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَىٰ قَالُوا سَلَامٌ فَمَا لَبِثَ أَنْ
جَاءَ بِعْجُلٍ حَيْنَدٍ فَلَمَّا رَأَىٰ أَيْدِيهِمْ لَا تَصِلُ إِلَيْهِ نَكَرُهُمْ وَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خَيْفَةً
قَالُوا لَا تَحْفَ إِنَّا أَرْسَلْنَا إِلَيْ قَوْمٍ لُوطٍ وَامْرَأَتُهُ قَائِمَةٌ فَضَحَكَتْ فَبَشَرَنَا هَا
بِإِسْحَاقَ وَمَنْ وَرَاءَ إِسْحَاقَ يَعْقُوبَ قَالَتْ يَا وَيُلْتَى الَّذِي وَأَنَا عَجُورٌ وَهَذَا
بَعْلَىٰ شَيْخًا إِنْ هَذَا لَشَيْءٌ عَجِيبٌ قَالُوا أَتَعْجَبِينَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ رَحْمَتُ اللَّهِ
وَبَرَكَاتُهُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الْبَيْتِ إِنَّهُ حَمِيدٌ مَحِيدٌ

I Ibrahimu smo izaslanike Naše poslali da mu donesu radosnu vijest. "Mir!" – rekoše; – "Mir!" – odgovori on, i ubrzo im donese pečeno tele. A kad vidje da ga se ruke njihove ne dотику, on osjeti da su čudni i obuze ga neka zebnja od njih. "Ti se ne boj!" – rekoše oni – "mi smo Lutovu narodu poslani." A žena njegova stajaše tu, i osmjejahu se, i Mi je obradovasmo Ishakom, a poslije Ishaka Jakubom. "Jadna ja!" – reče – "zara da rodim ovako stara, a i ovaj moj muž je star. Ovo je zaista nešto neobično!" "Zar se čudiš Allahovoj moći?" – rekoše oni – "Allahova milost i Njegovi blagoslovi su na vama, porodico vjerovjesnička. On je dostojan hvale i On je plemenit!" (Hud, 69-73)

Dakle, Ibrahim i njegova žena su u poznoj životnoj dobi stekli djecu, na čemu se on i zahvaljuje Uzvišenom:

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي وَهَبَ لِي عَلَى الْكِبَرِ إِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ إِنَّ رَبِّي لَسَمِيعٌ
الْدُّعَاءُ

Hvala Gospodaru, Koji me je obdario djecom, Ismailom i Ishakom, u starosti, On zaista prima dovu onih koji mu se mole. (Ibrahim, 39)

U suri Hidžr navodi se susret Ibrahima sa izaslanicima iz drugog ugla, a koji, također, potvrđuje već spomenutu činjenicu da je Ibrahim u poznim godinama dobio porod.

وَنَتَّهُمْ عَنْ ضَيْفِ إِبْرَاهِيمَ إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ قَالُوا سَلَامًا قَالَ إِنَّا مِنْكُمْ وَجَلُونَ قَالُوا لَا تَوْجِلْ إِنَّا نُبَشِّرُكُ بِعِلْمٍ قَالَ أَبْشِرْنُّونِي عَلَى أَنْ مَسْتَقِي الْكَبْرُ فِيمَ تُبَشِّرُونَ قَالُوا بَشِّرْنَاكَ بِالْحَقِّ فَلَا تَكُنْ مِنَ الْقَاطِنِينَ

I obavijesti ih o gostima Ibrahimovim, kada su mu ušli i rekli: "Mir!" – on je rekao: "Mi smo se vas uplašili." "Ne plasi se!" – rekoše – "donosimo ti radosnu vijest, učena sina ćeš imati." "Zar mi donosite radosnu vijest sada kad me je starost ophrvala?" – reče on – "čime me radujete?" "Donosimo ti radosnu vijest koja će se doista obistiniti" – rekose oni – "zato nadu ne gubi!" (El-Hidžr, 51-54)

U nastavku Ibrahim izriče istinu koja se odnosi na sva pokoljenja pa tako i na one koje tek trebaju doći:

قَالَ وَمَنْ يَقْطُطْ مِنْ رَحْمَةِ رَبِّهِ إِلَّا الضَّالُّونَ

"Nadu u milost Gospodara svoga mogu gubiti samo oni koji su zabludjeli" - reče on (Hud, 55)

Iz rečenog možemo zaključiti da su sva pitanja koja su postavljeni Ibrahim i ostali poslanici a.s., kada bi im bila pružena takva prilika, bila postavljana radi onih potonjih, da bi oni mogli što bolje razumjeti i okoristiti se prošlim događajima zarad svoje upute. Iz kur'anskih ajeta je nedvojbeno jasno da je Ibrahim a. s. bio poslanik, da je pozivao ljudе u vjeru, da su mu dolazili meleki i dostavljali mu Objavu, a sve to dok još uvijek nije postao imam. Događaj njegovog postavljenja za imama desio se nakon iskušenja žrtvovanja svoga sina. Ajet veoma jasno potvrđuje ovu činjenicu kada kaže da je nakon svih ispita i proba na koje je Uzvišeni Gospodar stavio Ibrahima a. s., i nakon što ih je on uspješno položio, tek tada ga je Gospodar učinio imamom. U ovom svjetlu se - poima veličina položaja imama. Sljedeće što treba shvatiti iz ajeta odnosi se na riječi Uzvišenog:

قَالَ لَا يَئَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ

Moje obećanje (ugovor) neće obuhavatiti zalime (grešnike i prestupnike). (El-Bekara, 124)

Uzvišeni kaže Musau:

إذْهَبْ إِلَى فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَى

Idi faraonu jer je u zlu svaku mjeru prevršio! (Ta-ha, 24)

Znajući kakvu je moć u to vrijeme imao faraon, Musa a.s. se zabri-nuo, te se skrušeno obrati Gospodaru:

قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي وَبَيْسِرْ لِي أَمْرِي وَاحْلُلْ عَقْدَةَ مَنْ لَسَانَ يَقْهُوا قَوْلَى

“Gospodaru moj” – reče Musa – “učini prostranim prsa moja i olakšaj zadatak moj, i odriješi uzao sa jezika mog da bi razumjeli govor moj! (Ta-ha, 25-28)

Iz ovoga vidimo da su ljudi koji su obavljali ono što je obavljaо Musa a.s. imali široka prsa, jer da je Uzvišeni želio nešto prisilom riješiti, ne bi imao potrebu da bilo koga šalje. Potvrda ovim riječima jeste savjet Uzvišenoga Gospodara Musau a.s.:

إذْهَبَا إِلَى فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَى فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَّتِنَا

Idite faraonu, on se zaista osilio, pa mu blagim riječima govorite! (Ta-ha, 43-44)

Zbog čega da tako postupe s njim? Šta je mudrost toga? U nastavku - ajeta kaže se:

لَعْلَهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشَى

Možda razmisli ili se poboji!

Dalje, u dovi Musa moli:

وَاجْعَلْ لِي وَزِيرًا مِنْ أَهْلِي

Podaj mi za pomoćnika iz porodice moje! (Ta-ha, 29)

Kako riječ *zalim*, koju mi prevodimo kao *nasilnik*, objašnjava Kur'an? U obraćanju Lukmana svome sinu dato je jedno pojašnjenje te riječi:

وَإِذْ قَالَ لِقَمَانَ لَا بْنِهِ وَهُوَ يَعْظُمُهُ يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكُ بِاللَّهِ إِنَّ الشَّرْكَ لَظُلْمٌ
عَظِيمٌ

Kada Lukman reče sinu svome, savjetujući ga: “O sinko moj, ne smatraj druge Allahu ravnim, mnogoboštvo je, zaista, velika nepravda (zulum).”

U 68. ajetu sure El-En'am vidimo da značenje riječi zulm podrazumi-jeva grijesjenje:

O Poslaniče, kada vidiš one koji se rijećima Našim ru-gaju, udalji se od njih sve dok na drugi razgovor ne pređu. Kur'an nam se dalje obraća rijećima: A ako te šejtan navede da zaboraviš, onda ne sjedi više s nevjernicima kad se opomene sjetiš.

Shodno kur'anskom stavu, kršenje društvenih zakona također je zulm. U suri Jusuf navodi se da je sa Jusufovom braćom došao i njegov mlađi brat, a kada su trebali krenuti kući, Jusuf je naredio da se stavi pehar u prtljag njegovog brata. Kasnije su stražari našli ostavljeni pehar te izjavili da Jusufovog brata moraju zatvoriti. U skladu sa zakonom države, morao bi biti zatočen onaj pojedinac u kojeg bi se našla ulkadena roba. Jusufova braća su zatim zamolila da ne uzmu onog u čijem prtljagu je pronađen pehar jer im je otac priprjetio da ga neizostavno vrate kući, predlažući da umjesto njega zatoče nekoga od njih. Jusuf je na to odgovorio da bi to značilo kršenje zakona i da bi se oni u tom slučaju pokazali kao zalimi (nasilnici). Riječ zulm također se spominje i kada je Jusufa žena vlasnika kuće u kojoj je živio nagovarala na grijeh, a on uzvratio:

مَعَادُ اللَّهِ إِنَّ رَبِّيْ أَحْسَنَ مَثْوَايِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الطَّالِمُونَ

“Sačuvaj Bože” – uzviknu on – “vlasnik me moj lijepo pazi, a oni koji čine zulm nikada neće uspeti.” (Jusuf, 23)

Sljedeći primjer upotrebe riječi zulm nalazimo u kazivanju o Junusu a.s., koji je opominjao svoj narod Božijom kaznom, ali mu se nisu odazvali. Sve je bilo spremno za izvršenje kazne, ali se u tom trenutku našao među njima jedan koji je rekao: “Ako hoćete da se spasimo, izadite izvan grada na poljanu, povedite sve što imate, odvojite sitnu djecu od majki, stoku od mладунčadi, i zamolimo tada Boga ne bi li nas spasio!”

Kada su okupljeni ljudi tako postupili, nastali su vriska i haos i svi su primijetili kako se crni oblaci polahko razilaze. Hazreti Junus a.s. na neki način se ražalostio: Bože, do koje mjere Si milostiv da Si opet spasio sve one zalime? Kada je riječ o milosti Uzvišenoga Gospodara na Sudnjem danu, toliko će Njegova milost doći do izražaja da će čak i šejtan pomisliti da će i njega obuhvatiti. Ova činjenica ne treba nam biti podstrek da nastavimo činiti grijeha. Imam Sedžad a.s. obraća se u dovi Uzvišenom: “Bože, toliko nam daješ taj oprost kao da je Tebe stid što mi toliko grijesimo, i Ti nam oprštaš.”

Junus je bio uznemiren i povrijedjen te je odlučio da se više ne vraća u svoj narod. Otišao je na morsku obalu, popeo se na lađu, a onda je nastupilo nevrijeme i progutala ga je velika riba. Našavši se u ribljoj utrobi nakon što je shvatio pogubnost svoga postupka zavapi u dubokim tminama:

لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ

Nema boga osim Tebe, hvaljen neka si! Zaista ja sam bio od zalima!
(Junus, 87)

Znamo da poslanici ne grijese, nego u određenim situacijama moguće je da između dva postupka ne odaberu bolji. Junus je propustio uraditi ono što je bilo preče u tom trenutku.

U 11. ajetu sure Lukman kaže se:

الظَّالِمُونَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ

Zalimi su u očiglednoj zabludi.

Zasigurno je da svi koji potпадaju pod kategoriju zalima ne mogu biti obuhvaćeni ajetom sure Bekara koji pojašnjava ko može biti imam:

قَالَ لَا يَئَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ

Moje obećanje neće obuhvatiti zalime (grešnike i prestupnike).

Ovo kur'ansko učenje biva još jasnijim ako ga posmatramo kroz svjetlo narednog ajeta:

أَفَمَنْ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ أَحَقُّ أَنْ يُتَبَّعَ أَمْنَ لَا يَهْدِي إِلَّا أَنْ يُهَدَى فَمَا لَكُمْ
كَيْفَ تَحْكُمُونَ

Pa da li je onda dostojni da se slijedi onaj koji na Pravi put upućuje ili onaj koji ni sam nije na pravom putu, osim ako ga neko drugi na Ppravi put uputi? Šta vam je, kako rasuđujete?! (Junus, 35)

Kao što je već rečeno, ovo je jedno općenito pravilo koje svaki zdravi fitret potvrđuje. U svjetlu navedenog, potpuno prirodno, nameće se pitanje kako da se slijedi neko ko sam čini zulm ili, drugim riječima, onaj koji sam ima potrebu za uputom.

Pod riječju zalist moguće je pretpostaviti četiri skupine ljudi:

- ljudi koji su cijeli život bili zalimi;
- ljudi koji su u početku bili dobri, a zatim su zastranili s Pravog puta;

- ljudi koji su cijeli život bili čisti;
- ljudi koji su u početku bili loš, ali su se na kraju popravili.

Ibrahim a.s. ne može nikako biti u prve dvije skupine. Mogućnost da je u početku bio loš, a kasnije postao dobar također je isključena jer je rečeno da nije moguće dostići visoki stepen onom pojedincu koji je čak i kratkotrajno bio zalist. Ostaje samo treća mogućnost, tj. da je u čitavom životu bio čist. Postavlja se pitanje: Zar postoji pojedinac koji je čitav život posvetio Bogu, a da ni jednog trenutka nije sišao sa te staze? Odgovor je potvrđan, što je vidljivo iz ajeta:

الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْسِسُوا إِيمَانَهُم بِظُلْمٍ

Oni koji vjeruju i koji svoju vjeru nisu zaognuli zulomom. (El-En'am, 82)

Ovo ukazuje na činjenicu da je naš Uzvišeni Gospodar do te mjere dobar da nam želi dati za vođu čovjeka koji ni jednog trenutka nije imao ni jednu tamnu mrlju u vođenju svojih sljedbenika prema cilju. Stepen imameta je iznad stepena poslanstva – to vidimo iz primjera Ibrahima jer je on najprije bio poslanik, a tek nakon svih iskušenja koja je uspješno prošao, Uzvišeni mu je obznanio da će ga učiniti imamom. Drugo, odluka o imametu pripada isključivo Uzvišenom Gospodaru; ljudski izbor tu ne igra nikakvu ulogu, kao što se vidi iz samog ajeta o kojem raspravljamo jer je čin postavljenja pripisa samom Bogu. Treće, imam je čovjek koji u čitavom svom životu nije učinio nikakvo nasilje, ni prema sebi, ni prema nekom drugom. Kada sve rečeno uzmemo u obzir, tada dolaze do izražaja kur'anske rečenice:

وَجَعْلَنَاهُمْ أُمَّةً يَهُدُونَ بِأَمْرِنَا

Učinismo ih imamima koji upućuju po zapovijedi Našoj. (El-Enbija, 73)

وَمَنْ حَلَقَنَا أُمَّةً يَهُؤُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْلَمُونَ

A među onima koje stvaramo ima ljudi koji druge upućuju istini i koji prema njoj pravedno sude. (El-A'raf, 181)

Darajući nam imama, Gospodar nam je učinio veliku uslugu, ali se u tome nalazi jedna po nas otežavajuća okolnost. Čime će se mjeriti naša djela na Sudnjem danu? Toga dana mjerilo ili vaga bit će istina. Imam Sadik a.s. u komentaru riječi *hakk*, koja će biti mjerilo svima, kaže da je *hakk* Poslanik Muhammed s.a.v.a. Postavit će se Poslanikov namaz na

vagu i sve što bude nalik na njegov namaz moći će proći. Isto je i sa moralom, ponašanjem, udjeljivanjem i svim drugim.

Tri osobine koje odlikuju čovjeka

Cilj nam je da se što bolje upoznamo sa Kur'anom. Sasvim je prirodno da ćemo boljim našim poznavanjem i druženjem sa Kur'anom biti više upoznati i sa istinama vjere, a samim time i bolji vjernici. Što više budemo znali i shvatali, i naš ahlak bit će bolji. U mjeri u kojoj naš ahlak postane bolji, naše ponašanje u društvu također će biti bolje. U tom smislu, tri osobine koje odlikuju čovjeka – njegov razum, moral i djela – na više mesta su označene u Kur'anu.

وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يُوقَنُونَ

Između njih smo Mi imame određivali i oni su upućivali po zapovijedi našoj jer su strpljivi bili i jer su u dokaze Naše čvrsto vjerovali. (Es-Sedžda, 24)

Ajet istog značenja nalazimo i u 73. ajetu sure El-Enbija:

وَجَعَلْنَا هُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا

Učinismo ih imamima koji upućuju po zapovijedi Našoj.

Dakle, imam je čovjek koji upućuje i to po zapovijedi Božijoj. Šta je zapovijed (امر) spomenuta u ajetu? Zbog važnosti ovoga pitanja potrebno je malo podrobnije analizirati kakvu nam to Kur'an istinu nudi.

Pogledajmo sljedeći ajet:

Gospodar vaš je Allah, koji je nebesa i Zemlju u šest vremenskih razdoblja stvorio, a onda svemirom zagospodario; On tamom noći prekriva dan, koji ga u stopu prati, a Sunce i Mjesec i zvijezde se pokoravaju Njegovoj zapovjedi. Samo On stvara i upravlja! Uzvišen neka je Allah, Gospodar svjetova! (El-A'raf, 54)

Svijet u kojem živimo ima dva lika: jedan je lik stvorenog, a drugi je lik zapovjedi (امر). Što se tiče dimenzije stvorenoga, ona se veže za materijalni svijet koji podliježe osovjetskim promjenjivim zakonima, a što se tiče druge dimenzije, ona je unutarnjeg karaktera i tu promjene i pokreti ne postoje. Ova nepromjenjiva dimenzija i postojanost svijeta onostranog naziva se unutarnji svijet ili svijet zapovjedi (علم امر).

Kao mali djelići svega stvorenog, mi ljudi posjedujemo dvije dimenzije: promjenjivu i nepromjenjivu. Promjenjiva dimenzija čovjeka je nje-

govo tijelo koje je sastavljeno od čelija. Nauka je dokazala da se svakih sedam godina u potpunosti mijenjaju sve njegove čelije. Što se tiče ne-promjenjive dimenzije, u suri A'raf kaže se da je upravo ona u moći Uzvišenoga Gospodara. U suri Ja-sin kaže se da je naš Gospodar takve snage da kada nešto zaželi dovoljno je da kaže: *Budi! – i ono bude*. On je čist od svake krnjavosti i uzdignut je nad svim nedostacima. On je Gospodar u Čijoj ruci je suština i nepromjenjiva strana svega i Njemu će se vratiti ta unutarnja nepromjenjiva dimenzija. U 50. ajetu sure El-Kamer daje nam se do znanja da ta nepromjenjiva dimenzija nije ništa više od jedne stvari. Za ono što Uzvišeni poželi vrijeme uopće nije potrebno. Zbog čega? Vrijeme ima smisla na mjestu gdje postoji nešto što se kreće, ali za ono što je nematerijalno vrijeme nema nikakvog smisla. Svet materije samo je mali dio stvorenog. Vrijeme i mjesto stvoreni su od Uzvišenog Gospodara i ne bi imali smisla da nešto stvoreno bude uzrokom svome Stavaraocu. Da li postoji mogućnost da mi razumijemo ovaj unutarnji svijet, svijet zapovjedi, ili je to nešto što je daleko od naše moći? Ne samo da je moguće, već je to nešto što se dogodilo. Čovjek je stvoren da bi to mogao shvatiti, a Kur'an potvrđuje da je bilo onih koji su to ostvarili.

وَكَذَلِكَ تُرِي إِبْرَاهِيمَ مَلْكُوتَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَيَكُونَ مِنَ الْمُؤْقِنِينَ

I Mi pokazasmo Ibrahimu carstvo nebesa i Zemlje da bi čvrsto vjerovao. (El-En'am, 75)

Kada neko dostigne stepen da vidi taj svijet, za njega ne postoje nepoznanice. Čovjek koji shvati suštinu ne može se plašiti onoga šta je vidljivo jer se ta forma oslanja na suštinu. Kur'an nas i poučava da u našim ibadetima dosegnemo srž i nutrinu njegovu.

Poslanici su stigli do svijeta zapovijedi; da li se to tiče samo njih ili i ostali mogu to dosegnuti? U suri Et-Tekasur daje se odgovor na ovo pitanje:

كَلَّا لَوْ تَعْلَمُونَ عِلْمَ الْيَقِينِ لَتَرَوْنَ الْجَهَنَّمَ

Kada biste imali sigurno (jekin) znanje, vidjeli biste Vatru. (Et-Takasur, 5-6)

Kada ne bi bilo unutarnjeg u vjeri, vjera islam, koja je logična i koja se brine o našem razumu, ne bi imala smisla. Kako objasniti da smo i 14 stoljeća nakon preseljenja našeg dragog Poslanika s.a.v.a. još uvijek

obavezni na kraju svakog namaza poselamiti ga riječima: “Es-selamu 'alejke ejuhen-nebijj!”, ili kako objasniti sljedeći kur'anski ajet:

وَقُلْ أَعْمَلُوا فَسِيرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ وَسُتُّرُدُونَ إِلَى عَالَمِ
الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيَبْيَسُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ

I reci: “Trudite se! Allah će trud vaš vidjeti, a i Poslanik Njegov i vjernici, i vi ćete biti vraćeni onome koji zna nevidljivi i vidljivi svijet, pa će vas o onome što ste radili obavijestiti. (Et-Tevba, 105)

Kada bi čovjek ostvario samo neke od tih zbilja, ništa mu ne bi moglo predstavljati prepreku na tom putu ka istini. Postoji predaja u kojoj se kaže da od učenja Kur'ana bez razmišljanja nema nikakve koristi, kao ni od obavljanja namaza bez prisutnosti. Razmišljanje je nešto jako vrijedno pa se zbog toga u hadisu kaže da je jedan sahat razmišljanja bolji od jedne godine, sedam godina ili sedamdeset godina ibadeta. Kur'an nam kaže:

فَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ

I umirite samo kao muslimani! (El-Bekara, 132)

Jedini način da to postignemo jeste da stalno razmišljamo o Kur'anu. Ukoliko to ne učinimo, bit ćemo muslimani samo po imenu i prezimenu, a kada umremo, prezime ostaje u nasljedstvo našoj rodbini.

Imamet je kur'anska tema

Imamet je kur'anska tema i proteže se sve do Ibrahima a. s.

Svijet zapovjedi stoji naspram spoljnog svijeta koji nas okružuje. Naša zbilja je duša i ona upravlja našim tijelom. Da li mi možemo spoznati i razumjeti svijet zapovjedi? Odgovor je potvrđan. O tome govore i sljedeći stihovi nadhnutog arifa: “Ako želiš krenuti na putovanje prema nebesima i uzvišenom svijetu, samo jedan uvjet je dovoljan: da budeš iskren prema svima.”

Ono što odlikuje čovjeka jeste sposobnost da koristi razum. Od Poslanika se prenosi sljedeća predaja: “I da vam nije srce onakvo kakvo jeste, okupljeno raznim mislima, i da nije vašeg govora, vidjeli biste ono šta ja vidim i čuli biste ono šta ja čujem.”

U skladu sa jednom drugom predajom, onome ko sebe učini iskrenim u djelima poteći će mudrost iz srca na jezik. Šta je iskreno djelo? Želimo li nešto kazati, onda prvo pogledajmo da li od toga ima neke koristi ili će

to biti ogovaranje; ako neće, onda je otvoren put našem govoru. Poslanik je također rekao: "Jedite čistu hranu, ne činite grijeh, ne ogovarajte, ispunite svoje obaveze i sami ćete se osvijedočiti u svijet gajba."

Možemo zaključiti da je svijet zapovijedi skriveni svijet, i da se spoljni svijet kreće uporedo s njim. Svime se upravlja iz svijeta zapovijedi. Kur'an o tome kaže:

وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا حَرَائِثُهُ وَمَا نُنَزِّلُهُ إِلَّا بِقَدْرٍ مَّعْلُومٍ

I ne postoji ništa čije riznice ne posjedujemo, a od toga Mi dajemo samo onoliko koliko je potrebno. (El-Hidžr, 21)

Sve vjere došle su da nas pokrenu iz svijeta materije ka svijetu zapovijedi. Poslanik s.a.v.a. je govorio: "Namaz je vjernikov miradž", a sam Kur'an o Poslaniku kaže:

سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِّنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى
الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِتُرِيهِ مِنْ آيَاتِنَا إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ التَّصِيرُ

Hvaljen neka je Onaj koji je u jednom času noći preveo Svoga roba iz Hrama časnog u Hram daleki, čiju smo okolinu blagoslovili kako bismo mu neka znamenja Naša pokazali. On, uisitina, sve čuje i sve vidi. (El-Isra, 1)

Čovjek upoznat sa duhovnim svjetom nema poteškoća. Na dan Ašure Imam Husein a.s. je od jutra do podneva ostao samo sa nekolicinom ashaba, a svi ostali su poginuli. Toga dana izgubio je osamnaest bližnjih samo iz Benu Hašima, a usto i niz ostalih ashaba. Također, znao je da će nakon njegove smrti svi njegovi biti odvedeni u zarobljeništvo – sve su to udarci koji bi i stijenu zdrobili. Ostade Husejn sam samcat u kasno poslijepodne i u posljednjim trenucima odlazi do svoga konja, koji je stajao ispred šatora, i prije nego što će ga uzjahati, reče: "Bismillahi ve billahi ve 'ala sunneti resulillah." Imao je naspram sebe vojsku od najmanje trideset hiljada vojnika, pa ipak se protiv njih borio takvom žestinom da su od njega bježali u valovima na sve strane. Zašto je tako? Ot-kuda je Husejn crpio svoju snagu? On sam dao je odgovor na ovo pitanje: "Sve je ovo meni lahko zato što znam da me Bog gleda dok se borim." Zašto da se uzdamo u bilo koga, osim u Allaha, Koji nas je uputio ispravnim stazama? Pouzdanje u Boga je kada se kaže: "Mi ćemo se strpiti na neprijatnostima koje nam vi stvarate." Spoznaja svijeta haki-kata samo povećava njegovu djelotvornost na svim poljima, kako društvenim, tako i privrednim i političkim.

Kur'an opisuje Sudnji dan kao dan *kada će biti objelodanjene sve tajne*. Također, Kur'an kaže da sva bića čine zikr Bogu, ali mi to ne razumijemo jer smo utonuli nemar. Bili smo u neznanju batina našeg namaza, našeg posta, i tek na Sudnjem danu ćemo to shvatiti. Kur'anski ajeti kažu:

مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مَّدِينَهَا وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

Onaj ko učini dobro djelo dobit će deseterostruku nagradu za njega, a onaj ko uradi zlo – pa oni koji budu zlo radili bit će tačno prema zasluzi kažnjeni. (El-Kasas, 84)

Žene koje su izgubile razum ugledavši vanjsku Jusufovu ljepotu poželjele su ga i porezale su se, ali tek njegova unutarnja ljepota je beskonačna. Vanjska, vidljiva ljepota čini da se one porežu, a šta tek čini batinska, skrivena ljepota? Imam, koji je određen od Boga, mora u svom vođstvu biti povezan sa ovim svijetom. Kur'an veli:

Uistinu! Knjiga čestitih je u 'Illijunu, a znaš li ti šta je 'Illijun? Knjiga ispisana! – nad njoj bdiju oni Allahu bliski. (El-Mutaffifun, 18-21)

Uzimajući u obzir kur'ansku zbilju vezano za knjigu *Ilrijun*, kaže se:

فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أَمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هُوَلَاءَ شَهِيدًا

A šta će, tek, biti kada dovedemo svjedoka iz svakog naroda, a tebe dovedemo kao svjedoka protiv ovih? (En-Nisa, 41)

Kako će Poslanik biti svjedok poslanicima prije njega? Znamo da svjedok mora biti prisutan događaju i upoznat sa stanjem i pojavama jer je to uvjet svjedočenja. U fikhu stoji: "Da bi nečije svjedočenje bilo uvaženo, neophodno je prisustvovanje događaju." Naš Poslanik mora biti prisutan kroz batin da bi mogao biti svjedokom kroz sve vrijeme. Kada Kur'an kaže da će svaka skupina biti prozvana po svom imamu, a to znači da taj imam mora biti upoznat sa našim djelima, njihovom spoljašnošću i unutrašnjošću. Jedno od naših djela je iskrenost, a imam koji dolazi svjedočiti treba znati da li smo mi nešto obavili sa iskrenošću ili ne. Bit ćemo pitan i za srce, da li je sadržavalо ljubav ili mržnju itd. Kur'an je knjiga upute. Poslanik s.a.v.a. je ustrajavao na tome da se čvrsto držimo njega i da nas on vodi. Ako bismo postali bliski sa Kur'anom, svako naše djelo za sobom bi povuklo sedamstvo drugih dobrih djela. Jedno od važnijih pitanja u Kur'anu je imamet, što potvrđuju mnogi ajeti. Jedan od tih ajeta

je sljedeće kur'ansko obraćanje: *Svaki će narod biti prozvan po svome imamu.*

Pitanje imameta, tj. vođstva ljudi stvaranjem čovjeka nameće se kao obaveza od strane Boga. Kur'an kaže:

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ رَسُولٌ فَإِذَا جَاءَ رَسُولُهُمْ قُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ

Svaki narod je imao poslanika. I kad poslanik njihov dođe među njih, njima će biti pravedno presuđeno, i nasilje im neće biti učinjeno. (Junus, 47)

Ovo pitanje istaknuto je u svim ranijim vjerama i objavama, jer su imale od Boga određene obaveze i dužnosti. Kaže se:

Između njih smo Mi imame određivali i oni su upućivali po zapovijedi Našoj, jer su strpljivi bili i u dokaze Naše čvrsto vjerovali. (Es-Sedžda, 24)

Pitanje upućivanja potiče još iz svijeta zapovijedi. Allah nas upućuje na podjelu na dva svijeta: svijet stvaranja i svijet emra (zapovijedi). Svijet emra je suština ili zbilja vanjskog svijeta na koju se Ovaj svijet oslanja; u njemu nema podjela ni nereda, kao što reče pjesnik: "Ovaj svijet što se kreće, sa zvjezdama lijepim, samo je slika onog nepokretnog, suštinskog svijeta."

To je upravo svijet zapovijedi. Sve što vidimo u svijetu stvorenosti slika je ili izraz svoje suštine ili zbilje koja je pohranjena u svijetu zapovijedi. Uzdizanjem na stepene spoznaje čovjek može steći znanje kojim mu se poistovjećuju svijet zapovijedi (onostranog) i stvorenog (ovosvjetskog). Svaka stvar koju vidi na Ovom svijetu vraćena je svom iskonu. Spoznaja je nešto što trebamo nastojati steći ibadetom. Mevlana se pita kako će čovjek stići do tog svijeta spoznaje ako se oslanja samo na čula kojima raspolažu i životinje? Podseća na jednu historijsku predaju o Jakubu i Jusufu. Ono što je Jakub vido na licu Jusufovom nije vido ni jedan Jusufov brat; Jakub je svojim pogledom vido ono što je nedostupno drugima. Zahvaljujući takvom viđenju, Jakub se iz čežnje prema Jusufu u danima odvojenosti od njega osamljuje, plače i tuguje, a njegova braća bacila su ga u bunar.

Upravo imam vodi i upućuje čovjeka ka zbilji Onoga svijeta. Ukazat ćemo na neke ajete koji to svjedoče. Kur'an i islam pozvali su čovjeka beskrajnoj vrlini i savršenstvu bez ograničenja. Čovjek, koji je pozvan da se kreće prostranstvima vrline i savršenstva, mora obavezno imati nekoga ko će ga voditi, a taj neko treba uvijek biti stepenicu ispred čovjeka

čanstva. Čovjek se kreće u tim prostranstvima u dvije ravni: horizontalnoj – ovosvjetskoj, i vertikalnoj – ezoterijskoj. Allah dž.š. kaže u Kur'anu o onima koji udjeluju i troše imetke na Allahovom putu sljedeće:

مَنِ الْذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثْلُ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِي
كُلِّ سُنْبَلَةٍ مِنْهُ حَبَّةٌ وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلَيْهِ

Oni koji imanja svoja troše na Allahovom putu liče na onoga koji posije zrno iz kojeg nikne sedam klasova i u svakom klasu po stotinu zrna. Allah onome kome hoće umnogostručuje; Allah je neizmjerno dobar i sve zna. (El-Bekara, 261)

To bi bilo s obzirom na horizontalno napredovanje i kretanje čovjeka ka beskraju, a što se tiče vertikalnog, može se navesti ajet:

Zar ne vidiš kako Allah navodi primjer lijepo riječi kao lijepog drveta; korijen mu je čvrsto u zemlji, a grane prema nebu; ono plod svoj daje u svako doba po dozvoli Gospodara svoga. (Ibrahim 24-25)

Allah dž.š. se obraća Poslaniku:

فَكَيْفَ إِذَا جَنَّا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجَنَّا بِكَ عَلَى هُولَاءِ شَهِيدًا

A šta će, tek, biti kada dovedemo svjedoka iz svakog naroda, a tebe dovedemo kao svjedoka protiv ovih? (En-Nisa, 41)

Svaka skupina ljudi imat će svog svjedoka, a to je onaj koji ih je vodio na Ovom svijetu i kojeg su slijedili, a Poslanik s.a.v.a. bit će svjedok nad svjedocima. U Kur'anu se kaže da će svi ummeti i svi poslanici biti pitani za svoju misiju na Ovom svijetu, a svjedok za sve to bit će Pečat poslanika s.a.v.a. Koliko je samo Ibrahim prošao ispita da bi od Alaha dž.š. dobio položaj imama.

- Druga kušnja Ibrahimova bio je postupak prema Nimrudu, moćnom vladaru, koji se spominje u 258. ajetu sure Bekara.
- Treći njegov ispit bio je uništavanje idola i kipova i to se spominje u suri Enbjija (58), kada se Ibrahim zakleo mnogobroćima da će polomiti sve kipove da bi istina pobijedila. Ibrahim je bio svjestan i svojih djela i njihovih posljedica. Uvjet za suprostavljanje jednoj sili jeste zaboraviti sebe, proći se svega na Ovom svijetu. Imam Husejn a.s. svoje obraćanje započinje pozivajući ljude koji su poklonili krv svojih srca i pripremili se za susret sa Bogom. On kaže: "Ja ћu Allahovom voljom ujutro

krenuti sa ovim nijjetom, odlučan da krv svoju poklonim svojoj vjeri, spremam za susret sa Uzvišenim Bogom.”

- Četvrto iskušenje Ibrahimovo bila je vatra. O tome se govori u 68. ajetu sure Enbija:

قَالُوا حَرّقُوهُ وَانصُرُوا إِلَيْهِكُمْ إِنْ كُنْتُمْ فَاعْلَمْ

“Spalite ga i bogove vaše osvetite, ako hoćete išta da učinite!” – povikaše.

- Peto iskušenje činili su porodica i djeca, tj. ono što čovjeku na Ovom svijetu predstavlja veliko zadovoljstvo.
- Šesti ispit bilo je raskidanje veza sa mnogobosćima, o čemu Kur'an kaže: *Divan uzor za vas je Ibrahim i oni koji su uz njega bili kad su narodu svome rekli: “Mi s vama nemamo ništa, a ni s onima kojima se, umjesto Allahu, klanjate; mi vas se odričemo, i neprijateljstvo i mržnja će između nas ostati sve dok ne budete u Allaha jedinog vjerovali.”* (El-Mumtehina, 4)
- Sljedeće, sedmo, teško iskušenje bila je naredba Ibrahimu da zakolje vlastitog sina. Ibrahim se obraća svome sinu riječima:

فَلَمَّا بَلَغَ مَعْهُ السَّعْيَ قَالَ يَا بُنَيَّ إِنِّي أُرِيَ فِي الْمَنَامِ أُنْبَخْتُ فَانظُرْ مَاذَا تَرَى قَالَ يَا أَبَتِ افْعُلْ مَا تُؤْمِرُ سَتَحْتَنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ

I kad on odraste toliko da mu poče u poslu pomagati, Ibrahim reče: “O sinko moj, u snu sam vidio da treba da te zakoljem, pa šta ti misliš?” “O oče moj” – reče – “onako kako ti se naređuje postupi; vidjet ćeš, ako Bog da, da će biti od strpljivih.” (Es-Saffat, 102)

Tumačeći ovaj ajet, allame Tabatabai kaže: Kada se Ismail obraća ocu riječima “Oče moj”, kao da se želi naglasiti da on ni u najmanjoj mjeri nije promijenio svoj odnos prema ocu nakon što je čuo da mu je naređeno da ga žrtvuje na Allahovom putu. U predajama se prenosi da je Ibrahim prije samog čina žrtvovanja pitao Ismaila ima li ima kakvu poruku prije nego što uslijedi najavljeni, a da je Ismail odgovorio:

- Čvrsto sveži moje ruke i noge prije nego što uradiš ono što ti je naređeno da te ne bi – kada se budem trzao – zaprljala moja krv!
- Budi blag i ljubazan prema mojoj majci ako se ona bude brinula jer je to majka koja će nositi ranu gubitka svoga sina.

Kada je Ali Ekber na Kerbeli prišao svome ocu da bi zatražio dozvolu da izade na mejdan, Imam Husejn a.s. ga je pogledao i rekao mu:

“Bože moj, budi svjedok koga šaljem u kandže luđaka; uistinu, to je stvorene najsličnije Tvome poslaniku, i u pogledu vanjštine, i u pogledu govora i morala. Bože moj, Ti Si mi svjedok da sam, kada god bih poželio Poslanika, gledao u ovog mladića.”

Nakon što su se Ibrahim i Ismail pripremili za čin žrtvovanja, dolazi objava od Allaha u kojoj se kaže da se obistinilo ono što mu je u snu došlo od Njegova Gospodara te da je time stekao dobru nagradu.

Predočimo sebi sliku Kerbele i imama Husejna a.s., koji je osamnaest odsječenih glava Benu Hašima donio sam sa bojnog poprišta do svojih šatora, a kada bi prilazio ovim šehidima, izgovarao bi: “Nema snage ni moći, osim kod Allaha.”

Kada je prišao teško ranjenom sinu, Ali Ekberu, čije je tijelo bilo suo u krvi, ali je još uvijek davao znake života, pogledao je u njegovo lice i tri puta ponovio: “Sine moj, Ali, ti si sad sloboden od svih tegoba koje nosi Ovaj svijet sa sobom, a otac tvoj ostao je ovdje potpuno sam! Sine moj, prenesi moj selam Poslaniku i reci da će vam se i ja uskoro pridružiti!”

Kada je Ibrahim uspješno savladao sva iskušenja, Allah dž.š. mu reče: *Ja sam te učinio imamom.* Ovaj uzvišeni stepen imameta dodjeljuje se onome ko uspješno prođe kroz brojna iskušenja i pri tome se pokaže strpljivim. Teškoća ovog zadatka sadržana je u zahtjevu da taj pojedinac treba povezati ostatak čovječanstva sa svijetom zapovijedi – imam je veza između vidljivog i skrivenog svijeta.

PREPISKA DVAJU VELIKANA

U ime Allaha Milostivog Samilosnog

Hvala Uzvišenom Gospodaru svjetova i neka je salavat i selam na Poslanika, Njegovu čistu porodicu i ashabe.

قُلْ هَذِهِ سَبِيلٌ أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي وَسُبْحَانَ اللَّهِ
وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ

Reci: Ovo je put moj, ja pozivam k Allahu, imajući jasne dokaze, ja, i svaki onaj koji me slijedi, i neka je hvaljen Allah, ja Njemu nikoga ne smatram ravnim. (Jusuf, 108)

U ovom ajetu Uzvišeni se obraća poslaniku Muhammedu s.a.v.a., skrećući mu pažnju na to da je obavezan ljudima objasniti svoju dužnost i predočiti ciljeve, tako da ukaže na Božiju objavu te da im da do znanja kako mu je zadaća pozivanje ka Allahu i da je cilj poslanstva dovesti čovječanstvo do sreće, a da je sreća u spoznaji Boga. Poziv mora biti ute-meljen na znanju i promišljenosti. Dakle, metod Kur'ana i logika Poslanika zasnovani su na tim načelima, što nama nameće obavezu da i mi, sljedbenici Poslanika s.a.v.a., trebamo biti takvi. Uzimajući u obzir ovo kur'ansko načelo, tekst koji je u vašim rukama potvrda je slijedeњa ovog načela u praksi dvaju velikih mudraca. Pitanje i odgovor koji su ustvari osnova za nastajanje ovog teksta, kako se da vidjeti, bave se tematikom čovjekova odgoja i ukrašavanja nefsa lijepim i pohvalnim osobinama. Ukoliko pažljivo iščitamo ovaj tekst, shvatit ćemo da je on dobar pokazatelj svih puteva *sejri-suluka* ka Uzvišenom Allahu. Provođenje uputstava koja se nalaze u tekstu dovoljan je uvjet za pronalazak puta ka Istini. Pismo je uputio arif, šejh Ebu-Seid Ebul-Hajr,¹ alimu,še-

¹ Ebu-Seid Ebul-Hajr, puno ime Hasan ibn Behnam bin-Baba Sivarbin Nehbam Nišaburi, učenik je Ebul-Fadla Surhija, jednog od najuglednijih arifa s kraja 4 st. po H. Preselio na Ahiret 440. god.

jhu Ebu-Aliju Ibn-Sini,¹ i u njemu ga pita o stvarima vezanim za duhovno putovanje prema Allahu. Ibn-Sina daje odgovor na skrušen način, uzimajući u obzir veličinu Ebu-Seida.

Tekst pisma

O uvaženi alime, Allah ti pomogao gdje god ti pomoć zatrebala i opskrbio te vječnom srećom koju zaslužuješ. Uvjeren sam u Pravi put. Međutim, na putu istine brojne su staze sumnji i pretpostavki. Ja sam u potrazi za putnikom Putem pravim, ne bi li mi Allah, Uzvišeni i Čisti, kao nagradu za moje traženje i iskreno prihvatanje, otvorio vrata prema Sebi. A ti, ti si uspješan znalač o tome, poznat po naučnim raspravama o ovoj temi, pa mi prenesi ono do čega si stigao, i objasni mi ono u čemu ti se pomoglo. I znaj da je uznemirenost početak puta ibadetskog! I svak što abidom postane, doživjet će preporod. Put je ovaj veoma lahak, a i veoma težak. A pomoć je u ruci Božijoj.

Odgovor Ibn-Sine

Stiglo mi je pismo u kojem sam uočio zbog čega ti je Allah ukazao svoju pažnju. Ti razlozi su sljedeći:

1. posebne blagodati kao znak proviđenja Božijeg,
2. *tevessul* (iskanje) Božije pomoći,
3. držanje za Allahovo uže,
4. zalaganje na Božijem putu,
5. kretanje ka blizini Božijoj,
6. težnja za susretom sa Allahom,
7. čišćenje duše od naslaga prašine i taloga tjelesnog uzgajališta – Dunjaluka,
8. napuštanje Ovog zaprljanog svijeta sa uzvišenim nastojanjima i poletom.

¹ Istaknuti šejhur-reis Ebu-Ali ibn-Sina ličnost je koja je po riječima učitelja Mutaharija tako složena da je za njeno upoznavanje potreban cijeli život, a da bi ga predstavili, potrebna je veoma debela knjiga. Imam Homeini, r. a., za njega kaže: "Ibn-Sina je onaj veliki genije i čudo svoga vremena kojem nema slična u oštromnosti i ljepoti shvatanja." (*Misbahul-Hidaje*, str. 69)

Pismo što mi stiže najdraži mi je gost i najprijazniji priatelj, pismo koje je najljepše rađanje sunčevih zraka u svitanje i najplemenitiji nastup. Pročitah ga, razumjeh i dobro o njemu promislih.

Uzvišenom Allahu hvala što nam dade razum i što izliva pravednost, i zahvalujem Mu na svim blagodatima kojima me počasti. Molim Boga da Ebu-Seida učini uspješnim i na Ovom svijetu, i na Ahiretu, da mu učvrsti korake, a greške izbriše, uveća uputu te proširi mudrost i shvatanje, jer On je upućivač i On širi radosne vijesti, sve provida i određuje. Svi tragovi i sve blagodati od Njega su, sva se dešavanja za Njega vežu, jer to je ono što proizlazi iz svjetova *Džeberuta* i *Melekuta*. Ovo je od Božijih najvećih tajni. Onaj koji zna da ga je Allah poučio, ukoliko to znanje ne čuva od njemu nedoličnih već ga objelodani, postat će nemaran prema njemu. Sretnici su oni koje je određenje Božije svrstalo među sretne, a odvojilo od gubitnika i pripremilo da se koriste bogatstvom datog kapitala, kako bi sebi pripremili vječnost. Koliko je samo sretan pametan čovjek kada vidi da se nalazi na mjestu gdje onaj koji se mučio za Ahiret i onaj koji je u uzaludnosti proveo svoj život nemaju isti kraj, već će obojici biti suđeno na temelju onoga što su činili. Bolesti Ovoga svijeta jesu za obojicu. Ukusna hrana donosi sitost, a postoji i ono što nakon njenog uzimanja slijedi kao tjelena reakcija. Zdravlje je uvijek u društvu bolesti, i ne samo to, nego je i sam termin zdravlje nastao iz bolesti. Zdravlje je produžetak siromaštva i blizina gorčine. Zdravlje ima stalnu neophodnost prisustva, sve do smrtnoga časa. Tako mi Boga, onaj što se zabavi Dunjalukom ahmak je, a lud je onaj što ga koristi bez straha i obzira. Srce mu je uvijek u raskoraku i nemiru između beznađa, siromaštva i obilja. Zarobljen je pokretima brojnim i potrebama raznim. Gdje je on, a gdje onaj što je sebe približio Allahu i tevhidu? Onaj što postojeće u cjelini vidi jednim, onaj što se utječe od muke nedoumice, a skrasi se u tevhidu i ibadetu. Onaj što iz nemira i uzrujanosti stiže do pokornosti i smirenosti, iz drhtavog života dunjalučkog do postojanog života vječnog. Zaista, kako je samo slastan i lijep život vječni. Izvor života iz kojeg kada god pišeš, ne samo da se zasitiš, već je svaki put sve ukusnije, slađe, svježije. Opskrba iz koje kada se hraniš, ne samo da te čini sitim, već je uvijek slasnija; i to sitost kojoj slijedi vječnost, a ne muke i nevolje. To je ishrana koja ide uz slast, a ne uz zamor. Od Boga tražim da nam iz očiju odagna strah, a iz srca lijenos, da nas uputi kao što je uputio Ebul-Hajra i da nam podari ono što je i njemu dao. Tražim da nas sačuva robovanja Ovom svijetu punom nemira, koji ima lijepu i privlačnu formu, svijeta u kojem su muke iscrpljujuće, a rastanci u obliku sti-

zanja. Od Boga tražim da Ebu-Seida učini mojim upućivačem u onome što mu je dato i vođom u onome gdje je stigao, jer Bog ima moć da to učiniti.

A sada, u vezi sa zahtjevom za moja ukazivanja, koji si veoma lijepo i priyatno sročio. Znaj da je on poput molbe čovjeka zdravih očiju koji od slijepca traži da mu pokaže put, ili onoga koji traži objašnjenje nekog govora od gluha čovjeka. Zar dolikuje nekom poput mene savjetovati i upućivati onoga koji je na Putu pravom postojan i pokazivati mu cilj do kojeg ovaj već stiže?

Ali, trebalo bi da početak i kraj misli, vanjsko i unutarnje, bude Bog, da srce bude osvijetljeno gledanjem istine, a koraci načinjeni u skladu sa poslušnošću, jahalica da bude razum koja je u *melekutu a'la*, kojim će posmatrati usputne znakove Božije i kada se vratí u svoje mjesto, da gleda teofanije Božije u znakovima Njegovim, jer On je Unutarnji Koji Se u svakoj stvari manifestira.

*I u svakoj stvari znak Njegov je,
što ukazuje da On Jedan je.*

Pa kada god ovo stanje (*hal*) bude postalo *meleke* (postojano svojstvo), to je zapravo formiranje *melekuta* (unutarnjeg), gdje mu se pokazatelji svijeta *lahuta* manifestiraju, a na kraju se stiže do najuzvišenije prisnosti sa Uzvišenim. Tada osjeća najljepše užitke, putujući od sebe prema Bogu, Koji mu je od njega samog bliži. Stječe smirenost i uplovjava u harmoniju. Sa žarom stječe znanje o svemu, popušta uzde samopouzdanja, popušta dojam veličine i težine djela, kreće se ka vršenju dobrih djela, širi raspon svojih vidika, te sam sebe opominje i podsjeća, što je najveća radost i sreća. Čudi se ljudima: kako to da su zbuđeni njime. Od drugih se rastavlja, a izgleda kao da je sa njima.

Namaz je najbolji pokret, a post najbolji smiraj

Treba znati da je najveći pokret namaz, a najveći smiraj post, da je najbolja dobrota sadaka, najčistije putovanje strpljivost i izdržljivost, a najneuspješnije zalaganje samopokazivanje. Sve dok je čovjek zabavljen govorkanjima, raspravama i prepirkama, neće biti od onih što hal imaju i neće se tijela svoga spasiti. Najbolje je djelo ono sa nijetom, a najbolji je nijet onaj potaknut znanjem. Znaj da su mudrost i znanje izvori svih vrlina! Prva je spoznaja spoznaja Boga: *Čisti govor ide Gospodaru, a dobra ga djela uzdižu.* (Fatir, 10) Govorim ovo, a od Boga tražim oprost i

očekujem uputu, činim Mu tevbu i tražim od Njega pomoć. Želim da me učini Sebi bliskim, jer On čuje i odgovara na dove.

U sljedećoj razini je obaveza – vlastitim idealom čuvati od prljavština i svijeta prirode taj već ukrašeni nefs jer bi se inače zauvijek zaprljao. Čak i nakon odvajanja izvanjskog, učinak i trag zaprljanosti prisutni su u nefsu jer – bez obzira na činjenicu da je nefs po sebi suština iznad materije – dodir sa materijom i blizina zagađenog okruženja prljaju ga. Upravo zbog rečenog, trudi se da ne lažeš, očisti se od te nedolične - osobine, kako bi nefs ispunio uvjet istinoljubivosti i ispravnosti. Samo u tom slučaju snovi duše bit će istinski te će se stići do stvarnih užitaka. A sve će se to kretati u pravcu promjena u prirodi, u životu pojedinca, društva, u oblicima ispoljavanja politike itd.

Napici

Ne koristi ih za provod i zabavu, već u svrhu opstanka i zdravlja! Dio imetka namijeni za pomoć ljudima, i to na mjestima i u situacijama gdje ti i nije baš po volji.

Životna etika

Ne škrtaš u životnim i vjerskim propisima i budi uporan u obavljanju tjelesnih vidova ibadeta! Znaj da je dug život u osamljenosti i čuvanju od nekorisnog druženja sa ljudima! Osmotri život kraljeva i njihovo upravljanje pogledom mudrim, punim razmišljanja! Tuđe posrtaje pokrij tako da niko za njih ne zna! Učini zakletvu Allahu da ćeš biti istrajan na ovom putu i postojan u ovom metodu!

اللهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا

Allah je zaštitnik onih koji vjeruju. (El-Bekara, 257)

حَسَبْنَا اللَّهُ وَنَعْمَ الْوَكِيلُ

Dovoljan je nama Allah i divan je On Gospodar! (Ali ‘Imran, 173)

Bio je ovo sadržaj Ibn-Sinina odgovora na Ebu-Seidovo pismo; - odgovora čiji je sadržaj dovoljan razumnom čovjeku. Da bismo se što bolje okoristili prepiskom dvaju šejhova, alima i arifa, koja je ispunjena uputama koje se tiču razuma i morala, pravilima sejri-suluka (duhovnog putovanja), zatim da bismo uzeli učešća u širenju svega što je sadržano u tekstu, a uz to, po mogućnosti, zaslužili Božiju pažnju i pomoć, dodat

ćemo objašnjenja određenih stavki navedenih u prepisci, posredstvom ajeta i rivajeta, kao i riječi velikih arifa i znalaca.

1. Korištenje znanja drugih

Iz sadržaja pisma saznajemo da je korišćenje znanja drugih – bez obzira na razinu društvenog položaja i ugleda, znanstvenu i praktičnu – pokazatelj duhovne i psihičke mudrosti i skrušenosti. Ujedno je to jedan od najboljih razloga za dobijanje pomoći Božije. Istaknute ličnosti tokom povijesti uveliko su koristile ovaj metod. Naprimjer, u biografiji ajatollaha šejha Murteđe Ensarija – jednog od velikih merdži' u islamskom svijetu, od čije smrti protiče već drugo stoljeće, a ipak se njegove knjige i danas koriste kao udžbenici u islamskim naučnim središtima – piše da bi on nakon održanog časa ogrnuo džube i uputio se kući svoga učenika, merhuma ajatollaha sejjid Ahmeda Kerbelajija, koji bijaše od velikih arifa svoga vremena, kako bi prisustvovao časovima ahlaka na kojima je Ahmed bio predavač. Ova dva velikana bili su istovremeno i učitelji i učenici jedan drugome. Ovaj metod preuzet je iz kur'anskih stavaka. Naprimjer, Hazreti Musa a.s. radi upoznavanja skrivenih zbilja, postaje saputnik jednom od Božijih robova i abida pa od njega traži da ga pouči znanju:

I nadose jednog Našeg roba kome smo milost Našu darovali i onome što samo Mi znamo naučili. "Mogu li te slijediti" – upita ga Musa – "da me poučiš onome čemu si ti poučen?" (El-Kehf, 65-66)

وَجَدَا عَبْدًا مِنْ عِبَادِنَا أَتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا وَعَلَمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا كُلُّهُ مُوسَى هُنْ أَتَيْعَكُ عَلَى أَنْ تُعْلَمَ مِمَّا غُلِمْتَ رُشْدًا

Musa a.s. ga sa potpunim poštovanjem pita da li mu dozvoljava da se uputi s njim, da bi ga naučio onome čemu ga je Bog poučio? U skladu sa rečenim, visoki stepeni i irfansi mekami na kojima se nalazi, u kretanju prema Stvoritelju, ne sprečavaju Ebu-Seida da se koristi znanjem drugih. Zato je i rečeno: "Oni koji su djeca plemenitosti, što su učeniji, to se u njima skrušenost povećava; međutim, djecu lišenu plemenitosti naučni stepeni čine oholim." Shodna iznesenom je i narodna poslovica koja kaže: "Svaka grana i drvo na kojima je više ploda povijeniji su i izgledaju skrušeno; nasuprot njima su drvo i grane koje su prazne, bez ploda, a visoko su digli svoje glave." Ibn-Sina vidjevši da mu Ebu-Seid pruža ruku iz potrebe nije počeo likovati, već krajnje ponizno i uljudno odgovara da je on njegov malehni učenik, i sebe naziva slijepcem od ko-

jeg čovjek zdravih očiju traži da ga uputi. Ovo je dobra pouka za nas nedozrele i neobaviještene o tome kako trebamo uvijek ići za znanjem i kako nam pred istinom valja biti skrušen.

2. Uvjerenošć u Pravi put

I pored toga što Šejh vjeruje u Pravi put i uvjeren je u njega, ipak:

A kada Ibrahim reče: "Gospodaru moj, pokaži mi kako mrtve oživljuješ!" On reče: "Zar ne vjeruješ?" "Vjerujem" – odgovori on – "ali bih da mi se srce smiri." (El-Bekara, 260)

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ أَرْنِي كَيْفَ تُحْكِي الْمَوْتَىٰ قَالَ أَوْلَمْ تُؤْمِنْ قَالَ بَلَىٰ
وَلَكِنْ لَيَطْمَئِنُ قَلْبِي

Jeste da vjeruje u Pravi put i srce mu je uvjereni u postojanje Božije, ali ipak traži veći stepen i bolji mekam, jer put prema Bogu i Njegovim dželalima i džemalima (uzvišenostima i ljepotama), koji su beskonačni, takav je da koliko god se *salik* (duhovni putnik) kreće i osvaja, i koliko god se uzvisio, uvijek postoji veća deredža i bolji mekam. Zbog toga je salik na putu vlastitog upotpunjavanja u stalnom pokretu i zalaganju, tako da sam kaže: "Najprije, putevi su izmiješani sa sumnjama i pretpostavkama i jedan je trenutak nemarnosti dovoljan za potpunu propast." Poslanik se obraća Bogu: "O Bože moj, ne prepusti me meni samom ni koliko jedan treptaj oka!" Potom, salik kaže da je on onaj koji traži, a osobina tražioca jeste pokret ka cilju, a pošto je njegov cilj beskonačan, i pokret mu je stalan. Napokon, salik u svim naporima od Boga traži da mu pokaže put i da mu bude upućivač ka istini.

3. Uznemirenost je početak ibadetskog puta

Smisao rečenog je veoma precizan. Ako čovjek nije u potrazi za savršenstvom, nije ni uznemiren, a kada nije uznemiren, nema potrebe za pokretom. Zato Šejh i kaže da su prvi koraci ibadeta uz uznemirenost i brigu da se slučajno ne bi izgubilo savršenstvo. Stoga, ukoliko mi nismo u takvom stanju, to je zato što ne shvatamo savršenstvo. Oni što su nešto shvatili, već su se uputili, a ko god se uputi, stići će do cilja. Ko se uputi, naći će. Dakle, trebamo razmisiliti o pokretu.

4. Ovaj put je i veoma lahak i veoma težak

Ovaj put je lahak zato što “imamo posla” sa Bogom, Koji je Plemenit i Milostiv, a pogodba sa plemenitim nije nimalo teška. Naprotiv, izuzetno je lahka. Ako čovjek pruži ruku potrebe Onome Koji nikakve potrebe nema, On mu je neće praznu vratiti. Međutim, s druge strane, zavodilačka moć nefsa, a i šejtana, velika je do te mjere da je Jusuf a.s. rekao: *Ja ne pravdam sebe, ta duša je sklona zlu, osim one kojoj se Gospodar tvoj smiluje. Gospodar moj zaista prašta i samilostan je.* (Jusuf, 53)

وَمَا أَبْرَىءُ نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ لِأَمَارَةٍ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحْمَ رَبِّي إِنَّ رَبَّيْ
غَفُورٌ رَّحِيمٌ

Hafiz kaže kako je put ljubavi i igre sa Bogom veoma opasan put. Zato traži utočište u Boga ukoliko ne stigneš do cilja, jer to znači da nemaš spremnosti za taj put i zbog toga ne idi u smjeru “susreta”, jer ako ne budeš imao sposobnost uviđanja, termini i definicije neće ti biti od pomoći i samo će te zavesti.

5. Ibn-Sina iz ovog kratkog uvoda i naizgled šturih riječi zapaža Božija davanja Ebu-Seidu, pa zbog toga i kaže: “Bog mu je dao posebne blagodati”, te od Allaha moli da ih i njemu udijeli. Ovo je idealno stanje da čovjek, kada uvidi kako je Bog nekom naklonjen i kako mu daje iz izobilja svoga, umjesto zavidnosti pruži ruke apsolutnoj dobroti Božijoj pa to isto zatraži i za sebe. Ovo je stanje tevhida i prave vjere u Boga, kada čovjek zbilja shvati da Bog ljudima daje u skladu sa njihovim mogućnostima, te na osnovu toga nedostatke vidi u sebi, a da bi ih se riješio, obraća se Stvoritelju dovom i traži od Njega da ga također učini spremnim i pogodnim za tu vrstu davanja. *Kad god bi joj Zekerija u hram ušao, kod nje bi hrane našao. “Odakle ti ovo, o Merjema?” – on bi upitao, a ona bi odgovorila: “Od Allaha, Allah onoga koga hoće opskrbljuje bez ikakva računa.” Tu Zekerija zamoli Gospodara svoga: “Gospodaru moj, podari mi od Sebe čestita potomka, jer se Ti, uistinu, molbi odazivaš!*” (Ali 'Imran, 37-38)

كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا رَكْرِيَا الْمُحْرَابَ وَجَدَ عَنْهَا رِزْقًا قَالَ يَا مَرِيْمَ أَلَّا
هَذَا قَالَتْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِعِنْدِ حَسَابِهِنَّا لَكَ دَعَا
رَكْرِيَا رَبَّهُ قَالَ رَبِّ هَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ ذُرْيَةً طَيِّبَةً إِنَّكَ سَمِيعُ الدُّعَاءِ

Uzvišeni je na ovu dovu Zekerijjau odgovorio davanjem čistog potomka po imenu Jahja a.s. Prema tome, kada evlije i produhovljeni ljudi vide kako je Allah nekome dao posebnu blagodat, umjesto da postanu zavidni, ogorčeni i da počnu mrmljati i prigovarati Bogu i sl., oni dižu ruke i dovom traže pomoć od Boga da ih učini zaslužnim za tu blagodat. U skladu sa ovom metodom i Ibn-Sina, vidjevši blagodati Božije kod Ebula-Hajra, nakon što upućuje dovu za njega, od Boga traži da mu ga učini upućivačem. Kako bi bilo lijepo da naučimo od evlija Božijih kako živjeti i kako se kretati za znanjem i stjecati ga; jednom riječju, kako da pronađemo put usavršenja!

6. Ibn-Sina smatra pismo koje mu je stiglo Božijom blagodati, te se zbog toga i zahvaljuje Ebu-Seidu, kao i Allahu na Njegovoj dobroti. Od Imama Sedžada a.s. prenosi se kako je rekao da one koji dolaze pred kućna vrata sa potrebom i traže pomoć trebamo smatrati Božijom blagodati, pa se zbog toga sasvim iskreno i s ljubavlju treba potruditi da im se pruži pomoć i odgovori na molbu. Tako će i Allah dž.š. ustaliti svoju blagodat i neće nam je uskratiti. Međutim, ne postupimo li na ovaj način, On će blagodat odnijeti pred nečija druga vrata, na nako drugo mjesto. Zato musliman ima obavezu smatrati Božijom blagodati prilike da može rješavati teškoće muslimana i to činiti sa punim saosjećanjem i iskrenošću, kako bi time pridobio Božiju naklonost i kako bi mu blagodat bila uvećana. *Ako budete zahvalni, Ja ću vam, zacijelo, još više dati; budete li nezahvalni, kazna Moja zaista će stroga biti.* (Ibrahim, 7)

وَإِذْ تَأَدَّنَ رَبُّكُمْ لَيْنَ شَكَرْنَمْ لَا زَيْدَنَكُمْ وَلَيْنَ كَفْرْنَمْ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ

7. Posredništvo Ebu-Seida

Imajući sve ovo u vidu, Ibn-Sina shvata posredništvo Ebu-Seida u ovoj maloj provjeri zahvalnosti za blagodati Božije, te iz dubine srca i sa poštovanjem uči dovu za Ebu-Seida i traži od Boga uvećanje upute, čime pokazuje da je zahvalan svome Gospodaru.

8. On je Bog, Upućivač

Ukazivanjem na ovu činjenicu, daje nam se do znanja da je Božija uputa Ebu-Seida učinila posrednikom upute Ibn-Sine i zato treba Bogu zahvaliti što ga je na ovaj način prihvatio i uputio. Idealnog li stanja da čovjek za svaku blagodat zna da je došla iz mjesta odakle jeste došla, da

prepozna njenog vlasnika i da mu bude zahvalan! Ako bismo prepoznali Boga u ovosvjetskom i ahiretskom životu, ne bismo nikad činili sav taj uzaludni napor i ne bismo se do te mjere povodili za zabludama i maštom te se ne bismo gubili u ovosvjetskom labirintu. Dakle, od Boga tražimo pomoć za edeb jer On je Onaj Koji upućuje.

9. Isti kraj

Baba Tahir, arif čije srce izgara od ljubavi prema Bogu, u vezi sa ovom temom lijepo kaže da kada odemo na mezarje koje je posljednja silazna stanica na ovome materijalnom svijetu, niti ćemo vidjeti derviša da je bez ćefina, niti vladara ili bogataša da ima više od jednog ćefina. Dakle, na posljednjoj stanicici svi su istog staleža i iste nacionalnosti, kao što su to bili i na početku, pri rođenju. Kur'an u suri Isra spominje ovaj zakon kada govori o duhovnim i psihičkim opredjeljenjima, objašnjavajući različitost odabranih ciljeva, i ukazuje na to kako su neki sebi za cilj odabrali samo ovaj prolazni, materijalom ograničeni svijet, dok su drugi taj isti svijet odabarali za prolaznu stanicu i odskočnu dasku za let u bolji svijet. Obje ove skupine kreću se ka svojim ciljevima. A istina je da Onaj Koji upravlja ovim svijetom jeste njegov Stvoritelj po čijem se zakonu neće desiti sve što dunjalučari žele, a ni uzvišena ambicija onih što žele. Ahiret nije prepreka stizanju prve skupine do svojih dunjalučkih ciljeva i koristi. U skladu sa rečenim, svako će dobiti svoj dio – ni više ni manje. Ibn-Sina, s obzirom na upućenost u zbilju svijeta, s jedne strane, i uz sva bogata iskustva, s druge strane, poznavajući kur'anske i islamske odredbe i zbilje, uvjerljivo govori o ovoj temi.

10. Nužnost postojanja Melekuta i Džeberuta

Na osnovu filozofskih podjela koje se oslanjaju na rivajete i riječi arifa, svjetovi se dijele na četiri grupe:

- a) svijet Mulk ili Nasut, tj. materijalni svijet;
- b) svijet Džeberuta, odnosno univerzalni intelekt, *mudžerreddati*, meleki;
- c) svijet Lahuta, ili kraljevstvo metafizičkih znakova, cjelokupna lijepa imena i uzvišeni atributi Božiji, koji sudjeluju u fiksnim entitetima, a skriveni su u imenima i sifatima. U rivajetima se spominju kao *hakikati Muhammedije*, ili kao *mekame ehadijjet*;

d) svijet Melekuta, koji se i sam dijeli na dva dijela: *Melekute a'la*, tj. univerzalne duše i *Melekute sufla*, ili *musule mu'allekeh*.

U svakom slučaju, ovo je veoma opširna i zahtjevna tema koja je na odgovarajućem mjestu u filozofiji i irfanu podrobno objašnjena. Ibn-Sina, s obzirom na sveobuhvatnost svog filozofskog i irfanskog znanja i uz precizno poznavanje kur'anskih zakona i zbilja, kaže da je sve što se u svijetu događa posljedica tačnog lanca kauzalnih zakona i uopće nije tačno da je Allahova providnost slučajna i nasumična. Pa ukoliko je Ebu-Seid stigao do određene razine savršenstva, uspio je to na temelju određenih mjerila, a ukoliko su drugi lišeni bilo kakvog savršenstva, i to je na osnovu niza činjenica. U svakom slučaju, mogućnosti čovjeka, njegova volja i odluka od najbitnijih su činilaca da bi se u njemu dogodile promjene i usavršavanja. Ibn-Sina dodaje: "Znanje o ovim Božijim tajnama i spoznaja zbilja svjetova Melekuta i Džeberuta zahtijevaju posebne potencijale i određene uvjete. Jedan od tih uvjeta je i da se o takvim stvarima priča i da se njima poučava samo onaj koji je kompetentan za njih, a da se o njima ne priča strancima." U zaključku Ibn-Sina kaže: "Sretni li su oni koje Božije određenje, tj. zakoni stvaranja, uključe u krug tih odabranika, a izvede iz skupine lišenih i gubitnika." Imam Ali a.s. u *Kumejlovoj dovi* ukazuje na ovu zbilju riječima: "O Bože moj, Gospodaru moj, naredio Si mi da poštujem zakone Tvoje (npr. da slijedim Poslanika), ali ja sam nasuprot tome slijedio strasti svoje i nisam se čuvao prevara šejtanskih, a on me je zbog toga i zaveo, jer kada sam već pripremio pogodan teren za to, a zakon stvaranja kojeg "određenjem" nazivamo hitro je stigao i lišio me dobra." Imam ukazuje na uvode određenja (*kada*), tj. mi smo ti koji možemo odrediti samima sebi Božije određenje.

11. Tako mi Boga, onaj koji se zabavi Dunjalukom ahmak je

Šejh nam ukazuje na kur'ansku istinu koja obećava loš kraj onima koji se zabave Dunjalukom i budu nemarni prema Ahiretu. Kur'an o Karunu kaže da je bio bogataš iz naroda Musaova a.s. Prema ljudima je bio silovit, a imao je nebrojeno blago. Riznice su mu bile tako velike i brojne da je imao posebne ljude koji su mu nosili ključeve od njih. Ljudi su ga opominjali da ne bude ohol i zanesen svojim bogatstvom jer Uzvišeni Allah uopće ne voli ljude što su opijeni svojim blagom. Kada ti je već dato bogatstvo, iskoristi ga i pripremi sebi mjesto na Ahiretu tako što ćeš ljudima činiti dobro, upravo onako kako je Bog tebi dobro učinio. O Ka-

rune, prodi se nasilničkog ponašanja i smutnje jer Allah zaista ne voli silnice i smutljivce. Međutim, on na ove savjete i dobronamjernosti odgovara da njegovo bogatstvo nema nikakve veze sa Bogom, već je posljedica njegovog preciznog privrednog uma kojim je uspio postati bogat. Upravo zbog toga, živjet će kako mu je volja. Tako je jednoga dana izšao među narod u punoj raskoši koju je mogao sebi priuštiti, gordo i oholo šetajući pred ljudima i pokazujući im svoju snagu i umijeće. Prisutni su reagirali na razne načine, u zavisnosti od njihovih pogleda na Ovaj svijet. Oni nezadovoljni svojim stanjem uzdisali su i govorili: "Kamo sreće da je i nama dato da tako možemo uživati!" Možda su u jednom trenutku razlog lišenosti ovosvjetskih užitaka vidjeli u činjenici što slijede Musaa a.s. S druge strane, oni koji bjehu obdareni razumom i shvatanjem činjenica onakvima kakve i jesu, govorile svojim zaslijepljenim sunarodnjacima da bez obzira koliko bogatstvo bilo, zbog toga što je prolazno, promjenljivo i što se nalazi na nestabilnoj pozornici ovosvjetskog života, a pored toga je i Božije iskušenje, ono nema nikakve vrijednosti naspram vječne Božije nagrade i dobrih djela. Kur'an nam kaže: *I Mi smo i njega i dvorac njegov u zemlju utjerali, i niko ga od Allahove kazne nije mogao odbraniti, a ni sam sebi nije mogao pomoći.* (El-Kasas, 81)

فَخَسِنَا بِهِ وَبِدَارِهِ الْأَرْضَ فَمَا كَانَ لَهُ مِنْ فِتَّةٍ يَنْصُرُونَهُ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُنْتَصِرِينَ

Oni koji su priželjkivali da su na njegovu mjestu, shvativši da je njihov nerazumno i maloumni sud bio bez osnove, stadoše govoriti: *Zar ne vidite da Allah daje obilje onome od robova Svojih kome On hoće, a i da uskraćuje! A da nam Allah nije milost Svoju ukazao, i nas bi u zemlju utjerao* (da nam je kakvim slučajem to bogatstvo bilo dato). *Zar ne vidite da nezahvalnici nikad neće uspjeti?* (El-Kasas, 82)

وَأَصْبَحَ الَّذِينَ تَمَّنُوا مَكَانَهُ بِالْأَمْسِ يَقُولُونَ وَيُكَانُ اللَّهُ يَبْسُطُ الرَّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ لَوْلَا أَنَّ مَنْ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْنَا لَخْسَفَ بِنَا وَيُكَانُهُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ

Da, Ibn-Sina nam govori o ovom događaju, opominjući nas njime da i mi slučajno ne bismo učinili grešku kakvu učiniše oni maloumnici pogrešnim sudom o ovosvjetskim zbiljama. Nadati se da nam uši služe svojoj svrsi te da slušamo riječi pametnih.

12. Zarobljen je pokretima brojnim i potrebama raznim

Ako oni što su zauzeti stjecanjem osovjetskih "blagodati" pretpostave nemoguće i kažu da mogu stići do svega šta im srce poželi i ostvariti sve dunjalučke sreće, kada dospiju do vrhunca svojih težnji i htjenja, upravo na toj tački suočavaju se sa najbolnjom zbiljom – časom nasilnog odvajanja od svega toga. Od pomisli na smrt sve im se slasti najednom pretvore u gorčine i na tome mjestu jezik počinje ustajati protiv Boga jer, zapravo, sve do tog trenutka oni pobjeđuju, osvajaju i, sasvim normalno, opijeni su svojom umješnošću te u njihovom životu nema mjesta za Boga. Međutim, kada se nađu pred silom protiv koje ne mogu se boriti, kada im se na putu uspjeha isprijeći smrt, tj. sila prebacivanja iz svih tih blagodati u mračni mezar što odzvanja samoćom, ili kako to Baba Tahir lijepo ilustrira, ozivljavajući upravo taj čas: "Bijah moćni lav jakih kandži, ali srce mi u gafletu od smrte povorke bi, sve do dana kada se ona nada mnom ne nadvi – da, drugi su me se plašili, osjetivši moj miris u bijeg bi se dali, ali, žalosti moje, danas me napade moćni protivnik u čijem se jakom zagrljaju osjetih tako bespomoćnim i zaboravim sve ratne tehnike i umijeća, te jednostavno ne znam kako se boriti protiv smrti." Kada se opisani čovjek nađe suočen sa smrću, prva mu je reakcija pobuna protiv Boga i Njegovih zakona. On se pita zašto mora tako biti jer je napokon došao do tačke gdje mu svi planovi i sve blagodati padaju u vodu. Zar niko nema u vidu njegove planove? On nije svjestan da upravo to protivljenje kreacija upućuje njemu: Zašto je bio takav kakav je bio, zašto je cijeli život bio u gafletu?

William James (Džeјms) u prvom poglavlju svoje knjige *Vjera i psiha* kaže u vezi s piscem Marcom Orwelom, kao i o Nietzscheu (Ničeju) i Schopenhaueru: "U riječima Orwela odzvanja gorčina, čuje se piska koja uši zaglušuje, poput piske krmka kojega kolju. U duhovnom stanju Nietzschea i Schopenhauera vide se tamne sjenke i mračni moral. Užasnuti jecaji ove dvojice njemačkih spisatelja čovjeka podsjećaju na ciku miša kada se nađe u smrtnoj zamci. U njihovim riječima ne može se primijetiti uloga pročišćavanja koju vjera daje životnim mukama i problemima." Jasno je da će čovjek, kada se odvoji od vjere i duhovnosti, sasvim sigurno doći do takvih zaključaka i učinaka. Kao primjer prenosimo riječi Nietzschea, naučnika sa poznatim ideološkim usmjerenjem, da bi postalo jasno kako su vjernici koji u životu imaju prisutnu i duhovnu dimenziju smireni, a kako filozofi nemuslimani – koji su poznati i u naučnim krugovima – kada žele komentirati život, to čine pogrešno, da bi na kraju i sami okusili gorčinu svojih pogrešnih stavova i

opaski. Nietzsche je zagovarao mišljenje u kojem prednost daje moći i on, između ostalog, primjećuje: "Osjećajnost i samlost treba odbaciti jer samlost je nastala u nemoći. Poniznost i poslušnost stvaraju bijedu. Strpljenje i podnošenje, oprاشtanje i prelazak preko grešaka jeste neambicioznost i mlitavost itd. Zašto bismo ubili svoju dušu? Svoju dušu treba odgajati. Zbog čega nešto drugo obožavati? Sebe treba željeti i sebe treba obožavati. A slab i nemoćni trebaju nestati." Međutim, i sam je pred kraj života okusio gorčinu plodova svoga svjetonazora. Naime, u pismu koje šalje svojoj sestri, a koje kasnije biva objavljeno, on se žali na svoje životne jade: "Kako vrijeme prolazi, život mi postaje teži. U godinama koje su obilježene mojom bolešću nikad kao sada nisam osjećao puninu tuge, a prazninu nade. Šta se desilo?! Dešava se ono što se dešava. Sukobi koje sam imao sa drugima izbrisali su u njima svaki tračak nade prema meni. Sada vidim da su obje strane grijesile. Bože, kako sam danas usamljen! Nema nikoga da se s njim nasmijem. Nema nikoga s kim bih kahvu popio, nema nikoga da bi me utješio kao dobrog prijatelja." Da, ovo bi bio praktičan odgovor takvoj filozofiji i takvom načinu razmišljanja. Upravo zbog toga James je i upotrijebio onaj opis za Nietzschea i Schopenhauera, čovjeka pesimističkih pogleda o kreaciji i stvaranju.

13. Gdje je on, a gdje onaj što sebe približi Allahu?

Putnik prema Allahu u sjeni zikra i sjećanja na Allaha dostigao je apsolutni mir. *Znajte da se srca smiruju sjećanjem na Allaha.* (Er-Ra'd, 28)

الَّذِينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ لَا يَأْخُذُونَ الْفُلوْبَ

Takav čovjek svijet vidi jedinstvenim, vidi ga Božijom teofanijom i isijavanjem Njegovih atributa, te se ne može strpiti u svojoj koži od ljubavi prema Bogu. Hafiz u vezi sa rečenim kaže: "O Obožavani, što Kreaciju stvari u najljepšem obliku, stvorenja su ushićena svim ljepotama kojima Si ih okružio! Gdje god da na Ovom svijetu pogledamo, Tvoje manifestacije vidimo, i to u oblicima koje je ljepota milovati i maziti, linija divnih, obrva i očiju lijepih, fina stasa i obličja. Pa čemu tuga? Ako je neophodno da nas promjene ovoga materijalnog svijeta dovede do bolesti, jedan je pogled u lice Tvoje lijepo dovoljan da budemo izlijеčeni od bolesti i patnji svijeta Ovog, što nam ukazuje na to da se u Ovom svijetu nalazi i bolest i lijek za nju." Imam Homeini, mudžahid i arif, jednom je prilikom rekao: "Tako mi Boga, ako bi se nekome koliko

trun otvorila vrata tevhida i spoznaje Boga, oba svijeta, i Dunjaluk i Ahiret, kod njega ne bi imala vrijednost koliko krilo jedne mušice.” Učitelj irfana i ahlaka, mufessir Kur'ana, allame Tabatabai, kuddise sirruh, prenosi jednu uspomenu od svoga učitelja merhumu ajatollahu - Kazija: “Jedanput je nas nekoliko učenika išlo u pravcu njegove kuće, kad iznenada na ulici ugledasmo kućne stvari svoga učitelja i njega kako stoji sa svojom porodicom pored stvari. Začudili smo se vidjevši taj prizor, ali kasnije je postalo jasno da učitelj nije imao novca da plati zakupninu te ga je vlasnik kuće izbacio vani. A nisu imali gdje otići pa su zato stajali pored svojih stvari. Bili smo ljuti. Upitasmo učitelja: ‘Šta sad?’ On odgovori da treba prihvati ovu ljubavnu igru od strane Boga. ‘Ovo je tek početak igre’, reče, ‘te se nasmija.’” Zato Ibn-Sina i postavlja pitanje gdje je onaj uzmenirenji čovjek dunjalučar, a gdje čovjek koji je putnik ka Allahu. Ovaj potonji i Ovaj svijet vidi milošću, a muku na njemu dobrotom.

14. Uronjenost arifa u Božiju ljepotu

Zadovoljstvo življenja arifa koji su stigli do Boga nije neispunjeno obećanje. Oni su toliko uronjeni u posmatranje Božijeg dželala i džemala da nemaju vremena otići na Ahiret. Zato Kur'an kaže: *Koji strepe od Dana u kojem će srca i pogledi biti uznenireni.* (En-Nur, 37)

يَخَافُونَ يَوْمًا تَنْقَبُ فِيهِ الْفُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ

Ljudi koje ne okupira i ne ometa ovo svjetska prodaja od sjećanja na Boga, ne sprečava ih davanje zekata siromasima i obavljanje namaza da misle na velike događaje Sudnjega dana, takvi ljudi znaju za uznenimirenost srca grešnika prilikom polaganja računa za svoja djela. Zato i kažu: “Od Uzvišenoga Gospodara tražim da nam otkloni koprene sa očiju.” Ako nam ovdje oči i srce budu pokriveni koprenama, i tamo ćemo biti slijepi. Ili, po riječima Fahr Razija, velikog filozofa i mufessira, pisca tefsira *Ključevi skrivenog*:

*Strah me otici iz Ovoga svijeta slijep,
da odem iz svijeta a niti ga vidjeh.*

*Da odem iz svijeta tijela u svijet duše,
otici a da ne vidjeh svijet duše.*

Mejdan i mjesto djelovanja je ovdje. Ako danas ne stekneš oči kojim ćeš zbilju gledati, ni tamo ništa nećeš vidjeti. Zbog toga je Fahr Razi naveo predaju od Poslanika s.a.v.a. u kojoj se kaže: "Onako kako živiš i umrijet ćeš; onako kako umreš bit ćeš proživljen." Ako budeš imao lijep i čist život protkan milošću, oprostom, ljubavlju prema Božijim robovima i život provedeš na putu služenja Božijim stvorenjima, sigurno ćeš imati lijepu i ugodnu smrt. Isto tako, ako nam smrt bude lijepa, i naše proživljenje na Sudnjem danu bit će lijepo. Zato je rečeno: "Spoznaja ovdje sjeme je posmatranja i srčanog osvjedočenja tamo."

15. Ibn-Sina je od Boga tražio uputu kao što je uputa šejha Ebu-Seida Ebul-Hajra

Istina je da je Ibn-Sina bio filozof, a Ebu-Seid arif, a razlika poimanja i svjetonazora između filozofa i arifa veoma je velika.

- a) Obično su arifi, baveći se filozofijom i prošavši preko mosta filozofije, stigli do Dženneta irfana i spoznaje, dok filozofi nisu stigli do irfana.
- b) Filozofija i filozofi bave se pojmovima, a ne zbiljama. Filozof je upoznat sa pojmovima Milostivi, Jedinstvo Bitka i drugim atributima, ali ne i sa zbiljom milostivosti, svemilostivosti i drugih atributa Božije Ljepote i Uzvišenosti, za razliku od arifa koji se osvjedočio u zbilje svih imena. Ako bismo to htjeli slikovito prikazati, rekli bismo da je filozof upoznat sa skicom Božijega grada i Njegovih imena i atributa, dok je arif otisao u sam grad, tamo se nahranio voćem i odmorio u sjeni voćke. A to je izrekao i Mevlana sljedećim riječima: "Noga racionalista je drvena, a kako li je samo drvena nogu krhka." Upravo iz ovog razloga Ibn-Sina je na kraju života stekao sklonost ka irfanu. Tako je i jedan dio svoje posljednje napisane knjige *Išarat* posvetio irfanu i položajima arifa. U jednom poglavljvu trećeg toma *Išarata* on veoma opširno objašnjava ovu tematiku i predočava položaj irfana i arifa.

16. Ima spoljašnost lijepu i privlačnu

Časni Kur'an kaže: *Oni znaju samo spoljašnju stranu života na Ovom svijetu, a prema Onom svijetu su ravnodušni.* (Er-Rum, 7)

يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِّنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ

Njihova ravnodušnost prema Onome svijetu, koji je ustvari unutarnje i skriveno Ovoga svijeta, prouzrokovala je da zaborave na zbilju i umjesto nje prihvate neke uobrazilje.

17. Svijet čija je teškoća u odjeći malaksalosti

Jedna od ovodunjalučkih teškoća jeste odvajanje od njega. Čovjek veoma lahko ostvaruje vezu sa Ovim svijetom, ali kada ga treba napustiti, grčevito se opire.

18. Primjer njegov je kao primjer onoga koji vidi

Jasno je da se pod vidom i sljepoćom podrazumijeva razlika između stečenog i prisutnog znanja. Filozofima je svojstveno stečeno znanje, što samo po sebi nije ništa drugo do skup pojmovra, a arifima prisutno znanje, koje je, ustvari, poimanje zbilje onakvom kakva jeste, a na koju pojmovi samo ukazuju.

19. Ibn Sina sa poniznošću daje odgovor

Ibn-Sina je sa velikom poniznošću, a istovremeno i sa odvažnošću jednog ratnika dao lijepe odgovore, što je odlika velikih ljudi i što se često može vidjeti kod evlja. Tako vidimo da je u predaji preneseno da vjernik ne radi neko djelo iz dvoličnosti, kao što neko dobro djelo ne napušta zbog stida. Zbog toga i sam Ibn Sina sa poniznošću daje odgovor i ujedno ispunjava svoju obavezu. Na ovaj način on je ostavio i drugima otvorena vrata.

20. Spoljašnost salika i njegova nutrina...

Spoljašnost salika obojena je Božijom bojom, tj. ibadetskim djelima ili, drugacije rečeno, očuvanjem Šerijata i njegovim pridržavanjem. Nutrinu jednog salika čini traženje i slijedenje istine te kretanje putem kojim bi se stiglo do zbilje. Zbog toga Kur'an kaže: *Sjećajte se vi Mene, i Ja ću se vas sjetiti, i zahvaljujte Mi, i na blagodatima Mojim nemojte neblagodarni biti!* (El-Bekara, 152)

أَذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ وَاسْكُرُوا لِي وَلَا تَكُفُّرُونَ

Sa stanovišta Kur'ana, postoji i spoljašnji i nutarnji zikr. Ako čovjek spomene zbiljom svoje duše Boga, i Bog će se njemu pokazati kroz njegovu zbilju i uspostaviti će se bliskost među njima. Hazreti Ali ibn Husejn kaže: "Moj Bože, učini me od onih koji razgovaraju s Tobom skriveno, a rade za Tebe javno."

U istom kontekstu može se razumjeti sljedeća predaja: "Namaz je miradž vjernika." Šta je Poslanik posmatrao na Miradžu? Odgovor Kur'ana glasi: *Da bismo mu neka znamenja Naša pokazali.* (El-Isra, 1)

سُنْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعِنْدِهِ لَيْلًا مِّنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى
الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِتُرِيهَ مِنْ آيَاتِنَا إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ البَصِيرُ

Gospodar je obećao Poslaniku da će mu pokazati Svoja velika znamenja na Miradžu. U suri Nedžm On obznanjuje ispunjenje Svog obećanja: *Vidio je najveličanstvenija znamenja svoga Gospodara.* (En-Nedžm, 18)

لَقَدْ رَأَى مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَى

S obzirom na ovu istinu, vjernik treba u namazu posmatrati Božije znakove, pa ako ih mi ne posmatramo, to je zbog našeg moralnog nedostatka i neiskrenosti u djelu, jer mi imamo "posla" sa Onim Koji bezgranično izljeva milost na Svoje robove.

21. Navođenje stihova kao argument

*U svakoj stvari Njegov je znak,
ukazuje da Jedan je On.*

Ovo su stihovi Ebu-Ishaka Ismail ibn Kasimul-Ganzija, poznatog pod imenom Ebul-Atahije Araki, rođen 748. god. u Kufi, a preselio na Onaj svijet 825. Komentirajući ove stihove, allame Hasanzade Amuli je rekao: "Svaka biljka koja niče iz zemlje izgovara: *Jedan Si Ti Koji nemaš sudruga.*" Naravno, jasno je da je biljka navedena samo kao primjer, a inače, sve stvari koje postoje u Ovom svijetu manifestacija su iskaza: "O Ti Kojem ništa nije slično." Prema tome, sva bića kreacije stalno izgovaraju: "Ti nemaš sudruga", ali nažalost, nema onoga koji bi čuo ove riječi. Mevlana o ovom pitanju kaže da ako mi sa česticama svijeta ne dijelimo tajnu, to je zato što nemamo oči gajba. Zato oni koji su okrenuti srcu sa lakoćom razumiju jezik vode, zemlje, cvijeta, kako danonoćno svjedoče: I mi čujemo, i mi vidimo, i mi shvatamo, a što sa vama ne razgovoda.

ramo – to je zbog vas samih. Ako vi uzletite iz svijeta materije ka duši egzistencije i njenoj zbilji, sigurno ćete čuti zikr mrtve prirode.

Ibn-Sina r.a. o istoj zbilji govorio je da ako čovjek prosvijetli oči svoje duše Istom i uzjaše jahalicu razuma, stići će do najuzvišenijih Božanskih svjetova, što je, ustvari, unutarnja zbilja bića, i posmatrat će znakove Božije tako da neće ničemu ostati mjesta u kreaciji, osim samoj Istini.

22. Hiljadu halova ne vrijedi koliko jedno meleke

Meleke i *hal* dva su termina koji se koriste u filozofiji i irfanu. Međutim, u riječniku arifa ovi termini imaju posebno značenje, drugačije od onoga što filozofi pod njima podrazumijevaju. U svakom slučaju, arifi pod pojmom hal podrazumijevaju one istine što se spuštaju na srce, a koje dolaze saliku Božijim privlačenjem i daju mu osjećaj zadovoljstva, no vremenski su ograničene i bez postojanosti. Zato Ibn-Arebi u *Mekanskim otkrovenjima* kaže: "Borba sa nefsom donosi spoznaju onima koji imaju veliki entuzijazam i cilj, a drugima samo hal. Zbog toga Šejhul-Išrak Suhravardi, u oporuci štampanoj na marginama njegovoga djela *Et-Talvihat*, kaže: "Hiljadu halova ne vrijedi koliko jedna meleke." Zašto je tako? Zato što je meleke Božije privlačenje spušteno na srce salika, preraslo u stalno stanje. Razlog njene više vrijednosti upravo je u tome što će ona sama biti izvorom hiljade drugih halova.

23. Kako duša postaje melekuti

Kur'anski je iskaz sljedeći: *I spominji Gospodara svoga ujutro i naveče u sebi, ponizno i sa strahopštovanjem.* (El-A'raf, 205)

وَإِنَّمَا رَبُّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعًا وَحِيفَةً وَدُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ
وَالاَصَالِ وَلَا تَكُنْ مِنَ الْغَافِلِينَ

Znači, spominjanje Boga jezikom treba učiniti srčanim sjećanjem da bi se u duši osjetilo prisustvo Gospodara. Tako, ako čovjek svoju nutrinu prosvijetli, i njegova će se spoljašnjost prosvijetliti. Međutim, ne vrijedi i obrnuto pravilo, tj. ako svoju spoljašnost prosvijetli, time njegova nutrina neće obavezno postati prosvijetljena. Dokaz ovoga jeste činjenica da je batin, tj. unutarnja zbilja, postojana osobina (melekut) ljudske duše te da ima položaj uzroka, a spoljašnost je njegova posljedica. Tako, ako uzrok bude pobuđen Božijom rukom, sigurno je da će ostaviti traga i na posl-

jedicu, dok je suprotno nemoguće. Zato Imam Ali a.s. kaže: "Stvoritelj im se pokazao u dušama i zato im je u očima sve mimo Njega nisko." Uzimajući u obzir ovu činjenicu, Ibn-Sina kaže: "Ako se hal promijeni u meleke, znači da se djelo pretoči u ahlak, tek tada će se znakovi uzvišenih Božjih svjetova pokazati njegovoju duši."

24. Što je učinak ostvarenja prisnosti sa Uzvišenim Bogom

Istina je da čovjek neće osjetiti nikakvo zadovoljstva zbog ibadeta sve dok ne osjeti zadovoljstvo prisustva Gospodara. Zbog toga je imam Husejn rekao: "Bože moj, onaj koji je Tebe našao, pa šta mu nedostaje, šta nema, a onaj što Tebe nema, šta ima?"¹

25. Bliži mu je od njega samog

U predaji, kako od imama Musa ibn Džafera tako i u dovi imama Sedždžada, stoje sljedeće riječi: "Moj Bože, Ti nisi skriven od Svojih stvorenja, osim što su ih koprene njihovih djela udaljile od Tebe."² Časni Kur'an kaže: *Znajte da se Allah upliće između čovjeka i srca njegova, i da ćete se svi pred Njim sakupiti.* (El-Enfal, 24.)

وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمُرْءَ وَقَلْبِهِ وَأَنَّهُ إِلَيْهِ تُحَشَّرُونَ

Jasno je da srce u ovom slučaju nema samosvojnost, zapravo: Bog se nalazi između svake stvari i njene zbilje. Također, na drugim mjestima Kur'an obznanjuje ovu istinu: *Mi smo njemu bliži od vratne žile kucavice.* (Kaf, 16)

وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ

Mi smo mu bliži od vas, ali vi ne vidite. (El-Vaki'a, 85)

وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْكُمْ وَلَكُنْ لَا تُبَصِّرُونَ

Kada čovjek padne u smrtnu postelju i smrt se nadvije nad njim, dok je okružen prijateljima i porodicom, Gospodar kaže da mu je bliži od svih ljudi, samo što mi to ne vidimo. Razlog naše sljepoće jesu grijesi i uprljanost duše. Rečeno je da se ne može riješiti ova protivrječnost: u isto vrijeme dok sam daleko od Boga, uistinu me od Njega ništa ne

¹ Dova Arefat.

² Dova Ebu-Hamze Somali i dova u noći Meb'asa.

dijeli. Kako mogu biti daleko od Njega kad mi je On bliži od moga srca? Rješenje je veoma jasno: mi svojim grijesima, nemarom i zaboravom zbilje sami sebe udaljavamo od Njega. Ibn-Sina ovu činjenicu potvrđuje deduktivnim kur'anskim argumentima i irfanskim otkrovenjima. Krene li čovjek putem robovanja, stići će do tačke kada će Uzvišenoga Boga naći sebi bližeg od samoga sebe. Upravo zbog ove blizine imat će najveća zadovoljstva prisnosti sa Njim: *Blago njima, njih čeka divno prebivalište!* (Er-Ra'd, 29)

الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ طُوبَى لَهُمْ وَحُسْنُ مَآبٍ

26. Putovanje

Potpuno je jasno da ovo putovanje nije materijalne prirode, već je putovanje koje su imali Božiji poslanici. Ibrahim a.s. kaže: *Idem svome Gospodaru, On će me uputiti.* (Es-Saffat, 99)

وَقَالَ إِنِّي ذَاهِبٌ إِلَى رَبِّي سَيَّدِي

Ovo je putovanje koracima robovanja i pokoravanja, a ne neko drugo. Za Luta a.s. kaže se: *I Lut mu jedini povjerova, i reče:* “Ja se selim svome Gospodaru, jer On je, uistinu, silan i mudar.” (El-Ankebut, 26)

فَأَمَنَ لَهُ لُوطٌ وَقَالَ إِنِّي مُهَاجِرٌ إِلَى رَبِّي إِنَّهُ هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

Jasno je da je putovanje Hazreti Luta ka Bogu duhovne prirode – putovanje uzvišenije od svih drugih putovanja. Tako i Uzvišeni Bog u Kur'anu govori za svoga Miljenika: *Hvaljen neka je Onaj Koji je u jednom času noći preveo Svoga roba iz Hrama časnog u Hram daleki, čiju smo okolinu blagoslovili kako bismo mu neka znamenja Naša pokazali.* (El-Isra, 1)

سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى
الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِرَبِّهِ مِنْ آيَاتِنَا إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ

Napomena: Razlika kod ovih duhovnih putovanja jeste u tome da su svi poslanici sami kretali na taj put, s nadom u skoru uputu, za razliku od Muhammeda s.a.v.a. kojeg je sam Uzvišeni Bog Sebi pozvao. Velika je razlika između gosta koji sam dođe i onoga koji je došao na poziv. Veća je razlika između gosta koji sjedne za sofru domaćina i onoga koji je

pozvan da mu se pokažu tajne stvaranja i najuzvišeniji znakovi. Ovo je čast nas muslimana, da dok iskazujemo posebno poštovanje svim poslanicima, slijedimo Poslanika koji ima poseban položaj kod Gospodara. Neka je hvala Gospodaru svjetova!

27. Iz saosjećanja i zabrinutosti obaviješteni su o svim stvarima

I ova istina potvrđena je Kur'anom, metodom dedukcije i otkrivenjem zbog toga što je to znanje o uzroku i o uzroku uzroka, u značenju poznavanja posljedice. U slučaju da čovjek spozna Boga, spoznat će i cijelu egzistenciju tako što će je izbliza posmatrati prisutnim znanjem.

28. Oni svoja djela vide malehnim

Ovo je također jedna od osobina koje posjeduju Božiji ljudi. Što se više približe svome Voljenom, sve više i više spoznavaju veličinu i uzvišenost Božiju, s jedne strane, i sve više bivaju svjesnim svoje niskosti, s druge strane. Upravo ova spoznaja i osvjedočenje ove istine čini ne samo da svoja djela vide bezvrijednim, već ih ona potiče i da istinski priznaju svoju slabost i nemoć naspram Gospodara. Hafiz r.a. kaže da je sav beskonačni opis Voljenog samo jedan pokušaj opisa Njegovog - solufa, i sve je to samo jedna riječ od hiljadu onih koje su se mogle pretočiti u izraz, ali sam Voljeni ne ostavlja mjesta za drugoga da bi ga uopće mogao opisati. Zato kaže da jedina stvar koju možemo uraditi jeste pokrivanje slabosti Ovoga svijeta bogobojaznošću i tevhidom jer je Voljeni, Koji ne posjeduje ništa osim čiste ljepote i dobrote, došao u susret svojim zaljubljenicima.

Zbog toga Ibn-Sina kaže da oni, došavši do ove spoznaje i osvjedočenja, ma koliko imali imana u Njega, vide sebe manjim od toga da bi uopće mogli računati na sebe.

29. Oni su posjednici širokih pogleda

Časni Kur'an kaže: *Nadmećite se da u Gospodara svog zaslужите oprost i Džennet, prostran koliko su nebo i Zemlja.* (El-Hadid, 21)

سَابِقُوا إِلَى مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا كَعَرْضِ السَّمَاءِ

Kada Božiji čovjek spozna dželal i džemal svoga Gospodara, cijela kreacija, sa svim svojim složenostima, zakonima koji vladaju njome i

tajnama koje krije u sebi, sve zajedno u njegovim očima nema vrijednost koliko vrijednost kihanja jedne koze.

30. Namaz je najuzvišenija kretnja

Ibn-Sina je nakon što su mu se otkrile tajne namaza napisao i knjigu pod nazivom *Tajne namaza*. Knjiga je vrlo kratka, ali u sebi sadrži veoma duboka i vrijedna zapažanja. Činjenica je da misli ljudi kao što je bio i Ibn-Sina svijetle na nebu spoznaje nakon što protekne i hiljadu godina od njihove smrti, a sve zahvaljujući namazu i pažnji ka Bogu, Koji nema potrebe ni za čim.

31. Post je najuzvišenije prebivalište

Kao što je namaz kretanje, isto tako je i post kretanje. Post čuva čovjeka od svega što nije Istina. Čovjeku daje smiraj, poziva ga da pogleda u svoju nutrinu. Tajne čovjeka iznosi na vidjelo. Post čuva oči od toga da vide neistinu, uši od toga da čuju prazan govor i jezik od toga da govori sa bilo kim, osim sa Voljenim. Čovjeka u potpunosti zaokuplja ljubavnom igrom sa njegovim Voljenim. Koliko namaz čovjeka uzdiže, toliko ga i post čini postojanim na Njegovom putu. Zato Šejh i kaže da pomoći namaza i posta otpočinje stjecanje čovjekovog smiraja, da bi uz pomoć ovoga dvoga stigao u prisustvo svoga Voljenog.

32. Udjeljivanje je najbolje dobročinstvo

Oni koji troše imetke svoje na Allahovu putu liče na onoga koji posije zrno iz kojeg nikne sedam klasova i u svakom klasu po stotinu zrna. A Allah će umnogostručiti onome kome hoće. (El-Bekara, 261)

Udjeljivanje najprije otvara put ka robovanju Bogu, služenjem Njegovih stvorenja, a potom daje podstrek, snagu i brzinu saliku u njegovom kretanju. Tako u predaji čitamo da je ljubav prema Ovome svijetu korijen svih grešaka i grijeha. Udjeljivanje imetka iz korijena čupa čovjekovu ovisnost o Dunjaluku. Prirodno je da sušenjem stabla njegove grane i sve lišće ostaje bez života. Na ovaj način prekida se svaki oblik ovisnosti i vezanosti čovjeka za Dunjaluk. Upravo zbog rečenog Šejh preporučuje da udjeljivanjem i udovoljavanjem potreba siromašnih čovjek za sebe stekne najbolji oblik dobročinstva i time nastavi svoje kretanje prema Uzvišenom Bogu.

33. Raspravljanje

Raspravljanje je jedan od oblika argumentacije koji postoji u logici, za čiju se osnovu pri argumentiranju uzimaju općeprihvaćena načela, a ne postavke dokazane čvrstom logičkom dedukcijom. Časni Kur'an na više mesta nalaže da se raspravlja na najljepši način, dakle da se koriste istiniti naučni dokazi radi upućivanja, a ne samo prazni pojmovi koji nemaju uporišta u stvarnosti. U ovom pismu pod raspravom se podrazumijeva metoda koja se koristi u naučnim krugovima i školama.

34. Najveći stepen napredovanja je prepuštanje poslova Bogu

U predaji je zapisano: "Prvi stepen svakog znanja jeste spoznaja Uzvišenoga Boga, a njen posljednji stepen je prepuštanje poslova Njemu." Zbog toga Ibn-Sina kaže: "Neka svaki korak koji učiniš bude na osnovama spoznaje jer bilo kakvo kretanje bez znanja i uvida neće polučiti nikakvu korist!" Uzimajući rečeno u obzir bivaju jasnije i riječi Kur'ana kada kaže da se lijepa i čista riječ, što je, ustvari, ispravno vjerovanje utemeljeno na znanju, uzdiže ka Bogu i ono što je uzdiže jeste dobro djelo proisteklo iz čovjekovog znanja o Bogu.

35. Izbjegavanje laži!

Kur'an kaže: *Hoću li vam kazati kome dolaze šejtani? Oni dolaze svakom lašcu, grješniku.* (Eš-Šu'ara, 221-222)

هَلْ أُنِيبُكُمْ عَلَىٰ مَن تَنَزَّلَ الشَّيَاطِينُ تَنَزَّلُ عَلَىٰ كُلِّ أَفَّاكِ أَثْيَمٍ

Znači, u zbilji, laž su otvorena vrata za šejtanov pristup čovjeku. Drugim riječima, imajući osobinu laganja, čovjek biva izložen napadu svakog oblika ispoljavanja zla.

36. Očišćenju prethodi uljepšavanje

Sljedbenici duhovnog puta imaju načelo koje podrazumijeva da pražnjenje, tj. očišćenje, prethodi uljepšavanju. Pod očišćenjem oni misle na otklanjanje loših osobina i duhovnih prljavština, da bi tek nakon toga

došlo na red uljepšavanje ili, drugim riječima, stjecanje lijepih osobina i ukrašavanje duše dobrim djelima, kao što Hafiz reče:

*Okupah se u suzama, kao što rekoše oni što prođoše put:
Prvo se očisti pa tek potom čisto pogledaj!*

*Uprljan pogled daleko je od lica Voljenog,
lice Njegovo pogledaj preko čista ogledala!*

Po riječima Kur'ana, ako zemlja bude čista, davat će čiste plodove, a u suprotnom neće davati ništa osim pokvarenih plodova.

U plodnom predjelu raste bilje voljom Gospodara njegova, a u ne-plodnom tek s mukom. (El-A'raf, 58)

وَالْأَبْلَدُ الطَّيِّبُ يَخْرُجُ نَبَاتُهُ بِإِذْنِ رَبِّهِ وَالَّذِي خَبَثَ لَا يَخْرُجُ إِلَّا نَكَدًا كَذَلِكَ
نُصَرَّفُ الْآيَاتِ إِلَقْوَمٍ يَشْكُرُونَ

Budući da je odnos čovjekovog nefsa i njegovih djela odnos uzroka i posljedice ili, preciznije rečeno, posljedica nije ništa do manifestacija svoga uzroka, što nefs bude čistiji, i čovjekova djela bit će bolja i prosvjetljenija. U svakom slučaju, arifi su istrajavali na tome da se čovjek prvo pročisti, pa tek potom pristupi uljepšavanju svoje duše. A kao što vidjesmo, ova metoda utemeljena je na Kur'anu, razumskom argumentu i otkrovenju.

37. San im je istinitiji

Božiji ljudi za odgoj putnika duhovnog puta davali su posebne upute, od kojih je jedna i zapisivanje snova zato što je san odraz zbilje ljudske duše. Zbog toga Ibn-Sina kaže: "Ako čovjek ima običaj govoriti samo istinu, i snovi će mu biti istiniti, a ako mu je biće naviklo na govorenje laži, i snovi će mu prikazivati laži." Allame Tabatabai, veliki arif svoga vremena, i pored toga što je svojim učenicima predavao zamršena pitanja Kur'ana i filozofije, odgajao je učenike i na putu irfana. U danu kada bi pojačao samokontrolu, tj. opservaciju nad sobom, govorio je da bi mu tu noć snovi bili jasniji. Ove riječi potpuno su u skladu sa argumentom filozofije. Hafiz kaže: "Ako ti učitelj bilo šta naredi, makar to bilo i u su-

protnosti sa tvojom željom, ti poslušaj, jer onaj koji ti naređuje prošao je put robovanja i poznaje pravila i zakone svih stanica.”

38. Napici

Istovremeno dok arifi odgajaju namjernike puta Božijeg, odvojene od svijeta prirode, da bi time stekli sposobnost posmatranja svjetova uvišenijih od Ovoga, drugim riječima, da spoznali svoj nefs, arifi trebaju uzeti u obzir i činjenicu da smo svi mi ljudi i da kao takvi ne možemo poreći naše ovodunjalučke potrebe. Zbog toga, da bi povezali spomenuta dva načela, skovali su termin *izgoriti*. Pod ovim terminom podrazumiјevaju da se sve što se jede i piye najprije pripiše Bogu, a zatim da se kaže kako je Bog to propisao u vjeri uslijed čovjekove potrebe za jelom i pićem. Prema tome, mi Božijom odredbom jedemo i pijemo. Ovim pripisivanjem Bogu otklanjaju se svi aspekti ovsyjetskog u činu ishrane i postiže se izbavljenje od svih neželjenih posljedica. Zbog toga Ibn-Sina u svojoj kratkoj opasci kaže da piye radi Boga, zato što je to zakonima određeno kroz stvaranje, a ne radi nefranskog uživanja.

39. Sa svakom skupinom prema njihovim razinama

Rekavši ovo, Šejh je uzeo u obzir da svi ljudi nisu na istoj ravni razumijevanja i imana te se, prema tome, ne može sa svakim na isti način razgovarati, već treba uzeti u obzir razinu kulture i razumijevanja savoravnika. Ovo mišljenje samo je sadržaj predaje od Poslanika koji je rekao: “Mi smo skupa poslanika, sa ljudima razgovaramo prema nivoima njihovih razumijevanja.” Stalan i potpuno razuman metod poslanika bio je da sa ljudima razgovaraju na nivou mogućnosti njihovih razumijevanja. Uzimajući ovo u obzir, i sam Ibn-Sina u svom pismu naglašava ovu činjenicu. Hafiz veoma često u svojim stihovima ukazuje na ovu činjenicu. U islamskim propisima zapisano je da znanje vjere ne treba davati onima koji ga nisu dostojni, ni uskraćivati onima koji su ga dostojni.

40. Udio u imetku

Ovo je prva kur'anska naredba kojom je opisan klanjač, kada je rečeno: *Koji molitve svoje budu na vrijeme obavljeni, i oni u čijim imecima*

bude određen dio za onoga koji prosi i za onoga koji ne prosi. (El-Me'aridž, 24-26)

Pored toga što u imecima imaju određen dio za potrebite, taj dio trebaju udjeljivati zbog Božijeg naređenja, a ne zbog nefsanske želje. Preneseno je da bi allame Tabatabai, kada bi udjeljivao sadaku siromahu, svoju ruku stavljao donju, a nakon što bi siromah uzeo sadaku, ljubio bi svoju ruku. Uvidjevši njegov običaj prilikom davanje sadake, pitali su ga za razlog. Sprva nije htio dati odgovor, ali je nakon upornog traženja naveo kur'anski ajet: *Božija ruka je iznad njihovih ruka* (El-Feth, 10),

يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ

S druge strane rečeno je u predaji: "Ruka siromaha manifestacija je Božije ruke." Također je u drugom hadisu rečeno da novac prije nego što stigne u ruke siromaha stigne u Božije ruke. Uzimajući u obzir rečeno, može se zaključiti da položaj robovanja iziskuje da prilikom davanja sadake ruka darivaoca bude ispod Božije ruke. U predaji isto tako stoji: "Onaj koji posjeti našeg hodočasnika, kao da je posjetio nas." Znači, ako neko zijareti nekog hodočasnika Kabe, Poslanika ili Božijeg prijatelja, kao da je Nas posjetio. Na temelju rečenog, ova moja ruka zijaretila je Božiju ruku, a ja je kao hodočasnika ljubim i iskazujem joj poštovanje. Vi sada razmislite! Ako se čovjek sa ovakvim motivom i uvjerenjem odnosi prema Božijim stvorenjima, ne samo da neće imati osjećaj veće vrijednosti, već će svakog od njih vidjeti kao put ka Bogu kojim će moći stići do Njega. Kako je samo velika razlika između ovakvog udjeljivanja i onoga koje je popraćeno hiljadom zamjerkii pogovora, kao što u Kur'anu stoji:

O vjernici, ne kvarite svoju milostinju prigovaranjem i uvredama! (El-Bekara, 264)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُنْبِطُلُوا صَدَقَاتُكُمْ بِالْمُنْ وَالْأَذَنْ

Jasno je da ako spoljašnost jednog djela bude lijepa, treba i njegovu nutrinu uljepšati, a u protivnom djelu nije prihvaćeno sa stanovišta Kur'ana. Šejh govori upravo o obliku udjeljivanja gdje se traži Božije zadovoljstvo, a ne zadovoljenje nefsanske želje, jer je velika razlika između ovih dvaju oblika udjeljivanja, što Kur'an propisuje ajetom: *Ono što je kod vas nestaje, a Ono što je kod Allaha ostaje.* (En-Nahl, 96)

مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ بَاقٍ وَلَجْزِيَنَ الَّذِينَ

41. Osamljivanje

Sa stanovišta Kur'ana, pod osamljivanjem se podrazumijeva ono što je Poslaniku naređeno ajetom: *Otrpi ono što oni govore i izbjegavaj ih na prikladan način.* (El-Muzzemmil, 10)

وَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَاهْجُرْهُمْ هَجْرًا جَمِيلًا

Izbjegavanje spomenuto u ovom ajetu utemeljeno je na uzimanju Boga za Zaštitnika. Znači, ako si prihvatio Boga za svoga Zaštitnika, trebaš biti strpljiv prije svega prema govoru ljudi, a potom im ne smiješ odgovarati primjed bom na njihovu primjedbu. Zapravo, prema njima se lijepo odnosi i pozivaj ih istini, želeći im dobro. Prema tome, osamljivanje nije izbjegavanje društvenog okruženja i svega što ono u sebi sadrži, već je to unutarnje osamljivanje i napuštanje. Znači, oni trebaju biti kao pojedinci koje je Uzvišeni Bog opisao u sljedećem ajetu: *Ljudi koje kupovina i prodaja ne ometaju da Allaha spominju.* (En-Nur, 37)

رَجَالٌ لَا تُلْهِيهُمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ

42. Kraljevski život

Ibn-Sina je živio u blizini kraljeva tako da je imao dobru priliku da se upozna sa njihovim načinom života, spolja lijepim i uređenim, a iznutra ispunjenim prljavštinom. On je, kao takav, dobro znao kakav je to džehennem u odjeći dženneta bio.

43. Pokrij greške!

Živio je u vrijeme Poslanika s.a.v.a. čovjek koji nije imao lijepu spoljašnost, ali mu je i pored toga Poslanik iskazivao poštovanje, što je izazivalo čuđenje ashaba. Jednoga dana Poslamik ga je pozvao sebi. Kad je čovjek došao, Poslanik ga obavijesti da mu je Džibril rekao da je Uzvišeni Bog zbog posvećenosti njegovog jučerašnjeg djela oprostio sve njegove prošle grijeha, a šta će dalje raditi to je do njega! Ashabi upitaše: "O Božiji Poslaniče, kakvo je to djelo bilo?" On im odgovori: "On je jučer prošao pored jednog mjesta gdje je spavao jedan Božiji rob. Kako je vjetar puhao, odjeća mu se pomakla sa stidnog mjesta. On neprimjetno

pokri njegovo stidno mjesto i ode. Zato što je pokrio sramotu Njegovog roba, Allah dž.š. je pokrio sve njegove grijeha, greške i slabosti.” Čuvši ovo čovjek osta zapanjen: “A kakvog li Milostivog Boga! O Božiji Poslaniče, uči dovu da uvijek pored tebe budem!” Poslanik učini dovu za njega, a ubrzo nakon toga ovaj čovjek postao je šehid.

Takva je zbilja da jedno iskreno djelo na mjestu gdje nas niko ne vidi kod Boga može imati ogromnu vrijednost.

44. Učiniti Bogu prisegu

Naravno, mi smo Bogu učinili prisegu u Ezelu. *O sinovi Ademovi, zar vam nisam uzeo prisegu da se ne klanjate šejanu, on vam je neprijatelj otvorenij. (Ja-sin, 60)*

الَّمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يَا بَنِي آدَمَ أَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌ مُّبِينٌ

Uzveši ovo u obzir, Šejh kaže da treba obnoviti dati zavjet i ostati mu dosljedan, a to znači ne biti kao oni o kojima Kur'an kaže: *I da oni ne budu kao oni kojima je još davno data Knjiga, pa su srca njihova, zato što je proteklo mnogo vremena, postala nemilosrdna, i mnogi od njih su nevjernici. (El-Hadid, 16)*

وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِينَ أَوْتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِ فَطَالَ عَلَيْهِمُ الْأَمْدُ فَقَسَطْ فَلَوْبُهُمْ
وَكَثِيرٌ مِّنْهُمْ فَاسِقُونَ

45. Gospodar je pomagač vjernika

Kur'an Časni različitim iskazima ukazuje na ovu činjenicu.

a) *Allah je zaštitnik onih koji vjeruju i On ih izvodi iz tmina na svjetlo. (El-Bekara, 257)*

اللهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُمْ مِّنَ الظُّلْمَاتِ إِلَى النُّورِ

b) *Allah doista štiti vjernike. (El-Hadždž, 38)*

إِنَّ اللَّهَ يُدَافِعُ عَنِ الَّذِينَ آمَنُوا

46. On je nama dovoljan

Kur'an sa čuđenjem kaže: *Zar Allah sam nije dovoljan robu Svome? (Ez-Zumer, 36)*

اللَّهُمَّ إِنْ لَّا يَكَافِ
عَبْدُهُ

Znači, Gospodar Koji je stvorio sve postojeće, i cijela je kreacija Njegovo djelo i posljedica, a znamo da posljedica nije ništa drugo do jedan od odraza i manifestacija uzroka, pa kako je moguće da jedan ovakav Bog ne bude dovoljan svome robu? Međutim, za stjecanje ovog uvjerenja potreban je najveći praktični oblik zuhda, na šta je Šejh ukazao rekavši da se treba uložiti trud i napor u ispunjavanju tjelesnog ibadeta. Upravo ove spoljašnje radnje otvaraju put čovjeku za putovanje ka nutrini. Zato je i rekao: "Spoljašnjost je izraz nutrine", kao i "Alegorija je most ka zbilji." Ukratko, mi se trebamo putem spoljašnjih aspekata kretati ka Uzvišenom Bogu, a taj put je serijat i njegovi propisi.

VRIJEDNOST ZNANJA SA STANOVIŠTA KUR'ANA

Djela se cijene prema namjeri

U Islamu se sva djela cijene prema namjerama (*nijjetu*). Kako znati da li je neko djelo iskreno i čisto? Kur'an kaže:

مَا عِنْدَكُمْ يَنْفُذُ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ بَاقٍ

Ono što je u vas – prolazno je, a ono što je u Allaha – vječno je. (En-Nahl, 96)

Dobra djela koja činimo na Ovom svijetu ustvari su sjeme čiji će pupoljci i cvjetovi procvasti tek na Budućem svijetu. Muhammed Ikbal kaže: "Za mnoge ljude stvarni život počinje tek kada se u zemlju posiju pa ponovo niknu."

U Kur'anu стоји:

Stvorio sam džine i ljude samo zato da bi Mi ibadet činili. (Ez-Zariyat, 56)

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّةِ وَالْإِنْسَانَ إِلَّا لِيَعْبُدُونَ

U ovoj rečenici sažeta je filozofija stvaranja čovjeka. O stvaranju i smislu stvaranja univerzuma na drugome mjestu kaže se: *Allah je sedam nebesa i isto toliko zemalja stvorio; Njegova odredba spušta se na njih, da biste znali da je Allah kadar sve i da Allah znanjem Svojim sve obuhvata!* (Et-Talak, 12)

اللَّهُ الَّذِي حَقَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَمِنَ الْأَرْضِ مِثْلُهُنَّ يَتَنَزَّلُ الْأَمْرُ بِيَنْهَنَ
لِنَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَوِيرٌ وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا

Dakle, smisao stvaranja univerzuma je u obaviještenosti čovjeka. Na jveća nepravda koja se danas nanosi islamu jeste kada se postavlja pitanje da li se on može uskladiti i biti na istom kolosijeku sa znanjem i ljudskim umom.

Objava Kur'ana časnog počinje riječima: *Uči u ime Gospodara tvog Koji stvara, Koji je stvorio čovjeka od ugruška. Uči, plemenit je Gospodar tvoj, Koji čovjeka poučava peru. Poučava čovjeka onome što ne zna.* (El-'Alek, 1-5) Prva riječ Kur'ana jeste: *Uči, citaj* – prije negoli naučiš nećeš imati nikakvu vrijednost. Svaki pokret i djelatnost treba se temeljiti na znanju. *U ime tvoga Gospodara, Skrbnika* – čovjek mora imati na umu da ima potrebu za osloncem u svome Stvoritelju.

قَالَ رَبُّنَا الَّذِي أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَى

Reče (Musa): "Gospodar naš je Onaj koji je svemu što je stvorio dao ono što mu je potrebno, a zatim ga kako da se time koristi nadahnuo. (Ta-ha, 50) Ovaj ajet sadrži još jednu poruku – obavijest ljudima da su privilegirani nad ostalim svijetom. Kada se na početku sure El-'Alek govorи o čovjeku, vidimo također poruku o privilegiranosti čovjeka u odnosu na ostala stvorenja jer je pod stalnim nadzorom i brigom Uzvišenoga Boga.

Čovjek se u ovim ajetima poziva da upozna sebe jer u suprotnom neće moći širiti ono što zna. Kao da Allah dž.š. kaže: "Ako upoznaš sebe, otkrit će ti se svijet duhovnosti, svijet skrivenog."

Hafiz veli: "Kad sam bio u *halu* (stanju potpune samosvijesti), dobio sam radosne vijesti iz svijeta *gajba*: 'Ti nisi prikladan da živiš u toj ruševini (u tijelu); ti pripadaš svijetu višem. Dođi, ovdje je mjesto tvog boravka, sa terase *arša* pozivaju te, a ti, ti se vrtiš kao da si nešto izgubio.'"

Sljedeće na šta pozivaju ajeti sure 'Aleks je spoznaja, podsjećanje čovjeka da je Onaj ka kome se on kreće Najplemenitiji, On je čovjekov Učitelj i Skrbnik koji će mu sigurno pomoći na tom putu. Govori se i o peru kao sredstvu stjecanja i širenja znanja: Uči i piši, pero ti može pomoći da svoje znanje prenesesh drugima.

Šejh Saduk prenosi sljedeći hadis: "Ako vjernik umre, a iza sebe ostavi samo jedan list papira na kojem je zapisaо znanje, taj će list biti prepreka između njega i vatre, i za svako slovo Uzvišeni će mu izgraditi grad u Džennetu, koji će biti veći od cijelog svijeta i od svih blagodati što na svijetu postoje, a onome koji sjedi uz alima i učestvuje na skupu na kome se stječe znanje i priča o nauci, Allah dž.š. reći će: 'Ti si sjedio uz moga roba i ući ćeš u Džennet bez polaganja računa za svoja djela.'"

Riječi: *Poučava čovjeka onome što ne zna*, znače da ga poučava onome što čovjek nikako ne bi naučio bez objave. Učenjaci su argumen-

timu dokazali da svakoj nauci treba objava, a da objavi ne treba nijedna nauka. Objava koristi dostignuća nauke, ali to nije odnos u kome bi objava bila krnjava bez nauke, već je ona potpuno nezavisna.

Neki učenjaci ovdje su imali određene prigovore, odnosno došli su u nedoumicu i postavili pitanje u pogledu značenja ovog ajeta, no kasnije je dat odgovor na tu zamjerku.

Pitanje je glasilo: "Zašto Kur'an ovako postupa sa čovjekom i prvo mu se obraća riječima da ga je Allah stvorio iz ničega, od neznatnog ugruška (kao da se čovjek želi poniziti i da mu se želi ukazati na njegovu beznačajnost), a u sljedećem ajetu čovjek se potiče na učenje. Zašto se prvo srozava pa uzdiže?"

Odgovor je sljedeći: Ovo je, ustvari, poticaj čovjeka na istraživanje. Kao da se hoće skrenuti pažnja na to da ćemo ostati samo taj mali ugrušak ako ne proširimo znanje i svijest. Allah nas podsjeća da je na nama šta ćemo odabrat: Da li ćemo putem znanja doseći najviše visine ili ćemo ostati na prvobitnom nivou? Ukratko, znanje je najbolji put da se čovjek uzdigne ka Bogu.

Tema vrijednosti znanja značajna je iz dva razloga. U hadisu i Kur'antu nalazimo mnogo podataka o znanju i vrijednosti njegova stjecanja. Čitajući ih bivamo podsticani da ga i sami stječemo i širimo. Većika se nepravda nanosi kada se kaže: "Gdje ima vjere – islama, tu nema mjesta nauci." Zbog toga je nužno pronaći ajete i hadise kojima bi se odgovorilo na ovu primjedbu. Nakon što ih pročitamo, shvatit ćemo da i mi činimo nepravdu.

Sekularizam počiva na uvjerenju da je čovjek bez vjere središte svijeta. Međutim, sura 'Alek na najbolji način daje odgovor pogrešnom stavu sekularista. U islamskoj filozofiji tvrdi se da znanje daje vrijednost čovjeku, čak do te mjere da se na jednom mjestu kažu: "Čovjek pomoću znanja može sebe razviti do te mjere da u sebi apsorbira cijeli pojavnii svijet."

Da bi naglasio veličinu znanja i znalaca, Kur'an čovjeka poredi sa melekima, stavljajući u istu ravan Boga, meleke i one koji posjeduju znanje:

شَهَدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُوا الْعِلْمِ

Allah svjedoči da osim Njega nema Boga, a to svjedoče i meleki i oni koji posjeduju znanje. (Ali 'Imran, 15) Znači, Allah kaže da postoji samo jedan Bog, a svjedoci su On, meleki i oni koji imaju znanje.

بِرَّ فِي اللَّهِ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ

Allah uzdiže one koji vjeruju, a oni koji posjeduju znanje imaju kod Allaha stepene. (El-Mudžadela, 11) Ovdje se primjećuje islamski stav da Allah stavlja naporedno znanje i vjerovanje.

O ovome se govori i na drugim mjestima u Kur'anu. U prethodnom ajetu alim se poredi sa melekom, dok je u narednom znalac iznad mleka:

وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَسْتَ مُرْسَلًا فُلْ كَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنِكُمْ وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ

Nevjernici govore: "Ti nisi Poslanik." Ti reci: "Između mene i vas dovoljan je svjedok Allah i onaj koji posjeduje znanje knjige." (Er-Ra'd, 43)

A sada ćemo prenijeti jednu kur'ansku priču da vidimo šta se podrazumijeva pod znanjem, kako ne bismo pomislili da je ono što se piše i čita znanje.

Od 16. do 44. ajeta sure En-Naml govori se o Sulejmanu a.s. i kraljici Belkisi od Sabe. Jednoga dana Sulejman a.s. svima je naredio da napuste grad. Pogledom je tražio pticu Hudhud, ali je nije mogao naći. Zašto ne vidim Hudhuda, da nije odsutan? Teškom će ga kaznom kazniti, ili će ga zaklati, ili će mi doći sa opravdanjem jasnim. Hudhud je došao i rekao: Doznao sam ono što ti ne znaš, iz Sabe ti donosim pouzdanu vijest. Vidio sam da jedna žena njima vlada... Vidio sam da se i ona i narod njezin Suncu klanjaju, a ne Allahu.

Sulejman je kraljici poslao pismo na koje je ona odgovorila, pa su se dogovorili da ga ona posjeti. Kada se približilo vrijeme susreta, da bi pokazao snagu vjere Sulejman je upitao: *O dostojanstvenici, ko će mi od vas donijeti njezin prijesto prije nego što oni dođu da mi se pokore?* Jedan od džina, Ifrit, reče: *Ja ču ti ga donijeti prije nego ustaneš sa svog mjesta, ja sam za to snažan i pouzdan.* Sulejman nije pristao jer je rok bio predug. A onda je jedan od njegovih podanika koji je posjedovao dio znanja knjige rekao: *A ja ču ti ga donijeti prije nego što okom trepneš, te je tako i učinio.* Sulejman na to uzviknu: *Ovo je blagodat Gospodara moga koji me iskušava da li ču zahvalan ili nezahvalan biti. A ko je zahvalan – u svoju je korist zahvalan, a ko je nezahvalan – pa, Gospodar moj je neovisan i plemenit.*

Pouke iz ovoga kazivanja:

- 1) Pitanje odgovornosti: Ako prihvatimo odgovornost u zajednici, onda je moramo i izvršavati. Ovo se vidi iz Sulejmanova pitanja “Gdje je Hudhud?”
- 2) Sulejmanov zakon imao je kazne za nepoštivanje (kazna koju spominje za Hudhuda).
- 3) Osnovna poruka je da spoj znanja i vjere daje neslućene rezultate i može uzvisiti čovjeka dotle da sebi podvrgne čitav svijet. Ovaj spoj daje rezultate kojima je moguće nadvladati prirodne zakone, npr. 600 km od Sabe do Sulejmanova carstva. Dakle, onaj ko je posjedovao samo “dio znanja knjige” prevalio je 1200 km u treptaju oka i donio prijesto. I mi posjedujemo taj potencijal.

Prenosi se da je Poslanik s.a.v.a. rekao: “Ako neko želi vidjeti one koji su izbavljeni iz vatre, neka pogleda tražioca i izučavaoca znanja. Tako mi Onoga u čijoj je ruci moj život, tražiocu koji pokuca na vrata učitelja Allah za jedan korak na tom putu upiše jednu godinu ibadeta. Sagradit će mu grad u Džennetu i dok hodi po zemlji meleki na nebesima za njega traže oprost. On osvane i omrkne u stanju u kojem mu Allah opršta grijeha. Meleki svjedoče: ‘Ovo je jedan od onih koji su oslobođeni vatre.’”

Po Kur'anu, prihvatanje istine posljedica je njenog spoznavanja.

فَلْ هُنَّ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَكَبَّرُ أُولُوا الْأَلْبَابِ

Reci: “Jesu li isti oni koji znaju i oni koji ne znaju?” Samo razumom obdareni primaju pouku!. (Ez-Zumer, 9) Cilj pitanja u ovom ajetu jeste da se čovjek uputi na svoj fitret: “O čovječe, obrati se svom fitretu i zapitaj se jesu li isti oni koji znaju i oni koji ne znaju!”

Odgovor se daje na drugom mjestu u Kur'anu:

سَيَّئَكُرُ مَنْ يَخْشَى

Dozvat će se onaj ko strahuje (El-A'la, 10), odnosno ko u sebi osjeti prisustvo svoga Stvoritelja. Međutim, ko se suprotstavi svom fitretu, neće biti u stanju odgovoriti na pitanje.

وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنُتْهَا أَنْفُسُهُمْ ظُلْمًا وَغُلْوًا

Oni, nepravedno i oholo, porekoše, iako su u sebi znali da su istina. (En-Neml, 14) Zato su takvi svrstali sebe među poricatelje. Ispunjeni ohološću i uznesenošću, oni u sebi nisu osjetili svoga Stvoritelja.

إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ

Jedino se Allaha boje od robova Njegovih – učeni. (Fatir, 28)

Prema tome, vjeru ima samo onaj ko je uzyverovao – prihvatio istinu. Prihvatanje istine temelji se na znanju o istini, a spoznavanje istine moguće je samo onome ko osjeti prisustvo svoga Stvoritelja u sebi. Ako hoćemo primiti istinu, moramo je pronaći i spoznati, a to je moguće preko stjecanja znanja o njoj.

Ko su oni koji prema Kur'anu posjeduju blizak položaj kod Allaha dž.š.? Kur'an govori o četirima skupinama ljudi sa istaknutim položajem kod Allaha.

1) Borci u bici na Bedru.

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلَيَّتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُ رَزَدْتُهُمْ بِإِيمَانٍ وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ الَّذِينَ يُقْيِمُونَ الصَّلَاةَ وَمَمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ أُولَئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًا لَهُمْ دَرَجَاتٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ

Doista su vjernici samo oni čija se srca ispune strahom kada se Allaho im spomene, a kad im se ajeti Njegovi kazuju, vjerovanje im učvršćuju i samo se na Gospodara svoga oslanjaju, oni koji molitvu obavljaju i dio od onoga što im Mi dajemo udjeluju. Oni su, zbilja, pravi vjernici, oni imaju posebne stepene kod Gospodara njihova i oprost, i obilje plemenito. (El-Enfal, 2-4)

2) Borci na putu istine.

فَضَلَّ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ عَلَى الْفَاقِدِينَ دَرَجَةٌ وَكُلُّاً وَعَدَ اللَّهُ الْحُسْنَى

One koji se budu borili ulažući imetke svoje i živote svoje Allah će odlikovati čitavim stepenom nad onima koji se ne budu borili, i On svima obećava lijepu nagradu. (En-Nisa, 95) Pod onima koji nisu otisli u boj misli se na one koji su izvršili obavezu prema Allahu na lahak način i nisu odbili poslušnost niti su poricatelji.

Aiša je Muaviji za jednog od ashaba rekla: “O Muavija, ne govori loše o njemu, on je od onih koji između dvaju djela izabere teže jer je zaljubljenik u Allaha dž.š.”

3) Oni koji čine čista dobra djela.

وَمَنْ يَأْتِهِ مُؤْمِنًا قَدْ عَمِلَ الصَّالِحَاتِ فَأُولَئِكَ لَهُمُ الدَّرَجَاتُ الْأَعْلَى

Ko dođe kod Allaha sa vjerom u Njega, a djela su mu čista – takvi imaju uzvišene stepene (deredže).

4) Oni koji znanje posjeduju (razmišljaju).

Da bi istakao njihov poseban položaj, Allah dž.š. stavlja ih na jedan tas vase, a sve tri ostale skupine na drugi tas.

بِرْفَعَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أَوْثَاوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ

Allah uzdiže one od vas koji vjeruju, a oni koji posjeduju znanje imaju kod Allaha stepene. (El-Mudžadela, 11) Dakle, znalcima pripadaju stepeni, a budući da je to izrečeno u množini to podrazumijeva najmanje tri stepena iznad ostalih. Znalac koji djeluje i čini čista djela posjeduje najistaknutije deredže kod Allaha, a sve zbog posjedovanja znanja. Sve vrline kriju u sebi znanje. Zato, ako ćemo mi, koji kao muslimani imamo Kur'an na raspolaganju, slijediti upute, moramo uložiti trud u stjecanju znanja i duhovnog pročišćenja.

Šta Kur'an govori o onima koji posjeduju znanje i koji su učenici znanja? Kur'an je knjiga upute namijenjena cijelom čovječanstvu.

أَرْ كِتَابُ أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِ رَبِّهِمْ
إِلَى صِرَاطِ الْأَعْزَيزِ الْحَمِيدِ

Elif-lam-ra. Knjigu ti objavljujemo zato da ljude, voljom njihova Gospodara, izvedeš iz tmina na svjetlo, na put Silnoga i Hvaljenoga. (Ibrahim, 1)

Ova knjiga upute na više načina govori o vrijednosti znanja i veliča znalca. Time podstiče vjernike da šire nauku i uvećaju znanje, da izvrše reformu čovječanstva i njegovo dovođenje do svjetla, mira i dobra.

Oni koji su čvrsti u znanju uronivši u njegovo beskonačno more - govore: *Mi vjerujemo.* Oni koji ne znaju tragaju za ajetima čija su značenja manje jasna. A oni koji posjeduju znanje kažu: "Mi vjerujemo i u jedne i u druge, a to što ne znamo manje jasne ajete znak je naše manjkavosti, a ne nedostatak Kur'ana." Oni smatraju da su takvi ajeti objavljeni kako bi ih potakli na razmišljanje, a svoj potencijal smatraju - nedovoljnim, što nije manjkavost Kur'ana jer je on potpun i savršen.

Ovo poznavanje svojih nedostataka jedna je od istaknutih ljudskih vrлина. Manjkavost je imati mahantu, ali je veća manjkavost ne priznati je kao nedostatak. To priznanje manjkavosti znalaca daje im visok položaj

– vrlina je – a priznanje neznanja prednost je u odnosu na one koji ne prihvataju neznanje.

Kur'an veliča one koji priznaju svoju manjkavost, a vjeruju u istinu i prihvataju je. Suprotno njima, neznalice se suprotstavljaju istini iz neznanja.

Znanje je najvažnije

U jednom hadisu se kaže: "Ja više uživam da hranim druge nego da se sam zasitim." Vrlo je duboko značenje ove rečenice. Riječ *lezzet* – zadovoljstvo, uživanje, jeste nešto što obuzima sve dimenzije ljudskoga bića, a to znači da onaj ko kaže ovu rečenicu osjeća sve ljude u sebi.

Šta je uzrok čovjekove sklonosti ka traganju za istinom?

فُلْ هُنْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

Reci: "Jesu li isti oni koji znaju i oni koji ne znaju?" (Ez-Zumer, 9)

Ovo je jedan od ajeta koji usmjeravaju čovjekovu pažnju na njegov fitret. U drugom ajetu se kaže: *Dozvat će se onaj koji strahuje.* (El-A'la, 10) Ili: *Allaha se od Njegovih robova boje samo učeni.* (Fatir, 28)

Ako sve ovo uporedimo, možemo zaključiti da su vjernici oni koji su prihvatali istinu svjesno i na osnovu znanja. To je plod njihove spoznaje, bogobojaznosti i svijesti o neprestanoj Božjoj prisutnosti. Kur'an kaže da tu svijest i strah posjeduju samo znalci. Ko su posjednici uzvišenih stepeni? Njih imaju četiri grupe. Rekli smo da prve tri grupe Allah stavlja na jednu stranu, a znalce, u suri El-Mudžadela, na drugu stranu.

Dakle, po Kur'anu znanje (*'ilm*) je nešto najvažnije. Svakako, ako ovo znanje, koje je svjetlost, nije praćeno takvalukom i nije primijenjeno, polučit će suprotne efekte, kao i sam Kur'an koji, i pored toga što je knjiga upute, onima koji neće da prihvate istinu samo je smetnja. *Mi objavljujemo u Kur'anu ono što je lijek i milost vjernicima, a nevjernicima on samo povećava propast.* (El-Isra, 82)

Koje su karakteristike znalaca:

- 1) Oni su prije svega vjerni istini. Samo oni koji znanjem spoznaju istinu mogu vjerovati.
- 2) Oni svjedoče o jednoći izvora. *Svjedoči Allah i meleki i oni koji znanje posjeduju da nema drugog Boga do Allaha.* (Ali 'Imran, 18)
Ovo prije svega govori o racionalnom dokazu tevhida. Dakle, oni

koji posjeduju znanje o Njegovoj Jednoći riječju se mogu suprotstaviti onima koji vjeruju u suprotno.

3) Iz njihovih očiju teku suze kada im se otkrije neka nova zbilja.

Šehid Mutahari kaže: "Kur'an nekad govori tako da svoga čitaoca navodi na plač." On ohrabruje i tješi Poslanika s.a.v.a. da ga ne žalosti poricanje neznalica i da ne dozvoli da se pojavi tuga i srdžba u njegovom čistom srcu i lijepoj duši, te ga upućuje da postupi na sljedeći način:

فُلْ آمِنُوا بِهِ أَوْ لَا تُؤْمِنُوا إِنَّ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهِ إِذَا يُتْلَى عَلَيْهِمْ
يَخِرُّونَ لِلأَدْقَانِ سُحْدًا وَيَقُولُونَ سُبْحَانَ رَبِّنَا إِنْ كَانَ وَعْدُ رَبِّنَا لَمْفَعُولًا
وَيَخِرُّونَ لِلأَدْقَانِ يَبْكُونَ وَبِزَيْدِهِمْ حُشْوَعًا

Reci (poricateljima): "Vjerovali vi u njega ili ne, oni kojima je još prije objavlјivanja njegova dato znanje padaju na sedždu kad im se on čita i govore: 'Hvaljen neka je Gospodar naš, obećanje Gospodara našeg se ispunilo!' I padaju licem na tle plačući, i on im uvećava stahopštovanje." (El-Isra, 107-109)

Kada se govori o plaču, Kur'an često izražava poštovanje prema njemu i prikazuje plač kao milost Božiju prema robovima Njegovim. Na jednom mjestu Kur'an govori o onima koji su došli kod Poslanika s.a.v.a. tražeći oružje i jahalice, a on im ih nije mogao obezbijediti:

وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلُهُمْ قُلْتَ لَا أَجِدُ مَا أَحْمَلُكُمْ عَلَيْهِ تَوْلَوْا
وَأَعْيُنُهُمْ تَقِيسُنْ مِنَ الدَّمْعِ حَرَنَا أَلَا يَجِدُوا مَا يُنْفِقُونَ

(Nije grijeh) ni onima kojima si rekao, kada su ti došli da im daš životinje za jahanje: "Ne mogu naći za vas životinje za jahanje" – pa su se vratili suznih očiju, tužni što ne mogu da ih kupe. (Et-Tevba, 92) Ovdje suze svjedoče o njihovoj iskrenosti.

Kur'an govori i o pobožnim Isaovim sljedbenicima:

وَإِذَا سَمِعُوا مَا أُنْزِلَ إِلَيِ الرَّسُولِ تَرَى أَعْيُنَهُمْ تَقِيسُنْ مِنَ الدَّمْعِ مِمَّا
عَرَفُوا مِنَ الْحَقِّ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَمَّا فَاكِبُنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ

Kada slušaju ono što se objavljuje Poslaniku, vidiš kako im liju suze iz očiju jer znaju da je to Istina, pa govore: "Gospodaru naš, mi vjerujemo, pa upiši i nas među one koji su posvjedočili!" (El-Maida, 83)

Ponovo se spominju suze. Kur'an hvali čovjekovo stanje kada mu teku suze pri otkrivanju neke nove istine. S druge strane, kada govori o faraonu i njegovu potapanju, Kur'an kaže:

فَمَا بَكَّتْ عَلَيْهِمُ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ

Za njima ni nebesa ni zemlja neće zaplakati. (Ed-Duhan, 29)

Kur'an govori o prijašnjim narodima koji su zbog grijesnja doživjeli patnju i o onima koji se smiju Kur'anu:

أَقِمْ هَذَا الْحَدِيثَ تَعْجِبُونَ وَتَضْحَكُونَ وَلَا تَبْغُونَ

Pa zar se ovom govoru iščuđavate – i smijete se, a ne plaćete. (En-Nedžm, 59-60)

Suza je znak shvatanja jedne istine u ljudskom biću, a odsustvo suze znak je bolesti srca. Zato, kad je Poslanik s.a.v.a. plakao za sinom Ibrahimom, neki su taj plač smatrali mahanom. "Zar ovo nije samo jedan od događaja u univerzumu, i ti ne bi trebao plakati", rekose neki. Poslanik odgovori: "Ne, ja sam poslan kao milost i moja suza znak je samilosti prema ovom djetetu, ali neću izgovoriti ništa što Bog ne voli." Znači, neću pustiti suzu u znak prigovora, nego puštam suzu samilosti prema ovom djetetu.

4) Posjedu strahopoštovanje (خشووع) prema Uzvišenom Allahu dž.š.

Ibadet alima koji posjedu strahopoštovanje pred Bogom razlikuje se od ibadeta onih koji ga ne posjeduju. O tome svjedoče sljedeći citati. Hafiz: "Bez srca on je, a Allah uvijek s njim bio je. Iako mu je bio blizu, on ga je iz daleka dozivao. A oni koji iskreno ibadet čine, oni čije biće je ispunjeno istinom, plaču... I onda traže oprost za svoje ibadete, za svoje bivstvovanje, za svoje suze kazavši: Ko smo mi da Tebi ibadet činimo i da Tebi plaćemo?" Imam Homeini r.a.: "Da smo uistinu ljudi koji su shvatili svoju vjeru, nakon svakog namaza tražili bismo oprost zbog našeg pretvaranja, a kad je takva stvar s namazom koji je čovjekov najbolji ibadet, šta je onda sa ostalim našim djelima?" Imam Sedždžad a.s.: "Gospodaru, učini me od onih u čijim se grudima razgranalo drvo ushićenja u Tvojem prisustvu! I učini me od onih čija srca gore u vatri ljubavi prema Tebi!" Hafiz: "Vidje li srce kako nas napusti, kako mene i tebe u tugi i samoci ostavi? Sjevnula je munja iz Lejline kuće, probudila Medžnuna i učinila ga još ludim." Ovakvi ljudi zaista su pojmili Uzvišenog Boga iz dubine srca.

U jednom hadisu kudsi stoji: "Posebno dobri robovi Moji obraćaju Mi se u noćnoj tmini, u vrijeme kada su sva vrata pozatvarana, obraćaju mi se dršćućim i plačnim srcem."

Kur'an nas neprestano podstiče da činimo ibadet i robujemo istinskim robovanjem, a na nama je da li ćemo se odazvati tom pozivu. Pogledajmo samo Poslanika s.a.v.a. – najuzvišenije biće. Njemu, koji je *hakikat* (zbilja) svega, Kur'an se obraća naredbom: *Reci: "Povećaj mi znanje, o Gospodaru!"* (Ta-ha, 114)

وَقُلْ رَبِّ زَنْبِي عَلَمًا

Imam Sedždžad a.s. kaže: "Gospodaru moj, neki su zaposjeli visoka grijezda umovanja i našli se u prekrasnim perivojima Tvoje veličanstvene ljepote te neprestano zahvataju piće Tvoje ljubavi iz bunara Tvoje milosti... Bože moj, kako su lijepa sjećanja na spuštanje Tvoga nadahnuća na srca odabranih robova Tvojih. Blago li onima koji šetaju sokacima Tvojim, krećući se prema Tebi. Kako je prijatan i sladak ukus ljubavi Tvoje. Bože moj, kako je pitko i kako prija piće blizine Tvoje..." U svakom slučaju, Allah istinskim ibadetom smatra ibadet onih koji su svoje biće ispunili svjetlošću Njegovom.

Allame Tabatabai je rekao: "Mi, ustvari, ne postimo za Allaha, nego se suzdržavamo da bi se kasnije najeli. Pa gdje je tu onda Allahov udio, šta smo za Njega žrtvovali?"

Amidžić Haruna Er-Rešida, Behlul, bio je mudar čovjek. Jednom prilikom, dok je bio za skromnom trpezom, naišao je Harun, tadašnji halifa, i rekao mu: "Stvarno si ti Behlule pravi isposnik." Ovaj mu je odgovorio: "Ne, ti si isposnik." "Kako kad ja imam sve, carstvo, bogatstvo, sluge i ostalo?" Behlul reče: "Zato jer se ustežeš od velikog Ahireta zarad ovo malo hilafeta."

Imam Sadik a.s. je rekao: "Samo obraćanje Allahovo nama i to što nas je počastio obraćanjem svojim briše sve poteškoće koje eventualno osjećamo u ibadetu."

5) Neprestano tragaju za znanjem.

وَقُلْ رَبِّ زَنْبِي عَلَمًا

Reci: "Gospodaru, povećaj mi znanje!" (Ta-ha, 114) Imajući na umu ajet: *Zaista u Poslaniku imate najbolji uzor*, uočavamo da nam je upućen poziv da ga slijedimo i da preslikamo njegove atribute u svoje biće.

Zašto Bog traži od čovjeka da moli za povećanje svog znanja?
Odgovor nalazimo u ajetu:

بَلْ هُوَ آيَاتُ بَيِّنَاتٍ فِي صُدُورِ الَّذِينَ أَوْثَوْا الْعِلْمَ

A to su ajeti jasni, u prsim onih koji znanje posjeduju. (El-'Ankebut, 49)

Ako želimo postati znalcima, prvi korak ka tome jeste druženje i zблиžavanje sa Kur'anom.

وَمَا كُنْتَ تَنْلُو مِنْ قَبْلِهِ مِنْ كِتَابٍ وَلَا تَحْكُمُهُ بِيَمِينِكِ إِذَا لَأْرَتَابَ الْمُنْظَلُونَ

Ti prije nje nijednu knjigu nisi čitao, a nisi je ni desnom rukom svojom pisao; inače, posumnjali bi oni što laži govore. (El-'Ankebut, 48)

Hafiz veli: "Zvijezda je bljesnula i postala mjesecom koji skut obasjava, i naša je srca mirom ispunila. Voljeni moj nikad u školu nije išao, niti je ikad pisao, ali ga je Bog na trenutak dotakao pa je učitelj stotina učitelja postao."

U jednom hadisu koji se prenosi od Poslanika s.a.v.a. stoji: "Ako neko želi vidjeti one koji su oslobođeni i spašeni vatre džehennemske, neka pogleda one koji znanje traže. Tako mi Onog u čijoj je ruci moja duša, svaki, baš svaki, tražilac znanja koji krene na put njegova stjecanja, za svaki korak koji na tom putu učini dobit će nagradu kao da je godinu dana činio ibadet. Za svaki korak koji napravi Allah će mu sagraditi jedan grad džennetski. On hodi po zemlji, a Allah mu je oprostio i smilovao mu se. On osvane i omrkne u stanju potpunog oprosta. Meleki s nebesa svjedoče da je on među onima koji su vatre oslobođeni."

Dužnost muslimana je tražiti znanje

Poslanik s.a.v.a. je rekao: "Znalci su učeni ljudi koji poučavaju druge i oni su uz poslanike. Ako smrt stigne čovjeka koji izučava islam da bi ga širio, takav čovjek će otici u Džennet (bit će izjednačen sa poslanicima na Sudnjem danu)."

Svaki musliman mora do kraja života učiti ili podučavati druge. Imam Ali a.s. je rekao: "Postoje 3 vrste ljudi:

- 1) Božanski znalci čije je znanje duboko i koji su u sebi oživjeli attribute Božije;
- 2) oni koji tragaju za putem spasa;

- 3) ostali su neznalice koje nemaju nikakve vrijednosti ni uloge u društvu, a njihova bezvrednost šteti i drugima na taj način što se odazivaju na svačije pozive te pomažu i pokvarenjacima da ostvare svoje ciljeve. Oni su bez korijena, poput osušene trave koju vjetar nosi desno-ljevo, jer se nisu okoristili svjetlom znanja i nisu pronašli čvrsto utocište.”

Prva skupina: Božanski znalci jesu znalci o Uzvišenom Bogu, koji imaju poseban odnos s Njim i odgojeni su od strane Njega.

Druga skupina: Oni koji tragaju za putem spasa uče od onih iz prve skupine. Ovi će također biti spašeni čak i ako ne dosegnu svoj cilj. U suri Ja-sin govori se o onima koji su se zaputili, a nisu stigli do cilja. Allah će učiniti da dobiju nagradu: *Mi ćemo doista oživjeti mrtve i Mi smo zapisali ono što su uradili i djela koja su iza sebe ostavili. I sve smo pobrojali u Imami mubinu (vodiču jasnom).* (Ja-sin, 12)

إِنَّا نَحْنُ نُخْرِي الْمَوْتَىٰ وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا وَآثَارُهُمْ وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ فِي
إِمَامٍ مُّبِينٍ

Sve što se zbiva u Božijoj kreaciji sakupljeno je u *Imamu mubinu*, koji je poput tesbiha, a ljudska djela su zrnca njegova. *Imam mubin* dovršit će posao za onoga koji ga nije dovršio za života.

Treća skupina: Oni iz treće skupine koriste jedino pokvarenjacima kako bi im osigurali prevlast na Dunjaluku.

Ako ne želimo biti ta prepreka, onda moramo biti ili u prvoj skupini ili učenici njihovi. Primjer kako smutljivci koriste neznalice i njihovo neznanje jeste današnji demokratski sistem u kojem moćnici vladaju narodom uz pomoć naroda.

Poslanik s.a.v.a. je rekao: “Ko izade da stječe znanje, kao da je izašao da se bori na putu Božnjem. Ko traži naći će, a ko je krenuo ka Allahu dž.š. stići će.”

U jednom drugom hadisu Poslanik s.a.v.a. kaže: “Neka se Allah smiluje mojim halifama!” A kad su ga upitali: “Ko su oni, o Poslaniče?”, on je odgovorio: “To su oni koji oživljavaju moj sunnet i poučavaju druge njemu.”

Ako hoćemo slijediti Poslanika i težiti onome čemu je on težio, onda moramo biti od onih koji uče ili podučavaju. Ako ne želimo biti prepreka na putu širenja istine, opet moramo ili učiti ili podučavati.

Kada se Ebu-Rejhan Biruni na smrt razbolio, došao ga je posjetiti jedan poznati fakih. Ebu-Rejhan se zanimao za jedno fikhsko pitanje o ostavštini, na što se fakih začudio: "Šta će ti sada to, zar ne vidiš u kakvom si stanju?" Ebu-Rejhan mu reče: "Je li bolje umrijeti a znati ili umrijeti a ne znati?" Nedugo nakon što mu je fakih dao odgovor na traženo pitanje i izasao iz kuće začuo se plač Ebu-Rejhanovih ukućana.

Posjednici znanja bit će posrednici na Sudnjem danu

Poslanik s.a.v.a. je rekao: "Ono radi čega sam poslan jeste dostavljanje znanja i upute. To je kao kiša koja se spušta na žednu zemlju. To je kao jedan plodni predio koji uslijed te kiše probuja pa sve iz njega niče. Neki ovu kišu zadržavaju pa se ljudi koriste njome, piju je i njome navodnjavaju usjeve. S druge strane postoji pustinjsko tlo koje ne zadržava vodu (ljudi nemaju koristi). Pitanje ljudi slično je ovome – jedna grupa ima znanje i poučava druge (a i sami uče), a drugi su poput neplodne zemlje – niti prihvataju uputu niti se okorišćuju znanjem." Ovaj hadis podstiče na traganje za znanjem.

Kako to da jedni na Ovom svijetu tragaju za znanjem, a drugi za imetkom? Razlika među njima je razlika njihovih stanja. Znanje je kiša koja pada svemu, kako pustinji tako i plodnom tlu, a zemlja je odgovorna za to hoće li se okoristiti kišom. Međutim, ona je po svojoj prirodi takva da hoće, a na čovjeku je da bira.

Kur'an kaže:

وَرَحْمَتِي وَسَعَثْ كُلَّ شَيْءٍ

A milost Moja obuhvata sve. (El-A'raf, 156)

أَفِهَمَا الْحَدِيثُ أَنْتُمْ مُذْهَبُونَ. وَتَجْعَلُونَ رِزْقَكُمْ أَنَّكُمْ تُكَدِّبُونَ

Zar ćete se prema Kur'anu odnositi tako nemarno? Njegov blagoslov poričete i odbacujete. (El-Vaki'a, 81-82)

1) Znaci trebaju tragati za neznašicama bez traženja protivsluge, kao što i kiša sama ide zemlji. Njihova nagrada kada odu u džahilsko društvo jeste u samoj činjenici da su došli tu.

وَجَاءَ مِنْ أَقْصَى الْمَدِينَةِ رَجُلٌ يَسْعَىٰ قَالَ يَا قَوْمَ اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ.
اتَّبِعُوا مَنْ لَا يَسْأَلُكُمْ أَجْرًا وَهُمْ مُهْنَدُونَ

I s kraja grada žureći dođe čovjek i reče: “O narode moj, slijedite Poslanika! Slijedite one koji od vas nikakvu nagradu ne traže, a sami su upućeni!” (Ja-sin, 20-21)

Dakle, uputa Poslanika u skladu je sa vašim fitretom i on od vas ne traži ništa zauzvrat. Onaj ko želi propagirati vjeru mora imati sljedeće dvije osobine: biti dobar poznavalac vjere i za to ne tražiti nagradu. Ako vidite “zNALCA” da propagira vjeru, a rezultat toga propagiranja jeste da ga ljudi veličaju, ljube mu ruke, klanjaju mu se itd., napustite ga jer on čini da ljudi obožavaju njega!

2) Učenjak ostaje vječno živ shodno korištenju njegovog znanja nakon njega.

Poslanik s.a.v.a. je rekao: “Kada čovjek umre, zapečaćuje se njegova knjiga djela osim u tri slučaja: trajni vakuf (džamija, škola, česma i sl.), oni koji propagiraju ispravnu vjeru pa se ona prenosi s koljena na koljeno i zdravo dijete koje za njega uči dove.” S obzirom da su vakuf i dijete vezani za ovaj materijalni potrošni svijet, ostaje treća opcija, a to je znanje koje traje najduže i pojedinac od njega ima najviše koristi.

3) Učenjak je uzvišeniji od meleka.

Poslanik s.a.v.a. kaže: “Onima koji tragaju za znanjem meleki na putu njihovom prave hlad svojim krilima. Allah dž.š. daje im bereket i još će ih opskrbiti kao one koji trče za Dunjalukom.” Ovaj hadis tefsir je sljedećeg ajeta:

وَمَنْ يَتَّقِيَ اللَّهَ يَجْعَلُ لَهُ مَخْرَجًا. وَيَرْزُقُهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ

Onome koji se Allaha boji, On će izlaz naći. I opskribit će ga odakle se i ne nada; a onome koji se u Allaha uzda, On mu je dovoljan. (Et-Talak, 3-4)

Ayatollah Golpejgani, koji je klanjao dženazu imamu Homeiniju, rekao je: “Bio sam dječačić kada je šah Reza sasjecao grane vjere i prisiljavao žene da hodaju bez hidžaba. Tada sam bio polaznik škole u Komu i želja nam je bila da koliko-toliko očuvamo vjeru. (Kada Imam Homeini spominje ovo doba, kaže da je to doba kad je ulema bila u izolaciji i kad je tekla krv.) Jednom prilikom usnio sam imama Ehli-bejta kako mi govorи: ‘Idi kod šejha Ebu-Hajrija i uzmi od njega učenike za dake!’ Kad sam otisao kod Ebu-Hajrija, bio je jako tužan. Pitao sam ga zašto je tužan, a on je odgovorio: ‘Pozajmio sam stipendije za dva mjeseca za

đake i sada više nemam para i ne znam šta da im kažem. Ako oni zbog ovoga napuste Kom, din će još više trpjeti.' Ja mu rekoh: 'Došao sam upravo radi toga.' Šejh se jako obradovao tumačenju sna. Tad je u sobu ušla neka gospođa sa humsom. Kada smo izbrojali novac, vidjeli smo da ima dovoljno novca za tri mjeseca. Tada sam shvatio da din ima svog zaštitnika."

Imam Homeini je rekao: "Nemojte brinuti o tome šta svijet planira učiniti vama, nego šta vi planirate učiniti!" Mi imamo potrebu za vjerom, a ona nas ne treba.

Duhovna sadaka

Poslanik s.a.v.a. je rekao: "Nema veće sadake od znanja koje je čovjek stekao, pa ga širi." Po ovom hadisu, materijalna sadaka ne može se porediti sa duhovnom. Zaključili smo da je materijalna sadaka prolazna, a i namijenjena je za pomoć u materijalnom životu koji je prolazan, dok je duhovna sadaka neuništiva i njenim pružanjem dajemo čovjeku koji je prima duhovnu veličinu.

Ako pogledamo svoje stanje i svoje živote, primijetit ćemo da većina nas postupa suprotno ovom hadisu i da smatra kako je materijalna sadaka puno važnija od duhovne, a to također smatra i primalac.

Drugi problem je da smo znanje ograničili na čisto individualne moralne savjete i preporuke, i ako nekog upozorimo da bismo dali sadaku, to nije dovoljno jer je svako znanje od koristi obavezno za cijelu zajednicu.

وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيُنَفِّرُوا كَافَةً فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِّنْهُمْ طَائِفَةٌ
لِيَتَقَفَّهُوا فِي الدَّيْنِ وَلَيُنَذِّرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ

Svi vjernici ne trebaju ići u boj. Nek se po nekoliko njih iz svake zajednice njihove potрудi da se upuste u vjerske nauke i neka opominju narod svoj kada mu se vrati, da bi se Allaha pobjojali. (Et-Tevba, 122)

Izučavanje svake nauke, zanata ili vještine koje su potrebne zajednici jeste *vadžib kifai* (obaveza koju ako neko ispuni, sa ostalih spada ta obaveza). Svaki musliman bit će odgovoran ako zajednica ne bude imala dovoljan broj krojača, fizičara i sl. (ovo je jedan od principa islama). Ovaj princip na svojevrstan način obuhvaćen je ajetom:

وَأَعْدُوا لَهُم مَا اسْتَطَعْتُم مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رَبَاطِ الْخَيْلِ ثُرُّهُؤُنَ بِهِ عَذَّوَ اللَّهُ
وَعَذَّوْكُمْ

I protiv njih pripremite koliko god možete snage i konja za boj, da biste time zaplašili Allahove i vaše neprijatelje. (El-Enfal, 60)

Kod većine nas vlada mišljenje da se ovaj kur'anski poziv ograničava na nauku o vjeri, dakle nismo u pravom smislu shvatili značaj nauke.

Zašto u islamu imamo propis da se jedan dio zekata iz bejtul-mala (državne kase) troši na *muellefetul-kulub* (pridobijanje srca)? Potrebno je stvoriti situaciju u kojoj će muslimanska zajednica biti ekonomski nezavisna od drugih, pa da se tim dijelom zekata pokušaju pridobiti srca nemuslimana. Najbolje dobro djelo jeste steći neko korisno znanje, a zatim ga prenijeti svome bratu muslimanu, odnosno sestri muslimanki.

Obavezu muslimana da stječu znanje najbolje pokazuje hadis Božijeg Poslanika s.a.v.a.: "Osvanite kao učitelj ili učenik, a ako imate neku drugu obaveznu, onda kao onaj što sluša znanje, ili kao onaj koji voli znanje, jer ako ste u nekom petom stanju, propast ćete."

Ovdje se koristi riječ *istima'* (pažljivo slušati i pamtit), što je svojstvo osobe koja neće propasti, ali se to stanje smatra nižim od stanja onoga ko uči (*mute'allim*) koje označava potpunu predanost učenju. Onaj ko samo sluša nikada neće postati znalac. Na ovo ukazuje i hadis: "Ko se potrudi, nači će", jer ko samo sluša, ne može se smatrati ozbilnjim.

Poslanik s.a.v.a. je rekao: "Učitelj i učenik dijele podjednako nagrađu za znanje koje ostaje i koristi zajednici." A onaj ko nije ni jedno ni drugo, iza njega neće ostati neka trajna sadaka. Poslanik također kaže: "Ulema su živi među mrtvima (među pokretnim *mejjitima*)."

Traženje znanja je ibadet

Imam Reza a.s. prenosi od Poslanika s.a.v.a. sljedeći hadis: "Traženje znanja jedan je od farzova svakog muslimana. Tražite ga gdje god ga ima! Učite od onih koji su dostojni da budu učitelji! Učenje radi Allaha dobro je djelo. Traženje znanja je ibadet. Razgovor o znanju je tesbih. Postupanje po znanju je džihad. Podučavanje onih koji ga ne posjeduju je sadaka."

Zašto je tako kaže se u drugom dijelu hadisa: "U znanju su znaci harama i halala jer znanje je svjetiljka koja pokazuje put Dženneta. Ono je drug bliski čovjeku u trenucima straha i drug je imaoču njegovu kad se

nađe usamljen u nepoznatom kraju. Sagovornik je u samoći, upućivač čovjeku u problemima njegovim (duhovnim i materijalnim). Znanje je oružje koje savlađuje neprijatelja, a ukras je među prijateljima. Na osnovu znanja Allah daje uzvišen položaj nekim ljudima i daje im vođstvo, a oni su vodiči i nakon odlaska sa ovog svijeta jer djela njihova nastavljaju biti vodičima i nastavljaju biti slijedena. Njihova uvjerenja imaju posljednju riječ u razgovorima, meleki vole družiti se s njima, svojim krilima dotiču velike znalce i u dovama svojim traže dobro za njih. Sve što je stvoreno na Ovom svijetu, i more i kopno, i suho i mokro, traži oprost za njih. Znanje oživljava srca, ono je svjetiljka u tami, daje snagu tijelu, vodi čovjeka odličnosti, vodi ga u skupinu dobrih i daje najveći položaj njegovu imaocu na oba svijeta. Razgovor o njemu jednak je postu, a učenje i ponavljanje da bi se ono usvojilo jednak je noćnom bdijenju. Putem njega se robuje i ostvaruje pokornost Gospodaru. Putem njega održavaju se rodbinske veze. Ono definira haram i halal. Ono je imam (vodič) djelu. Uzvišeni Bog poučava srećnike znanju (nadahnjuje ih), a uskraćuje ga nesrećnicima. Pa blago onom kome uzvišeni Bog nije uskratio znanje!”

Kratko tumačenje nekih dijelova ovog hadisa:

Stjecanje znanja je vadžib svakog muslimana. Ovo je najbolji pokazatelj vrijednosti znanja sa stanovišta islama i raskrsnica je na kojoj se islam odvaja od ostalih religija koje kažu da se znanje i um nemaju pravo uplitati u vjeru kad se u njoj nađe na neki problem. U fikhu je vadžib propis čije izvršenje donosi nagradu, a djelo njemu suprotno kaznu. Dakle, Poslanik s.a.v.a. poručuje da nestjecanje znanja donosi kaznu muslimanima. Oni koji pred sobom zatvore vrata znanja s druge im se strane otvaraju vrata patnje. Zato u fikhu postoji propis: “Ako ljekar izvrši operaciju, pa ona ne uspije, a uzrok neuspjeha je njegovo neznanje, onda je on dužan platiti krvarinu rodbini.”

Ako alim poučava druge i ako kaže nešto pogrešno, kada sazna za grešku dužan je obavijestiti sve koje je poučavao o tome, a ako ne sazna za grešku iz nepažnje, grijeh onih koji će je primijeniti pada i na njega.

Prenosi se iz životopisa allame Medžlisija da je jednom priikom hodajući sokakom sreo dječaka koji mu je opsovao. Allame ga je tada upitao: “Gdje stanuješ?” Nakon što ga je dječak odveo kući, Allame je upitao njegova oca: “Ko te je vjenčao?” Ovaj je odgovorio taj i taj alim. Allame je otisao tom alimu i rekao mu: “Hajde pročitaj vjenčani ugovor!” Kad je ovaj to učinio neispravno, Allame mu reče: “Vidiš da ne znaš či-

tati, a kao posljedica tvog neznanja mene djeca psuju po ulici.” O ovome govori i Kur'an: ...*I budi im (o Iblise) sudionik u imecima njihovim i njihovoj djeci.* (El-Isra, 64)

وَشَارِكُهُمْ فِي الْأُمُوَالِ وَالْأُوْلَادِ

Jednom su Poslanika s.a.v.a. upitali: “Kako to da šejtan može imati udio u imecima i djeci?” Odgovorio je: “Putem imetaka. Ako izmiješate halal sa haramom, šejtan će imati udio u vašoj djeci koja jedu i piju haram.” Zato je u islamu obavezno za one koje se bave trgovinom da znaju sve propise u vezi sa trgovinom, kako ne bi imali haram zaradu.

Jednom su nekoga hvalili imamu Sadiku a.s. pa ga je Imam htio upoznati. Kada je pošao njemu, video ga je kako ide od dućana do dućana i u svakom krade po neku voćku. Nakon toga je otišao u siromašni dio i sve podijelio siromašnoj djeci. Imam ga je upitao zašto to čini, a on odgovori: “Znaš li ti išta iz Kur'ana?” “Ponešto”, odgovori Imam. Ovaj nastavi: “Kur'an kaže da će loše djelo biti uzvraćeno istom mjerom, a dobro će biti deseterostruko nagradjeno. Tako, kad se presaberem, ostaje mi devet voćki kao nagrada za svaku koju sam ukrao.” Imam će na to: “Znaš li ti išta od Kur'ana?” “Pa iz ovoga vidiš da znam.” Imam reče: “Kur'an kaže da će biti primljeno samo ono dobro djelo koje je proisteklo iz bogobojaznosti, a ti zanemaruješ korijene radi plodova.”

Vrste znanja

Postoje dvije vrste znanja: ono koje obznanjuje vjeru i propise i ono koje govori o načinu življenja i što boljem iskorištavanju potencijala koji čovjeku stoje na raspolaganju.

Znanju koje poboljšava kvalitet življenja pristupamo ozbiljno i obraćamo se stručnjacima koji će nam pomoći. Zašto? Zato što smo život na Ovom svijetu shvatili ozbiljno pa nastojimo što više unaprijediti njegov kvalitet. Naprimjer, kada se razbolimo, idemo liječniku, a ne automehaničaru. Takoder, ne idemo bilo kojem ljekaru nego specijalisti za našu bolest. Zato, kada Poslanik s.a.v.a. kaže: “Tražite znanje od onoga ko ga posjeduje”, ovim nas upućuje na sud razuma. Ovaj stav ne ograničava se isključivo na ovosvjetska znanja, već uključuje i znanje o vjeri. A zašto nismo tako ozbiljni kada je u pitanju vjera? Zato jer se učinci tog znanja ne ispoljavaju (događaju) na Ovom svijetu. Poslanik ovim hadisom kaže da se i za vjerska pitanja trebamo obraćati specijalistima.

Kada se govori o islamskim propisima, moguće ih je razvrstati u dvije kategorije:

1) Oni propisi koje čovjek nije u stanju sam pojmiti. Tu dolazi objava Božijem poslaniku da čovjeku rasvijetli put, da ga dovede u nadrazumsku sferu gdje će se upoznati s tim istinama.

2) Oni propisi koji su u dosegu ljudskog uma, ali je čovjek zbog specifičnih okolnosti u kojima živi izgubio pažnju, pa ga Poslanik s.a.v.a. samo podsjeća na ono što je i sam u stanju pojmiti.

Sada nam postaje jasno šerijatsko pravilo: "Sve što je sud šerijata, sud je i razuma", jer su neki dometi šerijata van dometa razuma i šerijat te stvari objašnjava i čini shvatljivim.

U jednoj predaji stoji: "Svetlo ljudskog uma biva prigušeno zastorom nefsa." Nezavisno od toga da li ga čovjek koristi ili ne, svjetlo ljudskog uma ipak postoji, isto kao što Sunce postoji i kada ne obasjava prostor na kome se mi trenutno nalazimo. Islam je došao da ukloni zastor duše i uputi čovjeka da maksimalno koristi svjetlo unutarnje upute.

Poslanik s.a.v.a. je rekao: "Vjera onoga koji je uzme iz Božije Knjige i od Poslanika časnog čvršća je od planina, a onaj ko vjeru uzme od ljudi čija je vjera satkana od različitih interpretacija ljudi, ta vjera će ga uništiti (nepostojana je)."

أَفْمَنْ يَهُدِي إِلَى الْحَقِّ أَحَقُّ أَنْ يُتَبَّعَ أَمْنَ لَا يَهُدِي إِلَّا أَنْ يُهَدَى فَمَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ

Pa da li je onda dostojniji da se slijedi onaj koji istini upućuje ili onaj koji ni sam nije na Pravom putu, osim ako ga drugi na Pravi put ne uputi? Šta vam je, kako rasuđujete?! (Junus, 35) I ovo je jedan od ajeta koji upućuju na sud razuma.

Jasno je da bismo istinskim obraćanjem svom umu i fitretu našli odgovor na pitanja koja nas interesiraju. Međutim, od toga nas sprečavaju zavjese satkane od ljubavi prema Ovom svijetu, etničke pripadnosti itd. Te zavjese čine vanjski faktori i naše pokvarene namjere, a ne vjera. Logika Poslanika je u nama samim, ali nas prepreke sprečavaju da je vidimo. Sve što sadrži vjera u nama je samima.

Jedan od Aristotelovih učitelja podučavao je svog učenika Aristotelovo logici. Kada su završili, rekao mu je da ode na trg među narod i vidi ima li ikakve veze ono što je naučio sa onim što ljudi pričaju. Nakon što je neko vrijeme proveo na trgu, učenik je zaključio da Aristotelova

logika nema veze sa onim što se dešava u komunikaciji običnih ljudi. Onda mu je učitelj rekao: "Znači da nisi ništa naučio." Nakon što mu je više puta ponovio predavanja i ponovo ga slao na trg, učenik je konačno našao vezu između teorije i prakse. Među običnim svijetom našao je ono čemu nas uči logika. Isti je slučaj i sa vjerom. Čovjek po svojoj prirodi govori logički jer je logika dio ljudske prirode, ali ovdje opet treba spomenuti one zastore – prepreke koje prekrivaju ljudsku prirodu.

Poslanik s.a.v.a. je rekao: "Znanje nije visoko na nebū i čovjeku ne trebaju ljestve da bi ga dosegao, niti je duboko pod zemljom da bi se kopalo u potrazi za njim. Znanje je u nutrini ljudskoj. Stoga, uklonite prepreke da biste okusili sa vrela istine!"

Isto je i sa prirodnim naukama, naučnim otkrićima i tehnološkim napretkom. Newton, naprimjer, nije izumio ništa što u prirodi nije odranije postojalo, već je to samo otkrio (prepoznao). Čovjek i ovdje uklanja prepreke i otkriva to znanje na isti način kako se otkriva znanje o vjeri. Potrebno je ukloniti prepreke da bi se znanje ukazalo. Znanje, razum i misao nalaze se u čovjekovom fitretu.

Putem znanja i znanosti rasyjetljuju se granice halala i harama

Jasno je da ako čovjek ne poznaje ove granice, neće moći ni djelovati po halalu, nego će biti u situaciji da čini harame, što će ga sigurno odvesti daleko od Dženneta.

Kur'an govori o znanju kao rezultatu i plodu vjere:

إِنَّ الَّذِينَ اتَّقُوا إِذَا مَسَّهُمْ طَائِفٌ مِّنَ الشَّيْطَانِ ثَدَّكُرُوا فَإِذَا هُمْ مُبْصِرُونَ

Oni koji se Allaha boje, čim ih sablazan šejtanska dodirne, sjete se, i odjednom dođu sebi. (El-Araf, 201)

Znanje je baklja koja osvjetjava put ka Džennetu. Ono je bliski drug čovjeku u strahu. Tješi ga i pomaže mu da prevlada stanje straha. A zašto? Zato što se čovjek koji posjeduje znanje da je Bog Gospodar svih svjetova i da je uvijek sa njim nikada neće osjetiti samim niti će osjetiti strah od bilo čega. Ako čovjek posjeduje svijest i znanje da je uz njega uvijek Beskrajni, Uzvišeni i Svetogući, nikad neće osjetiti strah.

Kad je imam Homeini r.a. bio u turskom zatvoru, nakon nekog vremena u taj zatvor doveden je i njegov sin. Sin je primijetio da je njegova čelija mračna pa ga je upitao: "Zašto ne odgrneš zavjesu da ti uđe svjetlost?" "Neću da oni pomisle da se bojim samoće i mraka jer naš je put put Allaha i hoću da im dam do znanja da nećemo dozvoliti sebi strah ni od čega, pa ni od mraka i samoće." U tom zatvorskom mraku i samoći imam Homeini je napisao dva toma svog fikhskog djela *Tahrirul-vesileh*.

Znanje je čovjekov pratičac u samoći. Kada se kaže samoća, misli se na to da je čovjek na neki način samac otkada je došao na Ovaj svijet jer mi nismo stvoreni za ovaj život, i onaj ko posjeduje znanje i na osnovu njega posmatra život oko sebe, znat će da Ovaj svijet nije vječan, a ko to ne zna, bit će usamljen makar uvijek bio okružen svojim najdražim i neće skončati dobro. Hafiz u svojoj pjesmi kaže: "Iako znam da stranac ne može sam pronaći put, ja ću hoditi za *zulufom* (mirisom, znakom) Njegovim." Želi reći da smo ovdje stranci, da nam je kao takvima teško pronaći put do konačnog cilja, ali dodaje: "Ja ću preko mirisa svakog od stvorenja Njegovih pronaći put do jedinstva Njegova." Dakle, misli se na stvarnu iskonsku usamljenost i otuđenost koja prati čovjeka i jedino znanje, vjerno drugujući s njim, takvu samoću može olakšati.

U hadisu Božijeg Poslanika s.a.v.a. kaže se: "Znanje je čovjekov sagovornik u samoći." Dakle, znanje s njim razgovara i pomaže mu da upozna istinu koja ga okružuje.

Znanje o islamskim propisima može se steći na tri načina:

- 1) Da sam čovjek bude stručnjak po pitanjima vjere, da izuči vjerske propise, da sam istražuje i donosi zaključke o pojedinim propisima. Takav čovjek se u islamskoj fikhskoj terminologiji naziva *mudžtehidom* (poznavaocem vjere).
- 2) Čovjek koji se nije opredijelio da sam istražuje islam treba slijediti drugog čovjeka koji u javnosti slovi kao *mudžtehid*, i to po svim pitanjima koja se tiču vjere. To slijedeće naziva se *taklid*.
- 3) Treća mogućnost je da čovjek između propisa svih *mudžtehida* - odabere ona mišljenja koja nose više opreza. Naprimjer, analizira koliko puta treba izgovoriti *tesbih erbe'a*. Prema jednom *mudžtehidu* jedanput, a prema drugom vadžib je tri puta, i čovjek odabere onoga koji kaže da ga treba izgovoriti tri puta jer ono jedno sadržano je u ovome tri puta. Znači, ne slijedimo nikog posebno nego odabiramo najteži propis. Onaj ko ovako slijedi zove se *muhtar*.

Može se postaviti zašto postoje samo ova tri načina upoznavanja islamskih propisa. Prije svega, treba kazati da mi vjerujemo i imamo niz dužnosti koje su nam propisane Kur'anom i sunnetom Božijeg Poslanika s.a.v.a. U to nema nikakve sumnje, ali se postavlja pitanje da li je zadovoljavajuće bilo kakvo izvršenje tih dužnosti. Ne, ova djela valjana su samo ako su obavljena onako kako je to od nas tražio Poslanik s.a.v.a. Takoder, moramo biti uvjereni da dužnosti kao što su namaz, post, hadž i sl. obavljamo tačno po propisu jer nam to nalaže razum. Ako razmislimo koji je od ponuđenih načina ispravan, razum nam neće dati više od tri odgovora.

U osnovi postoje dvije mogućnosti u vezi s ovim: da čovjek istražuje nauku o vjeri i da se ne bavi takvim istraživanjem. Kada već ne istražuje, a istovremeno želi da valjano izvrši svoje vjerske obaveze, onda je ili - *mukallid* (slijedi nekog) ili *muhtar* (oprezan u slijedeњu).

Mudžtehid koji se slijedi mora ispunjavati određene uvjete:

- 1) mora biti zdravog razuma,
- 2) mora biti živ,
- 3) mora biti pravedan.

Znanje je vodič

Znanje je vodič njegovom posjedniku kroz probleme; oružje je u njegovim rukama protiv neprijatelja, i to ono oružje kojim se čovjek oprema u pitanjima vjere, ekonomije, kulture i politike. Ako čovjek ne posjeduje znanje, neće ni znati kako se suprotstaviti neprijatelju.

Kad je Poslanik s.a.v.a. htio saznati stanje u neprijateljskoj vojsci, jedan od muslimana koji je trebao da se uvuče u neprijateljski tabor ušao je u šator vođe. Vidio je da planiraju kako da poraze muslimane. Neprijatelji su osjećali da među njima postoji uljez. Odlučili su da svaki od njih upita za ime čovjeka do sebe i da tako otkriju uljeza. Musliman se brzo dosjetio. Uzeo je desnu ruku čovjeka koji je sjedio lijevo od njega i upitao ga za ime, a onda i čovjeka sa desne strane te im nije rekao svoje ime. Na kraju se izbavio i donio informaciju. Poslanik je rekao da je znanje koje je on donio znanje za poraz dušmana i da je svako znanje koje koristi zajednici dobro.

Kada se kaže: "Znanje je oružje u rukama", to znači da muslimani moraju imati nezavisnost i biti spremni da odbrane svoj životni prostor. "Znanje je ukras", jer putem njega Allah dž.š. uzdiže grupe, narode i pojedince jedne nad drugima i na osnovu njega ih postavlja vođama. Svaki narod koji je napredovao napredovao je zbog svog znanja. Takvi narodi uzor su za ljude, a ko je uzor, i vođa je, a pošto je vođa, može usmjeravati društvo onako kako hoće.

Znanje upućuje

Poslanik s.a.v.a. je rekao: "Znanje je dobar sagovornik u samoći." Čovjek koji je sam svoju samoću pretvara u druženje sa knjigom i unutarnji razgovor sa znanjem. Ta samoća nekad je proizvod izolacije od strane neprijatelja. U tim situacijama znanje ga upućuje i savjetuje o eventualnom izbavljenju.

Rumi je ispričao jednu priču o papagaju čiji je vlasnik bio bogati trgovac. Jednom je taj trgovac krenuo na put u Indiju u domovinu papagaja. Papagaj mu na odlasku reče: "Poselami moje zemljake papagaje i reci da su sretni što mogu živjeti na slobodi." Gazda je to učinio, a kojem god bi papagaju prenio poruku, on bi se srušio i uginuo. Kad se vratio i ispričao događaj svom papagaju, ovaj se isto onako sruči na zemlju doimajući se mrtvim. Gazda ga je digao sa poda i bacio u zrak, a on je poletio uzvikujući: "Dok ne umreš, ne možeš se oslobođiti ropstva."

Božiji Poslanik s.a.v.a. je rekao: "Najbolje takmičenje s neprijateljem je u znanju (tj. najbolje je pobijediti ga u znanju)." Znanje nas čini nadmoćnjim nad rivalom i donosi pobjedu.

Definicija mudrosti: "To je ona osobina koja čovjeka uzdiže na nivo univerzuma." Čovjek koji ima znanje upoznaje puteve kosmosa i shvatanja uopće.

Hazreti imam Homeini r.a. prije pedesetak godina planirao je održati govor. Narod je dugo donosio salavate i govorilo se da je među masom bila jedna grupa koja je to namjerno činila da bi sprječila govor. Imam je napisao poruku na ceduljicu: "Ako ne prestanete, održat ću govor na ulici", i oni su odmah prestali. Rekao je: "Ovo su bili agenti Savaka koji nemaju dozvolu od šefova da me sprječe, a ja bih mogao održati govor dok ga ne dobiju." Ova grupa je poslije revolucije bila uhapšena i potvrdila je da je Imam bio upravu.

Poslanik s.a.v.a. je rekao: "Vjernik mora biti pronicljiv." U nastavku istog ovog hadisa kaže: "Znanje je upućivač u teškoćama."

Znanje je vodič u teškoćama

"Znanje je vodič u teškoćama i znanje budi srca iz neznanja." Iz ove rečenice vidimo da se čovjek smatra mrtvim ako ne posjeduje znanje. Znači, ono ga izvodi iz džahilijjetra. U drugom hadisu Poslanik s.a.v.a. kaže: "Znalci su živi među mrtvima."

"Znanje ljude izvodi iz tame na svjetlo" – daje im novi vid pomoću kojeg gledaju. "Znanje daje snagu oslabljenim tijelima" – ne misli se samo na tjelesnu snagu nego i na snagu volje, ukupnu snagu. Imam Džafer Sadik a.s. je rekao: "Nijedno tijelo ne pokazuje se slabim pred snažnom voljom čovjeka." Zato sve čovjekove nemoći proizlaze iz njegove duhovne slabosti i slabosti volje.

Islam dosta pažnje posvećuje jačanju čovjekove volje, ali se ljudi obično ne koriste time i uskraćuju sebe od onoga što im ona može priskrbiti.

Es-Sekkaki, poznati teoretičar arapske književnosti, počeo je istraživati u 40. godini. Na času fikha rečeno mu je da pasja koža štavljenjem postaje čista (ehli-sunnetski stav). Bio je slabog pamćenja pa je ponavljanjem pokušao zapamtiti tu rečenicu. Profesor ga je to jednom prilikom upitao, a on je rekao: "Pas kaže da se profesorova koža štavljenjem očisti." Bio je izbačen iz škole zbog ovoga. Vraćajući se kući, uz put se pokušao odmoriti. Primjetio je da voda kaplje na kamen pored koga je ležao praveći rupu. Rekao je: "Nije moje znanje slabije od ove vode, a ni moje srce tvrđe od ovog kamena." Zatim se odlučio vratiti u školu i postao najpoznatiji književnik. Ova priča govori o značaju volje i odlučnosti, a ono što po Poslanikovim riječima jača volju jeste znanje.

Kad smo umorni i kad se ne možemo na nešto nakaniti, uzrok toga je slaba volja. Imam Homeini je mnogo insistirao na čvrstini volje: "Vi možete stati na svoje noge, možete upravljati zemljom bez oslonca na Istok ili Zapad. Njihova propaganda toliko je jaka (govore da se nijedna zemlja ne može razvijati bez priključenja jednom od blokova) da su čak i neku ulemu uvjerili u to."

Znanje jača tijelo i volju

“Znanje jača tijelo i volju, odvodeći čovjeka u skupinu dobrih. Znalcima pripadaju najveće deredže na obama svjetovima.” Dakle, onima koji su spoznali zbilju pripadaju deredže, a te deredže su i unutarnje i vanjske. Allah dž.š. kaže:

أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ

Allah je omogućio da se koristite svim što postoji na Nebesima i na Zemlji (Lukman, 20), a misli na alime koji se time najbolje mogu okoristiti. Te visoke deredže nisu nešto izvan njih, one njima pripadaju suštinski, čineći ih superiornim nad ostalim stvorenjima u duhovnom i tjelesnom smislu.

Tako Kur'an kaže:

إِنْ يَكُنْ مَنْكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَعْلَمُوا مِنْتَهِيَّنَ

Ako vas bude dvadeset strpljivih, pobijedit će dvije stotine (El-Enfal, 65), a ova strpljivost izvire iz znanja. Naprimjer, SAD su zahvaljujući radu postigle osjećaj moći, ali im nedostaju duhovne moći, tako da su - usmjerile svoju snagu na uništavanje drugih.

Kur'an poziva muslimane na jačanje naspram neprijatelja u svakom pogledu. Zašto? *Da biste time zaplašili neprijatelje Allahove i vaše neprijatelje.* (El-Enfal, 60)

تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ

Poslanik s.a.v.a. je rekao: “Onaj ko razgovara o znanju ima nagradu postača, a oni koji ponavljaju ono što nauče imaju nagradu onih koji bdiju noću u ibadetu”, a Allah za njih kaže da imaju posebnu nagradu:

يَا أَيُّهَا الْمُرَزِّمُلُ. قُمْ الَّلَّيْلَ إِلَّا قَلِيلًا. نِصْفَهُ أَوْ انْقُصْنَهُ مِنْهُ قَلِيلًا. أَوْ زِدْ عَلَيْهِ وَرَتَّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا. إِنَّ سَنْقُونِي عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيلًا. إِنَّ نَاسَةَ الَّلَّيْلِ هِيَ أَشَدُ وَطْعًا وَأَقْوَمُ قِيَلًا

O ti, umotani! Probrij noć, osim malog dijela, polovinu njezinu ili malo manje od nje; ili malo više od nje, i izgovaraj Kur'an pažljivo. Mi ćemo ti, doista, teške riječi slati – ta ustajanje noću zaista jače djeluje i izgovara se jasnije. (El-Muzzemmil, 1-6) A prema Poslaniku, noćobdije su oni koji raspravljavaju i stječu znanje.

Zikr, ibadet, stjecanje znanja, podučavanje, sve su to dobra djela koja se ne tiču samo onoga ko ih čini, nego od njih ima korist i šira zajednica. Poslanik s.a.v.a. provodi noć u ibadetu da bi podnio teret svoje misije

koja se sastoji od upoznavanja ljudi sa Allahom dž.š. i uspostavljanja pravde i jednakosti u društvu.

Kad su Božijeg Poslanika upitali: "Ima li u islamu asketizma?", on je odgovorio: "Da, to je džihad." Dakle, borba koja nosi sa sobom najveću viku i galamu i gdje učestvuje mnogo ljudi ustvari je mjesto osamljivanja. Mi to ne shvatamo, i kako imam Ali a.s. kaže: "Vi ste islam okrenuli naopako, kao odjeću obučenu naopako koja nikome ne stoji lijepo." Naš izvrnuti islam niti je ukras srca niti je znak snage protiv neprijatelja.

Znanje je predvodnik djelovanja

Učestvovanje na skupovima na kojima se uči i podučava jednak je postu. Oni koji raspravljaju o znanju imaju položaj onoga ko stoji na noćnom namazu jer je pokornost Uzvišenom Bogu rezultat znanja. U jednom hadisu kaže se da nagrada za čovjekova djela zavisi od njegove spoznaje i znanja. Kada je znanje umanjeno, umanjena je i spoznaja, a samim tim i nagrada od Allaha dž.š. Imam Ali a.s. jednom je kazao: "Najveću štetu islamu nanijet će oni koji znaju, a ne vjeruju i oni koji vjeruju (vrše ibadet), a ne posjeduju nimalo znanja." Dakle, temelj pokornosti Uzvišenom Bogu jeste znanje. Znanje je to koje održava rodbinske veze. Svakako, ovdje se ne misli samo na veze među rodbinom, nego i na stvarnu vezu čovjeka sa vjerom, sa poslanicima i Allahovim evlijama. Uz pomoć znanja postaje jasno šta je haram, a šta halal. Znanje je vodič djelovanja, a djela ga slijede. Prema ajetima časnog Kur'ana, postoje dvije vrste imama (vođa, predvodnika). Jedan je, poput faraona, predvodnik u neistini, i svoje sljedbenike vodi u Džehennem. Od toga kojim će putem ovakav imam krenuti zavisi i put njegovih sljedbenika. Čovjekovo djelovanje dio je njegovog znanja, pa što je znanje potpunije i tačnije, i djelo je vrednije i učinkovitije.

U jednom hadisu imama Ali ibn Husejna a.s. kaže se: "Ko da novac nekom siromahu, neka zna da taj novac prvo dođe u ruke njegova Gospodara." Kada neko udjeljuje sa ovakvim nivoom svijesti, njegovo će se djelo znatno razlikovati od djela onoga ko tu svijest ne posjeduje. Ovaj hadis ne treba ograničiti samo na materijalno i novčano davanje milostinje, nego se isto značenje može primijeniti, npr., i na posjećivanje prijatelja. Ta posjeta može biti *zijaret* Allaha dž.š. od strane Njegovog stvorenja, u kojem postoji najviši vid Njegove manifestacije na zemlji.

Djelo čovjeka koji s takvom sviješću ide u posjet prijatelju imat će ne-uporedivo veće učinke od onih koji to znanje ne posjeduju.

Postoji hadis prema kojem onaj ko je pošao od kuće s namjerom da pomiri dvoje muslimana (npr. muža i ženu, oca i sina i sl.), kada izade iz kuće, svaki njegov korak je kao korak džennetski. Hadisom se ovo djelo svrstava među djela koja čovjeka odvode u Džennet. Moralna pouka ovog hadisa glasi: Ako nam prijatelj ne uzvrati učinjenu posjetu, i na osnovu toga mi odlučimo da ga više ne posjećujemo, to je siguran znak da naša posjeta nije bila radi Allaha i u ime Allaha dž.š. Kada bismo pedeset puta posjetili Kabu, ona nam, naravno, nikad ne bi uzvratila posjetu, niti bismo mi to očekivali. U ovom slučaju svjesni smo da posjećujemo Allahovu kuću, a da li smo toga svjesni i kad posjećujemo prijatelje.

Djela su posljedica čovjekovog morala

Ako obratimo pažnju na ljudsko biće i njegovu suštinu, odnosno osnovnu supstancu koja čovjeka čini čovjekom, vidjet ćemo da se tu radi o trima elementima: 'aklu (um, razum), *ahlaku* (skup osobina ljudske duše) i '*amelu* (djelo). Između njih postoji tijesna povezanost. Naime, djela su posljedica čovjekovog morala – ahlaka. Ahlak, dakle, definira kakvoću ljudskog ponašanja i djelovanja. Što su čovjekove duševne osobine bolje i ljepše, to će se on ljepše ponašati, odnosno djela koja čini bit će bolja. Moral je rezultat čovjekovog uma, njegovog načina razmišljanja. Zato, što više čovjek bude težio istini i što realnije bude gledao na svijet, njegov će moral biti ljepši. Samo čovjekovo razmišljanje zavisi od njegovog znanja. Otuda ovoliki značaj znanja, odnosno uma, jer znanje definira čovjekov način razmišljanja, a samim tim i njegov moral i djelovanje. Allah dž.š. u Kur'anu o hazreti Ibrahimu a.s. kaže: *Mi smo njega izabrali na Ovom svijetu, a na Drugom svijetu bit će među dobrim robovima Božijim.* (El-Bekara, 130)

وَلَقِدْ اصْنَطَفْنَاهُ فِي الدُّنْيَا وَإِنَّهُ فِي الْآخِرَةِ لِمِنَ الصَّالِحِينَ

Zašto je on odabran na Ovom svijetu i zašto će na Budućem biti među dobrima? Zato što je na naredbu Gospodara: *Pokori se, bez razmišljanja* odgovorio: *Pokoravam se Gospodaru svjetova.* (El-Bekara, 131)

إِذْ قَالَ لَهُ رَبُّهُ أَسْلَمْ قَالَ أَسْلَمْتُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ

Ibrahimov nefs predao se Allahu dž.š. i kao posljedicu toga On ga je odabrao i učinio da i na Onom svijetu bude među dobrima. A zašto je njegov nefs predan Bogu? Zato što zna i što kaže: (Allah je taj) *Koji me je stvorio i uputio.* (Eš-Šu'ara, 78)

الَّذِي خَلَقَنِي فَهُوَ يَهْبِطُ

Na osnovu tog saznanja, Ibrahim a.s. predao se dušom svom Stvoritelju jer je shvatao stvari onakvima kakve jesu.

Poslanik s.a.v.a. kaže: "Allah ovakvo znanje podaruje srećnicima, a uskraćuje ga nevoljnicima." Ovo ne znači da su neki ljudi predodređeni da budu sretni, a drugi da budu nevoljnici. Ne, Allah je sva svoja stvorenja obdario općom svemilošću, i to podjednakom. Neki su se tom beskrajnom milošću okoristili više od drugih i zaslužili još veću, posebnu milost. Drugi, pak, koji se nisu okoristili njom, time su se svrstali među nevoljnike. Koliko god mi imamo svog udjela na Ovom svijetu, milost koja nam je darovana je od Allaha dž.š., a od nas zavisi hoćemo li se, odabirući pravi način razmišljanja i djelovanja, okoristiti njom i zaslužiti još veću, posebnu milost Božiju.

Poslanik s.a.v.a. dalje kaže: "Blago onima kojima Allah nije uskratio njihov udio." Ovo, naravno, nije jednostrano uskraćenje Allahovo, nego je taj put čovjek sam odabrao. Svako od nas ima svoj udio u znanju i od njega zavisi da li će se njim okoristiti ili ne i da li će se time svrstati među sretnike ili među nevoljnike. Tako je sa svim zakonima u univerzumu, u Allahovoj kreaciji. Sve što je Allah dž.š. stvorio i dao čovjeku na korištenje može po čovjeka biti korisno ili štetno, zavisno od načina njegovog korištenja.

إِنَّ قَارُونَ كَانَ مِنْ قَوْمٍ مُّوسَىٰ فَبَغَىٰ عَلَيْهِمْ وَآتَيْنَاهُ مِنَ الْكُنُوزِ مَا إِنَّ
مَفَاتِحَهُ لَتُنَوَّءُ بِالْعُصْبَةِ أُولَئِكُو الْفُوْزُ إِذْ قَالَ لَهُ قَوْمُهُ لَا تَفْرَغْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ
الْفَرِحِينَ. وَابْتَغْ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارُ الْآخِرَةِ وَلَا تَنْسَ نَصِيبِكَ مِنَ الدُّنْيَا
وَأَخْسِنْ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ وَلَا تَنْعِي الْفَسَادَ فِي الْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ
الْمُفْسِدِينَ

Karun je iz Musaova naroda bio, pa ih je tlačio, a bili smo mu dali toliko blaga da mu je ključeve od riznica teško mogla nositi gomila snažnih ljudi. "Ne budi obijestan, jer Allah ne voli one koji su obijesni!" – govorili su mu ljudi iz naroda njegova – "i nastoj da time što ti je Allah dao stekneš onaj svijet, a ne zaboravi ni svoj udio na Ovom svijetu

i čini drugima dobro, kao što je Allah tebi dobro učinio, i ne čini nered po Zemlji, jer Allah ne voli one koji nered čine.” (El-Kasas, 76-77)

Onaj koji čini nered na zemlji ne može se svrstatи u stvorena koja Allah dž.š. voli jer se usprotivio Njegovom putu, odnosno zakonima na kojima počiva univerzum.

U sljedećem ajetu Karun kaže: *Ovo što imam stekao sam znanjem svojim*, da bi se u 81. ajetu govorilo o kazni koja ga je zbog toga snašla: *I Mi smo i njega i dvorac njegov u zemlju utjerali, i niko ga od Allahove kazne nije mogao odbraniti, a ni sam sebi nije mogao pomoći.*

Zato, blago onome ko posjeduje znanje o istini, ko uzima od svijeta ovog ono što mu pripada, i na najbolji način koristi!

IMAM MEHDI

Imam Mehdi a.s. u Stazi Rječitosti

Imam Ali a.s. u jednoj izreci kaže: "Koristite prilike, jer one nestaju brzo poput oblaka!"

U Kur'anu se kaže: *Allah obećava da će one među vama koji budu vjerovali i dobra djela činili sigurno namjesnicima na Zemlji postaviti, kao što je postavio namjesnicima one prije njih, i da će im zacijelo vjeru njihovu učvrstiti, onu koju im On želi, i da će im strah sigurnošću zamjeniti; oni će se samo Meni klanjati, i neće druge Meni ravnim smatrati.* (En-Nur, 55)

وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لِيُسْتَخْلَفُوهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَ لَهُمْ دِيَنُهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ حَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ

Ovo obećanje nije objavljeno samo u Kur'anu nego i u Zeburu, a objavljeno je i hazreti Isau a.s. Sve vjere slažu se da će se ovo obećanje jednoga dana i ostvariti, i da će doći spasilac, ali se razilaze oko toga ko će on biti.

Imam Ali a.s. u *Nehdžul-belagi* je nabrojao etape vladavine imama Mehđija a.s., od kojih ćemo spomenuti samo neke:

1. U ljudskoj zajednici bit će uveden zakon
2. Ljudi će biti izbavljeni od slijedeњa strasti i ovozemaljskih ciljeva, da bi se uputili Pravim putem, jer i Kur'an jasno govori da ukoliko bi se svi poveli za svojim strastima i zapostavili uputu, cijela zajednica bila bi dovedena do propasti

U Kur'anu stoji: *Da se Istina za prohtjevima njihovim povodi, sigurno bi nestalo poretka na Nebesima i na Zemlji i u onom što je na njima.* (El-Mu'minun, 71)

وَلَوْ اتَّبَعُ الْحَقُّ أَهْوَاءَهُمْ لَفَسَدَتِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ بَلْ أَتَيْنَاهُمْ بِذِكْرِهِمْ فَهُمْ عَنْ ذِكْرِهِمْ مُغْرِضُونَ

Dakle, govori se o tome da je pravda i pravednost upravo ono što održava Nebesa i Zemlju, a tajna je u tome što je pravda, ustvari, jedna,

dok su ljudske strasti različite i mnogobrojne. Ima ih onoliko koliko ima i ljudi, pa kada bi se priroda i kosmos upravljali prema njima, neminovno bi došlo do propasti. Zato, prvi korak koji će imam Mehdi a.s. učiniti i jeste provođenje zakona, i to onog zakona koji Allah dž.š. održava i po kojem je stvorio sve što postoji. Jedan društveni sistem može se smatrati zdravim tek kada podloga koja je ispod njega bude čvrsta i zdrava. Osnova tog zakona mora biti Kur'an, za razliku od prethodnih zakona po kojima su ljudi sebe stavljali za osnovu Kur'ana. Razlog za postavljanje Kur'ana kao osnove svega je što on sam poručuje da ljude upućuje na najbolji način. Jasno je da je najbolji onaj put koji ide srednjim tokom, koji predlaže i sam Kur'an, i koji je daleko od svih pretjerivanja i zastranjivanja. Ljudska misao i sve što se može zamisliti – politička, ekonomska pitanja itd. – bit će dovedeni na nivo prihvatljiv za sve ljude. Imam Ali a.s. zato kaže da način i put ovog zakonodavca nije od onih načina i puteva na koji su ljudi navikli otprije. On će one sebi najbliže pitati o pravima onih sebi najdaljih, tražeći razlog zbog kojeg su ona počaćena. Sebi najbliže kažnjavat će zbog loših djela i prirodno je da će oni najdaljni tada izgubiti smjelost da urade nešto loše.

3. Objava svjetskog mira

Hazreti Ali a.s. je kazao kako će u svijetu neprestano trajati ratovi sve do pojave Imama Mehdija a.s. Ovi ratovi imaju tri osobine:

- a) Imaju stalan karakter, jer će onaj koji druge potčinjava uskoro biti kažnjen zakonom prirode pa će i sam biti napadan od drugih. Sve što uradimo priroda nam nepogrešivo vraća, poput eha koji se rasprostire planinom (Rumi). Onaj koji napada uskoro sam postaje objektom napada, tvoreći lančanu reakciju koja nikada ne prestaje.
- b) U ovim ratovima ljudska prava uopće se ne poštuju i nikom nije bitno ko će u njima stradati.
- c) Obje strane u ratu su snažne. Ratovi su takve prirode da su im počeci slatki, ali su im krajevi veoma gorki. Oni će trajati toliko dugo da će ljudi postati umorni od njih. Stoga će imam Mehdi a.s. objaviti ono što će svi željeti – mir.

4. Širenje nauke

Svi ljudi postat će oštromljeni poput vrha sablje. Oči će im biti osvijetljene objašnjenjem Kur'ana, a uši će im biti ispunjene istinskim - tumačenjem Kur'ana. U njima će se probuditi takva želja za naukom kao što se javlja želja za hranom kod čovjeka koji sprema jutarnju sofru. Prvi

koraci u tom općem širenju nauke bit će usmjereni ka spoznavanju Gospodara, svijeta, čovjeka, kao i mjesta svakog od ovih elemenata u ukupnom poretku. Ljudska osjećanja dobit će mjesto i značaj koji im pripada. Važna karakteristika ovog pokreta jeste da će on biti opći.

5. Osnova objave svjetskog mira bit će jedinstvo religije

Jedinstva koja se danas spominju različitog su karaktera. Tako imamo jedinstvo po krvi, klimi, jeziku, snazi itd. Imam Mehdi a.s. ni jedno od ovog ne prihvata i kaže da jedinstvo mora biti kulturno jedinstvo. U Kur'anu se kaže: *Reci: "O sljedbenici Knjige, dođite da se okupimo oko jedne riječi i nama i vama zajedničke: da se nikome osim Allahu ne klanjam, da nikoga Njemu ravnim ne smatramo i da jedni druge, pored Allaha, bogovima ne držimo!"* (Ali 'Imran, 64)

فُلْنَ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلْمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَا تَعْبُدُ إِلَّا اللَّهُ وَلَا
شَرِكَ لِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَإِنْ تَوَلُّوْا
فَقُولُوا اشْهُدُوْا بِأَنَّا مُسْلِمُوْنَ

Upravo ovako kao što je Božiji Poslanik s.a.v.a. osnovao jedinstvo kulture i vjerovanja, tako će uraditi i imam Mehdi a.s. Osnova tog jedinstva je kultura i vjerovanje.

6. Ljudske vrijednosti počinju se cijeniti

Vrijednosti koje su danas na snazi, kao vrijednost jezika, ekonomije i sl. izgubit će svoj značaj i poruka onog ajeta u kojem se kaže da je najvredniji onaj koji je najbogobojsniji dobit će pravi smisao upravo u vrijeme imama Mehdija a.s. Neprijatelji Božijeg Poslanika s.a.v.a. jesu oni koji grijše prema Allahu dž.š. pa makar bili u krvnom srodstvu sa samim Poslanikom. Imam Ali a.s. u *Nehdžul-belagi* kaže da će on otvoriti sve veze i lance koji su vezali ljudske noge. Svi koji su bili robovi prijašnjeg sistema Imamovim dolaskom bit će oslobođeni. Nestat će ljudskih titula tipa gospodin, aga, beg i sl. Jedini način vrednovanja ljudi bit će njihova bogobojsnost. Nakon što ovi koraci budu poduzeti, i priroda će se u potpunosti dati na raspolaganje takvom sistemu, pa se kaže da će zemlja iz sebe iznjedriti svoje skrivene sadržaje. Potpunom skrušenošću zemlja će dati ključeve svih riznica koje se kriju u njoj. Šta ovo znači? Na osnovu našeg razumijevanja islama, ovo ne bismo trebali shvatiti doslovno, već ovo zapravo znači da će zemlja spoznati da čovjek napokon vlada njom na način na koji treba vladati po Božjem zakonu, pa će mu stoga postati podatna. Mogli bismo to uporediti sa letenjem aviona, čime su ljudi pobijedili silu gravitacije i uspjeli se dići u nebeske

visine. Upravo to je značenje onog ajeta u kojem se kaže kako je Allah dž.š. dao zemlju ljudima na raspolaganje i da će im ona biti na raspolaganju tek kada se izvrše sve pretrage kojima će se utvrditi šta ona sadrži. Naime, ljudska spoznaja doći će na taj nivo da će se poznavati sve tajne prirode, i to znanje će se obilato koristiti. Allame Tabatabai r.a. u tefsiru ajeta: *Dali smo vam na raspolaganje i nebesa i zemlju*, kaže da Ovaj svijet neće nestati dok god čovjek ne ovlada svim zakonima prirode.

7. Predstavljanje istinske pravednosti ljudima

Imam Ali a.s. kaže: "Kada čovjek postane moćan, spozna istine i zakone, provede moral u djelo i spozna zakone stvaranja, i kada ove četiri osobine u sebi oživi i počne primjenjivati, tek će onda imati mogućnost spoznati istinsku pravednost, a kada nju shvati, moći će i da je provodi u djelu. U suprotnom, ako se ne ispune ovi uvjeti, niko ne može tvrditi da poznaje ni da je u stanju provoditi istinsku pravednost jer je sam potrebit, i onaj koji nema, a onaj koji je i sam potrebit, ne može udovoljavati potrebama drugih. Imam Husejn a.s. kaže da snaga iz ljudskih srca vadi zavist. Jedan od načina da se iz društva istrijebe sva zastranjenja jeste da svi postanu moćni. Ako čovjek postane učen, ako sebi odredi visoke ciljeve i u sebi oživi osobinu ljubavi prema drugim ljudima, on može sebi reći: Ne želim više biti zavidan, ne želim ogovarati nikoga, od danas više ne želim lagati, uživat ću gledajući ljepote tuđeg življena. Stoga Imam a.s. kaže da većina pojava kao što su zavist, ogovaranje, laž, i sl. postoji jer čovjek posjeduje siromaštvo ahlaka.

Učenici jednog veoma učenog filozofa čuli su da se njihov učitelj treba razvesti od žene. Začudili su se zbog ovoga i pitali su ga za razlog razvoda, a on im je rekao da je jedna od najgorih ljudskih osobina ta da loše osobine svojih bliskih objelodane svojim dalekim. Nakon što je došlo do razvoda i žena otišla, učenici su se vratili i tražili objašnjenje: "Sada kad vam žena više nije bliska možete nam reći zbog čega je došlo do razvoda." Njegov odgovor je bio: "Ona je sada jedan član ove zajednice, a meni Allah nije ostavio u dužnost da objelodanujem osobine njezinih robova, niti mi to moj ahlak dopušta." Ovo je dobar primjer kako se čovjek, kada postane učen i kada ahlak ovlada njime, povlači i ne prakticira loše osobine. Zbog toga sociolozi govore kako se niz loših osobina i pojava među ljudima javlja zbog nezaposlenosti i viška slobodnog vremena.

8. Oživljavanje Kur'ana i tradicije Božijeg Poslanika

Sve što je od Božijih zakona bilo napušteno i zaboravljen, u vrijeme imama Mehdija a.s. bit će ponovo oživljeno. Put kojim je hodio Muhamed s.a.v.a. postat će ponovo otvoren i primijenjen. Postavlja se pitanje na koji će se način to ostvariti – ratovima ili nekako drugačije. Božiji Poslanik s.a.v.a. nikada nije prvi započeo rat. Uvijek bi pustio da neprijatelj prvi odapne strijelu. Savjetovao je da se u ratu poštuju žene, starci, djeca i njima nije smjela biti nanesena šteta. Zlostavljanje životinja bilo je strogo zabranjeno. Njegova blagost prema životinjama išla je do te mjere da je svoje ratnike savjetovao da ne dozvole da ih ponese pobjednički žar pa da svoje jahalice tjeraju više nego one mogu izdržati. U ratovima koje je vodio drveće nikad nije bilo sjećeno ni usjevi paljeni. Imeci nisu bili prisvajani. Ako imam Mehdi a.s. bude ratovao, poštovat će osnovu koju je provodio i Božiji Poslanik s.a.v.a. Kur'an će biti baza društva. Žaljenje Poslanika svome Gospodaru: *Bože, moj narod je napustio Kur'an*, doći će svom kraju.

A da su sljedbenici Knjige vjerovali i grijeha se čuvali, Mi bismo prešli preko ružnih postupaka njihovih i sigurno bismo ih uveli u džennetske bašće uživanja. Da su se oni pridržavali Tevrata i Indžila i onoga što im je objavljeno od Gospodara njihovog, imali bi šta jesti, i od onoga što je iznad njih i od onoga što je ispod nogu njihovih. (El-Maida, 65-66)

وَلُوْ أَنَّ أَهْلَ الْكِتَابِ آمَنُوا وَاتَّقُوا لَكَفَرْنَا عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَا دُخْلَانَاهُمْ جَنَّاتٍ
النَّعِيمِ وَلُوْ أَنَّهُمْ أَقَامُوا التَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ وَمَا أَنْزَلَ إِلَيْهِمْ مِنْ رِبِّهِمْ لَا كُلُّهُ
مِنْ فُوقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ

S obzirom na to da je Kur'an uzvišeniji od ovih dviju knjiga, kada se on provede u djelo, bez sumnje će poteći i Allahov bereket sa svih strana.

Da su stanovnici sela i gradova vjerovali i grijeha se klonili, Mi bismo im blagoslove i s neba i iz zemlje slali, ali oni su poricali, pa smo ih kažnjavali za ono što su zaradili. (El-A'raf, 96)

وَلُوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرْآنِ آمَنُوا وَاتَّقُوا أَفْتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَرَكَاتٍ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ
وَلَكِنْ كَذَّبُوا فَأَخْذَنَاهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ

Kada su jednog zapadnog sociologa pitali zašto su muslimani zaostali dok većina kršćana napreduje, odgovorio je da je istina u sljedećem: "Oni su svoj Kur'an zapostavili, a i mi smo svoj Indžil zapostavili, samo što su oni odbacivanjem Kur'ana nazadovali, a mi smo odbacivanjem Indžila počeli napredovati. To je zbog toga što Kur'an od čovjeka traži

razmišljanje i nauku, dok je sve u Bibliji protiv nauke i napretka. Tako, kada smo napustili Bibliju i otišli za naukom, došlo je do našeg napretka, a kada su oni napustili Kur'an i zapostavili nauku, neminovno su nazadovali."

Spomenutim ajetima iz sura El-Maida i El-A'raf tvori se veza između čovjekovog djela i samog čovjeka, s jedne strane, te čovjeka i njegovih djela sa vanjskim poretkom, s druge strane. Naprimjer, ako se čovjek potrudi i postane učenjak, taj njegov trud i znanje dovest će do očitih rezultata u prirodi.

Treba obratiti pažnju na slučaj Musaove a.s. majke koja je, kada je faraon ubijao svu novorođenu djecu, potražila od Uzvišenog Allaha zaštitu. Nakon toga joj je poslan *vahj* (objava) da svoje dijete stavi u korpu i spusti u rijeku Nil, nakon čega će ga uzeti u naručje i njegov i Allahov neprijatelj. Rečeno joj je da se ne brine jer će joj biti ne samo vraćen, nego i učinjen poslanikom. Zašto je bilo ovako? Zato što je priroda pod Allahovom vlašću i ona je Njegova vojska. Ista voda koja je spasila Musaa a.s. i dala mu sigurnost, za faraona je bila propast i smrt. Ista ona vatra čija je osobina da spaljuje i prži, za Ibrahima a.s. bila je hladna i ugodna.

Postavlja se pitanje da li ovih osam stavki treba ostaviti za vrijeme kada dođe imam Mehdi a.s. ili o njima već treba voditi računa. Potrebno je pogledati da li smo ih u mogućnosti obaviti ili ne.

Prvi korak bio bi da se provede zakon u društvu. Postavlja se pitanje da li smo mi u stanju sami uspostaviti zakon. Jesmo, zato što su svi Božiji poslanici, pa i naš Poslanik s.a.v.a. došli sa zadatkom da čovjeku donesu zakon o životu.

Drugi korak je da će imam Mehdi uzeti Kur'an za osnovu života. To možemo i sami učiniti jer je Kur'an upravo i došao da ga mi postavimo za vodiča svog života, i ako on postane osnova naših života, imat ćemo najbolji život.

Što se tiče općeg mira, ako ne možemo utjecati na mir u svijetu, barem ga možemo uspostaviti u svojoj porodici, na radnom mjestu i sl. Mi imamo moć da kontroliramo svoju srdžbu, hoćemo li nekoga ogovoriti ili ne itd.

Što se tiče širenja nauke i znanja, zar mi ne možemo biti od onih za koje je Poslanik s.a.v.a. rekao: "Blago onima koje kada gledamo, uzmamo od njih pouku, koji kada govore, čine zikr, a kada šute, razmišljaju."

Što se tiče petog koraka – zajedništva, postavlja se pitanje zar ne možemo prebroditi do sada važeća zajedništva i postati dio jedinstvene kulture. Ako neko ima dobру osobinu, zar ga ne možemo pohvaliti? Ako neko od nama bliskih ima lošu osobinu, zar ga ne možemo upozoriti na to i udaljiti se od onih koji i pored toga ostaju loši? Zar se ne možemo zbližiti sa dobrim osobama, makar one živjele u drugom gradu i u drugoj zemlji?

Šesti korak bio je ukazivanje na prave ljudske vrijednosti. Ukoliko ovih šest osobina oživimo u sebi, zar se nećemo moći okoristiti onim što nam priroda pruža? Kur'an kaže da hoćemo. Jedan od zakona prirode jeste da jedinka uvijek slijedi većinu, pa ako se većina povodi za Kur'antom, rezultat toga bit će opći bereket, a ako samo jedinka slijedi Kur'an, onda će samo ona dobiti svoj dio bereketa.

Ako postanemo učeni i bogobojažni i ako se upoznamo sa zakonima stvaranja, u najmanju ruku možemo provesti pravdu u svojoj porodici. Takva porodica, u kojoj se provodi bogobojažnost, ostavit će utisak na komšije i može se dogoditi da jedna osoba koja ide Pravim putem utječe pozitivno na čitavu zajednicu. Kako god mali svitac u potpunom mraku osvjetjava sebi okolinu, tako i čovjek koji se naoruža spomenutim osobinama može osvijetliti potpuni moralni mrak i biti primjer drugima.

Imam Homeini je govorio: "Nemojte misliti da ne možete! Svako može stići do svačega." Imam Ali a.s. savjetovao je Maliku Aštaru da, kada bude tražio svoje savjetnike, ne obraća pažnju na one koji istračavaju u prve redove. Među običnim narodom mogu se naći oni koji su bogobojažniji, koji više od njih znaju, a nemaju nekih velikih očekivanja. Oni koji govore: "Ja, ja, ja", njihovi troškovi života su veći, a u ratnim danima brže će od svih pobjeći, a kada treba nekom davati, naći će najviše opravdanja da se ne udijeli. Kada ostaneš sam, takvi će te prvi ostaviti, a njihova veza s tvojim neprijateljima je od svih jača. Ljudi koji žive u normalnoj zajednici nemaju ni jednu od ovih osobina i to je pokazatelj da svaki od nas može postati osnovom zajedničkog življena.

Osmi korak je oživljavanje Kur'ana i sunneta Božijeg Poslanika. Zar i mi sami nismo u stanju u svom životu učiniti takvo šta?

Mi moramo čvrsto odlučiti i odabrati put Kur'ana i sunneta Božijeg poslanika u svom životu. Koje od djela nas može najviše približiti Uzvišenom Allahu? Neko može reći da je to namaz, post, činjenje usluga drugim ljudima i sl. Imam Sedždžad a.s. dao je kratak odgovor na ovo pi-

tanje: "Bože, najljepši put koji neko može odabrati jeste njegova odluka da stigne do Boga."

Jedan čovjek došao je pred imama Sadika a.s. rekavši mu: "Ja sam vrlo loš čovjek. Imam mnogo loših osobina, pa koju od njih da napustim?" Imam ga je upitao: "Da li je ta tvoja odluka o napuštanju zla ozbiljna?" Ovaj je odgovorio: "Da." Imam je zatim rekao: "Napusti laž!" Čovjek je bio zadovoljan ovim odgovorom jer je smatrao da je lakše napustiti laž nego npr. krađu. Međutim, kad je malo bolje razmislio, shvatio je da ako nešto bude ukrao, pa ga budu pitali je li on to učinio, morat će reći istinu. Ako uvijek bude govorio istinu, morat će ostaviti i sve druge loše osobine. Otišao je Imamu i kazao: "Tvoj savjet da ostavim jedan grijeh – laž, spasio me svih ostalih grijeha." Imam je na to rekao: "Sve grijeha sakupili su u jednu kuću i zaključali ih, a ključ te kuće je laž."

PRINCIPI IRFANSKOG SVJETONAZORA

Pojam svjetonazora

Svaka škola mišljenja i ideologija koja nudi program ljudskog spasa i sreće u svom programu nudi niz vrijednosti, naredbi i zabrana, kako na razini pojedinca, tako i na razini društva. Ideologija propisuje kako se stvari moraju postaviti, šta se mora učiniti, šta se ne smije desiti, a šta se ne smije niti uzeti u razmatranje. Ona, također, predviđa kako nešto treba treba izgraditi, kojim putem treba ići s ciljem prosperiteta, a kojim putem se ne smije jer neminovno rezultira neuspjehom. Svaka škola mišljenja utemeljena na pozitivnim iskustvima smatra da treba živjeti slobodno, da znalač i razuman trebaju planirati, da treba stjecati Božije zadovoljstvo i da se u društvu ne smije činiti nepravda. Sve ove naredbe i zabrane koje se tiču ideologije moraju se oslanjati na jednu vrstu filozofije i pogleda na egzistenciju, svijet i društvo. U istom kontekstu, budući da smo suočeni sa okruženjem onakvim kakvo jeste, društvo treba definirati na odgovarajući način, a sam čovjek definira se i odgaja na način koji proističe iz shvatanja svijeta određenog svjetonazora.

Dakle, svjetonazor je skup pogleda, stajališta i analiza u vezi sa svijetom, društvom i čovjekom. Čovjek razmišlja o raznim pitanjima: Budući da Ovaj svijet ima svoj početak, da li on ima svrhu ili se kreće po načelu slučajnosti? Kakva je čovjekova sudska bina? Da li je u djelovanju slobodan ili prisiljen? Je li potčinjen vremenu i prirodi ili njima vlada? Odgovor na ova i mnoštvo drugih pitanja sačinjavat će niz analiza i stavova koji kao cjelina grade svjetonazor.

Različitost svjetonazora

Jasno je da svaka škola mišljenja ili pravac, zbog posebnog ugla posmatranja, na ova pitanja daje različite odgovore, a razlika u odgovorima uzrok je nastajanja različitih ideologija. Prema tome, ako bi nam neko postavio pitanje: "Zašto su ideologije i vjerovanja različiti?", odgovor bi bio jasan: "Zbog toga što su svjetonazori različiti, a na osnovu tih razlika dolazi i do razlike ideologijā." Međutim, pitanje zašto su ideologije različite nije uopće jednostavno jer se vraća na epistemologiju, a episte-

mologija je nekad naučna, nekad filozofska, a nekad opet irfanska, tako da imamo filozofski, naučni i irfanski svjetonazor. Kada je riječ o naučnom svjetonazoru, tu se misli na materijaliste, koji egzistenciju u cijelosti smatraju materijom. Dakle, nije riječ o tačnom značenju pojma "naučni", već o vrsti spoznaje određenog, i to veoma malog broja ljudi. U skladu sa rečenim, materijalistički svjetonazor, racionalno i argumentirano gledano, suočen je sa veoma važnim problemom. U svakom slučaju, arifi na osnovu posebne spoznaje svijeta, društva i čovjeka imaju svoja načela na temelju kojih komentiraju egzistenciju. Sada ćemo prikazati osnovna irfanska načela te ih u kratkim crtama i pojasniti.

Irfan

Načelno, irfan treba posmatrati sa dvaju aspekata, spekulativnog i praktičnog. Znači, s jedne strane imamo poseban irfanski svjetonazor, terminološki označen kao "spekulativni" irfan, koji stoji nasuprot svim filozofskim školama. Što se "praktičnog" irfana tiče, riječ je o tarikatu, tj. o praktičnom hodu prema zacrtanom cilju, odnosno *hakikatu* (zbilja), a dakako i on ima svoju posebnu psihologiju. Arifi tvrde da se taj svijet ne može ni razumjeti dok se ne uđe u njega, te su na toj osnovi njegova razumijevanja lišeni kako filozof tako i naučnik i psiholog. Budući da oni sve posmatraju lupom iskustvenih mjerila, jasno je da će kao takvi imati veoma male mogućnosti razumijevanja nečega tako uzvišenog i svetog kao što je proputovanje iz nižih u više razine irfanskog puta. Sada ćemo se osvrnuti na principe spekulativnog svjetonazora arifa:

- a) *vahdete vudžud* (jedinost bitka),
- b) *vahdete tedžella* (jedinost emanacije),
- c) *'ašk i 'akl* (ljubav i razum),
- d) *šerejane 'ašk dar hasti* (strujanje ljubavi u egzistirajućem),
- e) *nizame ahSEN* (idealni sistem),
- f) *hakikate insan* (čovjekova zbilja),
- g) *insan kabl az dunja* (čovjek prije Ovog svijeta),
- h) *insan va gurbete u dar džihan* (čovjek je stranac na Ovom svijetu),
- i) *insan va likae hakk* (čovjek i susret sa Istinom),
- j) *likaullah sejre nehaije insan* (susret s Allahom, krajnji čovjekov cilj).

To bi bila načela koja arifi na poseban način analiziraju, objašnjavaju i ispituju. Sada ćemo, s ciljem djelimičnog upoznavanja, pojasniti svako od spomenutih načela i objasniti ga u kratkim crtama. Jasno je da se vjape i nagrade zaslužuju marljivi učitelji koji su svojim neumornim radom na objašnjavanju vjere zaslužni što smo došli do ovog znanja. Među njima posebno se ističu allame Tabatabai, poznati komentator Kur'ana, te njegov učenik šehid Mutahari, komentator učiteljevih naučnih dostignuća, čijim smo se knjigama najviše i koristili.

Šta je jedinstvo bitka (vahdetul-vudžud)?

Odgovor na ovo pitanje nije lahek. Naprotiv, izrazito je težak i komplikiran do te mjere da je malo onih koji su uopće razumjeli sami pojam jedinstva bitka, a da ne govorimo o njegovom ozbilnjijem i dubljem shvatanju, a šta tek reći o razumijevanju njegovog objekta.

Oprečnost jedinstva bitka sa ujedinjenjem i miješanjem

Neki istraživači, posebno orijentalisti, smatrali su da je jedinstvo bitka zapravo pojam koji u sebi podrazumijeva ujedinjenje i miješanje više stvari. Međutim, pojam jedinstva bitka u suprotnosti je sa ovakvim tumačenjem budući da on ne implicira dualnost istovremeno dok predstavlja osnovu za nastanak ujedinjenja i miješanja. Zagovornici jedinstva bitka tvrde da u egzistenciji nema više od jednog bitka, a zagovornici dualnosti tvrde kako je uvijek za takvo šta potrebno dvoje, tj. mjesto i ono što ga ispunjava, da bi došlo do otopine ili izmiješanosti, poput vode i šećera. Kao odgovor na ovo pitanje, šejh Muhammed Šabestari, veliki arif, kaže:

*Miješanje i ujedinjenje tu je nemoguće,
jer u vahdetu dualnost čista zabluda je.*

On poručuje da je u osnovi u vahdetul-vudžudu dualnost nemoguća, pa ako neko prihvati stav ujedinjenja i miješanja, u tom slučaju treba vjerovati i u dvovrsnost bitka, što je ravno zabludi, a ne vahdetul-vudžudu i istinskom načelu.

Središnja uloga vahdetul-vudžuda u irfanskom svjetonazoru

Za pojam bitka vezuju se dva izraza, *vahdetul-vudžud* i *kesretul-vudžud*, odnosno jedinstvo bitka i mnoštvo bitaka. Pojam mnoštva bitaka jasan je sam po sebi te nema potrebe za njegovim dalnjim objašnjenjem. Međutim, šta je sa pojmom i zbiljom vahdetul-vudžuda? S jedne strane, on je veoma složen i zamršen, a s druge strane, veliki je broj ponuđenih objašnjenja. Sada ćemo ukratko ukazati na neka od ovih objašnjenja.

Prvo objašnjenje vahdetul-vudžuda

Jedna skupina kaže da je bitak ograničen na Uzvišenog Allaha, što znači da u dimenziji egzistencije nema nikoga, osim Boga, ali u tom smislu da svako biće osim Allaha, bez obzira do koje mjere posjeduje veličinu, savršenost i moć, jeste ograničeno i prolazno, a samo je biće Uzvišenog Allaha neograničeno i vječno. Da li uopće ima mjesta poređenju između prolaznog i vječnog? Nikada, jer ograničeno je moguće poređiti sa drugim ograničenim, ali ako se na jednoj strani tog poređenja stavi neograničeno, u tom slučaju svaki je pokušaj poređenja besmislen. Upravo zbog toga, kada arif – na osnovu svojih unutarnjih težnji i pređenog puta prema Allahu – stigne do izravnog viđenja Njegovih atributa, poput apsolutne moći, apsolutnog znanja, uzvišenosti i sl., tada osim Allaha ne vidi ništa i otuda nema ničega što bi s Njim uporedio. Zato, kada upitaše jednog imama a.s.: “Šta znači *Allahu ekber*, da li znači da je Allah veći od svega?”, on odgovori: “Ne, nema takvo značenje, već je Allah veći od toga da bi mogao biti opisan (الله اکبر من ان یصف).” U principu, ma kako stvari bile velike, ne mogu biti poređene s Njim da bi Ga na osnovu toga smatrali većim od njih. Pjesnik Sadi također se bavio ovim pitanjem i ovim načinom komentiranja bitka.

*Put je razuma nadmudriti nekoga,
za arife, osim Boga, nema nikoga.*

Zatim je na moguće pitanje o tome šta predstavljaju sva ova bića oko nas odgovorio:

Možeš to reć' onom što shvati zbiljnu opciju,

no zapinju oni koji vole dedukciju.

*Pa šta su Nebesa i Dunjaluk,
šta su čovjek i džin i hajvanluk?*

Obratite pažnju na Sadijev odgovor. On govori upravo o onome što smo rekli objašnjavajući pojam vahdetul-vudžuda.

*Dobro pitaš, pametan si, dā se vidjet',
odgovorit će ti, mora ti se svidjet'.*

*I Sunce i more, brdo i obzorje,
vile i insani, džini i meleki.*

*Svi, ma šta i ko bili, manji su od tog,
da sami imadnu bit što ima je Bog.*

Sukladno ovome, Sadijev stih “za arife, osim Boga, nema nikog” je jasan. Dakle, sve što postoji nasuprot postojanju Boga manje je od toga da mu se da ime postojanja i biti, te svi, počev od naučnika i običnog čovjeka, arifa i filozofa, nemaju nikakvog problema u vezi sa shvatanjem ovog vida vahdetul-vudžuda.

Drugo tumačenje vahdetul-vudžuda

Ovo tumačenje zadire dublje u objašnjenje pitanja vahdetul-vudžuda. Govoreći o njemu, zagovornici ovog tumačenja kažu da značenje jedinstva bitka nije ono što je rečeno u prethodnom objašnjenju, već njegov smisao jeste da je zbilja biti i suština postojećeg Jedan, Koji je oduvijek i Vječan, i ništa više od toga. Međutim, ova Zbilja posjeduje stepene, od kojih je jedan apsolutna savršenost i nezavisnost, tj. stepen biti Uzvišenog Allaha dž.š., dok su ostali stepeni okarakterizirani potrebom i zavisnošću, što je, ustvari, obilježje svih ostalih bića. Objašnjavajući ovo, oni zbilju o kojoj je riječ porede sa svjetлом, pa kada posmatramo svjet-

lost, uočavamo da je svjetlost jedna, s tim da ima stepene i različite vrste savršenosti. Tako, jedan primjer svjetlosti je sunčeva svjetlost, a svjetlost je i svjetlo slabašne lampice od jednog wata. Međutim, treba imati u vidu i činjenicu da i ona slabašna svjetlost nije zasebno biće u odnosu na zbilju svjetlosti, već su sve svjetlosti samo odsjaji i iskre Vječne Svjetlosti. Dakle, neki arifi na ovaj način tumače pitanje vahdetul-vudžuda. Oni kažu da pošto su različita bića koja vidimo tek odsjaji i iskre, ona su zapravo samo različiti stepeni upravo te Svjetlosti, te u skladu s tim, u kući postojećeg, osim zbilje koja posjeduje stepene, ništa drugo ne postoji, a ovo je ustvari njihova tvrdnja da postoji samo jedna bit.

Treće objašnjenje vahdetul-vudžuda

Ovo je tumačenje predmetom velikih rasprava i žestokih neslaganja. Tumačeći jedinstvo bitka, zagovornici ovog tumačenja kažu da uopće nema mjesta mnogobrojnosti, nego je bitak ograničen na Božiju bit. Ono što mi oko sebe gledamo samo su sjenke ili mjesta manifestacije Istine. - Ako bismo željeli slikovito prikazati ovaj stav, to bi izgledalo kao kada stanemo pred ogledalo pa se naš lik u njemu odslika. Ako bismo htjeli uporediti sliku nastalu u ogledalu sa našom zbiljom, ona ne bi predstavljala ništa do manifestaciju našeg lika jer prikazuje naš lik a ne nešto drugo. Ova slika nema nikakve neovisnosti, ali i pored toga ne možemo reći da to nešto nije ništa, jer kada analiziramo ovaj primjer, reći ćemo da je to naša slika, koja ukazuje na naše istinsko biće. Prema tome, ne može se reći kako smo mi zbog toga što je naša zbilja jedno biće da je slika u ogledalu nešto drugo jer ona, iako je očigledna i vanjska, ipak je samo naša manifestacija, a ne nešto drugo.

Umješnost Mulla Sadre Širazija r. a. u tumačenju vahdetul-vudžuda

Prije pojave Mulla Sadre ovaj komentar vahdetul-vudžuda bio je jednostavno neprihvatljiv za filozofe. Međutim, njegovim dolaskom i prilaskom ovom problemu iz drugog ugla te dokazivanjem filozofskog principa *istovremeno kada je elementarnost zbilja sve pojavno, ustvari nije nijedno od njih* (بسیطات حقیقات کل شيء و ليس بشيئين منها); ovakav komentar filozofima je učinio shvatljivim pojam vahdetul-vudžuda, nakon čega su se pomirili sa arifima i prihvatali njihov komentar bitka. Upravo je ovo objašnjenje Mulla Sadre pomoglo da se nakon hiljadu godina razumije

jedan dio objašnjenja imama Alija a.s. u vezi sa Božijom zbiljom. Naime, u 184. hutbi *Staze rječitosti*, između ostalog, imam Ali a.s. kaže o vezi između Boga i postojećeg da nije na osnovu Njegova ulaska u njih niti na osnovu izlaska iz njih. S druge strane, kad je On bićima bliži od njih samih, ona istovremeno nemaju pristupa Njegovoj uzvišenosti i svetosti.

*Poludjeh, a s kim da pričam ja nesretnik,
kad daleko od Tebe sam, a od Tebe ništa me ne dijeli.*

*Od moga srca bliži Si, meni udaljenom,
udaljenost krivica je moja, tu nema pogovora.*

Imam Sedždžad a.s. kaže: "Bože, zaista Ti nisi skriven od Svojih stvorenja, već im njihova loša djela predstavljaju prepreku i koprenu od Tebe." Dakle, kao što i pjesnik u ovim stihovima kaže, mi smo krivi za koprenu koja nam sprečava da vidimo Istinu. Mevlana svojim prepoznatljivim stilom pjeva u vezi sa onim što je u *Stazi rječitosti* rečeno:

*Mi ne postojimo, pokazatelji postojanja smo,
Ti apsolutna bit i postojanje naše Si.*

*Ko smo mi, hej Ti, dušo dūšā naših,
da bi pored Tebe vrijedni spomena bili.*

Dakle, nije riječ o nama i Tebi, riječ je o postojanju i pokazivanju postojanja, riječ je o duši i Duši dūšā.

*Mi smo svi lavovi, ali lavovi sa bajraka,
navala, vihor za vihorom, od vjetra je jaka.*

Mevlana kaže da smo mi ustvari slika lava na bajraku ili platnu; kada puše vjetar, platno se vihori i mi osjećamo kako je pokret od nas, ali to je osjećaj bez osnove.

*Napad je vidljiv, a vjetar prikriven,
duša mi na poklon Onom što je skriven.*

*I spomen i biće Ti nama jesi dao,
bivanje naše u c'jelosti zasnovao.*

*Slast bivanja Ti pokaza nebitku,
općinio Si Sobom nebivanje.*

Mevlana nam kaže da je vidljiv napad naslikanog lava, a ne vidi se vjetar koji svojim puhanjem platno zavihori i tako ga pokreće. Pa pošto smo toga svjesni, onda smo spremni i duše svoje žrtvovati Onome što ih stvori, jer ako se spominjemo i ako nas ima, ta to je Njegovo davanje. Mi smo zapravo nepostojeći; međutim, On je svojom apsolutnom moći dao da okusimo slast postojanja te je na taj način ovo nepostojanje postalo zaljubljeno u Njega. Zaista, sve što jeste, od Njega je.

Lubejd ibn-Rebi'a, poznati pjesnik iz doba džahilijeta, spjevalo je pjesmu koju je Poslanik prokomentirao: "Najistinitija pjesma koju je Arap izrekao." Ta pjesma glasi:

*Znajte, sve je, osim Allaha, ništavno,
svaki će nimet nestat neizostavno.*

Lubejd je za života Poslanikova postao iskreni vjernik.

*Bog bez zastora od vrata i duvara,
u očitovanju se, o razumni, otvara.*

*Jedan je, ništa osim Njega nema tu,
vahdehu, la ilahe illa hu.*

Hafiz r. a. veoma lijepo objašnjava ovu istinu kada kaže:

*Svjetlijeg od odsjaja pogleda Tvoj nema pa nema,
u svakom pogledu, osim Tebe, baš ničega nema.*

Imam Sadik a.s. kaže: "Nisam video ništa, a da nisam video Allaha prije postojanja te stvari, istovremeno s njom i nakon nje." U hadisu nam se ukazuje na to da je zbilja postojanja ograničena na bit Božiju, a ako stvari i imaju nešto, to je samo Božije davanje. Sve što svaka stvar i svako biće imaju, od Boga im je dato. Merhum Hadži Sabzivari r. a., koji se nakon Mulla Sadre svrstava među najbolje komentatore Kur'ana, kaže:

*Nema Musaa, pa da čuje poziv "Enel-hakk",
jer jasno je, tog šapata u drvetu ne čuje svak.*

Dakle, Sabzivari nam kazuje da ukoliko danas ne čujemo kako nam se drvo obraća riječima "Eenel-haqq", to nije usljed toga što drveće više ne govori, nego zato što Musa više nije tu. Da je on među nama, čuo bi iste te riječi iz svakog drveta.

Vahdete tedžella (teofanijsko jedinstvo)

Ova tema posljedica je razmimoilaženja mutekellima, filozofa i arifa u načinu gledanja na kvalitet stvaranja Uzvišenoga Gospodara.

Mutekellimi su uvjereni da je Bog stvaralac svega, ali odnos stvaranja sa stvorenim jeste u broju onoga što je stvoreno, tj. svako je biće stvorio posebnom odlukom, odvojeno od ostalih.

Filozofi su uvjereni da to nije tačno i tvrde kako je Allah na osnovu uzročnog zakona stvorio jedan vertikalni uzrok, tj. prvo je stvorio razum, da bi njegovim uzrokom bio stvoren drugi razum, pa tako i naredni, sve dok nije stvoren 'akl fe'al, tj. djelatni razum, da bi, naposljetku, njegovim djelovanjem došlo do stvaranja materije, odnosno postaje egzistencije. Sukladno ovom pogledu, dolazimo do sljedećih konstatacija:

- a) Mnoštvo je u Allahovom djelovanju prisutno, ali samo vertikalno, ne i horizontalno (mnoštvo).

b) Putem prvog razuma došlo je do stvaranja sljedećih razuma, a djelatni razum stvorio je svijet, što ne znači - nezavisnost bića od Allaha, već da Allah svoju pomoći ili pažnju šalje putem ovih razuma bez prošlosti, tj. i razumi o kojim je riječ posljedice su, a i njihov usavršitelj također je posljedica. Dakle, nijedan razum nema ništa od sebe, već sve što ima, od njegova je uzroka.

Uporedimo li mišljenje mutekellima sa filozofskim stavom, uočit ćemo da oni imaju jednu zajedničku tačku i jednu tačku razdvajanja. Tačka podudaranja pogled je o činidbenom mnoštvu, tj. da Allah dž.š. u broju stvorenog ima zasebne volje za njihovo stvaranje, dok je tačka razilaženja na mjestu gdje filozofi kažu da je činjenje posredno, a mutekellimi tvrde da je neposredno.

Šta kažu arifi?

Arifi su uvjereni da cjelokupno postojanje i stvaranje Božije nije ništa drugo do jedna Njegova epifanija, odnosno manifestacija, oduvijek i zauvijek; samo jednim isijavanjem Uzvišenog nastalo je sve postojeće. Potpora ovom stavu, kojeg arifi tako i komentiraju, je ajet: *I naša je naredba samo jedna, poput treptaja oka.* (El-Kamer, 50)

وَمَا أَمْرُنَا إِلَّا وَاحِدَةٌ كَلْمَحٌ بِالْبَصَرِ

Arifi i uzrok i posljedica

U skladu sa prethodnim stavom, u riječniku arifa uopće ne postoje termini uzrok i posljedica jer su uvjereni da oni mogu biti upotrebljeni tek u slučaju da se Bogu prepostavi drugi Bog, što ni u kom slučaju nemoguće. Terminи koje arifi u ovom kontekstu koriste jesu *tedžella* i *mutedžella*, kao i *zuhur* i *mazher*, tj. emanacija i vršilac emanacije, te manifestacija i mjesto manifestacije. U svakom slučaju, u Mulla Sadrinoj filozofiji obrađen je ovaj problem u studiju o uzroku i posljedici, pri čemu on razlaže ovu temu sve dok ne stigne do njenog tumačenja koje je identično mišljenju arifa o *tedžella* i *mutedžella*. Iz Mulla Sadrine perspektive, posljedica nije ništa drugo do manifestacija uzroka, te u principu njen postojanje samo je niži aspekt zbilje uzroka. To je upravo ono što arifi kažu o *tedžella* i *mutedžella*, kao i o *zuhuru* i *mazheru*.

Najednom, kada Ti lik u ogledalo pehara pade,

arif sm'jehom opčinjenim u bezazlenu se pohotu dade.

Hafiz sintagmom “ogledalo pehara” aludira upravo na one fiksne entitete (اعیان ثابت) koje arifi spominju kada govore o štastvu stvari i bića. Upravo zbog toga Hafiz kaže kako nekad dolazi do emanacije nad arifom, a on čini grešku pa to isijavanje zamjenjuje sa vršiocem emanacije, tj. Bogom, što je ustvari rezultat bezazlene želje i posebne nedozrele sklonosti zbog koje arif zapada u stanje opijenosti, “jer stigao je do savršenosti”, ali najednom postaje svjestan načinjene greške i biva začuđen zbog nje. A ovdje ogledalo pehara ukazuje na srce čovjeka. Hafiz dalje nastavlja:

*Ljepota lica Tvog jednim što odsjajem po ogledalu pade,
sve ove slike na ploči iluzija ona odjednom dade.*

*Sve slike opčinjenosti i izvrnutu sliku kad prikaza,
jedan je plam profila krčmara što se u peharu ukaza.*

*Gajret velike ljubavi raspori jezike svih posebnika,
jer otkuda tajna tuge da se vije kod običnoga puka.*

Hafiz kaže da se ljepota lica Njegova pojavila odslikavanjem u ogledalu te izazvala slike u ogledalu čovjekove iluzije te otud neki umisliše kako gledaju Istину. Zatim uočava kako su sva ova bića različitih oblika, poput efekta odslikavanja ogledala kada se jedno ogledalo postavi naspram drugog, pa onaj koji ne zna da je to ustvari slika onog “vječnog krčmara” koji je učinio odsjaj i da je to samo jedna istina u formi mnoštva, on umišlja kako su to sve različita bića odvojena jedna od drugih. Nakon ovoga, Hafiz nam govori o tome kako je u ljubavi prisutan gajret, tj. ljubomora te ne voli da se tajne otkriju. Međutim, tajna je objavljena, zbog čega siječe jezike posebnika jer zašto je tuga predmet priče običnog puka.

Priznanje jedne istine

Tema zālā u stvorenom jedna je od onih tema za koje je nemoguće naći prihvatljiv odgovor bilo gdje osim u irfanskom svjetonazoru, a posebno uzimajući u obzir princip *vahdete tedžella*. Ukoliko se ovaj princip ispravno razumije, u svjetlu toga biva jasno da je i pitanje zālā iz korijena neosnovano, a suprotnom, neće se moći naći odgovor na spomenuti problem.

Ljubav i razum

Treći princip irfanskog svjetonazora jeste pitanje ljubavi i razuma. Filozofi se u pitanju stvaranja oslanjaju na Božije znanje, tj. kažu kako je Allah htio da se za Njega zna pa je stvorio svijet. Međutim, arifi kažu da nema govora da je to tačno, već je Bog ljubav Svoju objelodanio. Da nije bilo ljubavi i ljepote, svijet ne bi bio ni stvoren, iz čega možemo zaključiti kako filozofi tvrde da je ljubav jedno od Božijih stvorenja, dok arifi kažu da nije, već je svijet posljedica ljubavi, te prema tome ljubav prethodi svijetu, a ne svijet ljubavi. Pogledajmo šta u svom gazelu u vezi sa rečenim kaže Džami.

*U toj osami kad je bez znaka bio,
svijet prikriven u kutku njeg' se svio.*

*Bića bijahu daleko od postojanja,
daleko od moga i tvoga eglena.*

*Ljepota mu lišena pojavnosti sve,
nurom svojim pojavna za samu sebe.*

*Osvaja srca u gajbskoj odaji mlade,
čista ljepota bez ikakve mahane.*

*Digao je šator izvan zone svetosti,
Svemiru i duši pojavi se u svjetlosti.*

*Iz svakog ogledala prikaza lik,
gdje god da poželi o njemu povik.*

*Od njega je iskra ljudima i melekima došla,
meleka začuđena gdje pita o materiji našla.*

*Svi pehari pehar iskati stadoše,
nehotice mu slavu šaptat počeše.*

*Od one je iskre sjaj na cvijet pao,
od ljepote bulbul u ašku se našao.*

*Plamičak svoj od iskre i svijeća upali,
gdje god da gori, stotine leptira zapali.*

*Od svjetla mu i Suncu zraka se nasmija,
te se i lotos iz vode dižuć' zasmija.*

*Od lica mu ljepotu je i Lejla uzela,
svaka joj vlas Medžnunu pamet oduzela.*

*Ljepota mu je ta sve što obasja,
i što navuče zar zaljubljenima.*

*Svaki zar što vidiš ga ropstvo je njemu,
sudba je živih da im duše robuju njemu.*

*U ljubavi s njim život je duši,
u ljubavi s njim slasti su duši.*

*Ti si ogledalo, a on je krasan,
ti si pokriven, a on vrlo jasan.*

*Ako dobro gledaš, ogledalo je on,
ne samo blago, već riznica je on.*

*Ja i ti u tome uloge i nemamo,
osim iluzija o tome ništa ne znamo.¹*

U navedenim stihovima Džami ukazuje na Bit Božiju, Čije postojanje je zbog neograničenosti bez znaka, uslijed čega svijet stvorenog obitava u kutku nepostojanja. To je razlog njegovih riječi: *Ljepota mu lišena pojavnosti sve*, dakle nije bilo manifestiranja, a kada njega nema, nema ni naših riječi ni govora jer oni su mogući samo njegovim manifestiranjem, a prije tog manifestiranja bila je absolutna neograničena Njegova bit. Međutim, ova neograničena ljepota gledana je absolutnim veličanstvom, a to je bilo u *skrivenoj odaji mlade*, u koju, osim Biti Božije, nikom nije bilo puta. Ali, Uzvišeni je htio šator postojanja iznijeti iz područja svetosti te se manifestirati u svijetu Svemira i duša ljudskih: *Mi ćemo im ubrzo pokazati dokaze Naše u prostranstvima svemirskim, a i u njima samim, dok im ne bude sasvim jasno da je On istina.* (Fussilet, 53)

سُنْرِيْهُمْ آيَاتِنَا فِي الْأَفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الرَّحْمَنُ أَوْلَمْ يَكُفِ
بِرِّئَكَ أَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ

Posljedica ove emanacije jeste odslikavanje u svakom ogledalu i pokazivanje kroz svako postojanje tako da svi bivaju zaljubljeni u Njega i svuda se samo o Njemu priča, a iz te svjetlosne iskre odsjaj je stigao i do cvijeta, što je izludilo bulbula. Nažalost, bulbul nije znao da je riječ o Njemu i o Njegovoj manifestaciji. Bulbul je ljubitelj Allaha jer Njegovu ljepotu posmatra kroz cvijet. Da nije bilo te svjetlosti, ne bi bilo ni bulbula ni cvijeta. Svićeća također pali plamičak u plamu izljeva ljubavi vidjevši svjetlo, da bi svojim plamenom spalila stotine zaljubljenih leptira. Da nije Njegova lijepog lica, ni Lejla ne bi bila lijepa. Vidjevši Ga, ona češlja svoje kose i uljepšava lice. A Medžnun, vidjevši tu ljepotu, gubi razum i zaljubljuje se, nesvjestan da je ustvari ona skica uzbudujućeg lika Voljenog. Gdje god da je na svijetu došlo do emanacije ljepote, to je pokazatelj Njegove ljepote i sve zaljubljene svijeta On prekrio

¹ *Haft ovrang mesnevi, Jusuf va Zulejha*

je zarom. Ako na svijetu postoje robovi, oni Njemu robuju. Sudbina je živih da ih duše vuku u ropstvo Njemu, i ako je duša živa, živi iz ljubavi prema Njemu, a ako je u duši slast, iz ljubavi je prema Njemu. Ukoliko je srce zaljubljeno u lice dobrih, znalo-ne znalo, ono je zaljubljeno u ljepotu Božiju. Zatim Džami ukazuje na *vahdete tedžella*: ti si samo ogledalo postojanja što pokazuje Njegovu ljepotu, ti si prekriven, a otkriven je On. A ako bolje pogledaš, ti nisi čak ni ogledalo, jer i ogledalo i ukras ogledala On je, a ti, ti si samo izgovor. Čak ako se i spomenemo ti i ja, to je jednostavno prazna, neosnovana priča. U skladu sa svim izrečenim, arifi su uvjereni da je ljubav prethodila stvaranju, koje je, prema tome, posljedica ljubavi.

Još jedan od principa irfanskog svjetonazora jeste mjesto ljubavi u stvorenom svijetu – ljubavi što, irfanski posmatrano, stoji naspram razuma kojeg filozofi smatraju osloncem postajećeg. Arifi su uvjereni da je Njegova ljubav uzrok Božije emanacije. Upravo je ljubav inicijator povratka stvorenja svome izvoru. Drugim riječima, ljubav u Bogu manifestira se kroz emanaciju, a u stvorenjima kroz naklonost i želju za povratak ka Uzvišenom Gospodaru. Naj u Rumijevoj *Mesneviji* simbolizira ljubav u stvorenjima:

*Slušaj ovaj naj šta priča, kazuje,
na rastanke on se žali, tuguje.*

*Iz Nejistana otkad me ubraše,
zbog mog plača muško, žensko uzdiše.*

*Tražim srce, rastancima ranjeno,
svoju čežnju da mu kažem opširno.*

*Od svog kor'jena daleko ko padne,
traži časak da se vrati, sastane.*

Arifi, u skladu sa sebi svojstvenim svjetonazorom, uvjereni su da je On Onaj Koji učini da ljubav svijeta odvojenih stvorenja poteče iz

stvaranja i pretoči se u: *i udahnuh u njeg od Svoga ruha*, ali upravo ova ljubav probi granice da bi ga privukla i potakla na dostizanje cilja puta mu zacrtanog.

*Vatra ljubavi je ta što u naj puše,
vrenje ljubavi je to što u vinu vrije.*

Ako naj gori u vatri, vatra je rezultat ljubavi, a ne nečeg drugog, a to što vino vrije jeste pod utjecajem ljubavi koja ga potiče na fermentaciju i vrenje. Do mjeri dokle filozofi uzdižu razum, dotle ga arifi kritiziraju i odbacuju, nazivajući ga interesdžijom i trgovcem, nasuprot ljubavi koja u svojoj rušilačkoj naravi skriva snagu gradnje.

Ako je riječ o rušenju, ruše se granice sputavanja, a obaraju zidovi egoizma. Uništava se lijenos, a u duši zaljubljenog odgaja viteštv i neustrašivost u sukobu sa neprijateljem.

*Svako što košulju u zanosu ljubavnom podere,
od pohlepe i mahane u c'jelosti se opere.*

Karakteristično za ovu ljubav je da je onaj koji se voli u očima zaljubljenog apsolutno lijep i vječan, pa se stoga ne mijenja sa promjenom stanja zaljubljenog. Zbog toga Mevlana u principu ljubav vidi onim što potiče zaljubljenog spajjanju i susretu sa voljenim. Ljubljeni, on je živ, a ne zaljubljenik. Prema tome, arifi se oslanjaju na ljubav, a ne na razum kao filozofi. I Hafiz u vezi sa postavkom da je ljubav – a ne razum ili znanje – stvorila svijet, kaže u svojim stihovima da je vječna Njegova ljepota spomenula emanaciju i Njegovo pokazivanje, i ta ljepota našla je svoju ljubav i cio svijet zapalila, odnosno učinila ga zaljubljenim u Njega. Potom kaže kada je došlo do emanacije i kada nastase štastva i fiksni entiteti, posta jasno da ni Nebesa, ni Zemlja, ni Vasiona nemaju ljubav, a jedino biće koje razumije jezik ljubavi jeste čovjek: *Mi smo Nebesima, Zemlji i planinama ponudili emanet, pa su se ustegli i pobojali da ga ponesu, ali preuzeo ga je čovjek.* (El-Ahzab, 72)

إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَالجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلُنَّهَا
وَأَشْفَقُنَّ مِنْهَا وَحَمَلَهَا إِنْسَانٌ

Stoga, kada je stvaranje okončano, razum se bješe upustio u tačne proračune i posmatranje puteva stizanja do Boga i savršenosti. Jedanput se susrete s usplahirenom ljubavlju pa ustuknu i povuče se.

*Razum zaželje na onaj plam dobaciti snop svjetla,
iz gajreta munja sjevnu i naruši mir svijeta.*

Razlog kretanja za ljubljenim i razlog nemiru i uzburkanosti leži u ljubavi, a ne u razumu.

*Poželi razum doći u posmatranje tajne,
gajbska ruka tad ud'ri neznanom grudi vajne.*

Tajna o kojoj govori stih je veoma zamršen i tajanstven svijet stvaranja. Dakle, razum je htio svojim moćima posmatrati, izmjeriti, izučavati, isprobati, ali dođe iz gajba ruka – ljubav – te odgurnu razum, davši mu do znanja da ovo nije mjesto za njega jer se on kreće kroz pojmove i dokaze, a ljubav direktno kroz objekt ljubavi izravnim posmatranjem.

Prilikom razumskog argumentiranja, zato što su pojmovi i umske slike posrednici između razuma i percipiranog, postoji mogućnost greške. Međutim, kod gnostičkih izravnih posmatranja, zbog toga što između arifa i spoznanog ne postoji posrednik, ne postoji ni mogućnost grijšeњa. Riječima samih velikana filozofije, razum i argumentacija jesu vrsta stečenog znanja i samim tim podložni su grešci, dok su irfan i ljubav vrsta prisutnog znanja. Zato Dželaludin Rumi kaže:

*Noga racionalista je drvena;
ta kako je samo drvena noga krhka!*

Po riječima šehida Morteze Mutaharija, snaga razuma je snaga pogodbe i koristoljublja, dok je snaga ljubavi snaga promjene i kretnje. Priroda snage promjene jeste da zaboravlja na sebe, a kamoli na svoje koristi, dok se snage koristoljublja ne prolaze ni svojih interesa, a kamoli tek sebe. Ovo načelo govori o istoj stvari kao i načelo “prethođenje

ljubavi stvaranju”. Zbog toga, Hafiz r.a. misleći na izrečeno, u jednom svom gazelu kaže:

*Do stvaranja ovog zelenog svoda i cv'jeta prelijepog
pejzaž mojih očiju bijahu samo obrve voljenog.*

Ovo je bilo jedno od irfanskih načela koja stoje nasuprot filozofskom svjetonazoru.

Strujanje ljubavi

Još jedno načelo irfanskog svjetonazora jeste strujanje ljubavi u svim bićima. Irfan je stajališta da su sva bića, bila stanovnici Nebesa ili Zemlje, zaljubljena u Uzvišeno Biće Božije i opijena Njegovom ljepotom i ničim više. Naravno, preduvjet ljubavi jeste spoznaja. Zbog toga Časni Kur'an kaže: *I ne postoji ništa što Ga ne veliča, hvaleći Ga; ali vi ne razumijete veličanje njihovo.* (El-Isra, 44)

وَإِنْ مَنْ شَيْءٌ إِلَّا يُسْتَخِرُ بِحَمْدَهُ وَلِكِنْ لَا تَفْقَهُونَ شَبِيهَ حَمْدَهُ

Kur'an na više mjesta pojašnjava nemar kao uzrok suprotstavljanja uspostavljenom redu u kreaciji i Božijim naređenjima, što opet rezultira zaboravom i na kraju potpunim prikrivanjem istine i onoga što je za nju neophodno. Ako se čovjek ne uprlja grijesima i očuva Istinu – *udahnuo Sam u njega od Svoga ruha* – sigurno je da će posmatrati zadržavajući ljepotu Uzvišenog Stvoritelja u stvorenjima. Hafiz r.a. kaže:

*Adem i vila saputnici su egzistencije ljubavi,
pa odluči se, o saliče, da bi sreću dostigao ti!*

Allame Tabatabai vezano za ovaj stih rekao je: “Ako u ovom stihu kongruenciju, tj. određbeni odnos između egzistencije i ljubavi, uzmemo kao dodatno objašnjenje, pod egzistencijom bi se podrazumijevala sama ljubav. Tada bi značenje stiha bilo sljedeće: Adem i vila, znači čovjek i džin, stvoreni su usputno sa bićem ljubavi. Drugim riječima, cilj stvaranja jeste ljubav, a Adem i vila stvoreni su da vole, kao što je i njihovo biće protkano ljubavlju. Međutim, ako kongruenciju u stihu uzmemo kao posesivnu, značenje stiha bilo bi sljedeće: Stvaranje i filozofija egzisten-

cije Adema i vile jeste radi ljubavi.”¹ Znači: “Bijah skrivena riznica pa htjedoh da budem spoznat, te stvorih stvorenja da bih bio spoznat.”² Iz rečenog se jasno može zaključiti da je cilj stvaranja ljubav ka ljepoti i uzvišenosti istine. U nastavku Hafiz poručuje putniku staze duhovnosti da se odluči, ne bi li dostigao sreću gledanja u ljepotu Uzvišenoga Boga. Međutim, on istovremeno ukazuje na činjenicu da čovjek, ako nema snage i nije spreman za susret, ne očekuje ni ostvarenje susreta. Tačno je da je čovjek stvoren radi uzajamne ljubavi, ali ova ljubavna igra ima uvjete. Na drugom mjestu Hafiz je veoma suptilno iskazao ovu istinu:

*Dok ne postaneš prislan poznanik ovog zastora, mirisa nećeš osjetiti,
nema mesta nemahremu tamo gdje radosne se spuštaju vijesti.*

*U haremu ljubavi nema govora i slušanja,
jer tu svi organi trebaju biti oči i uši.*

Zato i kaže da ne treba imati želju za peharom, i radio-ne radio nadati se susretu s Njim. Nakon rečenog, Hafiz traži pomoć od Uzvišenoga Boga i blizinu Njegovu.

*Molitva osamljenika gore je upućena,
zašto ni kutovima očiju ne gledaš u nas.*

O Prijatelju, zaljubljenici Tvoji u mukama su odvojenosti od Tebe, a Ti Si se povukao od njih, uputi ih stazama susreta s Tobom! Zar Twoja pažnja ne otklanja probleme naše? Tako je po riječima imama Sedždžada a. s.: “Moj Bože, učini nas od onih koje Si odabrao za Svoju blizinu i Svoje prijateljstvo, koje Si odabrao za čistu ljubav Svoju, i podario im čežnju za susretom s Tobom, i koje Si učinio sigurnim od daljine Twoje i podario im položaj iskrenosti.”³

¹ Džemale aftab, tom 1, str. 345.

² Džemale aftab, tom 1, str. 344.

³ Bihar, tom 94, str. 148.

Hafiz se potom obraća duhovnim putnicima, savjetujući ih: O prijatelji puta i putnici doline hakikata, o željni susreta sa Obožavanim, znajte da je jedini put:

*Željeno u ovim tminama uputa je,
dova sredinom i plač krajem noći.*

Preneseno je u hadisu kudsiju: "O Davude, čvrsto se drži istigfara krajem noći, u praskozorje! O Davude, kada te pokrije noć, pogledaj u visoke zvijezde na nebu, čini tesbih i mnogo Me se sjećaj!"¹

Ponovo Hafiz želi sreću i kaže: "O salici puta istine, put ljubavi težak je i opasan put. Ako te putovanje nidokle ne dovede i ako se ne osvjedočiš o Bogu, ovo djelo je, kako to vide istinski arifi, poput širkia i povratak od tevhida ka kufru." Čak je moguće da čovjek zastrani na tom putu i da zapadne u širk i nevjerovanje. Šejtana ništa više ne naljuti kao djelo u tevhidu i spoznaja Boga. S obzirom na rečeno, ako bi salik učinio nekoliko koraka na putu ka Bogu i neko vrijeme se kretao na stazi suprotstavljenosti Šejtanu i nefskim prohtjevima i potom stao, bio bi poput čovjeka koji se nakon teških udaraca nanesenih neprijatelju povukao sa međana borbe, predavši se u ruke protivnika. Jasno je da se neprijateljstvo dodatno uvećalo sa osjećanjem odmazde, pa tako ono prijašnje stanje poniženosti protivnika, popraćeno neprijateljstvom, pokušat će svom snagom uzvratiti. Šejtan i nefsi, koji su po riječima Poslanika najveći i najopasniji čovjekovi neprijatelji, nisu izuzeti iz ovog zakona. Zbog toga i Hafiz istrajava na tome da se nikako ne ulazi na poprište borbe, ili da se uđe, ali odvažno, na način koji će dovesti do ostvarenja cilja.

Savršeni red

Sljedeće načelo irfana i njegovog svjetonazora jeste savršeni red o kojem su filozofi raspravljali. Govoriti o savršenom redu znači govoriti o najuzvišenijem stvorenom poretku. Postavlja se pitanje da li je postojeći svijet najbolji poredak koji se mogao stvoriti ili je bilo moguće stvoriti bolji. Filozofi čvrstim i neporecivim argumentima dokazuju da je postojeći stvoren svijet najbolji i najsavršeniji. Bolji nije moguć zato što se

¹ Dejlami: *Iršadul-kulub*, poglavljje 22, str. 86.

bolji svijet može prepostaviti onda kada se postojećem svijetu nađe greška i slabost, a znamo da se od početka historije dosada nije našla ličnost koja je otkrila grešku, a da na to nije odgovoreno i da je ostalo nerazjašnjeno. Upravo zbog ovoga Kur'an kaže: *Onaj Koji je sedam nebesa jedna iznad drugih stvorio – ti u onome što Milostivi stvara ne vidiš nikakva neslaganja, pa ponovo pogledaj vidiš li ikakav nesklad, zatim ponovo više puta pogledaj, pogled će ti se vratiti klonuo i umoran.* (El-Mulk, 3-4)

الذِّي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَابًا مَا تَرَى فِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ مِنْ تَفَاقُتٍ
فَارْجِعُ الْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ ثُمَّ ارْجِعُ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبُ إِلَيْكَ
الْبَصَرُ خَاسِيًّا وَهُوَ حَسِيرٌ

Objašnjenje riječi korištenih u ajetu:

a. Riječ “razlika”, “neslaganje” (تفاوت) u gornjem ajetu) znači različitost opisa, tj. da dvije stvari posjeduju različite osobine. Jasno je da se u ovom ajetu pod negiranjem nesklada podrazumijeva jedinstvo upravljanja i uzajamni odnos stvari i bića na način da se ne negiraju cilj i koristi koje su proizvod međusobnog okorištavanja. Zapravo, njihovo je neslaganje kao neslaganje dvaju tasova vase. U isto vrijeme dok jezičak vase podrhtava zbog težine i lahkoće tasova, njegovo pomicanje gore i dolje odvija se u jedinstvu i pomaže vlasniku da stigne do svog cilja – mjerena težina. Isto tako, Uzvišeni Gospodar stvorio je kreaciju na način da se njome pomaže u vođenju i upućivanju ka cilju. Iako spolja izgleda da je jedna strana lav koji napada, a druga srna koja bježi, tako zaljubljeni ima potrebu za voljenom, a voljena za onim ko će je voljeti. U svakom slučaju, i voljena, i zaljubljeni tragači su za istim – za ostvarenjem ljubavi: jedno da bude voljeno, a drugo da nekoga voli.

b. Riječ *futur* (فُطُور) u arapskom jeziku znači nesklad, nepovezanost i razdvojenost. U ovom ajetu ovom se riječju želi reći da u stvaranju nema nesklada, nepovezanosti i razdvojenosti između stvari i bića. Zapravo, sve postojeće, dok je razdvojeno, slično je vodi, pari, oblaku, vjetru i nicanju biljaka: kao što sunce vodu mora čini parom, vjetar je podiže u visine, hladnoća zraka pretvara u vodu, a vjetar usitnjava i svuda razbacuje. Sve pobrojano pospješuje nicanje biljaka. Ako svaku od ovih karika i stvorenja pogledamo zasebno, uočit ćemo razlikovanje, a nekad i suprostavljenost. Međutim, upravo ova razlika i oprečnost jeste ono što

cvjetove kreacije čini lijepim i čovjeka priziva da uživa u njihovoј lje-poti. Upravo ovim kretanjem nastavlja se usavršavanje kreacije.

c. Riječ *hāsi'* (خَاسِيًّا) u arapskom jeziku odnosi se na čovjeka kojem se oči zbog poniženosti sužavaju i skupljaju, kao da ih hoće zatvoriti. Primjer rečenog je kada čovjek izrekne neku laž, a potom se ona objelodani u društvu. U takvim okolnostima zbog stida i poniženosti oči će mu promijeniti oblik i izgledat će kao da se hoće skupiti.

d. Riječ *hasir* (حسير) opisni je atribut koji ima značenje i aktivnog participa, "onaj koji umara" i pasivnog participa, "umoran", a semantičko značenje mu je onaj koji je razotkriven, bez maske, otkriven, znači osoba kojoj je potpuno objelodanjena tajna. Otkrivena tajna je *hāsir*, znači čovjek osjeća da mu je sva snaga otišla uzalud zbog skrivanja tajne, kao i *mahsur* jer teškoća boli, a gubitak snage učinio ga je poniženim i niskim. Kur'an navedenim ajetom želi reći: Ako onaj koji tvrdi da vlada neslaganje i nesklad upotrijebi sve snage da nađe opravdanje za svoju tvrđnju u pojavnom svijetu, nakon velikog truda i umora shvatit će da nije mogao naći nijedan primjer za svoju tvrđnju, pa čak ako i ponovo pokuša udvostručenom snagom, neće imati nikakvog rezultata osim zamora i osjećanja uzaludnog gubitka snage.

Prema tome, ovaj red stvari zbog odsustva i najmanjeg nedostatka jeste najbolji. Gazali je ovu istinu iskazao kroz sljedeću rečenicu: "Nema u sferi mogućeg postojanja ničeg ljepšeg od onoga što jest." Arifi, također, ovu kreaciju smatraju najljepšom, ali ne na način kao filozofi, koji su ovu činjenicu prihvatali shvatajući da niko nije mogao naći primjedbu. Zapravo, arifi su slijedili upravo put Kur'ana koji kaže: *Allah je Stvoritelj svih stvari*, i na drugom mjestu: *Onaj Koji sve stvara u najljepšem obliku*, ali ne iz razloga o kojem govore filozofi, već zato što je Uzvišeni Bog čista, apsolutna ljepota, te kao takav ne može stvoriti ništa osim ljepote. Iz apsolutnog dobra ne proizlazi ništa osim apsolutnog dobra. U osnovi, arifi – u skladu sa načelom poznatim pod imenom "manifestacija Jedinog" – vide kreaciju kao manifestaciju i obznanjivanje Boga, pa zar je moguće da Onaj Koji se pokazuje bude lijep, a da manifestirano bude ružno. Zar je moguće da slika lijepog lica u lijepom ogledalu ne bude lijepa. Slika nije ništa drugo doli pokazatelj posjednika slike.

*Slika lica Tvoг poшто se odslika u zrcalu pehara,
arif opijen vinom svoju iskonсku prirodu pronađe.*

Hafiz kaže: Ova lijepa slika Tvoga lica je ona koja se pokaza kroz savršenog čovjeka. Zar je moguće da Tvoja slika ne bude lijepa? Zar je moguće da bilo koja stvar ne prikaže Tebe lijepim?

*U Ezelu tračak Tvoje ljepote o pokazivanju je govorio,
ljubav se nađe i cijeli svijet obuhvati vatra.*

Ili na drugom mjestu kaže:

*Ljepota lica Tvoga kada se tračkom jednim pokaza ogledalu,
koliko se samo slika odslika u ogledalu mašte.*

Ako bi neko govorio o manjkavostima i nedostacima stvorenoga svijeta, on ne bi mogao učiniti ni najmanji korak na putu irfana, osim ako nije – kako kaže Hafiz – od one skupine sufija koja na taj način oko sebe okuplja sljedbenike.

*Ulog sufijski nije u cijelosti čist,
koliko li se samo često nađe džuba koja vatru priziva.*

U svakom slučaju, arifi su mišljenja da svijet bolji od ovoga nije moguć, ali do ovoga zaključka nisu dospjeli načinom i objašnjenjem filozofa, već putem koji nam je Kur'an pokazao.

*U krugu nema tačke da strši ni prije, ni poslije,
ja ovu stvar vidim bez suvišnih pitanja.*

Ovaj irfanski gazel govori o istom filozofskom načelu koje je izrekao Gazali: "Nema u sferi mogućeg postojanja ljepšeg od onoga što jest." Dakle, arif sve ono što neko drugi vidi u ovoj kreaciji vidi i sam, ali je razlika u tome što se on osvjedočio i posmatra tajne, dok ih drugi ne vide jer nisu mahremi da im bude dozvoljen pristup.

Ima li arifa da shvati jezik ljiljana,

da pita zašto je otisao i zašto ponovo dolazi.

Hafiz ovim stihom želi ukazati na razliku gledanja i zbog toga poziva arifa da razumije jezik ljiljana, ne bi li saznao zašto je otisao i zašto je ponovo došao, jer ako shvati tajnu, više neće vidjeti nedostatak i neće biti mjesto prigovoru.

*Svijet je kao zuluf, mladež, oko i obrva,
samo ako je na svom mjestu lijepo je.*

Ako bi obrvu vidjeli izvan lica, uopće ne bi bila lijepa. Kakvu vrijednost ima nekoliko savijenih dlaka u snopu. Međutim, ako se istih tih nekoliko dlaka nađe na lijepom licu, one dobivaju vrijednost i osvajaju srca. Upoređujući ova dva pogleda pjesnik kaže:

*Ti kosu vidiš, a ja uvojke,
ti obrvu vidiš, a ja migove njene.*

Ako bi čovjek gledao samo kosu, ne bi spoznao njenu vrijednost, ali ako joj se dodaju uvojci i loknice, tek tada ona se pokazuje u svojoj punoj ljepoti. Obrva izdvojeno posmatrana vrednuje se samo kao jedan dio ljudskoga tijela. Međutim, ako joj se dodaju znakovi i mimika, dobija se nešto sasvim drugo.

Iz dosada rečenog postala je jasna razlika stavova između arifa i drugih. Arif Ovaj svijet vidi manifestacijom Jedinog i kroz njega gleda ljepotu i uzvišenost Boga. On razumijeva tajne mnoštva i razlikovanja. Zbog toga sve kretanje u njemu vidi lijepim. Ostali, koji nisu arifi, ovaj svijet vide prije svega nezavisnim u njegovu postojanju, a potom sva bića analiziraju zasebno. Upravo zbog ovog svog pogleda arifi su uvijek u stanju zadovoljstva, a drugi u brizi i tugi.

*Tajnu stvaranja traži od opijenih mudraca,
ovaj visoki položaj nije za isposnika.*

Idi, o umišljeni zahide, ova tajna je pokrivena,

od mojih i tvojih očiju ostat će skrivena.

Čovjek u irfanu

Još jedna razlika između dvaju stajališta, irfanskog i filozofskog, jeste po pitanju čovjeka. Filozofi čovjeka vide kao mikrokosmos, a kreaciju kao makrokosmos. U skladu sa svojim stajalištem, oni filozofiju smatraju posrednom karikom u čovjekovom dosezanju makrokosmosa, a definicija čovjeka po njima glasi: "Čovjek pomoću razumskog usavršavanja postaje sličan pojavnom svijetu", a put usavršavanja razuma jeste filozofija. S druge strane, arifi su mišljenja da je čovjek manifestacija svih Božjih imena: *I pouči Adema svim imenima*. Sukladno ovome, Adem je spoznao sve zbilje imena, što znači da je čovjek makrokosmos i duša mikrokosmosa.

Šta ima u lokvi, a da nije i u rijeci?

Šta ima u kući, a da nije u gradu?

Ovaj svijet je lokva, a srce kao potok,

Ovaj svijet je kuća, a srce neobičan grad.

Mevlana u ovim stihovima prije svega osvjetjava uvod rasprave pitanjući se šta ima u lokvi, a da nije i u rijeci. Sigurno je da se sve što potok ima nalazi i u rijeci. Kada ljudi žele napuniti bokal, zahvataju vodu iz potoka, a sve što za kuću treba donose iz grada. Prema tome, ni bokal ni kuća nemaju ništa više od potoka i grada; sve što imaju od njih su uzeli. Zapravo, voda iz ibrika dio je potoka. U nastavku Mevlana zaključuje: svijet je lokva, a srce je potok. On svijet vidi kućom, a srce neobičnim gradom; čovjeka vidi najvećim namjesnikom Božnjim i manifestacijom Božjeg ruha. Ovo je položaj koji arifi vide dostojnim za čovjeka, što ne nalazimo ni u jednom drugom učenju na svijetu.

Drugo stajalište arifa u vezi sa čovjekom izraženo je sintagmom *savršeni čovjek*. Učenjak koji je prvi uveo u praksu korištenje ove sintagme jeste Ibn-Arebi, a drugi su ga poslije samo slijedili i pisali su knjige pod nazivom *Savršeni čovjek*, kao što je učinio i Izzuddin Nasafi.

Velike razlike u tumačenju savršenog čovjeka

Naravno, božanski mudraci u svom učenju bave se pitanjem *savršenog čovjeka*. U kulturi današnjice ista tema se obrađuje pod pojmom nadčovjek i sl. Međutim, između savršenog čovjeka u irfanu i savršenog čovjeka kod mudraca, a posebno u filozofiji današnje Evrope, razlika je kao od zemlje do neba, kako po pitanju položaja i kriterija vrijednosti čovjeka, tako i po pitanju značenja samog pojma savršeni čovjek. O posljednjem treba posebno raspravljati, s ciljem da se rasvijetli šta arifi podrazumijevaju pod pojmom savršeni čovjek, a šta kada govore o položajima i savršenstvima čovjeka. Šta podrazumijevaju božanski mudraci pod savršenim čovjekom? Posebno, kako Evropljani predstavljaju savršenog čovjeka i koje mu osobine pripisuju? Nakon razmatranja kriterija spoznaje savršenog čovjeka, u svim učenjima od davnina do danas, božanskim ili materijalističkim, postaje jasno da irfan ima najuzvišenije učenje o čovjeku.

Drugo pitanje odnosi se na otuđenost i izgnanstvo čovjeka.

Važno pitanje u irfanskom razumijevanju čovjeka u ovom svijetu prirode jeste njegova otuđenost. Pitanje je veoma zanimljivo i od posebnog je značaja. Današnji evropski filozofi su mnogo raspravljali na ovu temu, ali na neutemeljenim uvodima i postavkama. Ustvari, oni su samo slijedili Istok jer pitanja o kojima su raspravljali nikako ne zadovoljavaju njihove namjere vezano za pojам savršenog čovjeka. Pitanje otuđenosti čovjeka rezultat je irfanskog stajališta o čovjeku koje glasi: Čovjek je u svijetu prirode i materije stranac koji je došao iz drugih krajeva. Zbog toga ima osjećaj otuđenosti od okruženja i ne može ostvariti prisnost. Zato što je njegova zbilja onakva kakvom je Kur'an prikazuje: *Udahnuo Sam u njega od Svog ruha*, on nema snage da bude blizak i da stekne prisnost sa Ovim svijetom, a istovremeno stalno misli na svoju domovinu, viši svijet. U jednoj predaji kaže se da je jedan od ashaba došao Poslaniku s.a.v.a. žaleći mu se: "O Božiji Poslaniče, osjećam licemjerstvo kod sebe, šta da radim?" Poslanik ga upita: "Kada si primjetio taj osjećaj licemjerstva kod sebe?" Odgovori: "Kada sam u tvom prisustvu i pričaš nam o uzvišenim zbiljama skrivenog svijeta, zaželim da uvijek budem takav kao u tvom govoru, ali čim odem kući i zagledam se u djecu, zaboravim na tvoje riječi." Poslanik s.a.v.a. reče: "Nije to licemjerstvo, to je rezultat uzdizanja i spuštanja vaših duša. Sve dok ste u mom prisustvu, vaše duše se uzdižu uz pomoć mojih riječi, vraćaju se svojoj prvotnoj domovini, borave u svojim mjestu i u razgovoru sa svo-

jim svijetom one uživaju. Ali, čim odete kući i duša postane prisna sa Ovim svijetom, ona osjeti otuđenost i samoću, a pažnja joj se usmjeri na svijet materije.” Nakon toga Poslanik reče: “Ako biste ostali u takvom stanju kao kada ste kod mene, vi biste, sigurno, vidjeli meleke i sa njima se rukovali.” Naravno, do sada rečeno za čovjeka nije u skladu sa onim što impliciraju Platonove ideje, u kojima se za čovjeka kaže da je kao golub došao u svijet materije i tu sebi savio gniazdo. Zapravo, Ovaj svijet je domovina kamena, krave, bilja, tj. bića koja su u potpunosti od ove prirode i materije. Međutim, čovjek je biće koje nije u cijelosti od ove prirode. Čovjekova zbilja je metafizička, izvan prirode koja ga okružuje, došla iz skrivenoga svijeta. Zbog dolaska iz svijeta: *Udahnuo Sam u njega od Svog ruha* – čovjek je u Ovom svijetu stranac i osjeća se usamljenim.

*Namaz stranca u predvečerje kada sam otpočeo plać,
u samoći odbačen žalopojke pripovijedah.*

*Beznadežno plakah, sjećajući se prijatelja i domovine,
ne bih li iz svijeta ovih zakona otputovao.*

Da, putovanje iz svijeta duša u svijet materije jeste ono što me odvoji od Voljenog i zaboravih svoj ugovor iz Ezela, ali toliko ću plakati i prolići suza dok se ne zaboravim i dok se ne prekine dodir sa svijetom materije. Tada je vrijeme mog ponovnog vraćanja svijetu duša i posmatranja ljepote i uzvišenosti mog Voljenog. Da, to je jedini put mog povratka i drugog puta nema.

*Okupah se u suzama kao što rekoše oni što prođoše put:
Prvo se očisti pa tek potom čisto pogledaj.*

*Uprljan pogled daleko je od lica voljenog,
lice njegovo pogledaj preko čista ogledala.*

Putnici duhovnog puta, saliki ka voljenom, poučili su nas da se treba očistiti ako se želi posmatrati lijepo i uzvišeno Lice Voljenog. Uprljan

pogled ne samo što je prljav, nego je i Lice Voljenog uzvišenije od toga da nešto uprljano može imati pristupa njemu. U svjetlu rečenog Hafiz o razlogu suza i uzdaha kaže:

*Ja sam iz područja Voljenog, a ne iz grada suparnika:
O moćni, pridruži me prijateljima mojim!*

Zato što sam ja iz: *Udahnuo Sam u njega od Svog ruha*, trebam se vratiti na položaj *Istine kod Moćnoga Vladara*. (El-Kamer, 55)

فِي مَقْدَدٍ صِدْقٍ عَنْ مَلِيكٍ مُّقْتَدِرٍ

Mevlana u svojoj *Mesneviji* spjevala lijepo i poučno kazivanje o trgovcu i njegovom papagaju. Trgovac koji je stalno bio na putu imao je papagaja. Jednog dana odluči da ide u Indiju, okrenu se papagaju i upita ga: "Da li imaš želju da ti nešto donesem iz Indije? Papagaj odgovori: "Nemam, osim jedne molbe. Kada stigneš u Indiju, prenesi moje selame slobodnim papagajima tamo i reci da imaju prijatelja u ovom kafezu, pa ako imaju kakvu poruku, neka mi je pošalju." Kada je trgovac stigao u šumu punu slobodnih papagaja, prenio im je poruku svoga papagaja. Odjednom primijeti da svi papagaji, kao da ih srce presječe, popadaše s grana i ostadoše nepomični. Trgovac bi potresen i ostade u nedoumici šta da uradi. U svakom slučaju, desilo se nešto što se nije trebalo desiti. A kada se vratio kući i ispričao svome papagaju neobičan događaj, vidje čudo veliko – i njegov papagaj pade i ostade nepomičan. I ovoga puta trgovac osta zaprepašten, ali ništa više nije mogao učiniti. Otvorio je vrata kafeza, uzeo papagaja za noge i sa velikom tugom bacio ga vani. Čim dodirnu zemlju, papagaj skoči i na veliko čuđenje trgovca odleti iznad grada, u pravcu Indije. Trgovac shvati da sve što se desilo bila lekcija, i to s porukom: Ako želiš biti slobodan, jedini način je da najprije umreš, a ta smrt početak je vječnog života.

*Umri, o prijatelju, prije smrti ako želiš živjeti!
Idris je takvim umiranjem postao džennetlja kod nas.*

Imam Ali a.s. u *Nehdžul-belagi* kaže: "Iselite vaša srca sa Ovoga svijeta prije nego što vam tijela presele sa njega."¹ Kod arifa postoje dvije vrsti smrti, smrt po izboru i neizbjegna smrt. Smrt po izboru nastupa nakon šerijatskog asketizma, kada se srce iščupa iz kandži materije i Ovoga svijeta. Neizbjegna smrt, ili u svakodnevnom govoru prirodna smrt, ona je koju imaju krava i ovca, isto kao i čovjek. Zbog toga Hafiz kaže:

*Ti koji ne napuštaš kuću prirode,
odakle da imaš snage da zakoračiš u tarikat.*

Položaj tarikata je nakon završetka prirode. Da bi stigao do zbilje s one strane, treba preći ovu granicu. Poruka Mevljinog kazivanja čovjeku je da je njegov povratak skrivenom nebu moguć jedino da umre svojim izborom, jer u suprotnom, neizbjegna smrt nema vrijednosti. Mevljina priča o žalopojki naja bavi se istim pitanjem otuđenosti čovjeka. On kaže da je žalopojka naja žalopojka otuđenosti, plać odvojenosti, žar za povratkom i želja za ponovnim spajanjem. "O čovječe, kada se trska iščupa i otkine iz najistana, stvara sav ovaj žar i uzbudjenje. I muško i žensko natjeruje na plać svojim glasom. Pa šta je s tobom bilo, o čovječe? Ti koji si se ugušio u prašini, odvojen od absolutne zbilje, izgubljen u tuđem svijetu, protjeran Šejtanovom rukom, šta je s tobom, zašto ne plaćeš? Zašto se ne okupaš u suzama svojim? Zašto se ne oda zoveš pozivu izaslanika Božijeg? Šta se s tobom zbilo?" Mevlana ima jednu veoma zanimljivu i lijepu usporedbu u vezi sa otuđenošću čovjeka. On kaže da zato što je porijeklo slona iz Indije, njega redovno tuku po glavi da ne pomišљa na domovinu i da zbog toga bude prisutan u svom poslu. Međutim, u nastavku kaže da je slon i kada spava u mislima sa Indijom. A zašto? Zato što mu je korijen potiče odatle i voli svoju domovinu. Shvatio je da je "ljubav prema domovini dio imana".

*Ovo nije domovina Egipta, Sirije i Iraka,
ovo je domovina i grad bez imena.*

Budući da Poslanik nikad nije pridavao značaj zemljama čije su granice iscrtane rukama silnika, ni ljubav njihova ne može biti dio imana.

¹ *Nehdžul-belaga*, govor 203.

Zapravo, granice ove domovine obilježio je ajet: *Udahnuo Sam u njega od Svoga ruha.*

U svakom slučaju, Mevlana kaže da magarac nikad ne sanja Indiju jer mu korijeni i nisu otuda, za razliku od slona koji se stalno sjeća svoje prve domovine. Mevlana također kaže da čovjek ima želju za vječnošću i Ovaj svijet vidi stranim, i da su njegove želje toliko obimne i široke da je svijet sa svom svojom ljepotom u odnosu na njih samo kaplja naspram mora, ili kao slamka naspram planine; da je sve to zbog uspomene na prvu domovinu, a ne rezultat ove zemaljske domovine. Čovjek priželjkuje ono što je vidio u drugom svijetu, makar i ne posjedovao znanje o njemu i ne bio ga svjestan. Ovaj svijet čovjeku je kao san slonu. "Ljudi spavaju a kada umru probude se."¹ Sjećanje na Onaj svijet jeste ono šta se oslikava u duši čovjeka u obliku želja, bola, žara. Dokaz za rečeno jeste činjenica da osim čovjeka nijedno biće nema ovakvu vrstu osjećanja i nikad ne prolijeva suze zbog tuge odvojenosti, i ne uzdiše čežnjivo od uzbuđenja dosezanja cilja. Gdje god nađe više trave, krava je radosnija.

*Slon je onaj koji treba vidjeti Indiju kada legne spavati,
magarac je nikad sanjat' neće jer joj ni blizu bio nije.*

Zbog toga arifi različitim imenima nazivaju čovječiju usamljenost i liju suze nad njim. Hafiz mu se nekad obraća kao sokolu i podsjeća ga na prvu domovinu.

*O daleka pogleda, sokole visokog položaja,
tvoj sagovornik nije vrabac, stanovnik grada.*

Nekad ga spominje pod imenom divlje srne. Čovjeka upoređuje sa divljom srnom koja se odvojila od stada, ali još uvijek nema nikoga, a na vlasnika kuće nije se privikla. Hafiz kaže:

*Gdje si dosada ti, o srno divlja,
već dugo se znamo ti i ja.*

¹ *Biharul-envar*, tom 3, str. 42.

*Oboje smo sami, izgubljeni, bez ikoga,
i sprijeda i straga vreba te opasnost neka.*

*Dođi da znamo jedno za drugo,
da želju jedno drugom tražimo ako mognemo.*

*Ovako ja čuvam sjećanje svoje na starog učitelja,
to je zaista nešto što se nikada ne zaboravlja.*

*Kaže: Jednoga dana u tuđini prolazniku jednom,
reče čovjek pronicljiv glasom finim.*

*O putniče! Šta to u svojoj torbi čuvaš,
hajde da mamac bacimo ako zrnevlja imaš.*

*Zamku ja imam, veli, ponuditi,
ali mi valja Feniksa loviti.*

*A kako njega naći misliš,
kada mu gnijezdo ničim obilježeno nije.*

*To je, uistinu, stvar nemoguća,
ali je i beznađe nesreća velika.*

Na kraju ovog pisanja u ruke mi stigoše stihovi velikog arifa šejh Ebu-Seid Ebul-Hajra. Ovom prilikom prenijet će samo nekoliko stihova, kako bi se čitaoci okoristili te da ujedno po dobru spomenemo ovog velikana:

*Cijelo mi se tijelo pretoči u suze dok su mi oči plakale,
u ljubavi za tobom i bez očiju treba živjeti.*

*Od mene ni traga ne ostade, od čega li je ova ljubav?
Ako ja postadoх sav ljubljeni, pa gdje je onda ašik?*

Ovi stihovi zorno pokazuju da je utrnuće (*fena*) Šejha dok je pisao ove stihove bilo u imenima i atributima Voljenog. On na uvjerljiv način predočava raspravu o jedinstvu znalca i znanog ili jedinstvu zaljubljenog i voljenog, o čemu je Haladž govorio sa vješala, za šta Hafiz kaže da je greška Mensura Haladža bila jedino u tome što je otkrivao tajne.

*Onaj prijatelj zbog kojeg i vješala postaše velika,
krivica mu bi što otkrivaše tajne.*

Naša posljednja dova jeste zahvala Bogu, Gospodaru svjetova i neka su najbiraniji blagoslovi na Muhammeda i njegovu čistu porodicu i od-abrane ashabe.

SEMINAR IMAM ALI

ISLAM I ZAHTJEVI VREMENA

Na današnjem predavanju bit će govora o ahlaku, odnosno moralu. Glavni cilj ovih predavanja je da pokušamo spoznati mjerila i kriterije kojima ćemo mjeriti svoja djela. Svako naše djelo ima svoju zahirsку i batinsku dimenziju. Naša vjera će biti vrijedna onda kada zahirska i batinska dimenzija budu u suglasju. Ako, pak, naše djelo zahirske bude vjersko, a batinski je šejtansko, za takve Allah dž.š. kaže:

A oni koji su džamiju sagradili da bi štetu nanijeli i nevjerovanje osnažili i razdor među vjernike unijeli, pripremajući je za onoga koji se protiv Allaha i Njegova Poslanika još prije borio – sigurno će se zaklinjati: “Mi smo samo najbolje željeli” – a Allah je svjedok da su oni pravi lažljivci. (Et-Tevba, 107)

وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَنَفَرِيًّا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ وَإِرْصَادًا لِّمَنْ حَارَبَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلٍ وَلِيَحْلِفُنَّ إِنْ أَرْدَنَا إِلَّا الْحُسْنَى وَاللَّهُ يَشْهُدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ

Ove džamije, u navedenom ajetu, imaju tri karakteristike. Prva karakteristika ovakve džamije je njena gradnja na temelju nevjerovanja. Druga karakteristika ovakve džamije, kako kaže Kur'an, jeste da se ona gradi s namjerom da izazove raskol među muslimanima. Dakle, svako djelo u čijoj osnovi leži druga namjera, makar na prvi pogled izgledalo vrijedno i valjano, kao što je gradnja džamije, ono je odbačeno. Iza podizanja takvih džamija stoje oni koji su još od ranije poznati kao borci protiv Allaha i protiv Poslanika s.a.v.a. Oni su sačinjavali skupinu kojoj je skriveni cilj bio da na bilo koji način nanesu štetu muslimanima. Oni su se čak krivo zaklinjali, kako stoji u navedenom ajetu. A Kur'an svjedoči da su oni lažljivci. Kur'an ovdje ističe razliku između tog zahirskog djela, koje je na prvi pogled dobro, i batinskog kad je u pitanju namjera. Rezultat ovakvog djela nalazi se u sljedećem ajetu. Allah dž.š. kaže: *Ti u njoj nemoj nikad molitvu obaviti!* (Et-Tevba, 108)

لَا تَقْمُ فِيهِ أَبَدًا لَّمْسِنِدُ أَسِسَنَ

Rezultat toga je zabrana Božijem Poslaniku s.a.v.a. da ne ulaze u takvu džamiju. Temelji ovakvog mesdžida sazdani su na pokvarenosti i laži pa će ih to uvesti u Džehennem. Treća posljedica je u činjenici da

Allah dž.š. nikad neće uputiti one koji su činili nered. O tome svjedoči i sljedeći kur'anski ajet: *A Allah neće uputiti na pravi put narod koji sam sebi nepravdu čini.* (Et-Tevba, 109)

وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ

Temelj ovakvog njihovog ponašanja i odnosa jeste sumnja i bolest u njihovim srcima. Iz ovoga proističe da svako djelo ima zahirsku – spoljniyu i batinsku – unutarnju dimenziju. Uvijek kad neko djelo trebamo izvršiti moramo znati koja je njegova batinska dimenzija, odnosno koji je naš stvarni, unutarnji cilj. Upravo sam nedavno završio čitanje jedne knjige pod nazivom *Kako steći prijatelja*. Jedan veliki psiholog koji je analizirao veliki broj slučajeva, navodi ličnosti poput Al Caponea i niza drugih. On kaže da svi ljudi kada urade neko djelo uvijek imaju dvije dimenzije toga djela. Uvijek nastoje dati prihvatljiv razlog drugima kao da je to dobro djelo. Kada su Al Caponea osudili, on je na sudu jednostavno objasnio: "Krao sam od bogatih da bih pomagao siromašnima." Neko ko je ubio čovjeka isto tako izjavljuje da je ubistvo počinio iz najviših humanih razloga. Ovaj psiholog zaključuje da svi ljudi u svakom djelu i poslu uvijek nastoje pronaći "pokriće" za svoje djelo, da bi ono ljudima izgledalo dobro, prihvatljivo, da bi drugi pomislili kako je on zaista imao dobre namjere. A stvarne namjere uvijek nastoje prikriti.

Druga stvar koju ćemo ovdje malo razmotriti je sljedeća. Ako se malo dublje pronikne u bit učenja mnogih uglednih ličnosti koje se na svjetskoj sceni smatraju velikim filozofima, analitičarima, naučnicima itd., lahko se da ustanoviti kako su njihova učenja bez temelja, bez pravih osnova, zasnovana na nevaljanim argumentima. Ako su nas njihovi govorи privukli sebi, onda je razlog u tome što smo mi u pogledu svoje vjere tanki, plitki ili čak poročni. Ovdje ću istaći jedan primjer pa ćemo na osnovu njega doći do nekih zaključaka. Kada je Descartes (Dekart) svoju filozofiju utemeljio na principu: "Mislim, dakle postojim", time je izveo revolucionarnu promjenu u filozofskim učenjima i mišljenjima u Evropi. On je praktično učvrstio kamen temeljac evropskih filozofskih učenja. Upravo istu ovu teoriju, samo sedam stotina godina prije njega, Ibn Sina, veliki učenjak i alim, iznosi, ali da bi je pobio. Ako neko ustvrdi: "Mislim, dakle postojim", i ako na osnovu ovoga pokuša ustanoviti zakonitosti svijeta oko njega, suočit će se, iz nekoliko razloga, sa nepremostivim teškoćama. Ustanovit će se, također, da je ova teorija bez osnova. Budući da nismo upoznati sa teorijama i mišljenjima naših

vlastitih učenjaka i filozofa, onda vrlo lahko zapadamo u ovisnost o mišljenjima evropskih učenjaka.

Sada se vraćamo na našu temu smisao i mudrost ahlaka. Razmotrit ćemo nekoliko pitanja vezanih za ovu temu. Prvo pitanje bi glasilo: Šta je to ahlak? Drugo pitanje bi bilo: Kakvo je to znanje o ahlaku i koja je to vrsta znanja? Treće pitanje je vezano za mudrost i smisao ahlaka.

Ahlak je arapska riječ koja označava množinu od riječi *hulk*. Hulk je arapska riječ koja pojašnjava pojavu, odnosno koja predstavlja atribut svojstven duši čovjeka. Kada se halk, neka osobina, formira u čovjekovoj duši, čovjek tada po automatizmu vrši neke radnje, a da nije ni svjestan njihovog izvođenja. Kada čovjek, naprimjer, želi naučiti neki novi jezik, on počinje od abecede tog jezika. Prvo pokušava razumjeti lične zamjenice toga jezika, a onda zalazi u proste proširene rečenice. Ali kada pokuša formirati rečenice iz toga jezika, onda se suoči sa nizom poteškoća. No, kad dobro savlada taj jezik i kada mu on “ude pod kožu”, čovjek tad jednostavno sklapa rečenice bez ikakvog razmišljanja. Imam Homeini to pojašnjava na slijedeći način: “Kada bismo bili prinuđeni provesti jednu noć uz mejta, tu noć bismo proveli u strahu. A mejt nema više do dva stanja. Budući da je umro, nema razlike između kamena i mrtvaca. Otuda ne postoji razlog da se čovjek plaši nekoga ko se ne kreće i ko nema bilo kakvu energiju. S druge strane, ne bismo trebali imati straha ni kada bi taj mejt oživio, već bismo u tom slučaju trebali biti radosni. Ali kada bi on otvorio oko, pobegli bismo od straha. Moguće je da neko ko ima odvažnost spava među deset mrtvaca i da nema nikakvog straha.” Ovi primjeri govore nam da je formiranje neke osobine u čovjeku, nekog atributa u njegovoj duši trajno. Ta osobina ostaje zauvjek i on više ne razmišlja o tome.

Rekli smo da je ahlak množina od arapske riječi hulk, a taj hulk označava jednu osobinu koja se formira u čovjekovoj duši. Sada ćemo razmotriti dublji smisao i upotrebu ove riječi. Izraz ahlak koristimo u tri različita slučaja. U prvom slučaju ovaj izraz koristimo u jezičkom smislu, znači u smislu onoga što ova riječ označava. Rekli smo da je to osobina svojstvena čovjekovoj duši, čovjekovoj osobenosti. Drugi slučaj korištenja ovog izraza vezan je za opisivanje nekih naših djela. Kada vidimo nečije ponašanje, bilo ono pozitivno ili negativno, mi ćemo to ponašanje okarakterizirati sljedećim riječima: “Ovaj čovjek je moralan ili ovaj čovjek je nemoralan.” Treći slučaj korištenja izraza ahlak, vezan je samo za neke pozitivne opise. Naprimjer, pomoć siromašnima zovemo

dobročinstvom, ahlačkim dobročinstvom. Ali šamar nekom djetetu jetimu nazivamo nemoralnim činom.

Da vidimo sada šta je bit i šta objašnjava sam pojam ahlaka. Znamo da u svome životu imamo dvije vrste djelovanja. Jedan broj poslova i djela imamo na raspolaganju kao vlastiti izbor. Možemo birati između čitanja, spavanja, utakmice, obavljanja namaza i sl., a s druge strane imamo neka djela koja činimo, a koja nam nisu stavljena na raspolaganje. Recimo, naše disanje, otkucaji srca, reakcija našeg želuca na određene vrste hrane samo su neka od djela kojima mi ne raspolažemo, niti imamo bilo kakvog vlastitog izbora. Šta to znači? To znači da možemo u sebi formirati jedan broj lijepih, pozitivnih osobina i atributa na osnovu vlastitog izbora. Također, na taj način možemo odstraniti od sebe jedan broj negativnih osobina. Kada bi nas pitali: "Šta je ahlak?", i kada bismo morali odgovoriti u jednoj rečenici, mi bismo kazali: "Ahlak je osobina koja se stječe putem dobrovoljnog, svjesnog, vlastitog izbora poslova ili djela koji nam priskrbljuju dobre ili loše osobine."

Razumjeli smo šta je to znanje o ahlaku. Da vidimo sada koja je glavna odlika ahlaka. Prihvatali smo određene kriterije pomoću kojih važamo da li su naša djela dobra ili loša. Prvo, prihvatali smo da imamo pri sebi dobre i loše osobine. Drugo, kad smo već kazali da nam je nešto dobro, a nešto loše, zapitamo se koji su kriteriji pomoću kojih smo odredili da je nešto dobro, a nešto drugo loše. Zašto je ovo dobro i zašto je ono loše. Znamo svi da je jedna od osnovnih namjera dolaska Božijih poslanika pokazivanje lijepog ahlaka i čišćenje čovjeka od loših djela, kao što Kur'an kaže: *Da ih očisti i da ih poduci vrijednostima Knjige*. (El-Džumu'a, 2) U jednom hadisu Muhammed s.a.v.a. kaže: "Došao sam da usavršim plemenita svojstva kod ljudi." Ako neko sa stanovišta ahlaka ne postigne određeni nivo, cijelokupno njegovo znanje, ma koliko ono bilo, bit će bez vrijednosti. Mevlana je u *Mesneviji* po pitanju ahlaka spjevalo nekoliko lijepih stihova. U njima kaže: "O čovječe, razmisli o ahlaku! Ti ponekad u nutarnjosti svojoj procvjetaš kao behar a ponekad se osušiš kao lišće. U tebi je i proljeće i jesen. Hej brate, u tvojoj nutarnjosti povijaju se veliki talasi. Talas mora Nuhov sto puta je manji u odnosu na talase koji se mogu proizvesti u tvojoj duši. Sjedni pa promisli o snazi svoje nutrine! Tvoja stanja, tvoji halovi su dvojaki. Kada si zadovoljan i sretan, tvoja su djela lijepa. Kada si u zadovoljstvu, sve gledaš ružičasto. Ali kada si u ljutnji, kada si u srdžbi, sve lijepo stvari vidiš ružnim. Ti, koji si tako nestalan, koji stalno variraš između svojih stanja, kad sebe ne možeš kontrolirati i dovesti u red, kako ćeš tek kontrolirati i

dovesti u red društvo oko sebe!? Talasi koje proizvodi tvoja nutrina jednom su pozitivni, drugi put negativni. Oni izazivaju nemir i unutarnji rat u tebi. Prije nego kreneš u džihad, u rat protiv dušmana i nevjernika, prvo pomiri te ratove unutar sebe.” Kada se Božiji poslanik s.a.v.a. vratio iz jedne čuvene bitke sa ashabima, rekao im je: “Dobrodošli iz malog džihada u veliki džihad.” A oni upitaše: “Božiji poslaniče, zar postoji veći džihad od onoga u kojem smo krv proljevali?” A on odgovori: “Da, i to je džihad sa svojim nefsom.” Dakle, ako čovjek pobijedi neprijatelje svog unutarnjeg nefsa, onda će lahko pobijediti vanjske neprijatelje. Zato je Božiji poslanik s.a.v.a., prolazeći pored skupine koja se takmičila u podizanju teškog kamenja, prišao i upitao ih: “Želite li da ja proglašim prvaka među vama?” Svi su se obradovali i rekli: “Odlično, sada ćemo imati pravog sudiju koji će nam istinito presuditi.” Božiji poslanik s.a.v.a. im reče: “Najveći prvak među vama je onaj ko ukroti svoj nef, koji svoje strasti i svoje porive stavi pod kontrolu.” Kada kaže Mevlana: “Ti, koji si još uvijek u vlastitom ratu sa sobom, kako ćeš tek krenuti u rat protiv drugih, izvan sebe?”

Priskrbljivanje ovih ahlačkih osobina najvažnije je pitanje u misiji Božijih poslanika. Zato ga moramo uzeti vrlo ozbiljno. U shvatanju i razumijevanju problema našeg ahlaka, kao i u ponašanju, moramo pokazati maksimalnu ozbiljnost. Mi ćemo, ako Bog da, kriterije za raspoznavanje pravog ahlaka ovdje detaljnije obrazložiti. Također ćemo dokazati uzvišenost i superiornost islamskog učenja u odnosu na druga učenja i druge terorije. Naši velikani u islamskoj historiji, velikani znanja, to su već potvrdili. Mi ćemo ovdje samo ukazati na rezultate njihovih djela – na ono što su oni već dokazali. Molimo Allaha dž.s. da nas, kao što je poslao Svoga miljenika među nas, uputi na Pravi put, da nas u svijetu Ahireta pridruži njemu, i da nas u našem životu učini uspješnima! Bože naš, tako ti Tvog Pejgambera, upoznaj nas i učvrsti u hakikatu Tvog islama i Tvoje vjere! Bože naš, tako Ti veličine Tvog Pejgambera, upoznaj nas sa smislom i mudrošću Tvoje vjere! Bože naš, tako Ti časne prolivene krvi Tvojih šehida na Tvom putu, učini nas da budemo od onih koji će ispovijedati Tvoju čistu vjeru! Bože naš, ove naše sastanke, ova naša druženja, ove naše dersove učini blagodarnim i učini da rezultiraju slijedeњem Tvoje veličine!

Uskladenost zahtjeva vremena i samih islamskih načela

Ovo je jedno od temeljnih pitanja današnjeg islamskog svijeta. Nešto prije Islamske revolucije u Iranu šehid Mutahari, jedan od najvećih iranskih alima, osjetio je koliko je važno ovo pitanje. Održao je niz predavanja otvorenog tipa gdje su postavljena određena pitanja, dati određeni odgovori i sve je to zabilježeno i stavljeno pod određenu vrstu analize. On govori o dvije neophodne obaveze društva, obaveze od životnog značaja. Govori o jednoj velikoj i odgovornoj obavezi, koja predstavlja obavezu za cijeli umet. Stoga je naša dužnost i nužnost upoznavanje istinskog i iskonskog islama kao mudrosti življenja i kao ideologije, Božije ideologija koja je tvorac mišljenja i ukupnog društvenog poretku. U jednom sistemu, dakle, islam je tvorac svega toga. Upoznavanje stvarnog i istinskog islama bila je jedna od temeljnih zadaća svih Božijih poslanika, a naročito posljednjeg Božijeg poslanika, Muhammeda s.a.v.a. Zato je Božiji poslanik prvih deset godina svoje misije proveo u obrazovanju i odgajanju ljudi, bez ikakvih drugih obaveza. I Kur'an potvrđuje ovaj stil ponašanja Božijeg poslanika s.a.v.a. prvim objavljenim ajetom: *Uči u ime svoga Gospodara Koji stvara* (El-'Alek, 1).

اَقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ

Jedan je autor napisao knjigu pod nazivom *O Muhamedu kojeg treba iznova upoznati*. Ovaj autor ističe kako je neobično da su prve riječi objavljene nepismenom Božijem Poslaniku s.a.v.a. bile riječi koje pozivaju na učenje, pisanje i obrazovanje. Ni u jednoj drugoj vjeri nije potenciran značaj znanja, obrazovanja, nauke kao u islamu. I ne može se na zemlji naći vjera koja znanje, obrazovanje i nauku stavlja na veći pidjedestal. Ovaj autor ističe da se ne bi nikо čudio da je kojim slučajem Muhammed bio učenjak ekspert u nekim naukama i da mu je objavljen ovakav ajet u pećini Hira, u jednom zabačenom mjestu. Međutim, neobično je to što se Poslanik s.a.v.a. nije školski obrazovao niti kod koga podučavao. Ovaj autor muslimanima na izvjestan način čestita da je u osnovi njihove vjere znanje dignuto na tako visoku razinu.

Po pitanju znanja još je mnogo pojedinosti koje se moraju reći. Čuveni iranski pjesnik Hafiz kaže: "Ovaj moj miljenik (misli na Muhammeda s.a.v.a.) niti je išao u mekteb niti je pisao svojom rukom prije toga, ali jednim migom ili jednim doticajem svijeta gajba, stotine postaše muderisima zahvaljujući njemu." No, budući da mi živimo u svijetu materijalizma, mi sve gledamo upravo kroz učenje i školu. Kada se melek spustio Merjemi a.s. i kazao joj: "Tvoj ti gospodar obznanjuje radosnu vijest, rodit ćeš sina", ona se iznenadila i kazala: "Niti sam muža imala,

niti sam učinila ikakav nedostojan čin.” Sa stanovišta našeg materijalnog, ovodunjalučkog uma, čovjek ne može nastati nikako drugčije osim da to bude putem kontakta čovjeka i žene. Zašto je tako? Zato što smo mi neuki po pitanju svijeta gajba, svijeta stvaranja, što je to izvan našeg domaćaja. Od dana kad smo progledali na ovom Dunjaluku, nama je jasno, a i praksa nam to potvrđuje, da se ljudi rađaju. Upravo je i Zekerija a.s. imao ovaj stav kada mu je donesena vijest o Jahjau. On je također sa iznenadenjem kazao:

“Ja sam starac, a i žena mi je nerotkinja.”

A onda mu Kuran kaže: “Pa i tebe smo stvorili, a nisi bio vrijedan spomena.” Dalje Kur'an kaže da je i on stvoren na takav način jer Adem a.s., kao njegov predak nije imao oca ili majku kada je stvoren. Ili da pojasnimo, ako naš prvi otac nije imao majke ni oca, što se onda iznenadujemo i čudimo što se neko od nas treba roditi na takav način. Problem znanja s kojim se suočavamo je zato što mi, upravo po svojoj ovodunjalučkoj logici, smatramo da se do njega može doći samo redovnim pohađanjem nastave. Ova naša logika nedostatna je i manjkava zbog toga što nemamo pristupa svijetu gajba. Na dva načina čovjek se može upoznavati sa pitanjima Ovoga svijeta, odnosno u dva različita vida. Čovjek može postati učen pohađanjem nastave kod određenog učitelja. Drugi način stjecanja znanja je putem pročišćenja duše. Pročišćenjem duše čovjek se spaja sa jednim svijetom koji je izvan ovog zemaljskog, spaja se sa izvorom znanja koji je nepojmljiv po bogatstvu znanja u odnosu na ovaj ovodunjalučki svijet. Ibn Sina, veliki alim i učenjak, kaže:

“Kada god bih se suočio sa nekim problemom, uzeo bih abdest, klanjao bih dva rekata, digao ruke prema nebu i zamolio Allaha dž.š. da mi omogući rješavanje toga problema.”

Mulla Sadra, jedan od velikih alima, kaže: “Nakon godina i godina učenja i proučavanja, kada sam se odvojio od ljudi i otisao u osamu i tako proveo trinaest godina u pobožnosti, došao sam do takvih spoznaja i do takvih znanja koja su neuporediva sa bilo čim otprije.” Ako se za Poslanika kaže da je po ovodunjalučkim mjerilima bio nepismen, to nikako ne može značiti da je bio, ne daj Bože, džahil po našim shvatanjima. Božiji poslanik s.a.v.a. kaže: “Bio sam Poslanik u svijetu duša, u svijetu ezela, kada je Adem još uvijek po blatu puzao.” Prva stvar koju je Allah dž.š. stvorio u ezelu jeste razum. I on je ostvaren u hakikatu

Muhammedovom. Kaže Ibn Arebi, veliki mistik i sufija, poznavalač svijeta neuobičajenosti:

“Svi su Božiji poslanici, od Adema a.s. do Isaa a.s., bili samo grane iz stabla Muhammedovog.”

Jedan rivajet kaže da sva stvorenja koja će biti stvorena na ovom Dunjaluku, kada budu na Sudnjem danu, od poslanika, meleka, ljudi i svih drugih bića, svi će biti ovisni o šefaatu Muhammeda s.a.v.a. Neki će težiti za šefaatom da se izbave iz Džehennema, a drugi da podignu svoj džennetski položaj. Kada je Božiji poslanik s.a.v.a. učinio miradž, kada se popeo na uzvišene nebeske sfere, došao je do jedne granice gdje mu Džibril reče: “Ti idi dalje, a ja dalje ne mogu i ne smijem. Božiji poslaniče, ako bih ja dalje kročio za dužinu jednog prsta, bih bio spržen.”

Kao što smo već rekli, prva naša obaveza jeste upoznavanje sa stvarnom istinskom vjerom. Druga obaveza muslimana jeste spoznavanje uvjeta u kojima žive, raspoznavanje vremena u kojem žive i davanje zadovoljavajućih odgovora na zahtjeve vremena. Mi moramo putem znanja razvrstavati događaje da ne bismo došli u situaciju da ih tretiramo na pogrešan način i da nas to ne bi odvelo u pogrešnom smjeru. Ako jedan musliman spozna nužnosti svoga vremena i u duhu toga vremena raskole i nesuglasice, te ako svoje držanje podesi u skladu sa njima, onda će se sigurno uspjeti održati u tom vremenu i neće skrenuti sa Pravog puta. Šehid Mutahari kaže: “Ako ne budemo spoznali ove dvije nužnosti – hakikat istinske vjere, te vrijeme i uslove u kojima živimo, onda se može dogoditi da upadnemo u kolotečinu zbivanja koja će nas odnijeti ka raznoraznim pravcima, vjerama, ideologijama i sl.

Neki mislioci smatraju da je usklađenost zahtjeva vremena i samih islamskih načela praktično nemoguća i neizvodiva. Oni također smatraju da je nemoguće uskladiti zahtjeve islama i zahtjeva vremena. Takvi tvrde: “Moramo se odlučiti za jedno – za islam ili za zahtjeve savremenog doba. Ako izaberemo islam, onda svaku vrstu istraživanja i svaku vrstu naučnog progresa moramo ostaviti po strani te čemo time izaći iz savremenog voza koji nas vodi u savremenu budućnost i negdje čemo se u nekom čošku zatajiti i posvetiti isposništvu poput indijskih mudraci. Ako, pak, prihvativmo zahtjeve vremena i brzi naučni i tehnološki progres, onda se moramo zauvijek oprostiti sa islamom i sahraniti ga definitivno u svojoj podsvijesti.” Koji su razlozi ovakvog mišljenja, nespovjedivosti islama i naučnog progresa. Mutahari tvrdi da izvor ovakvih mišljenja potječe iz naopake kršćanske ideologije i da u temelju kršćanskih

učenja koja potječu iz njihovog tumačenja Tevrata, kao i njihovog pogleda na susret Adema i Have i njihova dolaska na Ovaj svijet. Kršćanska ideologija tvrdi da drvo kojem je Ademu bilo zabranjeno prići i počastiti se njegovim plodovima, da je to drvo, zapravo, bilo znanje i da je bilo u vezi sa Ademovom čovječnošću. Adem je, prema kršćanskim učenjacima, imao dva svojstva savršenosti u džennetu. Prvo svojstvo je bilo potpuno znanje i spoznaja, a drugo je svojstvo vječnog i trajnog života. Allah dž.š. je želio Ademu uskratiti ova svojstva, potpuno znanje i trajan život. Adem je svojom greškom pojeo plodove toga drveta, a tada je progledao i kazao:

“Do sada sam bio slijepac, nisam vidio ništa. Sada su moje oči progledale i sada shvatam ono što prije nisam shvatao.”

Kršćanski učenjaci su kazali: “Bog je ovim što je Adem progledao, što je spoznao razlikovanje dobra od zla, postao nezadovoljan.” Oni su dalje kazali: “Mi ne želimo da se Adem okoristi simbolom znanja ovoga drveta da bi bio učen. Međutim, on je protiv Božije volje ušao tu i okoristio se tim plodom i još uvijek postoji opasnost korištenja toga ploda koji će nam omogućiti vječnost i potpuno znanje i ako to bude ponovo jeo, ostat će tu vječno.” Prema kršćanskom učenju, Bog odlučuje da je bolje što se okoristio tim pravim plodom, te da je bolje da ga liši nasilja. Ovo je kršćansko tumačenje dolaska Adema a.s. na zemlju.

Ovakvo tumačenje je pogrešno. Ovi kršćanski učenjaci naveli su da između vjere i razuma postoji prepreka i sukob. Adem je morao izabrati jedno od tog dvoga, a nikako oboje: ili Božiju vjeru ili okoristiti se Božijim znanjem. Ovo je, nažalost, temelj kršćanskog učenja i njihovi su učenjaci ovo skovali i smislili. Takvim iskrivljenim tumačenjem koje su utemeljili kršćanski učenjaci u Evropi je došlo do ovakvog razvoja. Odgovorili su na postavljeno pitanje šta je bolje izabrati na osnovu tog kršćanskog učenja. Dakle, bolje je jedan dan živjeti na osnovu tog učenja, tj. bolje je jedan dan živjeti otvorenih očiju nego cijeli život biti slijepac, a poslijeići u džennet.

Danas je pitanje sukoba i sučeljenja vjere i nauke u Evropi jedno od najkрупnijih pitanja. Sekularizam ima svoj korijen upravo u spomenutom kršćanskom učenju. Kur'an to pitanje tumači na drugačiji način. Allah dž.š. kaže da je Adema podučio i osvijestio prije nego što je počeo hodati po džennetu. Adem je dao odgovor melekima upravo na temelju znanja koje je već posjedovao. Budući da je Adem već posjedovao znanje, mudrost i spoznaju, to je bio razlog što je otišao u džennet, znači prije nego

što je ušao u džennet, on je već imao ove atribute. Prema islamskom učenju, zato što nije koristio svoje znanje, to je bio razlog da bude protjeran iz dženneta. Dakle, prema islamskom učenju Allah dž.š. prvo ga je opskrbio znanjem, spoznajom i poznavanjem Božijeg stvaranja. Upravo ta njegova ispravna akida bila je razlogom da je svijet spoznavao na valjan način. Takva akida – ispravna ideologija – čovjeku je putokaz u životu. Po islamskom učenju, prvo je Adem a.s. podučen spoznajom i znanjem, zatim je spoznao svijet i biće čovjeka, spoznao akidu i ideologiju i ta akida i ideologija ga je navela da postupa kako treba po njoj. On je pri odabiru izabrao manji prioritet, i s obzirom na znanje koje je posjedovao, bio je protjeran iz dženneta. Skupina koja baštini ideju da je nemoguće istovremeno ustrojiti islam i savremena naučna dostignuća te da između njih postoji kolizija, da ona uvijek postoji između zahtjeva vremena i ideologije i sl., kaže da se samo jedno od toga mora izabrati, a drugo ostaviti.

Druga strana medalje

Kao što smo kazali, svaki Božiji poslanik koji je dolazio i svaka nova knjiga potvrđivali su prethodne knjige i nagovještavali buduće. Prema govoru Božijeg poslanika s.a.v.a., jedan od uvjeta vjerovanja vjernika u ranijim vremenima bio je i da vjeruju u dolazak poslanika koji se javljuje. Posljednji Božiji poslanik s.a.v.a. priznao je sve ostale Božije poslanike i udario pečat i kraj poslanstvu.

Pored navedenih dviju skupina postoji i treća skupina, koju Kur'an naziva skupinom slabih, potlačenih. Kur'an na dva načina pojašnjava stanje ove skupine. Kod jednih je slabost i nemoć samo izgovor za neizvršavanje njihovih obaveza i ovakvi ne spadaju u skupinu potlačenih. Oni nemoć imaju samo kao izgovor i bit će bačeni u Džehennem. Kur'an na lijep način pojašnjava ko su potlačeni, a koji nisu. *Kad budu uzimali duše onima koji su se prema sebi ogriješili, meleki će upitati: "Šta je bilo s vama?" "Bili smo potlačeni na Zemlji" – odgovorit će. "Zar Allahova Zemlja nije prostrana i zar se niste mogli nekud iseliti?" – reći će meleki, i zato će njihovo prebivalište biti Džehennem, a užasno je on boravište.* (En-Nisa, 97)

إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ طَالِبِي أَنْسِيَهُمْ قَالُوا فِيمْ كُثُرْنَمْ قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعِفِينَ فِي الْأَرْضِ قَالُوا أَمْ تَكُنُ أَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةً فَنَهَا جَرُوا فِيهَا فَأُولَئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَسَاعَتْ مَصِيرًا

Iz ovog vidimo da oni samo kao izgovor navode kako su bili nemoćni i potlačeni. Za njih će presudna biti sljedeća optužba: Kako ste mogli putovati po raznim krajevima kada je bilo u pitanju rješavanje vaših ekonomskih, društvenih i drugih problema? Onda ste mogli putovati, a kada ste trebali spašavati svoju vjeru, onda niste mogli putovati, nego ste ostajali u mjestu kufra i ostajali ste pod nevjerničkom vlašću bez namjere da se udaljavate. Bit će im rečeno: Ako ste bili u stanju da stječete ovodunjalučka znanja, koja će vam omogućiti da ispunite sebi lijep ovodunjalučki život, onda ste bili u stanju putovati, ali kad je trebalo da se radi vjere iselite, da radi vjere trpite, onda ste ostajali prikovani za svoja mjesta. Šehid Redžai, drugi predsjednik Islamske Republike Iran, prije svog šehadeta dao je preporuku ljudima Islamske Republike Iran. Napisao je dekret službenicima državne administracije da nastupanjem namaskog vremena trebaju obaviti namaz. Njegova proklamacija je glasila: "Reci svom poslu: Ne odlažem zbog tebe namaz, a reci svom namazu: Obavit će te i zbog tebe će odložiti posao." Ovaj dekret šehida Redžajija, koji inače nije poticao iz vjerskih struktura, jasno pojašnjava navedeni ajet. On je dao prioritet vjeri u odnosu na sve i time kao da je htio kazati da je sve moguće samo ako se hoće. On navodi da smo kadri vrlo lako naučiti strane jezike, engleski, francuski, njemački itd., zato što nam trebaju, ali kad se suočimo sa kur'anskim jezikom, kažemo da je težak, da ga je nemoguće naučiti. Ako naš odnos prema vjeri ne bude pozitivan i ako bude površan, onda će i odnos prema nama na Sudnjem danu biti takav, jer prema svemu drugom smo ozbiljni, samo smo prema vjeri neozbiljni. U tom slučaju nećemo imati nikakva izlaza ni ikakve isprike na Sudnjem danu.

Dakle, u vezi sa slabim i potlačenim naveli smo one koji to nisu. Kur'an pojašnjava koji to jesu nemoćni i potlačeni. Imamo, dakle, zaista izvjestan broj takvih. Kur'anski ajet kaže da su slabi i nemoćni neki ljudi, neke žene i neka djeca, koji niti su svojim razumom moći, niti su kadri vlastitim, niti drugim mogućnostima da se snađu, niti ima neko spolja ko će ih uzeti za ruku i odvesti. Takvi spadaju u nemoćne i slabe. Na koju će se stranu okrenuti ovi nemoćni i slabi zavisi od programa u društvu. Ako u društvu preovladava program koji je islamski ili proislamski, oni će se tamo okrenuti, a ako ne bude takav, onda će se oni okrenuti od njega. Kur'an pojašnjava ovaj problem: *Za one koji izbjegavaju da se kumirima klanjaju i koji se Allahu obraćaju, njima su namijenjene radosne vijesti. Zato obraduj robe Moje, koji Kur'an slušaju i slijede ono najljepše u*

njemu; njima je Allah na pravi put ukazao i oni su pametni. (Ez-Zumer, 17,18)

وَالَّذِينَ احْتَسَبُوا الطَّاغُوتَ أَن يَعْبُدُوهَا وَأَنلُوًا إِلَى اللَّهِ لَهُمُ الْبُشْرَى فَقَبَّلُ
عَبَادَ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقُولَ فَيَتَبَعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَأُولَئِكَ
هُمُ أُولُوا الْأَلْبَابِ

Ovaj ajet je vrlo karakterističan, i pojašnjava nam tri bitne činjenice. Oni koji slušaju govor trebaju prvo čuti govor. Dakle, prvo ga treba saslušati. Sljedeći korak je proanalizirati ga, jer ako nema te analize, ako nema promišljanja o tom govoru, on se ne može ni prihvati. Prihvatanje bilo kakvog govora bez analize, pa makar se radilo i o islamu, nema smisla. Onaj ko bi zauzeo stav o bilo kakvom govoru bez te analize bio bi kao onaj ko je lišen mudrosti, kao onaj kod koga je prisutna jedna vrsta tvrdoglavosti. Kao što Kur'an poručuje, u ovom ajetu prvo se preporučuje da se shvati šta naš sagovornik priča. Drugi je korak taj govor izanalizirati, razmotriti, i ako se vidi da je on valjan i ispravan, onda ga treba prihvati. Treći korak je upućen ka izabiranju onog najboljeg. Sa stanovišta Kur'ana, ova tri principa za svakog vjernika muslimana su neophodni i treba ih primjenjivati tokom cijelog života. Znači, treba prvo nekoga saslušati, zatim razmotriti i analizirati ono što govori i onda izabratи i slijediti najbolje od toga govora.

Kada je šehid Mutahari analizirao ovaj kur'anski ajet, prenio je jednu priču. Neko mu je rekao da se po njegovom mišljenju ljudi sa stanovišta mogućnosti njihova razmišljanja i rasuđivanja dijele na tri grupe. Kada se malo bolje razmisli, njihove karakterne osobine mogu se uporediti sa tri vrste životinja. Za neke ne možeš reći ni da su ljudi, možeš prije reći da su mravi jer je osobina mrava da sam nikad ništa ne stvara, nego uvjek kupi nečiji plod. To se odnosi na osobe koje nikada nemaju svog stava, već se uvjek pozivaju na tuđi govor, za njega se vežu i nikakav vlastiti intelektualni napor ne ulazi u govor koji prenose od drugih. Druga grupa, nasuprot prvoj, poput je pauka koji se krije iza svoje mreže, iza svog proizvoda, stoji tamo i čeka dok neko ne uleti i ne bude upecan. Treća grupa je poput pčela. Ovakvi proučavaju, studiraju i koriste se znanjima drugih. Kur'an na kraju zaključuje da oni koji budu slijedili ova tri principa: slušanje, analiziranje i biranje najboljeg, takvi su posjednici znanja i mudrosti. Može neko doktorirati na bilo kojem univerzitetu u svijetu i biti ne ma kakav znalač po našim mjerilima, ali ako ne radi u okviru ovih triju principa, on, sa kur'anskog aspekta, ne spada u

pametne. Kad gledamo nas danas, u svakodnevnom životu često smo u iskušenju da zaključimo kako nismo napravili ni prvi korak, tj. nismo prihvatali ni prvi princip. Mi smo ti koji ne samo da ne saslušamo suprotnu stranu, nego upravo tražimo da od nje prenesemo njene manjkavosti.

Imam Ali u *Nehdžul-belagi* upućuje kritiku svojim sljedbenicima na ovaj način: "Vi ne poznajete istinu kao što poznajete batil." Onome ko nije spoznao istinu, a spoznao je sve vrste neistina, to mu ne vrijedi puno, jer kaže Kur'an: *Šta ima poslije istine osim zablude?* Jedan od učenika imama Džafera Sadika a.s. po imenu Hišam puno je slijedio svoga Imama. Kada je ovaj mladić ušao kod Imama Džafera Sadika, on je već bio starac, ali se podigao na noge i punog srca Hišama posadio kod sebe. Džafer Sadik ga je smatrao vrijednim i posebne pažnje dostoјnjim. Onda su ga pitali:

"O Imame, zašto pridaješ ovome dječaku toliku vrijednost i toliko poštovanje; čak mu daješ i privilegije." Imam je odgovorio: "Ovaj mladić ima jednu osobinu koju niko od vas ne posjeduje." Upitaše: "A koja je to osobina?" Imam Sadik reče: "Vi kada se suočite sa vašim protivnikom, sa vašom suprotnom stranom, kad raspravljate o bilo čemu, vi uvijek nastojite da ga što prije oborite, da mu nađete slabu tačku, a uopće ne vodite računa o tome da li su argumenti kojima se služite ute-meljeni na istini ili ne. A kada dođete u smrtni čas sa takvim neistinama, pa kako ćete završiti svoj život? Šta ste napravili? Vi ste s jedne strane uništili jedan batil kod protivnika, a s druge strane oživjeli ste svoj vlastiti batil. I šta ste time napravili? Ništa. Hišam nije takav. On nastupa na drugi način. On istinom poražava neistinu i istovremeno hakkom oživljava hakk."

Bilo bi dobro da malo i mi sebe stavimo na vagu, da vidimo kako mi postupamo kada smo u jednom dijalogu; da li zastupamo samo aspekt istine. Ako želimo nastupati kako preporučuje Kur'an, kako je nastupao Božiji Poslanik i njegov Ehli-bejt s.a.v.a., onda prvi i neophodan uslov jeste da poznajemo istinu. Mi ćemo, ako Bog da, činjenice i razloge nastanka razjedinjanja u vjeri još temeljitije obraditi. Tada ćemo ustanoviti da mnogi naši pokušaji i mnogi naš trud ne vrijede ništa zato što batilom ne možemo usmrtiti batil. To je preneseno od nekih velikana islamske misli.

Jedan čovjek je predočavao svoje vlastito iskustvo govoreći kako je nakon trideset godina ibadeta shvatio da je sav njegov dotadašnji ibadet

bio namijenjen šejtanu. Trideset godina klanjao je namaz u džematu, uredno i uvijek u prvom safu. Jednog dana je zakasnio i nije stigao u prvi saf. Stislo mu se u prsima što je morao biti u drugom safu. I tada je shvatio da je trideset godina činio ibadet šejtanu. *Zar ne vidiš onoga koji je za svog Boga uzeo svoje strasti*, kaže kur'anski ajet. Allah dž.š. dalje kaže da je učinio da on skrene na stranputicu zbog svojih strasti. Božiji Poslanik s.a.v.a. deset godina je vršio intezivnu propagandu među ljudma samo da ih osvijesti. Kaže se u *Nehdžul-belagi* koliko je učača Kur'ana koje Kur'an baš u času dok ga uče proklinje. Božiji Poslanik s.a.v.a. kaže:

“Koliko je postača, a njihov post je ništa do gladovanje!?” Pa kad je Poslanik objavio: “Sutra zapostite, ali niko da nije iftario bez moje dozvole.” Grupa po grupa dolazila je kod Božijeg Poslanika s.a.v.a. i tražila dozvolu da se iftare. Jedan je došao kod Božijeg Poslanika i pitao ga: “Božiji Poslaniče, mogu li iftariti?” Poslanik mu dozvoli. Isti taj kaže potom da ima kćerku, pa pita može li i ona iftariti. Božiji Poslanik se okrenuo od njega. Čovjek pomisli da ga Božiji Poslanik možda nije čuo pa ponovo upita, a Božiji poslanik se ponovo okrenuo prema nekom drugom. Ovaj čovjek ponovo pomisli da ga Božiji Poslanik nije čuo, pa ga upita i po treći put isto, a zatim upita Božijeg poslanika: “Zašto sa mnom tako postupaš?” A Božiji Poslanik s.a.v.a. mu poručuje: “Dovedi svoju kćerku!” Kad je došla Božiji Poslanik joj naređuje da stavi prst u usta i povrati. Kada je povraćala, ispadali su komadi mesa iz njene utrobe. Božiji poslanik s.a.v.a. joj kaže: “Eto ti si postila, a toliko si meso pojela.” Ona kaže: “O Božiji poslaniče, Bog mi je svjedok da ja nisam nikakva mesa okusila danas.” Onda Božiji poslanik kaže: “A kada si sjedila tamo s onima i kad si čula ogovaranje, postila si.” *Neka jedni druge ne ogovaraju*, kaže kur'anski ajet i dalje se u ajetu ogovaranje upoređuje sa jedenjem mesa svoga mrtvog brata. A onda se Božiji poslanik zakleo: “Tako mi Stvoritelja koji je Muhammeda u misiju poslao, svi vi koji imadnete u utrobi svojoj takvog mesa (nastalog od ogovaranja), to meso će vam u kaburu predstavljati vatru, pa će vam kидati utrobu.”

Vjernici

I vjernici imaju moć da spoznaju, da uđu u dubinu, da spoznaju nama običnim smrtnicima nevidljive stvari, kaže se u 105. ajetu sure Et-Tevba. Koji su to vjernici? To su oni koji se, kao dobri Božiji robovi, podrede

Allahu dž.š. i koji striktno slijede Božijeg poslanika. Srazmjerno dosljednosti primjenjivanja odredaba vjere, šerijata i srazmjerno slijedenju Božijeg Poslanika, toliko im se i omogućava da uđu u svjet gajba, da vide svijet tajnosti. Ovdje se nameće još zanimljivije pitanje. Naime, šta ako neki vjernik bude toliko dosljedan u primjeni šerijatskih normi da ih primjenjuje baš kako ih je primjenjivao i Božiji Poslanik s.a.v.a., šta se onda događa? Događa se da on poprima sve odlike koje je imao i sam Poslanik, i poprima sva znanja koja su Poslaniku pripadala. S obzirom da poslanici imaju najveće stupnjeve imanata, oni oslobođaju tu svoju svjetlost drugima i omogućavaju drugima da napreduju. Imanat ima svoja dva značenja. Jedan je propagiranje ili širenje Božanske poruke ili one upute i vijesti iz svijeta gajba, koje primi Božiji Poslanik, pa da ih on zahirski emitira, znači javno, i drugi način je kada ih on emitira batinski, znači nevidljivo. Enbija, dakle oni na prvom stupnju poslanstva, bilo je slučajeva da su objavu primali ne direktno od Boga, nego posredstvom Resulullah, posredstvom posjednika većeg čina. Prvo se prima od batina, da bi se došlo do zahira, čime se hoće reći da je Muhammed s.a.v.a. bio prvo batinski, pa tek onda zahirski poslanik. On je to potvrdio čuvenim hadisom, u kom je rekao: "Bio sam Poslanik još dok je Adem a.s. bio u blatu." Tad je on još bio u svijetu ezela i to je onaj batinski Božiji Poslanik. To bi u najkraćem bilo o pitanju imanata.

Pitanje: "Da li je farz da žena rađa u slučaju da muž hoće, a da su teške materijalne okolnosti, da muž nema uslove za to.

Odgovor:

1. Žena nema pravo uskraćivati mužu zadovoljstvo koliko će imati djece, što ne znači da muž po pravu prioriteta sam odlučuje kako njemu padne na pamet. Ipak je najbolje u duhu običaja tog podneblja da od prvoga dana kad su se oni dogоворili i vjenčali već postoji neki dogovor o smjernicama u pogledu broja djece. Žena već tu može usloviti neke stvari, a poslije toga nema pravo ništa uslovjavati.

Ne ubijajte svoju djecu iz straha od neimaštine, Allah opskrbljuje i njih i vas, kaže Kur'an. Kad smo govorili o temi specifičnosti vremena, rekli smo s obzirom na to da je Islam fleksibilan i da u određenim vremenima dozvoljava promjene nekih postulata. Postoje neki čvrsti stubovi kao postulati, a drugi su fleksibilni. Tako je i ovdje, u duhu

kur'anskog ajeta: *Ne ubijajte svoju djecu zbog neimaštine*, prvi prioritet imati što više djece.

Ako uslovi ne dozvoljavaju, ako je tjesna kuća, ako ne postoje ekonomski uslovi, onda islam dozvoljava da se, shodno tim uslovima, ima ograničen broj djece. Sve ovo važi dok se dijete nije začelo, dok dijete u maternici nije oživilo, a ako je već začeto, onda nema kompromisa, pa čak i ako doktori utvrde da će dijete koje će se roditi biti bolesno, osim ako će ono, kao takvo, ugroziti život majke.

Ograničavanje broja djece najvjerovatnije je stvar čovjekovog samoljublja – čovjek to radi iz vlastitih interesa. U Francuskoj ima dosta bračnih parova koji ne žele ni jedno dijete jer se žele provoditi u životu. Kad bi se ovo bogatstvo koje je Bog stavio na raspolaganje čovječanstvu ravnomjerno i valjano rasporedilo među ljudima, i kako kaže Kur'an: *Allah vam je potčinio sve što je na nebesima i na zemlji*, i kad bismo upotrijebili nauku i naučna dostignuća na valjan način, bilo bi vidljivo da je Allah dž.š. dao dovoljno sredstava za život. Međutim, vlastiti interesi, samoljublje i želja da sami pojedinci dobro žive te nekorištenje nauke u dovoljnoj mjeri, kao i lijenosť muslimana doveli su do ograničenog broja djece.

Kur'an govori o drugoj grupi muslimana, onima koji su u vjeri, koji su ušli u vjeru i misle da su na Pravom putu, a zapravo se njihovo djelo ne slaže sa islamskim postulatima i načelima, i za takve Kur'an kaže da su od onih koji su skrenuli. Kur'an u suri Kahf kaže: *Hoćete li da vas obavijestim o onima koji su najviše štetovali. To su oni čija su djela propala i upropaštena, a koji računaju da rade dobro*. Ovaj ajet sugerira da svoje znanje o vjeri moramo crpiti iz temeljnih izvora, a naši izvori su Kur'an i sunnet Božijeg Poslanika. Šta je to sunnet Božijeg Poslanika? On se sastoji iz troga. Sama riječ sunnet, znači način postupanja onako kako je postupao sam Poslanik s.a.v.a. Imamo tri načina upražnjavanja sunneta Božijeg Poslanika. To je, prije svega, govor Božijeg Poslanika, tj. kada bi on jasno i odlučno govorio da ljudi trebaju raditi to i to, da im je zadaća činiti nešto i sl. Drugi način je njegovo djelo, kao kada bi govorio: Gledajte kako ja klanjam, pa i vi tako klanjajte. I treći način je da je Božiji Poslanik s.a.v.a., kada je bio u kontaktu s ljudima, a ne uputi prijekor niti odobrenje. Takva djela su prihvatljiva i nisu haram. Jedna je skupina sjedila i izdaleka se približavala jedna gospođa. Jedan od ljudi je pokazao u pravcu te žene. Htio je pokazati kako je niska ta žena. Božiji Poslanik mu je kazao: "Ogovorio si je išaretom." Svako djelo koje je

urađeno u prisustvu Božijeg Poslanika s.a.v.a., a za koje on nije uputio prijekor, a ni odobravanje to djelo je dozvoljeno.

Ako hoćemo uraditi neko djelo, u tom slučaju gledamo na govor Božijeg Poslanika, gledamo na postupanje njegovo i onda stavljamo sebe na test: da li bi Kur'an odobrio to djelo i da li bi Božiji Poslanik s.a.v.a. odobrio to djelo makar šutnjom. Ako ustanovimo da ga ne bi odobrio, onda to naše djelo nije dozvoljeno i kao takvo je haram. Cilj nam je, dakle, podučiti se izvornom, stvarnom, pravom znanju iz osnovnih izvora vjere, a da to bude utemeljeno na Božjoj knjizi, govoru Božijeg Poslanika i njegovom djelu. Nemamo pravo, ako su Kur'an i sunnet nešto kazali, da idemo ispred njih, da se pravimo pametnijim od njih. Zašto? Zato što su oni alimi, a mi smo džahili. Oni su bezgrešni, a mi smo grešnici. Oni imaju vezu sa svijetom gajba, sa svijetom onostranog življenja, a mi nemamo. Oni znaju rezultate našeg življenja, a mi ne znamo. Kad bismo, npr., otvorili kompjutersku kutiju ili TV-aparat i tamo preko isprepletanih žica sami nešto probali, kazali bismo: Ne, ja sam neznačica za ovo. Ako dovedemo eksperta za te stvari, on jako dobro zna što izaziva ako se pomjeri jedna žica i stavi na neko drugo mjesto. Ako na Ovom svjetu postoji veza između svih naših djela i rezultata tih naših djela, onda neminovno postoji i veza između naših djela i njihovih rezultata u duševnom, metafizičkom svijetu. Kada bismo htjeli nazvati neku osobu naveće, ako ne znamo tačan poredak brojeva, sigurno nećemo nikad dobiti tu osobu. Tako isto i veza sa Onim svijetom, sa svijetom gajba, povezana je nekim šiframa koje nisu svakom dostupne. Bio je to način življenja, kako ashaba, tako i u vrijeme imama Ehli-bejta. Ljudi su dolazili kod njih i javno ispoljavali svoje greške ili neke svoje postupke i tražili su odgovor od njih, htjeli su izvagati svoje grške i oni su im tad davali odgovore.

Pred kuću ajatolaha Burudžerdija, koji je bio jedan od najvećih alima, jedan od najuglednijih kojeg su ljudi slijedili i glavni učitelj imama Homeinija, jednom je došao neki Arap i Burudžerdi mu je kazao da hoće da čuje suru Fatihu, da li je potvrđuje ili ne. Tako su muslimani međusobno komunicirali. Jednom prilikom Božiji Poslanik s.a.v.a. kaže imamu Aliju: "Vidim te, odnosno vidim tvoju krv kako će biti prolivena." A onda imam Ali a.s. pita: "A da li ču ja biti u ispravnoj vjeri kada budem ubijen?" Znači, imam Ali, koji je bio revnosni učenik Poslanika s.a.v.a., koji je bio najbolji borac, najbolji mudžahid, imao sve najbolje odlike, on, ipak, provjerava svoje posljedice kod Božijeg Poslanika s.a.v.a. i vaga svoja djela. Tako slično, ashabi imama Huseina

u svakoj prilici, pogotovo za vrijeme ašure, kada bi išli u neke vojne pohode, pitali bi: "O sine Božijeg Poslanika, da li ćemo biti šehidi u ovoj borbi ili ne?" On bi odgovarao: "Da", i oni bi odmah kretali i zaista postajali šehidima. Razlog ovakvih pitanja nalazi se u samom Kur'anu. Allah dž.š. kaže: *Moja milost obuhvata sva stvorenja i sve stvari*. Ali, ta milost obuhvatit će skupinu sa posebnim odlikama. (El-A'raf, 157)

لَذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأَمِيَّ الَّذِي يَجْدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التُّورَةِ
وَالْإِنْجِيلِ يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحَلِّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ
وَبِحَرْمٍ عَلَيْهِمُ الْحَبَابِثُ وَيَضْعُ عَنْهُمْ إِصْرُهُمْ وَالْأَغْلَالُ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ
فَالَّذِينَ آمَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَأَنْبَغُوا النُّورَ الَّذِي أَنْزَلَ مَعَهُ أُولَئِكَ
هُمُ الْمُفْلِحُونَ

Koje su to odlike? Milost se odnosi na one osobe koje se boje Allaha dž.š., koje su bogobojazne, koje daju zekat, koje vjeruju u ajete Božije. Sljedeći ajet potvrđuje da osovina imana, vjere i bogobojaznosti treba biti u slijedeњu Resulullaha. Dalje se kaže da će onaj zekat, onaj iman, onaj džihad i ono dobro djelo biti primljeni i prihváćeni kod Boga samo ako budu rađeni po obrascu kako ih je radio Božiji poslanik, Muhammed s.a.v.a. Neko djelo, kakvo god ono bilo, ako ne bude u funkciji slijedeњa Božijeg Poslanika i sunnetskih načela, ono neće biti vrednovano. Eto razloga zašto je umet, odnosno zašto su saborci Božijeg Poslanika s.a.v.a. i imama Alija a.s. bili toliko brižni i revnosni da provjere svoja djela na pravoj adresi, tj. da provjere je li Božiji Poslanik s.a.v.a. saglasan sa njihovim djelima ili ne. Kur'ani kerim kaže da će svi muslimani, svi vjernici biti provjeravani i testirani, čak i oni koji klanjaju iza leđa Božijeg Poslanika s.a.v.a. Nije, znači, kako neki misle, da ako je neko klanjaо iza Božijeg Poslanika, da je već na vrhu Dženneta. Daleko od toga:

I Mi smo promijenili Kiblu prema kojoj si se okretao samo zato da bismo ukazali na one koji će slijediti Poslanika i na one koji će se stopama svojim vratiti – nekima je to bilo zaista teško, ali ne i onima kojima je Allah ukazao na Pravi put. Na kraju ajeta se kaže: *Zaista je Allah prema ljudima vrlo blag i milostiv.* (El-Bekara, 143)

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أَمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شَهَادَةً عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ
عَلَيْكُمْ شَهِيدًا وَمَا جَعَلْنَا الْأَفْئَلَةَ الَّتِي كُنْتَ عَلَيْهَا إِلَّا لِتَعْلَمَ مَنْ يَتَّبِعُ الرَّسُولَ

مِمَّن يَنْقَلِبُ عَلَىٰ عَقِيبَهِ وَإِنْ كَانَتْ أَكْبِرَةً إِلَّا عَلَى الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ وَمَا كَانَ
اللَّهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرَؤُوفٌ رَّحِيمٌ

Znači, jedan od načina na koji Allah dž.š. provjerava ljude jeste, bio je i ostat če, da su oni neprestano pod određenom vrstom ispita i testiranja. Kur'an kaže da nisu poslani Božiji Poslanici ni radi čega drugog do da vidimo koliko će ih ljudi slijediti. I ne smijemo misliti da je slijedenje nekog čovjeka neka vrsta širka; naprotiv, Allah dž.š. ne samo da dozvoljava slijedenje Božijeg Poslanika, nego to naređuje kao imperativ. Ako se neki ljudi obrate Božijim Poslanicima, a prije toga su poricali Božije poslanike i nisu im bili u poslušnosti i u pokornosti, i zatraže od Božijeg poslanika oprosta, Allah dž.š. prihvatiće to posredništvo Božijeg poslanika. Dakle, istigfar Božijeg poslanika Allahu dž.š. i za takve prihvatiće se. Vrlo važan je i 65. ajet sure En-Nisa: *Tako mi Boga, ovi neće biti vjernici sve dok tebe, Božiji Poslaniče, ne prihvate za sudiju u svim sporovima*, bili ti sporovi politički, akaidski, ekonomski ili bilo koje druge prirode. Ljudi neće biti vjernici sve dok Poslanika s.a.v.a. ne prihvate za sudiju, dok god, kada im on presudi, bez obzira kako im presudi, ne budu osjećali nimalo srdžbe, neugodnosti, ljutnje ni srdžbe u svojim prsim. Tek tada oni su vjernici.

Smisao ibadeta i pokornosti

...bila bi da se iskaže vrhunski nivo poslušnosti, a ne samo djelo po sebi. Kao što kaže ovaj rivajet, koliki nivo, koliki stupanj imana i uvjerenja budemo imali u ovim stvarima, pokornosti Božijem Poslaniku, upravo to ćemo vidjeti u obliku svojih djela na Sudnjem danu. Ova poslušnost Božijem Poslaniku s.a.v.a. uspostavlja se posredstvom našeg razuma, a ne posredstvom našega konkretnog djela. Nemojte da vas obmane nečije mnoštvo namaza i ibadeta, jer za neke taj ibadet postaje poput tjelesne vježbe, koju svakodnevno radi i koja postaje rutina! Gledajte u njegovo razumijevanje tog ibadeta, da li taj ibadet doživljava svjesno, razumno ili ne, ili radi kao neki stroj! Razum o kojem je ovdje riječ nije onaj razum kako ga često shvatamo, da obezbjedimo sebi što bolje uslove, da imamo što bolju hranu, što bolji auto i sl., nego je to drugačije. Danas je običnos vrijednost nečijeg razuma u tome kako se obukao, kakav ima mobitel, kakav auto itd. Ako je pravi, taj intelekt je onaj koji čovjeka podučava istinskom ibadetu njegovom Gospodaru i to je onaj razum koji čovjeku na kraju priskrbljuje Džennet jer imamo jedan

vjerski razum i jedan filozofski razum. Intelekt kojim se stječu ovodunjalučke prednosti, ovodunjalučka dobra, privilegije, pa i neka naučna znanja, nije to pravi razum, već je materijalni intelekt. Pravi intelekt, kojim se priskrbljuje Onaj svijet, takvog intelekta su lišeni svi osim manjine.

Behlul, rođak halife Haruna Er-Rešida, otisao je na jedan skup među filozofe, pravnike političare u poderanom i staromodnom odijelu. Oni se visokoumno razglasili, a on je sjeo pored vrata i govorio također visokoumnim, intelektualnim jezikom, ali ga niko nije gledao, niko nije obraćao pažnju je li pametno to što je on govorio, kao da nije ni govorio. Već sutradan Behlul dolazi na taj skup lijepo odjeven. Čim se pojавio, ljudi mu prave mjesto i sklanjavaju se. Behlul održi govor koji dolikuje jednom praznoglavcu, ali mu stižu čestitke da je mudro to što je govorio i da je to upravo ono što su i očekivali. Kad su donijeli sofru, prvo stave jelo pred njega. Onda je on otkopčao dugme košulje i počeo govoriti:

“Izvolite, izvolite!” Svi su se na ovo iznenadili, a on kaže: “Isti onaj koji sam danas, i juče sam bio. Ušao sam i održao jako lijep govor, ali niko nije pazio i niko nije obraćao pažnju na ono šta ja pričam. Tako sam govorio mudro i pametno, ali to nikog nije pobudilo među vama, a danas sam pričao obične gluparije, a vi ste ih prihvatali, štavise, odali ste mi priznanje. Iz toga vidim da je sva veličina u ovoj mojoj košulji i u ovoj mojoj odjeći, pa, prema tome, evo vam, odajite počast ovoj mojoj košulji, a ne meni.”

Za razliku od ovih običaja, za razliku od toga kako ljudi obično postupaju, Kur'an traži da čovjek svoj intelekt maksimalno uposli na stazi mudrosti. Prema tome, nemojmo se zavaravati da smo muslimani, da postimo, obavljamo mnogo namaza i još puno dobrih djela. To može biti samo varka, a ono što vrijedi, što će biti vagano pravom vagom, jeste u ime čega i za koga ja taj namaz klanjam. Zašto ovaj moj post, kome ovaj moj post? Otuda čuveni hadis da je jedan sat razmišljanja bolji od godine, a po nekim verzijama i od sedamdeset godina ibadeta. Ajet koji je objavljen u suri Et-Tevba upozorava da oni koji dijele vodu hadžijama, koji metu Kabu, namještaju stolice hadžijama itd., upozorava da takve ne upoređujemo sa borcima na Božnjem putu: *Zar smatraste da je onaj koji hodočasnike vodom napaja i koji vodi brigu o Časnom hramu ravan onome koji u Allaha i u onaj svijet vjeruje i koji se na Allahovu putu bori? Nisu oni jednaki pred Allahom. A Allah neće ukazati na pravi put onima koji sami sebi nepravdu čine.* (Et-Tevba, 19)

أَجَعْلُنَا سِقَايَةَ الْحَاجِ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ
وَجَاهَدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَوُنَّ عِنْدَ اللَّهِ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ

To što će neko pospremiti Kabu, što će krov popraviti, srediti neke stvari, sve to kod Boga ima daleko manju vrijednost. To nije samo u Mekki i oko Kabe, tako je u svim poslovima. Kao što kaže ovaj ajet, Allah dž.š. neće prihvati ničije djelo, makar ono bilo gradnja džamije, ako nije u Njegovo ime. Nadamo se da ćemo se potruditi i podučiti sebe, uzeti znanje iz originalnih izvora Božijih i da ćemo sebe podrediti tim izvorima te da ćemo na kraju svoj razum usmjeriti i prema njima urediti svoja djela. Ako ovako ne postupimo, ako svoja djela i svoj razum ne uskladimo sa ovim osnovnim izvorima vjere, onda je pitanje zašto radimo, a za vjeru sigurno ne radimo.

Na osnovu onoga što smo prije čuli i naučili, dužnost je uzvraćati pažnju našim velikanima u vjeri, a kao što Kur'an kaže, Allah i meleki upućuju salavat na Božijeg Poslanika s.a.v.a., pa mu i mi trebamo upućivati salavat. Nesretnik je onaj ko čuje ime Božijeg Poslanika, s.a.v.a., a ne donese na to salavat. Donošenje salavata bilo je običaj i među ashabima Božijeg Poslanika. A oni koji ne budu donosili salavat na Božijeg Poslanika kada čuju njegovo ime, na Sudnjem danu, kada budu trebali donijeti šehadet, kada im to bude spas, oni će tada biti nijemi i neće moći izgovoriti. To je najmanje što možemo uraditi za Poslanika s.a.v.a.

U pogledu specifičnosti vremena, kazali smo da postoje dvije osnovne skupine. Jednu skupinu čine oni koji se mogu nazvati džahilima, neznalicima i čak ekstremistima i koji kažu da sve što vrijeme donosi treba slijediti. Oni su mnogo kur'anskih ajeta sravnili upravo ovakvim svojim rezonovanjem. S druge strane stoje poricatelji koji smatraju da sve što vrijeme donosi treba odbaciti i zanemariti. Obje ove skupine zadale su žestoke udarce islamu i islamskom pokretu tokom istorije. Ali mi, kao sljedbenici Kur'ana, znamo da je jedan od osnovnih principa naše vjere uravnoteženost u našem poslu. Kako god je islam protiv toga da se ide ispred, da se "trči pred rudu", toliko je i protiv toga da se zaostaje, protiv je lijenosti i neznanja. Navest ćemo nekoliko primjera da ovo ilustriramo. Kur'an kaže da kada obavljamo namaz ne molimo previše glasno, ali ni da se previše ne stišamo. Ne trebamo galamiti da nas komšije čuju, a ni stišati se da sami sebe ne čujemo. Kur'an kaže: *Uzmi sredinu između toga dvoga*. Znači, polahko, umjereno, da sami sebe čujemo, da svaki harf izgovorimo čisto. Kaže se: "O, Poslaniče, sve, sav

novac, sva životna sredstva koja posjeduješ, nemoj sve dati prosjacima i fukari, a nemoj sve ni zadržati za sebe. Opet nađi srednji put između toga dvoga.” Kad je u pitanju naš ahlak, naš ophođenje sa drugima, kaže se: *Iz oholosti, ne okreći od ljudi lice svoje i ne idi zemljom nedmeno, jer Allah ne voli ni gordog ni hvalisavog.* (Lukman, 18)

وَلَا تُصَعِّرْ حَدَّكَ لِلَّا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ
مُخْتَالٍ فَخُورٍ

Kada razgovaramo, ne trebamo se derati da se ne bi neko uz nemirio, a najgori glas je glas magarca. Sredina, ravnoteža, umjerenost, to je put islama u svim postupcima. Islam je jako usklađen sa čovječijim fitretom. Tako je uz ramazan poželjno iza iftara prvo klanjati pa onda jesti. Islam ima rješenje i ako članovi porodice nisu strpljivi i ne mogu sačekati da se obavi namaz, a neće im biti ugodno da odvojeno jedu. U tom slučaju bolje je sa njima iftariti pa da onda klanjati. Također, ako imamo gosta, ili smo sami gosti, i tu je poželjno iz poštovanja prema gostu ili prema domaćinu prvo iftariti pa onda klanjati. U svim našim životnim okolnostima, kako u društvu, tako u porodici ili kad smo sami, svugdje treba tražiti ovu ravnotežu, srednju liniju, srednji put umjerenosti. Pretjeranost u jednu ili u drugu stranu čovjeka izbacuje sa pravog kolosijeka. Ako smo skliznuli sa islamskog kolosijeka, više uopće nije važno jesmo li sletjeli sa tog kolosijeka zbog pretjerane brzine ili zbog sporosti. Stoga je nužno, u okviru proučavanja teme specifičnosti vremena, da znamo i to da je ova uravnoteženost jedan od osnovnih uslova u našem ophodu.

Kazali smo da mnoge stvari koje vrijeme donosi, ako ih i razum potvrđi, onda ih treba prihvati. Ako pak, one rezultiraju time da ih slijedimo svojim strastima ili pomiješamo sa svojim razumom, treba ih odbaciti, a pogotovo ako su njihovi ishodi u slijedenju naših strasti, onda ih treba u potpunosti odbaciti, naprimjer filmove itd.

Da vidimo sad šta je značenje riječi zahtjevi i specifičnosti vremena. Kazali smo ranije da je definicija vremena da je to kretanje. Ako se krećemo jednim putem, u jednom trenutku ići ćemo poljanom, u drugom pored neke rječice, kroz neki divan predio, a onda kasnije kroz neki ružan predio. Znači, vrijeme nam stalno donosi neke nove predjele pa će neki kazati da sve što vrijeme donosi treba slijediti. Drugi će kazati da nije u pitanju vrijeme, nego su u pitanju ljudi u tom vremenu, da oni kreiraju vrijeme, pa kad kažemo slijediti zahtjeve vremena, onda to znači slijediti te ljude, slijediti ukus tih ljudi, želje tih ljudi, stremljenja tih

ljudi. Prema ovom mišljenju, treba slijediti ono što predstavlja interes tih ljudi i sam se uklopiti u to. Ovo se uklapa u ono mišljenje o filozofskom pravcu koji obrazlaže da treba slijediti one smjernice u životu i onaj moral za koje ljudi smatraju da su dobri i da gode većini ljudi. Tako će neki reći, kada je u pitanju moda, ako se ne budemo uskladili sa aktuelnom modom, tj. ako ne budemo u trendu, da smo zaostali u odnosu na ostale u društvu. Ako je sad neka moda aktuelna ili neka frizura, pa je ne slijedimo, nego je počnemo slijediti za dvije godine, onda će nam neki reći za dvije godine da smo zaostali, da kasnimo hiljadu godina. Između različitih naroda i država postoje različiti običaji. U jednoj zemlji se oblače ovako, u drugoj onako. I običaji oko načina pripremanja hrane i adeti u pogledu nuđenja razlikuju se kod Iranaca i Bosanaca, naprimjer.

Ako je smisao specifičnosti vremena i zahtjeva vremena onakav kako su ove dvije skupine protumačile, onda to nema nikakve veze sa islamom. U Kur'anu se kaže da će se pojaviti nered i na nebesima i na zemlji ako budemo slijedili želje i strasti ljudi, i da će nastati potpuna anarhija i u prirodi. Zašto će se dogoditi taj opći nered i anarhija i u prirodi i u društvu? Allah dž.š. stvorio je zemlju na istini. Šta to znači na istini? To znači da je Allah dž.š. uspostavio jedan broj zakona i načela. Ti su zakoni kao gvozdeni stubovi, nepomični, čvrsti i stabilni. U istini nema kolebanja. U istini nema nikakvog mrdanja i nikakvih pomijeranja. U istini nema prelaženja sa jednog mjesta na drugo. Kada istina ne bi bila stabilna i čvrsta, kada ne bi prirodni zakoni bili čvrsti i nepromjenjivi, onda nikada ne bi imali nikakvog naučnog otkrića. Ako su naučnici otkrili jednu hemijsku supstancu, jedan hemijski spoj, npr. H_2SO_4 , i ako to bude sastojak nekog lijeka, onda ako ti isti naučnici nisu sigurni da će ta formula vrijediti u svim okolnostima, u svim vremenima i na svim mjestima, šta onda vrijedi to otkriće. U takvom slučaju ljudi ne bi smjeli nikada praviti lijek od toga. Isto je i sa fizikom: ako ne bi vrijedili ovi zakoni neprikosnoveno i bespogovorno, šta bi nam onda vrijedili mnogi zakoni, tri Newtonova i dr. Kad ne bi bilo savršenosti i potpunosti u ovim prirodnim zakonima, onda ni u našim životima ni u kompletном bivstvovanju čovjekovom na Ovom svijetu ne bi bilo nikakvog smisla. Allah dž.š. kaže da želi da rezultat svih djela i svih osoba njima vratiti na odgovarajući način na Sudnjem danu, želi da odraz ljudskih djela, pod čvrstim, fiksnim zakonima, fiksnim formulama bude njima dat. Da nema ovih čvrstih i stabilnih zakona, ne bi bilo nikakvog smisla da neko provodi cijelu noć izučavajući nekakvu nauku. Nešto bismo naučili, drugi bi

neko donio neku obnovu i to bi prošlo. To bi bila anarhija u ljudskoj prirodi, u biću, a Kur'an kaže da nasilje nema puta i nema izlaza.

Međutim, kad su u pitanju nagoni, strasti i ljudski porivi, onda tu vidimo svega, tu je sve dozvoljeno. Tu imamo i preskakanja i pomijeranja i devalviranja. Neko će, kad je u stanju srdžbe, izgovoriti riječi koje nikada ne bi izgovorio u stanju smirenosti. Nemoguće je da u nekoj stvari istovremeno budu prisutni i istina i neistina. Ponekad su događaji, koji se odvijaju među ljudima razlozi njihovog posrtanja i njihovih teškoća. Zbog ove specifičnosti vremena, različiti ljudi različito doživljavaju i imamo različite struje i unutar naučnih krugova i inače u društvu – jedni su reformisti, a drugi konzervativci. Reformista je onaj koji ustaje protiv vremena, mijenja okolnosti u tom trenutku. Murtedžih je onaj koji je poklonik vraćanja nazad, koji je nazadan. Kada reformisti vide da je društvo i u kulturnom i u drugim pogledima, po njihovom mišljenju, skrenulo sa prave staze, onda se oni dižu i nastoje društvo vratiti na pravi kolosijek. Gandhi je u Indiji bio taj reformista. On je ustao i kazao: „Ja sam uočio da je ovo indijsko društvo, ovaj indijski narod, sa stanovišta morala napravilo pomirenje sa okupatorom, Englezima, i da su se potpuno predali njima.“ Riječ je o onima koji su ušli u vjeru, bili u vjeri i koji cijeli svoj život smatraju da su u duhu istine, u duhu islamskih načela, a zapravo nikad nisu spoznali pravi istinu i oni su uvijek bili izvan okvira istine i prave vjere. Stoga raspoznavanje istine spada u jedan od najosnovnijih šartova za jednog muslimana. Raspoznati i shvatiti gdje je istina jedan je od principa islama.

Kada se kaže da je neko došao tobi, šta to znači? Znači napustio je batil, vratio se istini i spoznao je pogriješio. Neko može shvatiti da je griješio kada shvati istinu i šta je istina. Ako ne zna istinu, kakav bi imala smisao tevba, vraćanje nazad. Allah dž.š. kaže da će se Njegova milost prostrijeti na one koji imaju takvaluk, bogobojaznost, koji daju zekat, koji su uspostavili vjeru, iman u Božije ajete, ali uz jedan uslov – da dosljedno slijede put Poslanika Muhammeda s.a.v.a. Iz rečenog se vidi da je znanje osovina svega i da je to nužan uslov da bi se druge islamske potrebe mogle izvršavati. Znači, prvio je potrebno imati znanje šta valja činiti, a tek onda činiti djelo na osnovu tog znanja. Allah dž.š. kaže: *A onima koji vjeruju i dobra djela čine i vjeruju u ono što se objavljuje Muhamedu – a to je Istina od Gospodara njihova – On će preko hrđavih postupaka njihovih preći i prilike njihove će poboljšati.* (Muhammed, 2)

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَآمَنُوا بِمَا نُزِّلَ عَلَىٰ مُحَمَّدٍ وَهُوَ الْحَقُّ
مِن رَّبِّهِمْ كَفَرَ عَنْهُمْ سِيِّئَاتِهِمْ وَأَصْلَحَ بَالَّهُمْ

Iman mogu imati samo oni koji imaju znanje.

1. da vjeruju,
2. da imaju dobro djelo,
3. da vjeruju u ono što je spušтано Muhammedu s.a.v.a.

To znači da moraju ponovo shvatiti šta je to objavljivano Muhammedu s.a.v.a. jer djelo umanjeno za razum, za spoznaju, djelo lišeno spoznaje i znanja, bezvrijedno je sa stanovišta islama.

4. trebaju vjerovati da je sve to od strane njihova Gospodara, od strane njihova Stvoritelja.

Znači, kada su uspostavili svoje dobro djelo na osnovu triju vrsta ilma, tek onda će im Allah dž.š. izbrisati njihova loša djela, njihove grijehe. U jednom hadisu Božiji Poslanik s.a.v.a. kaže da je prednost alima nad ostalim svijetom isto kao prednost njega nad njegovim ashabima. Tolika je distanca između učenih i neučenih kao između Pejgambera s.a.v.a. i ljudi oko njega. Alim podrazumijeva onoga ko je podučen, ko zna smisao življenja, a ne onoga koji zna fiziku ili muziku. Kada pogledamo historijat svih poslanika, vidjet ćemo da su svi pozivali prvo pojedince. U tom smislu je i hadis:

“Islam je počeo s pojedincima i završit će s pojedincima.”

Poslanik s.a.v.a. krenuo je od pojedinca do pojedinca i nastojao im je usaditi pravu vjeru, pravo znanje. Tek naknadno, kada bi to bilo ojačano, krenuo je u intezivnu propagandu svijetu. Prva stvar kada neko počne neku novu akidu, neku novu vjeru, pogotovo ako je to islam, je da će džahili pitati šta je to, u čemu je vrijednost te vjere, u našem slučaju islama, čemu to ona poziva za razliku od drugih? Onaj ko primi vjeru pitat će sebe: “Šta je to što mi je prije nedostajalo, šta sam to dobio sada islamom i šta je to što me je dovelo sada na ovaj put, stazu ispravnu?”

Kada neko primi islam, njegovo djelo mora biti u potpunosti u skladu sa islamskim načelima, jer ako je on nedosljedan u primjeni šerijata, onda to može biti kontraproduktivno za zajednicu muslimana. Zašto? Zato što drugi gledaju islam kroz one koji su primili islam, gledaju ga kroz njihovo djelo. Jedan hadis kaže:

“Kada primite vjeru, budite takvi da oni koji nisu u islamu, kada vas gledaju, da vi budete ukras naše vjere u njihovim očima.” Zašto? Da

kažu kako su pripadnici islama lijepo odgojeni, vaspitani, moralni. Zato novi muslimani ne smiju biti ružno ogledalo muslimana u cjelini. Trebamo sebi postaviti ona pitanja: "Šta nam je to dao islam? Kakvo je naše djelo? Kako ljudi vide naš islam, našu vjeru? Da li smo mi dobri prezentatori naše vjere?", ili nam govore: "Vidi onih lopova što idu u džamiju, sve pokradoše."

Montequieu (Monteskije), zapadni filozof i učenjak, napisao je knjigu *Duša zakona*. Opisao je jednu djevojčicu, Jevrejku, koju su ubili kršćani, a koja je tri sata prije nego što će biti izvršena smrtna presuda nad njom napisala pismo. On je prenio kompletno pismo u toj knjizi. Rezime tog pisma bio je:

"Zbog toga što mi Jevreji slijedimo Musaa a.s. i njegov put, njegovu stazu, vi koji sebe nazivate kršćanima nalazite to za razlog da me ubijete. Budući da se vi tretirate kao kršćani i budući da tvrdite da me ne ubijate zbog svoje oholosti, zavidnosti, zlobe, nego da me ubijate u ime svoje kršćanske vjere, ja bih vas samo zamolila da postupite sa mnom samo na način kako bi sa mnom postupio Isa a.s., da je umjesto vas."

Upravo ovaj govor imaju drugi u vezi nas. Mi, kao uzorci koji se kreću, možemo biti jako loš primjer i negativan obrazac za druge da kažu da je to taj islam, a možemo biti i lijep primjer da kažu to je taj islam lijep.

Razlog zbog kojeg neki ljudi, koji su bili u vjeri, u islamu, pa su zabludjeli, jeste taj što islam i njegovi principi u njihovim očima jednostavno izbjlijede. Allah dž.š. nama kao muslimanima daje jedno vrlo opominjuće upozorenje: *Oni će ih (šejtani) od Pravog puta odvraćati, a ljudi će misliti da su na Pravom putu. I kada koji dođe pred Nas, reći će: "Kamo sreće da je između mene i tebe bila tolika razdaljina kolika je između istoka i zapada! Kako si ti bio zao drug!"* (Ez-Zuhraf, 37-38)

وَإِنَّهُمْ لِيَصُدُّونَهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَيَحْسِبُونَ أَنَّهُمْ مُهْتَدُونَ حَتَّىٰ إِذَا جَاءُنَا قَالُوا يَا لَيْلَتِ بَيْنِي وَبَيْنَكَ بُعْدَ الْمُشْرِقِينَ فَبِئْسَ الْقَرِيبُونَ

Nakon što su neke skupine primile islam i povjerovalle u islamska načela, ako ti ljudi sami po sebi oslabe u vjeri i njihova gledanja izbjlijede, pa zaborave Allaha dž.š. onda im Allah pridruži šejtana i šeđtan postaje njihov saveznik. Mi u ovom pojavnom svijetu nemamo osim ova dva puta, Pravi put i put zablude, put skretanja. Kur'anski ajet kaže: *Šta to ima poslije istine osim zabluda?* Između istine i neistine nema ništa treće. Uvijek je čovjek ili u zabludi ili na Pravom putu. Ne može se biti

malо na istini malо na neistini. Oni koji izblijede svoje sjećanje na Alлаha dž.š., Аллаh im u jednom trenutku pridružи šejtana i šta bi drugo šejtana radio nego ih odvraćao od Pravog puta, a oni računaju da su i dalje na uputi. Problem je u tome što se radi korak po korak, ne radi se odjednom, pa to čovjeka zavede da on više ne primijeti kako nije na Pravom putu. To je kao kad bi bile dvije paralelne linije i kada bismo hodili po jednoj od njih vodeći računa o onoj drugoj. Kada bismo samo malо skrenuli u stranu suprotnu od druge linije, udaljenost od nje vremenom bi se sve više povećavala da bi joj se na kraju potpuno izgubio trag. U prvom trenutku, kad tek skrenemo, to ne izgleda tako tragično i još je vidljiva druga linija.

Čuveni britanski špijun, Henfer, kada je uradio svoj posao u arapskom svijetu, napisao je sjećanja. Poznati su njegovi memoari u kojima kaže: "Mi smo počeli dva djelovanja paralelno provoditi." Potom govori kako se to uradilo u Španiji, a poslije je bio u Saudijskoj Arabiji i u arapskom svijetu.

"Prvo smo gradili prelijepе parkove tamo gdje boravi muslimanska omladina. Cilj nam je bio da se omladina tu okuplja i da se što duže tamo zadržava, da ostaju do pola noći. Kad ostanu tako dugo, sigurno neće ustati na sabah. Ako jednom, dva puta..., deset puta ne ustanu na sabah, vrijednost islamskih načela i principa vjere izblijedi u njihovim srcima. Kada im se to dogodi za sabah, a poznato je da se stvari događaju pod istim obrascem, eto prilike kada trebatnu klanjati podne, ikindiju i druge namaze da i tu pokažu neozbiljnost. Kada tako jedan, dva dana ostanu bez namaza, to će im izgledati tako nevažno. Sam princip namaza postaje nevažan, a kada im princip namaza postane nevažan, onda ćemo mi njih poklopiti. Ako im presiječemo glavnu arteriju, namaz, onda ćemo lahko ostale. Ovo je onaj sistem koji su primijenili krstaški ratnici. I nama su ga prenijeli i mi ovo danas prenosimo na muslimanske zemlje. Druga svar koju smo uradili u Španiji temelji se na jednom hadisu o stjecanju nauke; naime uvidjeli smo kako nam se isplati poslati besplatne učitelje u njihove kuće da podučavaju njihovu djecu. Budući da islam jako cijeni učitelje, kada ih pošaljemo u njihove kuće, uči ćemo u bit njihovih kuća, ne samo njihove djece. Podučavajući tu djecu dolazit ćemo u situaciju da tu djecu ispitujemo. Postavlјat ćemo im takva pitanja da ta djeca neće znati odgovor, a kad ne znaju odgovor, dovodit ćemo ih u stanje poniznosti, jer se uvijek onaj ko ne zna osjeća poniznim. Tako ćemo im rušiti njihov pobjednički moral. Kada u svojim očima oni budu vidjeli nas većim nego što su oni sami, onda će oni i priznavati sve što im mi

kažemo. Tada čemo mi ih početi uvoditi u grijehu i uvoditi im poroke u njihove kuće. Upravo je ovaj način, da kroz njihov din ulazimo u njihove kuće i da rušimo njihov moral, bio efikasan.”

Ovdje ima i primjer čovjeka koji je bio veoma obrazovan, učen, pa je savjetovao i druge da vode uvijek računa da budu pametniji od učitelja svoga djeteta. Ako dijete dođe sa časa geografije pa te pita koji je glavni grad Madagaskara, ako mu odmah ne kažeš Antananarivu, gotovo je. Dijete će pomisliti da je njegov učitelj pametniji od babe i sve će vjerovati njemu. Stoga terba voditi računa da se bude pametnije od njihovih učitelja i nastavnika. Tako se desilo 1945. god. da su zatvorene sve učiteljske škole u Bosni da bi se smanjio broj bosanskih učitelja, a onda su dovođeni učitelji iz Crne Gore i Srbije, koji su završavali šestomjesečne kurseve i učili našu djecu. I dan-danas u nekim selima u Bosni i Hercegovini govori se ekavica kao posljedica toga.

S jedne strane je čuvanje znanja koje je u našim rukama, a s druge strane čuvanje vjerskih vrijednosti u našim porodicama. To su dva elementa koja nas mogu osigurati, koja nam mogu obezbijediti opstanak. Islam i Pejgamber od nas svih zahtijeva samo jedno: da budemo pravi muslimani, ili je bolje da budemo kršćani, jevreji, jehovini svjedoci, komunisti ili ma šta drugo. Nemamo hadisa o tome da će Muhammed s.a.v.a na Sudnjem danu tužiti kršćane, jevreje, komuniste i ostale, ali će tužiti nas muslimane. Kur'anski ajet kaže da će Božiji Poslanik s.a.v.a. reći: *Bože moj, ovaj moj umet je napustio Tvoju Knjigu, tvoj Kur'an*. Oni su time obraz i čast Kur'ana unizili i uništili. Mi ne samo da smo batalili svoju vjeru, nego smo svojim postupcima spriječili mnoge koji su možda imali interesa da uđu u vjeru, ali budući da su vjeru gledali kroz nas, mi smo im zapriječili put da uđu u vjeru. Ako Bog da, nadati se da mi nećemo biti od tih koji su bili ružno ogledalo vjere.

Specifičnosti i zahtjevnosti vremena

Rekli smo da postoji skupina koja zauzima ekstreman stav da svugdje gdje vrijeme diktira određeno stanje stvari, da ono dolazi u koliziju sa islamom te da islam treba prilagoditi vremenu. Druga skupina na drugom ekstremnom polu kaže da moramo prihvati islamска načela i da svaku promjenu, ako bude u koliziji sa tim načelima, treba odbaciti. Kada su se, npr., počele koristiti metalne kašike, neki su to odbacili kao novotariju u vjeri. Ono čemu su nas velikani islama podučili jeste da je islam uravnotežena vjera. Šta to znači uravnotežena? Znači tretirati stvari onakvim

kakve jesu, uzimati ih normalno, sravnjivati ih sa stvarnim okolnostima i donositi najbolje odluke koje odgovaraju tim okolnostima. Na ovaj način osigurava se da se i osjećanja i emocije, a također i neznanje razblaži i eliminira i da se donose prave odluke. Ima ajeta u Kur'anu, neke smo prije spomenuli po pitanju temeljnih principa te uravnoteženosti.

Kur'an čovjeka tretira kao biće sa izuzetnim potencijalom i moći. Također objelodanjuje jednu stvar što se tiče Musaa a.s. Kur'an navodi primjer dvoboja između Musaa a.s. i sihirbaza ili madioničara u faraonovom vremenu i ima na umu specifičnost vremena u kojem se sve to događa. Iz kur'anskog kazivanja zaključujemo da je čovjek obdarjen tolikom snagom da može preokrenuti jedan vjerski sunovrat i čorsokak u nešto sasvim pozitivno. U mnogo ajeta govori se o tom stanju faraonovog sistema i režima. *Faraon se u zemlji bio ponio i stanovnike njezine na stranke bio izdjelio; jedne je tlačio, mušku im djecu klapo, a žensku u životu ostavljaо, doista, je smutljivac bio.* (El-Kasas, 4)

إِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا فِي الْأَرْضِ وَجَعَلَ أَهْلَهَا شَيْئًا يَسْتَحْسِفُ طَائِفَةً مِّنْهُمْ
يُذْبِحُ أَبْنَاءَهُمْ وَيَسْتَحْبِي نِسَاءَهُمْ إِنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُعْسِدِينَ

Faraon je sebe smatrao uzvišenijim od bilo čega na zemlji. On je napravio vještačke raskole među ljudima i podijelio ih u frakcije ili stranke. Jednu grupu je jačao, a drugu slabio. Klapo je njihovu mušku djecu i prema nekim historijskim kazivanjima više od 14000 osoba je ubio. Ostavljao je u životu njihove žene i žensku čeljad. Sebe je video toliko uzvisitim da je jednog dana kazao: "Ljudi, ja za vas ne vidim drugog boga osim sebe." Ljudi su to prihvatali. "Ja vam ne govorim ništa drugo do svojih uvjerenja, jedino vas ja upućujem na Pravi put." Svom ministru je dao naredbu da gradi kulu s koje hoće, kad se popne, da vidi ima li tog Musaovog Boga jer njega vidi lažljivcem. Kako je sebe učinio prepotentnim i oholim, tako je učinio i svoju administraciju i cijeli državni režim zasnovao na oholosti.

Allame Tabatabai u svom tefsiru kaže da neko ne bi pomislio da je on bio glup, da je htio napraviti kulu pa se popeti i gledati s nje ima li Musaovog Boga. Ne, nije on bio na tako niskom nivou, naprotiv, on je mislio napraviti tu kulu i na njoj zvjezdarnicu s koje će pomoći teleskopa posmatrati zvijezde. Njegova tehnologija je bila na mnogo višem nivou nego što bi neko prostim zaključivanjem pomislio.

Kada je Musa a.s. uputio svoj poziv faraonu da primi njegovu vjeru, pojavio se jedan čudan konflikt između Musaa a.s. i faraona. Faraon se

konsultirao sa svojim saradnicima oko toga šta da rade sa Musaom. Oni su iskazali svoje slobodno mišljenje. Budući da Musa sebe proklamira kao onoga ko svoj štap pretvara u zmiju, da iz njegovih prstiju izbija svjetlo, te da može činiti još neka čuda, on je sihirbaz i nema nam druge nego da dovedemo i mi svoje sihirbaze i suprostavimo mu ih. Faraon daje direktivu da po cijeloj zemlji egipatskoj traže najbolje madioničare i sihirbaze koji će doći na mejdan Musau. Sihirbazi su faraonu postavili uslov ako pobijede Musaa da ih nagradi. On im je obećao ne samo obilnu nagradu, nego i da će njihovo mjesto poslije toga biti njegova blizina, da će mu oni biti od najbližih.

Od tog momenta počinje sukob između Musaa a.s. i faraonovih sihirbaza. Sabrao se svijet sa svih strana. Sihirbazi su bili opsjednuti svojom veličinom i svojom snagom i bili su potpuno sigurni da će biti pobjednici, a faraonova obećana nagrada im je još više jačala borbeni moral. Bodrila ih je i činjenica što su znali da je faraon toliki moćnik i da su mu sva sredstva na raspolaganju. Onog momenta kada oni pokazuju prve znake svog imana i vjere počinje konflikt sa faraonom i on im prijeti da će im izosijecati ruke i noge unakrst i da će ih prikovati na drveće. Kur'an kaže da kada su oni vidjeli stvarnost, kada su vidjeli istinu i snagu Božiju u Musaovom kazivanju, oni su kazali: "Mi smo povjerovali Musau." Uprkos svim attributima i moćima kojima je faraon raspolagado – ogromnim bogatstvom, ponižavanjem ljudi, snagom – oni su uspjeli savladati otpor u sebi i vidjevši Musaovu istinu, istinu od Boga, oni su uspjeli priznati istinu i primiti je. Kur'an ovim hoće da kaže da kada neko shvati istinu, onda nema te moći, te snage, tog straha, pa makar to bio i strah od smrti, koja će ga natjerati da ne ostane dosljedan toj istini i nema te sile koja će ga pokolebiti. Imam Džafer Sadik a.s. kaže: "Ako u slabom tijelu ima čvrst nijet, ne znači da će taj čovjek ostati slab, nego naprotiv, i to tijelo će postati čvrsto sa čvrstim nijetom."

Kada vidimo ove primjere suočavanja sa istinom, ne smijemo naspram svjetskih prijetnji, poniženja i upozorenja pokleknuti i pokazati slabost. Zahtjeve specifičnosti vremena trebamo tumačiti kako islam zahtijeva, trebamo vrijeme prilagođavati osnovnim zahtjevima vjere. Islam je toliko snažan i toliko moćan da svaki propis i princip koji je objelodanio, u stanju ga je i odbraniti do kraja Ovog svijeta pred najvećim znalcima i učenjacima. Ako islam kaže da treba lopovu odsjeći ruku, ne smijemo podleći raznoraznim utiscima i presuditi da treba s ciljem poštovajna ljudskih prava odreći se te šerijatske mjere.

Imam Homeini je rekao da je islamski zakon najbolji zakon i da je za čovjeka, a ne protiv čovjeka. Oni kažu da tog lopova treba preodgojiti, a Bog je taj koji ga na najbolji način odgaja. Da li je sigurnost ljudi jedna stavka u sistemu življenja ili ne? Ili, da li treba postojati u društvu, u sistemu ta sigurnost? Odgovorit će:

“Da, treba postojati.” I mi kažemo da treba. A kada ih pitamo šta da radimo s lopovima, oni kažu: “Treba ih preodgajati.” I islam kaže da treba odgajati. Islam kaže da fukari, siromašnima treba obezbijediti osnovne životne uslove, i islamska vlast ne apelira samo na skrbi nad siromašnim muslimanima, nego i nad nemuslimanima koji su pod islamskom vlašću. Za vrijeme imama Alija a.s. došao je prosjak u jednu skupinu i oni su ga omalovažili. Imam Ali se na to ražalostio i kazao: “Kako ste ovog starca tako obezvrijedili?” Oni rekoše: “O Ali, ovo je Jevrej”, našto se Imam još više ražalosti: “Da li je on kao mladić uspio sebi u ovoj zemlji obezbijediti egzistenciju svojim radom? Islamska vlast ima obavezu skrbiti sve svoje pripadnike, sve pripadnike države, pa čak i manjine.”

Recimo da je neko bolestan od neke zarazne bolesti i želi ugroziti bezbjednost cijele zajednice pa ga svjetska mafija štiti. To bolest ovdje je u prenesenom značenju, znači ako mafija štiti neke lopove koji idu da ugroze sistem, onda ovdje pitanje glasi: Da li sistem treba nešto poduzimati ili, eto, odgajati ga. Kada spominju ljudska prava, etničke manjine i sl., i mi kažemo da su načelno upravu, ali ljudska prava većine, šta je sa njima? Pitamo ih da li treba podrediti cijelo društvo jednoj osobi koja je bolesna, koja je sklona nekoj neregularnosti ili treba jednu osobu podrediti društvu? Stoga islam kaže: Gdje god da se nađete, trebate za svoj govor imati valjane argumente, morate i svoj moral potkrijepiti valjanim razlozima. Moraju se argumenti potkrijepiti i za krivične zakone. Islam je do te mjere precizirao poštivanje digniteta i onih koji su u procesu suđenja da kada dvojica kojima se sudi uđu u sudnicu sudija ne smije jednog prozivati po imenu, a drugog po prezimenu. Ne smije jednoga staviti na desnu, drugoga na lijevu stranu stola jer je desna strana više cijenjena. Mora gledati ravnopravno i jednog i drugog. Jedan od Jevreja u vrijeme imama Alija, nije poznavao Imama i tvrdio je da je neki ratni štit njegov. Koliko god je imam Ali tvrdio da je to njegovo, Jevrej je tvrdio da je njegovo. Imam Ali nije uspio ubijediti ga i došli su do suda. Kada su ušli u sudnicu, sudija oslovljava: “O Emirul-mu’minin (o vladaru pravovjernih)”, obraćajući se imamu Aliju. Imam mu odgovara: “Batalio si islamsko suđenje, islamski sud, jer kada je ovaj

shvatio da sam ja vladar, odustat će od svojih zahtjeva, on će se uplašiti i više suđenje nema smisla.” Dao je Jevreju taj oklop i rekao da ide. Kada je Jevrej video kakav je islamski vladar, rekao je: “Zar je ovo islamska pravda?” U tom momentu Jevrej izgovara šehadet i prihvaća islam.

Koliko je islam kadar i moćan najbolje je pokazao primjerom faraonovih sihirbaza, pa nas kori zašto mi nismo takvi, zašto smo popustljivi. Šehid Mutahari kaže: “Kako olakho dajemo propagandna sredstva iz svojih ruku u ruke dušmana da vlastiti svoj razum sahranjujemo.” Jedan je bio bolestan i imao je mnoge posjetioce i svako ko bi dolazio hvalio je nekog ljekara, travara, makrobiotičara. Jedan je rekao da zna nekog ljekara koji je bolji od svih. Ovaj je išao od doktora do doktora i ili mu nije nimalo bilo bolje ili je to bilo kratkotrajno i onda je došao kod ovog nahvaljenog doktora. Taj doktor mu je sa ponižnošću rekao da sve što su mu do sada rekli u pogledu njegove bolesti je bilo pogrešno. Te dijagnoze bile su naopake i dao je naredbu da se ovaj odveze u bolnicu. Tu je izvršio hirurški zahvat, rasporio mu je trbuh i završio posao. Ovim je problem njegove bolesti riješen. Kada su ga pitali šta je sa bolešću, on je rekao da je sve do tada bilo gubljenje vremena i da je on tom operacijom riješio čitav problem – njegova bolest je umrla. Šehid Mutahari kaže da nas ponekad ponese atmosfera da kada presudujemo o nekom mi uopće ne prosuđujemo o njemu kao o subjektu, nego pričamo o tome što nam je ta atmosfera kreirala. Imam Ali kaže:

“Nikada se nemojte plašiti i obazirati na to da ćeete kada dodete do istine imati malo prijatelja i da ćeete ostati usamljeni, jer hakk je najjači, najmoćniji i najsnažniji čovjekov prijatelj. Ostati bez dostojanstva bez obraza to je jedan od najvećih gubitaka za čovjeka.”

Nije nam bitna zahvala, hvala, niti šta drugi o nama misle; za nas je bitno ono što će biti potkrijepljeno argumentima, logikom, razumom. Jedan je došao ispred svoje grupe kod imama Alija i kaže: “Ako nam dokažeš da je islam istina, mi ćemo povjerovati.” Nakon što mu je imam Ali dao dovoljno dokaza, pita ga: “Je li ti sad istina jasna?” On kaže: “Jeste, ali idem da se posavjetujem sa svojima.” Imam Ali ga pita: “Ako biste vi bili u vašem selu i tragate za što boljom pašom i vodom vašoj stoci i ti nađeš na jednom mjestu dolinu punu lijepo zelene trave sa vodom. Vratiš im se i kažeš šta si našao, a oni ti ne povjeruju, nego ti nude da idete tamo gdje je goli krš. Kako bi ti postupio, bi li ih poslušao? Ako bi oni i pored tvojih argumenata krenuli krivim putem, šta bi ti radio? Da li bi svoju stoku uputio u njihovom pravcu, bez obzira što znaš da ideš u uništenje?” On odgovara da nikada nebi išao tim putem. Imam

Ali mu je pružio ruku i kazao mu da je vrijednost njegovog razuma vrednija od njegovih deva i njegove stoke. "Postala ti je istina jasna i bjelodana, pa izvoli, prihvati je." Ovaj je poslije kazao da se u svom životu nije nikada susreo sa moćnijim argumentima i nije imao drugog izbora, nego da pruži ruku i primi islam. Imam Ali je izgovorio još jednu glasovitu rečenicu: "Na putu istine ne boj se uništenja, ne boj se bilo čega!"

Jedna od uputa *Nehdžul-belage* je ta da čovjek musliman za svoj moralni odgoj, svoj ahlak, mora uzeti uzor u jednoj savršenoj osobi. Imam Ali a.s. kaže: "Od dana kada je Poslanik Božiji s.a.v.a. kročio na Ovaj svijet Uzvišeni Allah dž.š. mu je poslao najvećeg meleka koji će ga podučavati moralnim veličinama, da ga uči kerametima i lijepom ahlaku. S Poslanikom je bio i danju i noću." Ovaj poredak, Ovaj svijet takav je da čovjeku stvara i donosi mnoge probleme. Za rješavanje tih problema čovjeku je potrebna uputa. Kada vidimo da je i samom Božijem poslaniku, Božijem miljeniku, Muhammedu s.a.v.a. Allah dž.š. dao meleka koji će ga podučavati moralnim veličinama, gdje smo onda mi u svemu tome. Imam Ali nastavlja: "Ja sam kao mladunče deve uvijek pratio Božijeg Poslanika s.a.v.a. i nikad ga nisam ostavljao. Svaki dan je Božiji Poslanik sklanjao jednu koprenu ispred mene i upoznavao me sa jednom vrlinom i naređivao mi, da činim ono što on čini." Kada vidimo da je Božiji Poslanik s.a.v.a. imao potrebu za moralnim usavršavanjem, a njegov učitelj je bio izravno Allah dž.š. i kada tu potrebu ima i imam Ali, a njegov učitelj je bio Poslanik s.a.v.a., onda nam postaje jasna naša obaveza u tom smislu.

Božiji Poslanik je svake godine određeno vrijeme provodio u pećini Hira, posvećujući se samo obraćanju Allahu dž.š. i svom moralnom usavršavanju. Imam Ali kaže da bi samo on znao gdje se Poslanik nalazi i da je on išao njemu. Tih dana, znači prije objave, jedina kuća gdje je živio islam bila je kuća Božijeg Poslanika i Hatidže. Imam Ali je bio treći od troje koji su tada bili muslimani. On je tada gledao svjetlost objave na Poslanikovom licu. Udisao je taj umilni, opojni miris poslanstva. Allah dž.š. naređuje Božijem Poslaniku: *O ti umotani! Probrij noć, osim malog dijela; polovinu njezinu ili malo manje od nje; ili malo više od nje, i izgovaraj Kur'an pažljivo.* (Muzzemmil, 1-4)

يَا أَيُّهَا الْمُرْسَلُ فِيمَا لَيْلَتِنَا إِلَّا قَبْلًا نِصْفَهُ أَوْ اثْقَنْ مِنْهُ قَبْلًا أَوْ زِدْ عَلَيْهِ
وَرَأَتِنَ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا

Noćno bdijenje bilo je poseban zadatak. Božiji Poslanik s.a.v.a. bio je obavezan da noću uči Kur'an i to sa posebnim naglaskom i u historiji je zabilježeno da je Poslanik učio Kur'an tako lijepim glasom da su i njegovi najveći neprijatelji, krijući se jedan od drugog, dolazili da ga slušaju. Jedne noći su tri ljuta neprijatelja Poslanikova, neznajući jedan za drugog i skrivajući se jedan od drugog, došli iza kuće Božijeg Poslanika da slušaju kako on uči Kur'an i toliko su se uživili slušajući da nisu vidjeli jedan drugog. Odjednom su ugledali da je svanulo i iznenađili su se vidjevši jedan drugog. Strašno su se postidili. Rekli su da neće više dolaziti jer ako ih neko vidi, osudit će ih. Sljedeće noći, skrivajući se jedan od drugog, ponovo su došli i ponovo su vidjeli jedan drugog. Ponovo su se dogovorili da ne dolaze više, ali glas Pejgamberov bio je toliko privlačan da se oni nisu mogli ustegnuti i ponovo, po treći put su došli. Te noći kad su se sreli, zakleli su se jedan drugom da neće više dolaziti. I samom Božijem Poslaniku s.a.v.a., koji je nosilac Objave, bilo je naređeno da noću uči Kur'an. Allah dž.š., mu kaže da će biti obavezan da ponese jedan veliki teret, a uslov za to bitće da probdiće noći u obraćanju svome Gospodaru, u šaputanju i time će oživjeti svoga Gospodara u svojoj biti, u sebi samom. Noć i noćna tmina učvrstit će njegov položaj, učvrstit će njegovo srce i podučit će ga tečnom i preciznom govoru jer je danju zauzet narodom. Danju mora odgovarati na pitanja naroda, mora se brinuti o narodu, noću treba ostati sam i osamiti se.

Imam Homeini r.a. običavao je mjesec ramazan provoditi osamljen. U tom mjesecu, kada se ne bi viđao ni s kim, jačao bi svoju vjeru, svoju vezu sa islamom, sa Kur'anom, sa Allahom dž.š. i pod okriljem te svjetlosti koja je nastajala u ramazanu provodio je narednih jedanaest mjeseci. Njegovi saradnici poslije su prepričavali da kada bi poslije ramazana vidjeli imama Homeinija, osjećali bi i primjećivali na njegovom licu nur koji bi im govorio da su njemu proteklih trideset dana i noći dolazile vesti iz nama nepoznatog svijeta, svijeta gajba.

Kada je čuveni islamski učenjak, allame Tabatabai r.a. krenuo iz Iraka u Iran da bi među tamоšnjim muslimanima bio neko kome bi mogli postavljati pitanja i tražiti odgovor, upitao je za savjet svog učitelja. Pital ga je šta da radi kad dođe u Iran? Prva stvar koju mu je rekao bilo je to da se 24 sata koliko traje dan potpuno osami. Rekao mu je da ponekad priča, dersovi, vazovi, propagiranje vjere među narodom, upućivanje naroda na Pravi put, doveđe da čovjek zaboravi na samog sebe. Kada zaboravi na samog sebe, kada zapadne u gaflet u odnosu na samog sebe, vidi sebe kao nekoga ko upućuje narod na Pravi put, vidi sebe kao ne-

koga ko je dobar, pomisli da njemu ne treba nikakvo usavršavanje. Taj zaborav na samog sebe stavlja ga pod vlast šejtana. U nekim tradicijama i rivajetima prenosi se da kada na Sudnjem danu budu proživljeni ti koji su pozivali u vjeru, koji su propagirali vjeru, bit će im rečeno: "A zaboravio si na sebe i na svoju ličnost i na svoju vjeru, e vidiš koliko si ti pozivao, oni koje si ti pozivao odoše u Džnenet, a ti si zaboravio na sebe, u svemu tome si se zaboravio i ti ideš u Džehennem."

Allah dž.š. u Kur'antu kaže ljudima: *O vjernici, zašto govorite ono što ne radite?* Zato bi svako od nas trebao odrediti jedno vrijeme osamljivanja da bi analizirao svoja djela. Kada znamo da je Allah dž.š. to naredio svom miljeniku, Muhammedu s.a.v.a., onda možemo zamisliti kakva je naša zadaća. Znamo da je Božiji Poslanik čist, bezgriješan, a mi koji smo neprestano na iskušenju da činimo grijeh, trebali bi mnogo više pažnje posvećivati tome nego što je posvećivao Poslanik. Jedan od savjeta, jedna od uputa imama Alija a.s. čitavom umetu je: "Ja sam bio podučavan od strane Božijeg Poslanika i ni jedan čovjek nije neovisan o podučavanju, o moralnom usavršavanju. Svakom čovjeku je potrebno da sam sa sobom obračunava svoja djela, kao i da se moralno usavršava.

Jedan čovjek je rekao da je trideset godina činio ibadet i da je nakon jednog događaja, nakon trideset godina činjenja ibadeta, shvatio da je taj ibadet činio u ime šejtana. Svih tih trideset godina uvijek je namaz obavljao u džematu, prisustvovao učenju Kur'ana, raznim dersovima i jedan dan nije stigao na vrijeme u džemat da obavi namaz, stigao je pred kraj i stao u zadnji saf, a uvijek je bio u prvom safu. Osjećao je stid pred narodom što je stao u zadnji saf. Tad je shvatio da je svih tih trideset godina klanjao samo za to da bi ljudi rekli: "Ja dobra mu'mina, na svaki vakat stiže prvi." Jedan od učenika Imama Zejnul Abidina a.s. bio je na hadždžu i kad su se na nalazili Arefatu, obratio se Imamu: "O sine Poslanika Božijeg, pogledaj ove ljepote, pogledaj koliko hadžija se obraća svome Gospodaru na Arefatu. Imam Sedždžad a.s. je rekao: "Puno je glasova, ali nema puno hadžija." Imam dalje kaže: "Znate li šta je filozofija klanja kurbana? Ibrahim a.s. nije zaklao ovnu, nego je zaklao nefu, a da li su sve ove hadžije koje su zaklale ovdje ovna, da li su oni zaklali svoj nefu? Šta je filozofija ihrama, znate li što ga je Allah dž.š. propisao? Filozofija ihrama je ostaviti sve osim Boga. Da li smo mi sve osim Boga ostavili? Ihram je posebna odjeća koja se oblači na hadždžu, a većina hadžija, umjesto da oblačenjem ihrama ostavi sve ostalo, razmišlja o kupovini, o povratku kući." Imam Sedždžad a.s. ponavlja je "Allahume lebejk (odazivam Ti se Bože)", njegov glas je bio isprekidan,

nije mogao izgovoriti te riječi, njegovo tijelo je drhtalo i pojavljivala se poniznost. Pitali su ga: "O sine Poslanika Božijeg, šta se dogodilo?" A on odgovara: "Ako mi sad Allah dž.š. kaže: Nisi dobrodošao. Šta će mu odgovoriti? Znate li vi pred čime mi govorimo: Allahumme lebbejk, pred kolikom moći uzvišenom govorimo: Odazivam Ti se Bože, odazivam. Šta ako nam Allah dž.š. kaže da se ne odazivamo iskreno? Znate li kada je Božiji Poslanik izgovarao tekbir Allahu ekber, znate li filozofiju tih riječi i tog čina, zašto bi to činio? Smisao toga je: Bože, sve što je osim Tebe, ostavljam iza sebe. Da li smo mi koji smo se skupili ovdje na Mini ostavili sve iza sebe?" Nadam se da će nam Allah dž.š. dati da svako od nas nađe vremena i da se osami. Ponizno molimo našeg Gospodara: "Bože naš, tako Ti svih Tvojih poslanika i dobrih evlija, kada dođemo na dan Kijameta u ćefinu i kada nam se kaže: Čitaj svoju knjigu! Na taj dan, u tom času bespomoćnosti, učini da tvoj Poslanik, njegov Ehli-bejt i Kur'an budu naši pomagači. Toga dana osim Poslanika, osim Ehli-bejta Poslanikovog i časnog Kur'ana nemamo nikakve druge nade. Bože naš, učini naš kraj dobrim! Primi naša sitna beznačajna djela! Bože naš, od našeg potomstva do dana kijameskog ne učini nikog neprijateljem islama, Poslanika Božijeg i časnog Kur'ana! Bože naš, učini islam, Kur'an, Poslanika Tvoga i njegovu porodicu zadovoljnima nama!"

Slabljene vjere

Današnja tema je slučaj onih koji, premda su se upoznali sa osnovnim principima vjere, njihova vjera nakon određenog vremena slabi i blijadi i oni, a da ne postanu svjesni, uđu u okrilje šejtana. Ta vjera blijadi i gubi na intenzitetu prije svega zato što temeljne vrijednosti vjere u očima toga čovjeka izgube vrijednost. Kur'anski ajet kaže da će onome kome izbligliji sjećanje na Boga u tom slučaju Allah dž.š. natovariti šejtana i on će mu postati sudrug. Šejtani ih skreću s Pravog puta, a oni misle da su i dalje na Pravom putu.

Razlog ispadanja sa kolosijeka dina je što između islama i između imana postoji velika distanca, velika razlika. Kur'an kaže da su došli beduini i rekli: *Mi vjerujemo (amenna).* Sljedeći ajet kaže: *Ne, vi ne vjerujete. Recite, mi smo samo postali muslimani.* Ovdje je jako važna problematika da se napravi upravo ta distinkcija između posjedovanja imana i nekih islamskih šarta. Koja je razlika između imana i islama, a bitna je razlika? Ko su ti mu'mini? U prvoj fazi, kad su proučili šehadet Poslaniku, postali su muslimani, ali kad postaju mu'mini? Ajet dalje

kaže: *Jer iman još nije ušao u vaša srca.* A kada uđe, onda ste mu'mini, a prije toga samo muslimani. Pitanje imana je pitanje slijedenja Božijeg Poslanika, slijedenja svih direktiva i naredbi od samog Božijeg Poslanika. Ove vrijednosti vjere ponekad su razumske, ponekad akadske, a ponekad su praktične naravi i ispoljavaju se tek u djelu. Sve ove vrijednosti vjere, kako razumske tako i praktične, dijele se na po dvije smjernice. I jedna i druga mogu biti pojedinačne i skupne.

Jednom su pitali imama Alija: "Šta je to iman, u čemu se on otjelovljuje i u čemu je razlika između imana i islama?" Imam Ali je rekao da iman ima četiri stuba, četiri noge:

1. Sabur na Božijem putu,
2. Čvrsto ubjedjenje,
3. Pravednost,
4. Džihad.

I sam sabur ima nekoliko stubova. Ovog puta ih samo nabrajamo, a drugi put ćemo ih pojasniti. Sam sabur ima četiri stuba, prvi je ljubav i nada u Allaha dž.š., drugi je strah, bogobojaznost, treći zuhd, odnosno isposništvo, čuvanje od svega mimo Boga, nepridavanje važnosti ničemu mimo Boga, i četvrta stub je usredsređenost, pažnja i čuvanje svojih postupaka. Imam Ali kaže:

"Ova prva osobina sabura znači da ako neko želi Džennet, onda se treba lišiti nezakonitih i nedozvoljenih strasti, a ako neko se neko želi sačuvati Džehennema, ako se plasi vatre, treba se plašiti i svojih grijeha."

Sa stanovišta islama i imana, Džehennem nije samo jedan vrtlog pun vatre pa da nas strpaju u provaliju od vatre; zapravo naša djela, naši grijesi jesu ta vatra. Ako se mi ne možemo odvojiti od loših djela, od grijeha, ne možemo sebe odvojiti ni od vatre. Kada Kur'an govori o nezakonitom jedenju jetimske imovine kaže vrlo direktno da oni koji to čine trpaju u svoje trbuhe vatru. Ako se neko boji vatre, mora se bojati i svoga grijeha. Sljedeća osobina sabura govori da ako neko uoči da je ovaj Dunjaluk prolazna kuća i da nije njegovo stalno stanište, onda ga nikakve dunjalučke tegobe ne mogu pokolebiti niti mu mogu puno nauditi. Oni koji su vodili računa o svojim postupcima, o svojim dobrim djelima, oni su u velikoj prednosti kada budu umrli.

Dosad je bilo riječi o saburu, a sabur je jedna od četiri postavke koje neko treba imati da bi imao iman. Ovdje je u pitanju jedan naročit oblik svijesti u pogledu Dunjaluka i grijeha, kada se znanja i informacije koje

prikupljamo i koje su nam dostupne, sa naročitom sviješću obrađuju i daje im se naročit značaj. Ovdje je riječ o jekinu, dakle čvrstom ubjedenju, kada neko vidi pouku, on je prihvata i uzima kao upozorenje koje će ga čuvati grijeha. I četvrta osobina jekina, čvrstog ubjedenja je uzimanje pouke od onih prije. Ako neko stekne ovo naročito znanje, onda mu se otvaraju dubine mudrosti i spoznaje. A kada se nekom otvore kapije ove dubinske spoznaje, onda on raspoznae sve pouke i svaka pouka mu puno znači. Ako neko sravni te pouke na način kako to treba, onda on stekne osobinu kao da je prošao iskustvo onih prijašnjih naroda, kao da je prošao sve njihove greške, a nema nikakvih posljedica. Primio je pouku i može nastaviti dalje, a nije prošao njihova negativna iskustva.

Pravednost također ima četiri stuba ili četiri osobine. Jedna je da pravednik vidi stvari u njihovom pravom svjetlu. Druga da on ima duboko znanje. Kao treću odliku pravednici imaju prodornu mudrost. Četvrta osobina je znanje koje ima duboki korijen. Ako neko shvati vrijednost znanja, tek onda može imati ove visoke vrijednosti. Ako neko ima duboko znanje, onda se pred njim otkriva jedan dio dubokih mudrosti i istina. Ako je neko sebi priskrbio osobinu *hilma*, strpljivosti, onda će u životu biti lišen osobina ekstremizma i skretanja i bit će u očima drugih osoba vrijedna poštovanja.

Džihad se također temelji na četiri stuba. Prva osobina džihada je upućivanje na dobro. Druga osobina je odvraćanje ljudi od zla. Treća osobina je vrhunska iskrenost, a četvrta osobina je da se ovakva osoba uvijek distancira i uvijek mrzi djela fasika – onih koji čine nered i smutnju. Ako neko provodi u praksi ovu prvu osobinu, naređivanje dobra, on jača leđa muslimanskoj zajednici, a ako neko odvraća od zla, taj je nosove munafika zabio u pjesak. Ako neko nastupa sa maksimalnom iskrenošću prema drugim ljudima, Allah dž.š. se, također, njemu izravno iskreno obraća. Ako se neko suprotstavlja munaficima i onima koji čine nered, njegova srdžba je u ime Allaha dž.š. i Allah će djelovati u korist njega i zadovoljiti će ga na Sudnjem danu. Ovim smo nabrojali četiri temeljne odrednice imana. Računajući i one stubove na kojim se svaka od ovih odrednica temelji, ispada da imamo šesnaest pododrednica imana. Ako Bog da, svaku od ovih odrednica, osobina, obrazložit ćemo ovdje i ujedno staviti na test sebe da vidimo jesmo li mu'mini ili smo samo muslimani.

Sada da vidimo na čemu se bazira kufr. I kufr ima četiri stuba. Prva osobina kufra jeste tvrdoglavost po svakom pitanju. Druga osobina kufra jeste raspravljaljivost, sklonost ka raspravljanju bez ikakvog razloga, bez

valjanih povoda. Treća osobina je dubinska bolest čovjeka. Četvrta osobina ovih je da oni u društvu izazivaju uvijek nekakve razmirice, sukobe, sporove i sl. Kada neko ima osobinu da je uvijek sklon prepirci, svađi, i kad ga pitaš zašto, on kaže bez ikakvog razloga. Takav nikada neće doći do istine ni do vjere. Ako neko ima svađalačku prirodu i sklonost ka raspravi, a da nema dokaza zbog čega se raspravlja, onda kaže imam Ali za njega: "Takov neće nikada stići do istine." Ako neko ima zeb, tu nutarnju bolest srca, onda će sve ljepote koje islam tretira kao lijepo stvari, u njegovim očima, u njegovom srcu izgledati ružne, a ono što je ružno, u njegovim očima će izgledati lijepo. Ovaj će u toj svojoj pijanosti duše otici, a gdje drugo pijanac može skrenuti, nego u čorsokak. Ako je neko, pak, sklon izazivanju razmirica i sukoba, putevi mu se sužavaju i kad se nađe na nekoj raskrnici, njegovi putevi vode u čorsokak, bezizlaz i nema mu otvorenog puta.

Sumnja također ima četiri osobine, četiri nefsa. Prva osobina je izazivanje sukoba bez razloga. Druga osobina je strah bez osnova, fobija. Treća osobina je vječna dilema da ili je ovako ili onako, teškoča pri opredjeljivanju. Četvrta osobina ovakvih je da su skloni da nađu sebi učitelja ili predvodnika, a već u narednom momentu spremni su ga napustiti. To je sklonost ka uveličavanju osoba bez pravih vrijednosti. Ako neko uzdigne nekoga ili neku skupinu bez ikakvog razloga i povoda, samo to će njega umrvtiti i učiniti bezličnim. Ako neko ima osobinu da uvijek kontrira, nikada njegove mračne misli neće biti promijenjene u svijetu perspektivu. Ako neko plaši one ispred sebe, sigurno će se po njegovim leđima vratiti to što drugim čini. Ako se neko mnoog nalazi u nečemu sumnjivom, onda je pitanje dana kad će ga šejtani uloviti u svoju mrežu. Ako neko nekoga veliča bez razloga, samo zato što mu je ovaj zemljak rođak, ili mu je simpatičan, njegov Dunjaluk i njegov Ahiret su upropasti. Da generaliziramo, iman ima šesnaest stubova i onaj ko imadne svih šesnaest stubova možemo reći da ima savršen iman. S druge strane, upravo u onoj mjeri koliko je stubova falično, upravo toliko je faličan njegov iman. I za kufr smo rekli da ima četiri stuba i ako neko ima jedan stub kufra, bez obzira što ima i trinaest, četrnaest stubova imana, on je upravo u toj mjeri zapao u kufr, u provaliju nevjerstva.

U suri Hadid Kur'an nam upravo govori o Sudnjem danu i pojašnjava neke od ovih osobina. Iman je jedna zbilja, jedna istina koju moramo u sebi odgojiti. Uzmimo za primjer samo jedan cvijet koji bi trebali uzgojiti. Znamo koliko nam komponenti treba da bi ga odgojili, a kad bismo bilo koju komponentu izostavili, vidjeli bismo falinku na tom

cvijetu. Ako bi to htjeli još slikovitije pokazati, to je kao jedan ders, jedno predavanje. To je kao slučaj jednog đaka ili studenta koji upisuje školu i ima 14, 15 predmeta. Ako slabo započne učenje iz jednog predmeta, eto jedne falinke, jedne slabe ocjene.

Odnos islama i zahtjeva vremena

Prije svega, dužni smo ovim velikanimi koji su nas zadužili znanjem o ovim pitanjima odati dužno poštovanje i zatražiti od Allaha dž.š. da im podari svoju milost. Šehid Mutahari je kazao da se o zahtjevima vremena mnogo toga reklo i dale su se različite definicije. Jedna od definicija pojma zahtjeva vremena, bila je da su to nove pojave koje se dešavaju u datom vremenu i da se na osnovu njih mi moramo uskladiti sa svakim novim događajem koji se dešava. Islamski odgovor na ovo pitanje je da mi ne možemo apsolutno negirati ovu tvrdnju niti je u potpunosti prihvatići. Ne možemo svaki novi događaj u vremenu prihvatići i njemu se podrediti i mijenjati se prema njemu, ali ga ne možemo u potpunosti ni odbaciti. Ovu tvrdnju možemo prihvatići uslovno. Svaka pojавa koja je proizvod razuma i čiji je faktor nastanka razum, sa stanovišta islama je prihvatljiva, kao što su naučne istine do kojih se došlo na Ovom svijetu. Ali, ako je neka pojавa produkt razuma i strasti, onda je ne možemo prihvatići, npr. neke filmovi. Sama tehnika prikazivanja filmova rezultat je naučnih dostignuća, ali s druge strane, ako on sadržava neke elemente nemoralnog ponašanja, onda je film neprihvatljiv. U slučaju da je neka pojавa proizvod nauke, s jedne strane, i bogobojaznosti i svijesti o Bogu, s druge strane, onda je ona za nas prihvatljiva. Ovdje kao primjer može poslužiti opet film, ali onaj koji ima moralan karakter, koji potiče moralno napredovanje.

Drugo tumačenje zahtjeva vremena zasniva se na volji većine, na onom što preferira većina. Rekli smo da je Allah dž.š. čovjeku dao razum da sve analizira. Ako ukus većine nameće neku stvar, onda nam ni razum, ni islam, ni sama ljudska priroda ne dozvoljavaju da mi to tek tako prihvativimo samo zato što većina prihvata. Uzmimo da je jedna skupina ljudi odlučila počiniti samoubistvo trovanjem u našem prisustvu. Da li bi nama razum dozvolio da im se pridružimo? Ovdje apsolutno možemo tvrditi da ovakvo tumačenje zahtjeva vremena nije prihvatljivo ni sa stanovišta islama ni sa stanovišta razuma niti ljudskog fitreta.

Treće tumačenje zahtjeva vremena je da se protokom vremena mijenjaju i potrebe ljudi. Ljudske potrebe u svakom vremenu su drugačije.

Allah dž.š. čovjeka je stvorio kao biće koje je uvijek u potrebi za nečim, kao zavisno biće. Ova čovjekova ovisnost, ta njegova slabost, njegova niskost, stvorena je na takav način da on ima mogućnost napretka i da ima mogućnost stjecanja beskrajne moći. Upravo ta čovjekova potreba, ta činjenica da je uvijek u potrebi za nečim osovina je oko koje se vrti, jer da nije te potrebe, ljudske bijednosti, onda on ne bi imao podsticaj za djelovanje u bilo kojem pravcu.

Ljudske potrebe dijelimo na dvije skupine. Prva skupina su nepromjenjive, realne i stalne čovjekove potrebe, a druga skupina promjenjive, trenutne, privremene potrebe. Stalne čovjekove potrebe se dalje dijele u dvije podskupine. Prva podskupina su fizičke potrebe koje se odnose na čovjekovo tijelo, kao što su hrana, odjeća, prevozna sredstva itd. Nikada se neće dogoditi da čovjeku ne bude potrebna hrana. U svakom vremenu i u svim okolnostima čovjek ima potrebu da jede ili da se oblači, da živi u određenoj vrsti kuće i sl. To su vrlo ozbiljne i stalne tjelesne i fizičke potrebe. Ako bi se neko htio suprostaviti ovim potrebama, ako bi ih htio ne zadovoljavati, vrijeme bi ga pregazilo. To je ono što mi kažemo "silom prilika", "sila vremena". Vrijeme čovjeku diktira kako da se obuče, vrijeme čovjeku diktira da sebi sagradi kuću. Sve su to stvarne čovječije potrebe fizičke prirode. Druga podskupina ovih stalnih potreba jesu potrebe duhovne prirode. Čovjek ima neke razumske potrebe, npr. dati odgovore na tri pitanja: odakle sam došao, gdje sam i kamo idem? To je duhovna dimenzija povezanosti svakog čovjeka s Bogom. Čovjek u dubini svoga bića, u svojoj podsvijesti, osjeća potrebu za postojanjem nekog predmeta obožavanja. Kur'an časni kao osnovnu temenljnicu ibadeta navodi ovu osnovnu ljudsku potrebu. Osnovu obožavanja i klanjanja nekome vidi u ovoj osnovnoj ljudskoj potrebi, njegovoj unutarnjoj potrebi za odgovorom na tri pitanja. *Munja samo što ih ne zasljepi; kada god im ona bljesne, oni prođu, a čim utoru u mraku stanu. A da Allah hoće, mogao bi im oduzeti i sluh i vid, jer Allah, zaista, sve može.* (El-Bekara, 20)

يَكَادُ الْبَرْقُ يَخْطُفُ أَبْصَارَهُمْ كُلَّمَا أَضَاءَ لَهُمْ مَسْوِاً فِيهِ وَإِذَا أَظْلَمَ عَلَيْهِمْ
قَامُوا وَأَنُوْ شَاءَ اللَّهُ لَدَهَبَ بِسَمْعِهِمْ وَأَبْصَارِهِمْ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

Možda pomoću ibadeta postignemo takvaluk, svijest o Bogu. Takvaluk o kome se ovdje govori nije u smislu da ćemo sklopiti jedan ugovor s Allahom dž.š. da ćemo klanjati, postiti, da nećemo gledati ono što je zabranjeno gledati, da ćemo poštovati neke propise i da idemo pravo u Džennet. Cilj ibadeta je stizanje do Allaha dž.š. Jedna od zamjerki na

islamsko učenje je ta dimenzija obožavanja i klanjanja Bogu, što su neki nazvali jednom vrstom trgovine. Takvi kažu: "Ovdje se klanjanje i sav ibadet pojavljuju kao jedna vrsta trgovine, vrsta materijalnog poslovanja, a to je ponižavanje čovjeka sa nivoa čovječnosti na nivo životinjskog. To je jedna obična razmjena, obična kupoprodaja. To je kao kad kupite grožđe i pojedete ga, samo vi se klanjate čitav život da bi na Ahiretu grožđe jeli. Kada vi od nekog kupite grožđe, nikakva duhovna relacija nije uspostavljena između vas i prodavca. Tako, obavite namaz i Allah dž.š. vas pošalje u Džennet i tu ne vidimo nikakvu duhovnu vezu između vas i Allaha dž.š. To nije u skladu sa ljudskim nivoom." I danas postoje mnoge rasprave na ovu temu, pogotovo kod onih koji sebe nazivaju humanistima.

Odgovor ovakvim razmišljanjima je da oni koji ovako razmišljaju o islamu, o ibadetu u islamu, ili nisu upoznati sa islamom, ili su upoznati pa to čine iz neprijateljstva prema islamu. Mi imamo, kako u Kur'anu i hadisu, tako i u poeziji nekih gnostika govora o tome da postoji nekoliko vrsta ibadeta. Ovu istinu obznanjuje i Božiji Poslanik s.a.v.a. u nekoliko hadisa, a i imam Ali a.s. ima odgovor na to pitanje. Oni kažu da možemo zamisliti i prepostaviti tri vrste ibadeta. Na tri se načina može govoriti o čovjekovom ibadetu. Jedan je koristoljublje po pitanju i materijalnog i duhovnog, pa čak i ako se ljudi osamljuju, žive u isposništvu, to je zato što žele višu korist od tog. Harun Er-Rašid je jednom rekao Bohlulu:

"Koliki si ti zahid, isposnik, odričeš se Dunjaluka." On je odgovorio: "Ne, ti si zahid." Harun Er-Rašid mu na to reče: "Kakav sam ja zahid, pogledaj dvorce, pogledaj mog silnog bogatstva, a ti si siromah." Ovaj mu kaže: "Zato ti i govorim, ti si ostavio Allaha dž.š., ostavio si Ahiret, ostavio si duhovni život, a posvetio si se ovom dvorcu u kojem ćeš privremeno biti, ti si pravi zahid. Ja sam žrtvovao privremeno, a ti si žrtvovao vječno, ti si veći zahid." Ova skupina ljudi, po kazivanju Poslanika s.a.v.a. i imama Alija a.s., po prirodi su trgovci. Poznato je iz *Nehdžul-belage*: "Jedni ibadet čine radi ulaska u Džennet – to je ibadet trgovaca. Drugi iz straha čine ibadet – to je ibadet robova. Na kraju su oni koji ibadet čine iz ljubavi prema Allahu dž.š. i to je ibadet slobodnih ljudi." Imam Homeini r.a. je rekao: "Ako u nekoj osobi samo jedna trunka ljubavi prema Allahu dž.š. nestane, za njega će biti bezvrijedan i Dunjaluk i Ahiret. Veliki pjesnik i arif, Hafiz, u stihovima govorí o ovoj temi: "Obećaj mi nešto, da ti poklonim svoj život. Ja sam ptica onosvjet-ska i ovdje sam upravo zato da ti pred smrt bar jedan trenutak susreta omogućim; ti uvijek ili očekuješ nagradu ili se bojiš kazne, u tebi nema

ni trunke ljubavi prema Bogu.” Dalje Hafiz kaže: “Ti nisi opijen aškom, ljubavlju prema Bogu, ti si pijanac obični, opijen si vinom. Ako hoćeš da stigneš do svog cilja, ustani u svitanje zore i obraćaj se svome Gospodaru, i obraćaj se svome Gospodaru u toku noći, u dubini noći. Ako postupiš tako, ako jutrom moliš Allaha dž.š., ako mu se noću tiho obraćaš, šapučući i uzdišući, stići ćeš u njegovu blizinu. U stanju bolesti, susret s Tobom je najbolji lijek, sjećanje na Tebe je lijek u samoći.”

Kur'an kaže: *Srca se smiruju sjećanjem na Allaha. I na drugome mjestu: Ti, dušo smirena, vrati se svome Gospodaru, zadovoljna Njime, a i On zadovoljan tobom. Uđi među robe Moje, uđi u Džennet moj.* Znači, nakon što se smirila sjećanjem na Boga i nakon što je Bogom zadovoljna i on njom zadovoljan, tek onda ulazi među robe Njegove, među ašike Njegove. Ulazi u Njegov Džennet, ne u Džennet trgovaca ni plašljivaca.

U rivajetima čitamo da kada jedan mu'min provodi posljednje ovodunjalučke trenutke i posmatra Azraila, tada se Allah dž.š. obraća meleku: “Ne volim da on tegobno napušta Ovaj svijet.” Melek mu'minu kaže: “Zar ne voliš da na put kreneš sa ovima, da se udružiš?” Ovaj pogleda da vidi ko su i u čije društvo ga poziva Azrail i ugleda Poslanika s.a.v.a. i njegovu časnu porodicu. U tom trenutku, kada pogleda na ta svjetla nedunjalučka lica, pogleda na stranu i vidi svoje tijelo u čošku. Imam Ali u dovi Kumejl kaže: “Dragi Allahu, šta da radim ako me na dan kijameta sakupiš sa onima koji su bili moji neprijatelji? Šta ču, Bože, ako me na dan kijameta odvojiš od Poslanika, Muhammeda s.a.v.a. i od poslanika ostalih? Tako mi Boga, Ali ibn Ebi Talib više voli smrt nego dijete dojku svoje majke jer vidim da smrću ostavljam sve ove probleme dunjalučke i udružujem se sa prijateljima Božijim.” Imam Ali kazuje da je u posljednjim trenucima ovozemnog života Božijeg Poslanika s.a.v.a. njegova glava bila naslonjena na Alijeve grudi i čuo je njegove riječi: “Alejkes-selam (i na tebe mir) brate Džebraile.” Pitao sam ga šta je rekao, a on kaže: “Posmatram sada Džibrili Eminu sa vojskom, sa velikim brojem meleka koji iščekuju moju dušu i tako su svakog od poslanika iščekivali.” Poslije toga Poslanik je rekao: “Alejkes-selam brate Israfile.” Ali a.s. ga pita: “O Poslaniče Božiji, šta je sad?” A on kaže: “Brat moj Israfil čeka me sa ogromnim brojem meleka.” Poslije je rekao: “Alejkes-selam brate Mikaille.” Poslije toga Ali je ugledao jednu kap znoja na čelu Pejgamberovom, dok je govorio: “Alejkes-selam brate Israile.” Poslanik se počeo znojiti i njegovo lice se promjenilo, sijala je svjetlost iz njegove čehre, a začuo se jauk Alija a.s. Rekao je: “Selam

tebi, Poslaniče Božiji, zaista je svijet zatamnio nakon tebe, utonuo u tamu, ali si osvijetlio Ahiret. Svi Poslanici, svi Božiji dobri robovi su pod tvojom svjetlošću na Ahiretu.” Okupljeni narod je počeo plakati, čitava Medina je uglas plakala. Narod je dolazio u grupama i grupa po grupa je klanjala Poslaniku dženezu. U toj maloj kućici gdje je preselio iskovan je kabur i tu su sahranili njegovo tijelo. Fatima Zehra sjela je pokraj kabura, naslonila svoju glavu na prašinu, na kabur i rekla je: “Kako ste mogli sipati zemlju na lice Poslanikovo?” Uzela je pregršt te prašine sa kabura i pomirisala je.

Je li ibadet Poslanikov bio za Džennet? Kako reče imam Homeini: “Islam je došao da usavrši čovjeka. Islam je došao da nas poveže sa Allahom dž.š. Naša stvarna i jedina potreba je taj spoj od ezela do ebeda. Imam Sedždžad a.s. kaže: “Bože moj, ako bih činio ibadet koliko čitavo čovječanstvo i ako me do Sudnjeg dana budeš držao u Džehennemu, ja se neću udaljiti od tvoje kuće.” Ovdje se vraćamo na temu islam i potrebe vremena, vraćamo se temi nužnosti povezanosti stvorenja sa Stvoriteljem i molimo Allaha dž.š. da nam da da uspijemo prepoznati svoje stvarne potrebe.

Nužnost uspostavljanja i slijedenja lijepog ahlaka

Odgajanje lijepim moralom krenulo je od Božijeg Poslanika s.a.v.a. Svakodnevno, danju i noću, Božiji Poslanik s.a.v.a. je, u okrilju Božijem i od strane Božanskog proviđenja, odgajan još prije poslaničke misije. Odgajan je da bi došao na stupanj da prihvati ovu misiju. Božijem Poslaniku su usađivane visoke moralne vrline. Imam Ali je sam govorio: “Bio sam poput devčeta koje je uvijek pratilo svoju majku devu i nikada se nisam odvojio od Božijeg Poslanika. Božiji Poslanik s.a.v.a. mi je svakog dana obznanjivao po jednu novu moralnu vrlinu koju sam ja prihvatao i primjenjivao.” Ovo je nešto što je imalo trajni kontinuitet. I pored ovoga, Allah dž.š. daje naredbu Božijem Poslaniku s.a.v.a. prije poslaničke zadaće: *Provedi pola noći ili veći dio noći u ibadetu Bogu.* Allah dž.š. kaže: *A da se Pravog puta drže, Mi bismo ih vodom obilnom pojili.* (El-Džinn, 16)

وَأَلُو اسْتَقَامُوا عَلَى الْطَّرِيقَةِ لَا سُقْنَاهُمْ مَاءَ غَدَّاً

Božiji Poslanik je zauzet u toku dana podučavanjem ljudi, te stoga treba naći jedan slobodan period u toku noći i posvetiti se samo Bogu i neprestano spominjati Allaha dž.š. neprestano zikr činiti. Treba usposta-

viti trajnu vezu sa Allahom dž.š. zato što je On Gospodar istoka i zapada, jer je Allah dž.š. stvorio cijeli univerzum. Ako uspostavi vezu sa Allahom dž.š., onda je njegov i istok i zapad i svi materijalni pojmovi za njega postaju relativni i on je gospodar i takvih stvari. Nema Stvoritelja ni Gospodara osim Allaha dž.š. i nema te sile ni moći koja može stati naspram Allaha dž.š. Zato Poslanik uzima Allaha dž.š. za svog Zaštitnika u životu. Kako će čovjek napustiti svog Stvoritelja, svog Gospodara kojem se može obratiti za pomoć u svaku doba dana i noći, svake sekunde, svakog trenutka. Zar će napustiti tako moćnog Gospodara i obraćati se nekom ko je nedostatan, manjkav i slabašan.

Ovo je bilo par riječi o tome kako uspostaviti vezu sa Allahom dž.š., a da vidimo kako uspostavljati odnose sa ljudima. Treba se strpiti pred onim što ljudi govore. Ljudi mnogo pričaju i pričaju po svojim manjkavim razumima i svojim pretpostavkama, bez jakih dokaza. Ako nešto kažu što je suprotno istini, suprotno razumu, ne smijemo se odmah uznemiravati i ljutiti. Ako oni sporo shvataju, ako sporo izabiru istinu, ni na to se ne trebamo ljutiti jer će oni korak po korak spoznati svoju Božansku prirodu. Treba se odvojiti od ljudi, ali uspostaviti jednu lijepu distancu u odnosu na njih. Šta je to lijepo odstojanje? Ponekad se čovjek u društvu materijalno ili tjelesno odvaja od drugih. To je poput zahida, isposnika, ljudi koji se povuku ili u pećine ili u neke kutke svojih domova i koji žive u ibadetu, a nemaju kontakata sa materijalnim svijetom. To je nešto što je bilo prisutno kod prijašnjih poslanika. Isposnici su odlazili u planine, gradili zemunice i danonoćno su bdjeli u ibadetu i isposništvu. Dolaskom islama ova odrednica u vjeri je u velikoj mjeri otklonjena i učinjena nepoželjnom. Pitali su Božijeg Poslanika s.a.v.a.: "Da li se i kod tebe nalazi ovo isposništvo i neženjenje kao u prijašnjim vremenima?" Poslanik je odgovorio: "Moje isposništvo je džihad." Postoji tjelesno udaljavanje od svojih prohtjeva i strasti, tzv. isposništvo, što je u islamu deplasirano i nepoželjno za razliku od prijašnjih vremena. Postoji i jedno ezetoričko i metafizičko, duhovno udaljavanje, koje može biti prisutno među muslimanima i to je jako poželjno.

Kaže se Božijem Poslaniku: "Budi sa ljudima, ali ne budi dio njih, nemoj ih slijediti." Kako kaže poslovica: "Svako dijete slijedi svoju majku", a ljudi su po prirodi rođeni da vole svoju majku Dunjaluk. Svaki od njih ima neku svoju želju, neki poticaj za Dunjalukom. Ako treba svima njima udovoljiti, svakoj njihovoј želji, neće ni jedan korak koračiti u pravcu istine. Poslanik s.a.v.a. treba poučavati ljudi istini, a ne voditi

računa ni obazirati se na njihove želje, na njihova stremljenja. Allah dž.š. kaže Poslaniku:

“Ne samo da prelaziš preko njihovih nepodopština, nego čak i kad ugrožavaju tvoja lična prava, ali ne prava vjere, i preko toga predi!”

Stoga moramo i mi, po tom uzoru, izabrati jedno duhovno, simbolično odvajanje kada su u pitanju ljudski porivi, ljudska stremljenja ka Dunjaluku. U tom smislu ne smijemo nikako slijediti masu ni želje naroda. Vjera podstiče čovjeka da izabere jedan moralni put, put ahlaka, koji je u suprotnosti sa željama svijeta. Kada se govori da trebamo izabrati put ahlaka, to ne znači da bilo ko, ko nam prvi ponudi svoja viđenja vjere, da kažemo: “E to je to i sad ču njega slijediti”, jer neki od njih vode ka skretanju s Božnjeg puta. Imam Ali postavlja pitanje: “Ko je taj ko nam je uzor u ahlaku?” Imao sam jednog brata, on je cijeli Dunjaluk i sve što je na njemu video kao jednu ništicu i upravo zato on je bio za mene u mojim očima velik. Najveći dio svog života on je bio tih i bez glasa. Jedan Pejgamberov hadis kaže: “Ako je govor srebro, onda je šutnja zlato.” Imam Ali a.s. kaže: “Ako se neko zaposli i obuzme analiziranjem svojih ličnih nedostataka, neće imati vremena da govoriti o drugima. On će uvijek biti zauzet traganjem za nedostacima vlastitog nefsa, ali to ne znači kad trebadne reći istinu da će i tada šutjeti.” Imam Ali je tako govorio i donosio takve argumente da nije bilo mesta nikakvom drugom govoru i nikakvim drugim argumentima mimo toga.

Imam Ali je imao osobinu da je na svako postavljeno pitanje tako precizno i decidno odgovarao da bi osoba koja je postavila pitanje bila kao onaj ko je žedan i ko je napojen do kraja. Kada je bio u boju, nastupao bi kao lav, a između dušmanskih redova savijao se kao zmija. Ako bi šutio, to bi bilo s razlogom. Ako treba šutjeti, onda se šuti zbog vlastitih slabosti, zbog analize vlastitih slabosti. Nije govorio ako nije bilo zanimljivo. Govorio je samo kada je osjećao da ljudi imaju potrebu da ga čuju. Nije bio od onih koji kada čuju nekoliko rečenica odmah odu na sijelo i drugima drže predavanje. Ima jedna izreka u perzijskom da onaj koji ima manjkavo znanje trči da na svakom mjestu među ljudima ispriča sve što zna. Oni koji imaju pravo znanje, oni se ne uključuju u rasprave bez pravog povoda i razloga, oni najčešće šute. To je poput kutije šibica. Kad u njoj ima šibica i protrese se, ona zazveći, a kad je puna, kud god se okreće, ne čuje se. Oni koji su puni znanja, oni su poput te pune kutije šibica. Takvi trpe sve uvrede, sve nepristojnosti upućene njima i sa lakoćom prelaze preko toga.

Kaže Henry Corbin, čuveni francuski istraživač vjere, orijentalista koji je napisao mnoga djela: "Imao sam veliku čast da sam živio i susretao se sa ajatolahom Tabatabajem. Kada je Tabatabai ušao u autobus u kojem sam ja bio, obradovao sam se, sjeo sam pored njega i pomislio sad će ga obasipati pitanjima sve do Teherana. Prvo što sam rekao bilo je da mi da jedan savjet. On je šutio. Mislio sam da razmišlja, kako bi mu naumpao neki hadis. Autobus je išao, mi putovali, a on šutio. Pomislio sam da je možda i zaboravio na moju molbu, kad on pogleda u pravcu mene i reče: "Sam sam potrebniji savjetu, nego da ih drugima dajem."

Kada je allame Tabatabai, veliki ajatolah, umro negdje 1978. god., imam Homeini je rekao: "Samo imamu Mehdiju mogu izraziti kolika je moja tuga što je nestao taj čovjek sa zemlje." Sljedeća osobina imama Alija je da je u njegovom srcu hakk bio toliko usađen da kada bi neko u njegovom prisustvu rekao nešto loše o nekom drugom, on bi se svom svojom usredsređenošću trudio da nađe neki razlog zašto je taj tako rekao. Jedan rivajet kaže da ako si čuo nešto loše o bratu muslimanu, svoje uho postroji tako da ono kaže: "Nisam čuo takav govor." Također, ako tvoje oko bude vidjelo nešto loše od brata tvog muslimana, stavi koprenu na njega da kaže: "Ne, nisam to video." To su naši velikani koji su nas podučili šta je pravi ahlak i kako se postupa po pravom ahlaku. Allaha dž.š. molimo da nam da onaj ahlak koji će biti razlog postizanja Njegovog zadovoljstva i Njegove milosti i da na putu istine stignemo do konačne istine. Allah dž.š. kaže: "O Muhammede, ako jedan musliman zapiše neku grešku pa kaže: 'Ovo ču ja njemu zapamtiti i čekati da ga prozovem,' Ja mu se kunem da ču i Ja njemu naplatiti takav račun kada dođe vrijeme obračuna."

Između islama i imana postoji fundamentalna razlika. Islam znači potvrđivanje jezikom, znači izgovaranje šehadeta: "Ešhedu en la ilahe illallah ve ešhedu enne Muhammeden abduhu ve resuluhu", što znači: "Svjedočim da nema drugog Boga osim Allaha i svjedočim da je Muhammed Božiji rob i Božiji Poslanik." Posljedica potvrđivanja ove istine je da krv, imetak i čast onoga ko to posvjedoči bivaju poštovani u društvu. Ako neko bez osnova i bez povoda ubije čovjeka muslimana, njemu slijede četiri stvari. Prva stvar koja mu sljeduje je Džehennem i ovim postupkom izazvao je srdžbu Allahovu na sebe. Kada govorimo o Allahovoj srdžbi, treba napomenuti da svaki dan po nekoliko puta učimo kur'anski ajet: "Gajril-magdubi 'alejhim (a ne na Put onih na koje si se Ti rasrdio)." Time činimo dovu Allahu dž.š. da se naše ruke ne uprljaju muslimanskom krvlju. Treća posljedica ubistva muslimana je prokletstvo

Allahovo. Takvu osobu Allah dž.š. proklinje i udaljuje od sebe. Četvrta posljedica je velika patnja koja čeka takvu osobu.

Kada neko izgovori šehadet, time postaje musliman i niko nema pravo dići ruku na njega i suprotstavljati mu se jer je on jezikom to izgovorio i po svojoj vanjštini izgleda kao musliman. Druga posljedica izgovaranja šehadeta, znači njegovog prelaska u islam, poštivanje je imetka te osobe. Imovina takve osobe ne smije se usurpirati. Naprimjer, ako jedan musliman nađe neku stvar za koju je siguran da pripada nekom muslimanu, dužan je tu stvar čuvati čitavu godinu dana dok se eventualno ne pojavi njen vlasnik, pa makar se radilo i o nekoj sitnoj stvari, npr. olovci. Dužni smo početkom svake sedmice ići tamo gdje bi se mogao pojavitи vlasnik te stvari i nastojati da ga pronađemo. Nakon godinu dana, ako se ne pojavi njen vlasnik, dužni smo tu stvar podijeliti u vidu sadake i to u ime pravog vlasnika. Ako se nakon toga pojavi pravi vlasnik i ako se usprotivi da se on ne slaže s tim što je dato kao sadaka, onda smo mu mi dužni dati protuvrijednost. Ima mnogo sitnih detalja vezanih za pronalazak neke stvari, ali ovdje smo samo htjeli apostrofirati koliko se mora poštovati imovina nekog muslimana. Kao što je musliman dužan čuvati svoju vlastitu imovinu, tako je dužan čuvati i cijeniti i imovinu drugih.

Prekidanje odnosa sa siročadima

Nakon što djeca izgube jednog ili oba roditelja, prekidanjem odnosa s njima pogoršava se njihovo stanje. Ajet objavljen u vezi s tim ne traži od muslimana da prekinu odnos sa jetimima nego da nepravedno ne jedu njihovu imovinu. Ponekad je čovjekova duhovna potreba snažnija i intenzivnija od njegove fizičke potrebe. Jetimima bi bilo gore kada bi njihova rodbina prekinula sa njima odnose. U vrijeme imama Sadika a.s. jedan čovjek je pozvao sve siromahe koje je poznavao na večeru u svoju kuću. Imam Sadik se protivio ovim povodom i rekao je tom čovjeku da nije učinio dobro. Ovaj čovjek je odgovorio da zna za pismo imama Alija u kojem on odvraća od pozivanja velikana na večere i gozbe, ali da ga Imam ovdje odvraća od pozivanja siromaha, pa šta da radi. Imam a.s. mu kaže: "Nemoj se meni žaliti, nauči islam! I duša i tijelo imaju potrebu. I ti pozovi zajedno i bogate i siromašne, jer ako pozoveš samo siromašne, oni bogati će se u duši osjećati nelagodno što oni ne sjede sa siromašnim, a opet, ako pozoveš samo bogate, siromašni će biti tužni što oni nemaju šta da jedu."

Na osnovu iskustva, a i na osnovu kur'anskih ajeta i islamskog učenja, a to nam govori i razum, čovjek ima dvije vrste potreba: duhovne i tjelesne, a svaka ova potreba može biti i prolaznog i trajnog karaktera. Govorili smo o stalnim tjelesnim potrebama koje su nepromjenjive, kao potreba za hranom, pićem, odjećom, a što se tiče duhovnih potreba čovjeka, nekad su one racionalne. Čovjek po prirodi stalno nastoji uz pomoć razuma upoznati istine ovog svijeta, bio on musliman ili ne. Sva dosadašnja otkrića i dostignuća empirijskih nauka nisu isključivo vezana za materijalne motivacije onih koji tragaju za znanjem i koji traže nova otkrića na Ovom svijetu. To je njihova duhovna potreba, potreba njihovog razuma da stalno tragaju za nečim novim.

U biografiji Ebu Rejhana Birunija, velikog islamskog alima, spominje se jedan događaj. On se razbolio, a u komšiluku mu je živio jedan fakih, stručnjak u oblasti fikha. On je došao u posjetu Ebu Rejhangu. Čim je ušao u njegovu kuću, bez obzira na svoju bolest, Ebu Rejhan mu je postavio jedno pitanje iz fikha. Ovaj se nasmijao: "Što ti to sad treba, bolestan si, moguće da ćeš i umrijeti i kakva ti korist što ćeš ti ja na to pitanje odgovoriti i što ćeš to znati?" Ovaj mu je rekao: "Hajde, postavit ćeš ti onda jedno drugo pitanje čiji je odgovor sigurno kratak. Je li bolje da umrem, a da znam, ili je bolje da umrem, a da ne znam?" Ovaj je rekao: "Bolje je da umreš, a da znaš." "E onda, molim te, odgovori mi na ono prvo pitanje." Fakih je odgovorio na to pitanje i poslije zatražio izun da ide kući. Fakih nije bio ni stigao do kuće, a začuo je plač žene i djece Ebu Rejhanove. Shvatio je da je umro. Ovo je bio primjer jedne racionalne čovjekove potrebe koju je Allah dž.š. usadio u samu bit čovjeka.

Još jedna duhovna potreba čovjeka je sloboda. Svaki čovjek osjeća potrebu da bude slobodan. Imam Ali a.s. kaže: "Ne činite sebe robovima, slugama drugih. Allah dž.š. vas je stvorio kao slobodne i nastojte da slobodno živate na Ovom svijetu." Ova činjenica da čovjek po svojoj prirodi voli slobodu govori nam da je i sloboda jedna duhovna potreba čovjeka. Poslije događaja na Kerbeli, kada su neki ljudi imama Husejna stigli kao zarobljenici u Siriju, rekli su im: "Eto, vidjeli ste, neki su od vas poubi-jani, neki su zarobljeni." Hazreti Zejneba je odgovorila: "Naša tijela jesu u vašim okovima, ali su naše duše slobodne. Mi smo zarobljeni, ali nismo sićušni, nismo poniženi." Šehid Mutahari kaže: "Lav, premda okovan u lance, u njemu je lavovski duh, a lisica, premda je slobodna, uvi-jek je ista i društvo nema nikakve koristi od nje." Ibn-Sina je jednom u Hamedanu prolazio kroz bazar na ulici i video je čovjeka koji je čistio toalet, a recitirao je neke stihove koji glase: "Koliko sam se obraćao

svom nefsu, toliko sam se uždigao da me nije briga za mišljenje svijeta.” Ibn-Sina se na to nasmijao i rekao mu: “Čemu to, šta se uzdižeš, vidiš šta radiš, a tako pričaš?” Ovaj odgovara: “Pa ti si jutros izašao iz svoje rezidencije (bio je ministar) na ulicu, a i ja sam izašao. Ti radiš svoj posao, a ja svoj, pa de mi reci kad se danas vratimo kući, ko će biti rahaniji, ja ili ti? Čiji je duh slobodniji, bez obzira na posao koji ko od nas obavlja? Tebe je neko postavio za ministra, dali su ti konja da jašeš, ti si zarobljen i moraš jahati na tom konju. Moraš podnositi izvještaj nekome, a ja izađem malo počistim, vratim se kad hoću, ne obraćam pažnju ni nakoša, svoj sam čovjek, ne moram nikome podnositi izvještaje.” Ibn-Sina je na to rekao: “Nikad se u životu nisam tako postidio.” Islam posebno podvlači stalne potrebe čovjeka. Posebno se obratila pažnja na ove stalne, bilo tjelesne, bilo duhovne potrebe, i tačno su se definirane. Promjenjive i prolazne potrebe definiraju se na osnovu ovih stalnih potreba. Ako se, npr., nekad dođe u priliku da se žrtvuje svoja čast, svoje dostojanstvo, s jedne, ili svoja imovina, s druge strane, sigurno je da treba žrtvovati imovinu. Međutim, ako se suprotstave vjera i dostojanstvo, sigurno treba žrtvovati dostojanstvo, jer je vjera stalna, nepromjenjiva i vječna potreba.

Život Božijeg Poslanika s.a.v.a. i imama a.s. jasno su nam definirali kako da uspostavimo vezu između svojih stalnih i svojih privremenih potreba. Znamo da jedan od izvora islamskih propisa pored Kur’ana jeste sunnet, tj. život Božijeg Poslanika. Tu imamo različite varijante, imamo nešto što je Poslanik činio i imamo nešto što je u njegovom prisustvu učinjeno, a on nije reagirao.

Božiji Poslanik s.a.v.a. je u vremenu prije hidžre imao jedan metod, nakon hidžre imao drugi metod, prije bitke na Bedru jedan i poslije bitke na Bedru drugi, zatim prije bitke na Uhudu imao je jedan način djelovanja, a poslije bitke na Uhudu drugi način, isto je i prije osvajanja Mekke i poslije osvajanja Mekke. Ovim različitim metodama djelovanja u različitim vremenima Poslanik s.a.v.a. uputio nas je kako da uspostavimo odnos među stalnim kategorijama i onima koje su promjenjive. Muslimani imaju uzor u te dvadeset i tri godine kada je pet događaja utjecalo na metode djelovanja kod Poslanika. Iz toga mogu izvući pouku kako uspostaviti vezu između svojih stalnih i promjenjivih potreba. Pouku odavde uzeli su svi muslimani, a ono što je karakteristično za šiije jeste da oni imaju kao izvor još dvije stotine pedeset godina pouke, s obzirom da šiije vjeruju u čistotu i bezgrešnost dvanaest imama i imaju puno povjerenje u njih kao i u Božije Poslanike. Znači, mi imamo 273

godine do preseljenja imama Hasana Askerija a.s. na Ahiret, iz kojih možemo izvući pouku i vidjeti kako u praktičnom djelovanju uspostavljati odnose između stalnog i promjenjivog. Imami a.s. u toku ovih 250 godina imali su potpuno različite metode, zavisno od datog trenutka. Jedan metod je metod imama Alija a.s., koji, obraćajući se Ibn-Abbasu, kaže:

“Evo, vidiš ovu obuću na mojim nogama koja je toliko puta zakrpljena da me je stid nositi obućaru koliko sam je puta nosio i koliko je zakrpa na njoj, kolika je njena vrijednost?” Ibn-Abbas je rekao da ne vrijedi ništa. Imam Ali je rekao: “Još manje vrijedi u mojim očima vladanje nad svima vama.” Imam Sadik a.s. je jednom prilikom obukao lijepu košulju od finog platna, lijepo skrojenu i jedan od njegovih savremenika mu je uputio prigovor zbog toga: “Ti ne bi trebao biti dunjalučki čovjek.” Imam Sadik a.s. mu je odgovorio: “Tvoja greška je baš u tome jer je Allah dž.š. Ovaj svijet stvorio baš za salihe i svoje dobre robeve, a ne za kafire.” Ovaj je to prešutio, ali očito nije bio zadovoljan odgovorom imama. Imam Sadik mu je rekao da sjednu i porazgovaraju. Rekao mu je: “Ova odjeća ne odnosi se na islam, ne treba je dovoditi u vezu sa islamom, nego se odnosi na vrijeme sadašnje. Da sam ja živio u vrijeme Božijeg Poslanika, ponašao bih se kao što se i on ponašao, a i Božiji Poslanik, da živi u ovom sad vremenu, ponašao bi se baš kao što se ja sad ponašam.”

Ako pogledamo metode Božijeg Poslanika s.a.v.a., vidjet ćemo da je on nekada toliko trpio glad da je vezao kamen za stomak. Jednom drugom prilikom neka žena je došla kod Božijeg Poslanika s.a.v.a., donijela mu pečeno pile i rekla: “Božiji Poslaniče, ja sam odgojila ovo pile, hranila ga, svojom rukom ga zaklala i ispekla ga i voljela bih da ga ti pojedeš.” On je sjeo i pojeo ga. Imam Sadik kaže: “Postoji islamski princip da jedan musliman mora biti usklađen sa svojom braćom muslimanima. Imamo drugi princip da svako mora dati svoja redovna davanja po šerijatu. Jedan od principa islama je da se čovjek uvijek oslanja na Allaha dž.š. Vremena se razlikuju. U vrijeme Božijeg Poslanika, u bitki na Tebuku, muslimani su bili toliko siromašni da su nazvani skupinom nesrećnika. Bilo ih je 3.000, bili su izglađnjeli, ožednjeli i iscrpljeni, i kada su dijelili ratni plijen, dobili su po jednu hurmu. U bitki na Bedru, bilo ih je 313 i imali su 30-40 mačeva i samo 4 konja, dok je protivnička vojska svaki dan klala deve i jela. Jednom je čitava skupina koja je nazvana Sehabul sofe imala samo jednan komplet odjeće koji su mijenjali da bi obavili namaz. Jednom je Božiji Poslanik s.a.v.a. došao u kuću h.

Fatime, vidio da je ona stavila jednu zavjesu, jednu perdu, i on se odmah vratio. Ona je shvatila zašto je tako reagirao, skinula je zavjesu i s ruke zlatnu narukvicu i to poslala Poslaniku u mesdžid da se podijeli siromasima. Poslanik se tako ponašao u to vrijeme jer je većina naroda bila siromašna i on je nastojao da bude u ravnoteži s njima. Isto tako se ponaša i Sadik u svom vremenu. Islamska država je dosegla veličinu velike imperije i on nastoji biti u sredini. Ako bi se ponašao drugačije, bio bih u očima Allaha dž.š. viđen kao dvoličnjak. U jednom hadisu se kaže:

“Zaista Allah voli kada podari neki nimet svome robu da se vidi trag tog nimeta na njemu.” Imam Homeini kaže: “Jednom prilikom došao mi je unuk, sin moje kćeri. Njegov otac bio je bogat, a on je došao kod mene u vrlo neuglednim starim cipelama.” Na Imamovo pitanje da li u tim cipelama ide na predavanja, on odgovori da ide, a on mu onda kaže: “Oblačenjem tih cipela počinio si dva grijeha. Obuvši te cipele ne prikazuješ stvarno stanje stvari, skrivaš blagodati Allaha dž.š.. Vidjevši te u tim cipelama, narod će pomisliti da si siromašan, a ja znam da je tvoj otac bogat. To ti je prvi grijeh, a drugi ti je grijeh da si osramotio Islamsku Republiku Iran. Reći će neprijatelji eto gdje ih oni vode s ovom islamskom vlašću. Kad imaš šta obući da valja, obuci. Zar nisi čuo poruku imama Alija: ‘Neka vam vaš unutarnji i vaš vanjski život bude sređen, neka vaša vanjština odgovara unutrašnjosti.’ Islam čuva principe i one stalne potrebe u vremenu, to ostaje nepromjenjivo, a one privremenog karaktera podređuje ovim prvima, ponaša se u skladu sa njima, ali odgovara i na zahtjeve datog vremena i poziva uvijek na sredinu, na uravnoteženost sa okolinom, pa ako sav narod živi dobro, i vi trebate živjeti dobro.”

Imam Ali a.s. je kazao da zikr, spominjanje Allaha dž.š. čisti srca i mrlje koje su se nataložile na njemu. Zikr rezultira time da oživljava srce, da mrtvo srce koje je bilo i gluho i slijepo učini takvim da ono počinje prepoznavati čak i tajne iz gajba. Srce koje je prije bilo slijepo postaje ono koje vidi, srce koje je bilo inadžijsko, koje se suprotstavlja svome Gospodaru, sada postaje poslušno. U prijašnjim vremenima, prije poslanika Muhameda s.a.v.a. neki narodi su imali moć da prilikom njihovog učenja dova, prilikom njihovog usamljenog ibadeta, Allah dž.š. komunicira neposredno s njima na svoj način. Allah dž.š. komunicirao je s njima preko njihove biti, usađivao jednu vrstu svoga govora u njihov intelekt tako da su oni shavatali te velike istine. Budući da naš posao, naše djelo na Ovom svijetu, ostavlja svoje tragove, pa ako naše djelo

bude dobro, Allah dž.š. darovat će nam svoje blagodati, a ako budemo inadžije, prkosni, onda ćemo biti lišeni ovih blagodati.

Mevlana u *Mesneviji* prenosi jednu istinitu priču. Jedan je išao iza Božijeg Poslanika s.a.v.a. i pravio grimase, ismijavao Božijeg Poslanika tako da su se oni ispred smijali tome. Božiji Poslanik s.a.v.a. je znao šta se događa iza njegovih leđa, ali nije reagirao. Ovaj prkosnik je nastavio sa svojim ismijavanjem misleći da Božiji Poslanik ne zna, i kada je to ponovo tako uradio, Božiji Poslanik se okrenuo i uhvatio ga na djelu. Ovaj je ostao prikovan u stanju svog majmunluka. Poslanik je nastavio put i više nije obraćao pažnju na njega. Mevlana je to oslikao u svojim stihovima. "Taj se ismijavajući obratio, pozvao Božijeg Poslanika, nje-govo ime Ahmed izgovorio je ironičnim glasom. Kada je ostao prikovan u onom položaju, onda je dozivao, o Muhamede, ti si rahmet svjetovima pa smiluj se i nama ovakvima koji izvode ovakve majmunluke. Ja sam se ismijavao i sprdao s tobom iz svog neznanja, a da sam bio znan, trebao sam sebe ismijavati, na sebi majmunluke izvoditi. Kada si me pogledao, pokazao si ko je taj majmun. Ti si samo svojim pogledom pokazao u vanjskom liku moju unutarnjost." Ako Allah dž.š. odluči nekog uništiti, onda mu da volju da ismijava one koji nisu zasluzili ismijavanje.

Čovjek ima potrebu da u određenom trenutku u nekom osamljenom kutku pusti suzu. Oni koji su posmatrali Božijeg Poslanika s.a.v.a. kažu da su njegove oči bile kao oblaci puni kiše i da je samo malo trebalo da blagoslovljena kiša počne padati. Blago li se onom oku koje je uvijek revnosno i spremno da pusti suzu! Koliko li je srećno ono srce koje je spremno da sagori u ime Boga! Kada se kaže da plače, ne misli se na kukanje. Onaj čije suze kapaju u ime Allaha dž.š. on je sebi osigurao dugovječnost. Oni koji su zaboravili Ahiret, to su oni koji se puno smiju, a malo plaču, a trebalo bi biti obratno; trebali bi puno plakati, a malo se smijati. S druge strane, oni koji su na Ovom svijetu puštali suze, plakali, na Onom svijetu će biti radosnih lica jer će se tamo diviti ljepoti Božijoj. Onaj ko gleda na Ahiret kao posljedicu, on će polučiti valjan rezultat. Pogledajmo razliku između onih koji imaju suzne oči i onih koji su uvi-jek veseli. To je kao kada upoređujemo tlo koje je natopljeno vodom sa onim koje je suho. Svugdje gdje je suza kanula, to je Božiji rahmet, to je kao natopljena zemlja, tu bilje i raste. A sada kada se razumjelo šta su suze, žele li se puštati suze ili ne ostavlja se svakom na izbor. Ako želimo da nam se Allah smiluje, trebamo biti milostivi prema osobama čije su oči pune suza, koji imaju tugaljive oči, koje je pogodila neka ovodunjalučka nevolja, tuga i žalost. Imam Ali a.s. kaže: "Nije tačno da

oni koji čitav život provode u ibadetu nikad ništa ne vide od gajba, jer toliko meleka se na njega spušta da se on utopi u meleke i na njega se spušta smirenost. Njima se otvaraju vrata nebeska i vide ono što drugi ne mogu vidjeti. Otvaraju im se kapije Nebesa i oni idu do tih sfera, položaja odabranih Božijih robova i meleka. Njima se Allah dž.š. pojavljuje i oni vide pojavu Božiju. Tamo im Allah dž.š. zahvaljuje i čestita im na njihovom položaju, tamo se na sve strane širi miris oprosta i čišćenja.” Imam Ali a.s. poručuje nam da svoje ibadete obavljamo sa takvom usredsređenošću, sa takvom koncentracijom da na ovom Dunjaluku već vidimo plodove svog ibadeta. Imam Sedždžad kaže: “Bože moj, učini me od onih upućenih, od onih pobožnih, koji su toliko skoncentrirani kada čine ibadet, da postignem tu deredžu da se Ti spustiš u moje srce, da mi se prikazuješ u srcu, i da ja stupim u potpunu srčanu komunikaciju da bih ja tek tada ustao i da Ti tek tada činim pravi ibadet.”

Kao odgovor na Mevljanino: “Slušaj naj, jer naj govori iz srca”, imam Homeini kaže: “Ne slušaj naj jer naj je prazna truba, slušaj srce svoje jer tamo je utočište velikana, tamo je veličina jer kada taj naj sagori, ostane samo pepeo, a kad srce sagori, onda je uspjeh.” U jednom hadisu kudsi Allah dž.š. kaže: “Ne obuhvata me ni nebo ni zemlja, već me obuhvata srce mu’minovo.”

Iman se sastoji od četiri stuba. Prvi stub je sabur. Njegove osobine smo odabrali na osnovu kur’anskih tumačenja pojedinih događaja. Prva stvar koja podstiče čovjeka na sabur jeste znanje čovjeka o posljedici djela koje on treba učiniti. To znanje možemo crpiti iz dva izvora. Prvi način je da studiramo, učimo iz raznoraznih studija, a drugi način je da se povinujemo osobama koje znaju, koje su eksperti tog znanja. Znanje u svim aspektima ljudskog djelovanja polučuje najvažnije rezultate. Sa stanovišta znanja, čovjek može imati četiri stanja. Jedno stanje je stanje sumnje. Kada po pitanju neke stvari čovjek ima sumnju, to znači da se on ne može opredijeliti između dviju stvari i dati prioritet jednoj nad drugom. Drugo stanje je stanje potpuno uravnotežene sumnje ili dvojbe, to je ono kada imamo pedeset posto vjerovatnoće da je jedno ili drugo. Tu postoji stanje podjednake vjerovatnoće. Treća varijanta je kada je vjerovatnoća da će se jedna stvar dogoditi veća od pedeset posto i proteže se do pred sto posto. Suprotno od toga je kad je vjerovatnoća da će se nešto dogoditi manja od pedeset posto. Budući da je u ovom posljednjem slučaju vjerovatnoća da će se nešto dogoditi manja od pedeset posto, nauka se tim ne bavi. Znači, prvo je stanje sumnje, drugo stanje povećane vjerovatnoće i treće stanje je stanje ubijedjenosti, nešto slično

jekinu, ali nije jekin, već stanje gdje za nešto znamo da jeste, ali ipak nismo potpuno uvjereni da je to to. Četvrti stanje je jekin. Stanje jekina ili potpune ubjedjenosti u sebi sadrži dva znanja. Naprimjer, pred nama je neka čaša i mi vidimo da je ona zelena pa nas neko ubjeđuje da ona nije baš zelena, ali mi argumentima potvrđimo da je zelena i poreknemo da ima šanse da je ona bilo šta drugo osim zelena, e to je taj jekin, dvostruka ubjedjenost, znači potvrđujemo nešto, a poričemo mogućnost suprotnoga tome. Ponekad mislimo o nečemu da je tako kako mi vidimo, ali dođe neko i ubaci u nas sumnju. Onda mi uzdrmamo u sebi to svoje znanje, spoznaju o toj činjenici. Dođemo u sumnju da li je to tako kako smo mi vidjeli i mislili. Kada smo već malo u dilemi, to je ono stanje prije jekina. Jekin je, znači, kada smo sto posto sigurni u nešto. Prvo stanje je sumnja u ishod našeg djela, drugo stanje je mišljenje da će ishod biti pozitivan. Treće je kad još uvijek postoji nešto malo sumnje, i četvrti stanje je kada se neko toliko naoruža znanjem da ne samo sebe čvrsto uvjerava u to, nego je u stanju pobiti sve argumente suprotne ovom i to je taj potpuni jekin.

Naprimjer, kada je u društvu predrevolucionarno stanje, neki odmah na početku, čim se suoče s prvim poteškoćama, odustaju. Druga grupa ide nešto više naprijed, ali kad dušman upotrijebi nešto više sile i prijetnji, i ovi se povlače u neko doba. Skupina koja ima potpuni jekin nikad ne odustaje, bez obzira na poteškoće i na dužinu čekanja ishoda. Imam Homeini je kazao: "Tako mi Allaha, kada bi cijeli dunjaluk ustao protiv ovevjere, a ja sam ostao na drugoj strani, ja bih sam ustao protiv njih i ne bih se nikad umorio, niti bih ikad odustao." Zašto? Imam Homeini je potpuno uvjeren da bi se vjera ustabilila i postigla svoj primat na zemlji, potrebna je neprestana borba protiv dušmana na ovaj ili onaj način. Kur'an kaže da osoba koja ima ovaj potpuni sabur vrijedi na bojnom polju kao deset osoba s neprijateljske strane. A zaista će Allah dž.š. onima koji imaju sabur dati nagradu koja je beskrajna. *Mi ćemo vas provjeravati sve dok ne ukažemo na borce i postojane među vama, a i vijesti o vama provjeravat ćemo.* (Muhammed, 31)

وَلَنْبُلُوكُمْ حَتَّىٰ تَعْلَمَ الْمُجَاهِدِينَ مِنْكُمْ وَالصَّابِرِينَ وَنَبْلُو أَخْبَارَكُمْ

Strpljive i mudžahide ovdje Allah dž.š. stavlja na istu deredžu. Allah dž.š. kaže: *I kada smo Musau Knjigu, koja rastavlja istinu od neistine, dali da biste pravim putem isli.* (El-Bekara, 53)

وَإِذْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَالْفُرْقَانَ لَعَلَّكُمْ تَهَذَّبُونَ

S jedne strane, spominje se namaz i kaže da namaz sprečava činjenje loših djela. Kada čovjek živi čistim životom, to je dokaz da njegov namaz djeluje i ne može ga više ništa odvojiti od tog čistunstva i te kreposti. Jedan od elemenata kojim treba biti naoružan da bi se sučeljavalo sa krizama u životu jeste sabur. Namaz je stub dina, pa ko je napustio namaz, srušio je jedan važan stub te kuće, svog dina.

Jedan rivajet kaže da je odnos sabura prema vjeri kao odnos glave prema tijelu. Ako bilo koji organ mimo glave oboli, glava će na neki način prevazići tu bolest. Tako je nešto i sa saburom: ako ima sabura, onda će drugi dijelovi vjere biti sačuvani. Oni koji imaju sabur manjkavosti u vjeri vremenom će prevazići. Osobe koje nemaju sabura zdrave elemente vjere žrtvuju jednu po jednu. Svaka nova kriza koja dođe razlog je da napuste još jedan segment vjere. Kur'an objašnjava prirodu Ejuba a.s. i kaže da je on jedan od jako dobrih Božijih robova. On je bio onaj čije su oči bile suzne, plakao je iz pobožnosti, i vraćao se Bogu.

Svi narodi na zemlji, oni prošli, sadašnji i budući proći će ispite koji će imati različite oblike i forme. Koliki je taj naš strah, je li toliki da smo mi zaboravili Boga ili se mi još uvijek držimo Boga? Ako je strah od Boga veći od straha od dušmana, onda ćemo biti u Božjoj stranci i boriti se protiv dušmana. Ako, pak, strah od Boga bude manji u odnosu na strah od dušmana, onda napuštamo Boga i okrećemo se dunjalučkoj strani i prepustamo se dušmanu te, naravno, gubimo. Ponekad se Božija iskušenja svode na strah, glad. Ponekad Bog dadne da borba sa dušmanom bude poprilično duga i da nas u toj borbi snađu i glad i još kakve iskušenja, pa ko u toj gladi u nekom trenutku poklekne i izgubi vjeru u Boga, to je dokaz da mu je vjera od početka bila slaba.

Sljedeća stvar je gubitak imetaka. Naprimjer, stjecali smo i mi i roditelji desetinama godina neki imetak i onda se dogodi neka nepogoda, potres, rat ili nešto drugo i to sve ode. Ovaj imetak može među muslimanima izazvati velike nesporazume zbog vrlo malog gubitka. Taj imetak može izazvati i zavidnost i zlobu ako neko ima više.

Sljedeća stavka je gubitak vlastitih života, gubitak najdražih osoba, djece. Ova iskušenja su izvjesna, samo je pitanje koje će od nas snaći. Postavlja se pitanje ko će proći ova iskušenja, ovo polje prepreka. Proći će ih oni koji imaju sabur. Takvi će sigurno dostići visok položaj kod Allaha dž.š. Kur'an ne kaže: Obraduj namaščije, obraduj postače, obraduj davaoce zekata, nego kaže: *Obraduj saburlije!* Neka je na ove Božiji blagoslov i milost! To su oni upućeni. Zašto na ove Božiji salavat

i mir Božiji? Zato što su to oni koji bez obzira šta ih snašlo – smrt, glad, žeđ – osabure i kažu: *Inna lillahi ve inna ilejhi radžiun* (Mi smo Allahovi i njemu se vraćamo)! Cijeli ovaj univerzum i sve što se u njemu događa oni posmatraju kao Allahov imetak i njegovo vlasništvo, i smatraju da smo mi svi Božiji. Takođe neće biti teško da se suoče sa bilo kojom od poteškoća i da neporaženi izadu iz njih.

Kada je Musa a.s. u pratinji Hidra krenuo da prođe neka iskušenja i kad je Hidr ubio dječaka pa rekao: *Da ne bi ono kad odraste zavelo svoje roditelje*, postoji rivajet da je ovim roditeljima koji su saburili i nisu kukali kad im je ubio dijete Allah dž.š. dao djevojčicu od čijeg je potomstva rođeno sedamdeset fakih, velikih znalaca vjere. Da je ono dijete odraslo, ono bi bilo kafir i ono bi snagom svog kufra zavelo svoje roditelje. Njegovi roditelji strpili su se zbog njegove smrti i Allah dž.š. im je dao sedamdeset evlija iz njihovog potomstva, dao im je jednu trajnu zadužbinu, jednu trajnu dobrobit.

Kur'anski ajet kaže: *Mislite da je nešto dobro za vas, a ono je loše po vas, i mislite da je nešto loše za vas, a ono ispadne dobro za vas.* Ne mora značiti da ako nama nešto izvanski izgleda lijepo i slatko, ako je lijepo spolja, da je lijepo i iznutra, ili nama izgleda da u nečem, spolja gledano, nema hajra, a hajr je baš unutar toga. Kur'an i ovdje ističe da saburlije imaju dva velika dobitka. Prvi dobitak je sam taj sabur koji polučuje velike rezultate, a drugi je što njihovim posjednicima Allah dž.š. od sebe daje poseban rahmet. Kur'an kaže: *O ljudi, odazovite se Allahu i vašem Poslaniku kada vas pozivaju onome što će vas oživjeti*, tj. uzvratite mu pozitivnim odgovorom u onome što će vas oživjeti, što će vas izvesti iz mrtvila i vratiti u život. Ovaj život kojem nas pozivaju Božiji Poslanici je onaj koji nam daje svjetlo i na Ahiretu i na Dunjaluku. 122. ajet sure El-En'am kaže: *Zar je onaj ko je bio mrtav pa smo ga oživjeli i načinili za njega svjetlo kojim kroči među ljudima poput onoga koji je u potpunoj tami iz koje ne može izaći?* Imam Homeini kaže: "Ja znam kad mi određene osobe uđu u dvorište i kad mi zalupe vratima, znam ko je došao i s kojim ciljem je došao." Ove veličine velikana vjere stečene su posredstvom sabura. Imam Ali u *Nehdžul-belagi* pita koje su to osobe najsličnije Božijim Poslanicima. To su oni koji imaju znanje o propisima vjere. "Znate li ko je prijatelj Poslanikov", pita dalje imam Ali: "To je onaj koji se pokorava Allahu, koji sluša Allaha, iako sa stanovišta porodične blizine nema nikakve blizine sa Poslanikom. Ko su Poslanikovi neprijatelji? To su neprijatelji Allahovi, pa makar bili najbliži srodnici Poslanikovi." Kur'anski ajet kaže: *Ibrahimu su najbliži oni ljudi koji*

ga slijede i ovaj Poslanik i vjernici. Oni koji budu najdosljednije slijedili Božije poslanike, poslanici će im biti i najbliži, bez obzira koliko vremenski i prostorno bili udaljeni.

Vrijeme ima svoje zahtjeve, a ti zahtjevi tiču se promjena u ljudskim potrebama koje nastaju vremenom. Nekada su ljudi za transport, prijevoz u drugo mjesto koristili deve i druge životinje kao osnovno prevozno sredstvo. To je bio jedini način da se prevozi s jednog mjesta na drugo. Čovjekova radoznalost dovela je do toga da su ova prevozna sredstva promijenila formu i oblik i danas se koriste znatno bolja sredstva.

Islam ne samo da se ne suprotstavlja ovom napretku nego podržava i učinio je dužnošću istraživanje i potrebu za naukom. Svoj identitet i dostojanstvo čovjek će najbolje čuvati i očuvati naukom. U Kur'etu je upravo to potvrđeno, i da su muslimani primjenjivali ovaj ajet kroz historiju, stanje im ne bi bilo ovakvo kako jeste. Allah dž.š. nije dao potencijal i moć nevjernicima da prevladaju vjernike, štaviše Allah dž.š. je izrazio svoju želju da muslimani savladaju nevjernike i da oni budu iznad nevjernika i dominantni. Ova Božija volja temelji se na jednom uslovu: da muslimani budu mu'mini, tj. da istinski vjeruju, da za svaki novi propis kažu:

“Da, vjerujem i pokoravam se!” 139. ajet sura Ali Imran jasno potvrđuje ovaj propis: *Ne budite slabašni i ne žalostite se, vi ćete pobijediti (biti gornji, biti dominantni) ako budete vjernici.* Ako budemo mu'mini, onda ćemo sigurno slijediti 60. ajet sure El-Enfal.: *I protiv njih pripremite koliko god možete snage i konja za boj.* Ovdje se navode dva termina: “kuvvet” – misli se na moćnu vojsku, moće vojne trupe i “ribatul-hajl” – misli se na moćnu ekonomiju, da bismo mogli zaplašiti svoje neprijatelje, da bi oni imali strah prema nama. Nemojmo misliti da su nam dušmani samo oni koje vidimo; imamo mi i drugih dušmana, onih koje ne vidimo. Sve što potrošimo na Božjem putu, u ime Allaha, Allah će nam to na ovaj ili onaj način vratiti i nećemo nikad biti oštećeni niti osiromašeni. Kada se kaže moćni konji (*ribatul-hajl*), znači da su zahtjevi u vrijeme objave Kur'ana bili moćni konji, a zahtjevi ovog vremena sasvim su drugačiji. Islam ne samo da se ne suprotstavlja zahtjevima vremena nego i zagovara i podstiče da se ide ukorak s njima i smatra to obavezom.

Da neko ne bi pomislio kad se kaže da prikupimo što više snaga i sredstava da je islam jedna ratoborna i militantna ideologija, treba istaći da islam ima normalnu i razumnu logiku. On poziva na znanje, na ono

što odražava stvarnost oko nas. Zašto se Kur'an obraća ovim jezikom? Zato što je jezik današnjeg svijeta jezik sile, a ako hoćemo da sa njima ravnopravno pričamo, moramo govoriti njihovim jezikom. Da su oni zagovornici i pristalice logike, onda bi mi s njima logičkim dokazima razgovarali. *Ako neko od mušrika zatraži kod tebe utočište, ti mu ga pruži dok ne sasluša Božije riječi, a potom ga otpremi na mjesto pouzdano za njega.* (Et-Tevba, 6) Možda on putem logike shvati Božije riječi i prihvati vjeru, pa mu to treba omogućiti. U toku 23 godine poslanstva Božijem Poslaniku s.a.v.a. nametnuta su 72 rata u kojima je učestvovao. Ni u jednom od tih ratova on nije bio izazivač sukoba. U ratu između Irana i Iraka svijet je također htio izvitoperiti istinu, a imam Homeini je strogo ustrajavao na tome da nikada Iranci prvi ne ispale metak i da se slijedi sunnet Bozijeg Poslanika s.a.v.a.

“Ako ste vi ustali i krenuli u boj radi pravde i istine, vi nikad nećete biti prvi koji će posegnuti za ratom i nikada nećete prvi pružiti ruke za proljevanjem tuđe krvi jer vi ste tu da eliminirae nasilje na zemlji, a ne da ga stvarate, no morate biti pripravni za njih jer oni su ti koji neće mariti za red i morate biti pripravni ako oni krenu prvi u rat.”

Ako oni budu skloni miru, i mi trebamo biti skloni miru i trebamo se pouzdati u Allaha dž.š. Iz ovog se podrazumijeva šta je to *tevekkul*, iskreno oslanjanje na Allaha dž.š. Ti uradi što je do tebe, a hoće li ishod biti pobjeda ili poraz, to već nije do tebe, to je u Allahovim rukama.

Ne samo da su Kur'an i drugi islamski izvori obavezali muslimane da budu skloni miru nego su ih obavezali ako je druga strana sklona miru i primirju da i oni budu skloni miru, pa čak i da procjenjuju šta druga strana smjera i da postupaju prema tome. Ako oni ponude mir ili primirje, a muslimani su prethodno ispunili ona prva dva uslova, naoružali su se i opremili, pa makar njihova ponuda bila i iz političkih razloga, muslimani je trebaju prihvatići, a imati sve spremno za odgovor na kršenje primirja. Kada muslimani rade u duhu vjere, oni će sami u svakom vremenu spoznati šta su zahtjevi toga vremena.

Kad je imam Homeini krenuo u rat, bio je u početku u odnosu na potencijalnu snagu agresora daleko nenaoružaniji, ali s obzirom da je radio u skladu sa svojom serijatskom zadaćom, Allah dž.š. ga je jačao korak po korak. Kada je imam Homeini bio u egzilu u Francuskoj i razmišljao da li da se vrati u Iran ili da ostane u Francuskoj, svi su ga nagovarali da ne ide, a on veli da je donio odluku na osnovu slušanja “Glasa Amerike” gdje se govorilo da nikako nije dobro da se imam

Homeini vrti u Iran. Tad je shvatio da je za njega upravo bolje suprotno od onog što želi Amerika, jer Kur'an kaže: *Oni su dušmani pa ih se pričuvajte*. Prirodno je da dušman ne želi dobro muslimanima. Ako se vjernik ne plaši šejtanskih spletaka i boji se samo Boga, on će unatoč svim spletkama naći jasnu pouku i neće slijediti većinu. Ovdje Kur'an govori o onima koji imaju svijest, imaju sabur: *Ako vas bude dvadeset izdržljivih (u borbi), pobijedit će dvije stotine*. Ali, Allah zna da u vama postoji slabost, da niste baš tako čvrsti i da je vaš sabur popustio, i takvi kakvi ste: *Ako vas bude stotinu izdržljivih, pobijedit će dvije stotine, a ako vas bude hiljadu, pobijedit će, Allahovom voljom, dvije hiljade*. (El-Enfal, 65-66) Na Bedru je muslimana bilo nešto preko tri stotine, a neprijatelja oko hiljadu. Svi su izvršili svoju obavezu i tu je taj odnos 1:10. Poslije Bedra, kada je moral vojske pao, kada su bili poraženi, onda je odnos bio 1:2.

Znanje

Jedan od osnovnih stubova imana jeste jekin, čvrsto ubjedjenje, a jedan od osnovnih stubova jekina je sabur. Objasnili smo šta je to jekin i šta je to sabur oslanjajući se na pojedine ajete i predaje. Sljedeća stvar koju ćemo obraditi je pitanje u odnosu na koje se stvari čovjek treba strpiti i biti saburli. U Islamu postoji nekoliko čvrstih i stabilnih principa oko kojih se sve vrti. Jedna od najvećih vrlina i vrijednosti koje islam poznaje jeste znanje. Iz nekoliko hadisa Božijeg Poslanika s.a.v.a. vidi se koliko je ilm bio vrijedan u njegovo vrijeme. Tako Poslanik kaže:

“Ako vidite nekoga da mnogo obavlja namaz i mnogo posti, još uvijek mu se nemojte diviti, dok ne procijenite kako on stoji sa znanjem, sa razumom. Nagrada koju ima klanjač ili postač srazmjerna je znanju koje on unese u svoj namaz, u svoj post, u svoj ibadet.”

Ovdje vidimo da Boziji Poslanik s.a.v.a., kada uspostavlja mjesto prioriteta, ne stavlja na prvo mjesto namaz i post, nego na prvo mjesto stavlja razum, odnosno znanje, pa tek potom dolazi post i namaz. Mjera nagrade kod muslimana mu'mina jeste mjera njegovog znanja u tim ibadetima. Ako gledamo stanje muslimana kroz historiju, dolazimo do sljedećeg zaključka: Kamo sreće da ovi nisu nikad ni bili muslimani jer su dostojanstvo i dignitetvjere toliko puta unakazili i upropastili! U jednom hadisu kaže se: “San ili spavanje alima bolji je od ibadeta neukog.” Božiji Poslanik s.a.v.a. savjetuje Alija a.s.: “O Ali, kada vidiš ljude kako su uposlili sebe u raznorazne poslove i aktivnosti po pitanju

vjere, namaza, posta i drugih ibadeta, ti ih ne slijedi na taj način, ti sebe uposli tako da svoju dušu obogatiš znanjem, to je jedini način da ih pretekneš.” Prema tome, prva prioritetna stvar u vjeri jeste znanje, spoznaja i svijest o stvarima oko nas u ovom univerzumu. Kada smo govorili o saburu, rekli smo da prvi korak sabura treba biti na temelju znanja o cilju kojem težimo.

Nećete zaslužiti nagradu sve dok ne udijelite dio od onoga što vam je najdraže; a bilo šta vi udijelili, Allah će, sigurno, za to znati. (Ali Imran, 92)

لَن تَأْلُوا الْبَرَ حَتَّى تُنْفِعُوا مِمَّا تُحِبُّونَ وَمَا تُنْفِعُوا مِنْ شَيْءٍ إِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ

A šta je to što mi najviše volimo u svom životu? Između naše djece, imetka, našeg posta, namaza, vjere, šta mi to najviše volimo? Kada se obratimo sebi, ustavljamo da mi, ustvari, najviše volimo sebe. Klanjam namaz Allahu dž.š. da bismo sebe Njemu približili, da bismo mi bili nagrađeni. Postimo da bismo sačuvali sebe, ne nekog drugog, od džehennemske vatre. Udjelujemo siromašnim sadaku da bismo sebi priskrbili neku nagradu i sevape. Čak i ako to radimo ne u ime Allaha dž.š. nego radi svoje savjesti, i tada to radimo radi sebe. Svoju djecu, svoje najbliže opet volimo radi sebe. To je jedna iskustvena stvar koju je Kur'an potvrđio. Ako naše dijete koje volimo krene putem koji je nama nepoželjan, onda mi počnemo da između sebe i djeteta stvaramo distancu, odstojanje. Ako nam se pojavi neka teška bolest, u stanju smo sve svoje imanje dati nekom svjetskom doktoru koji će nam tu bolest otkloniti. Prema tome, najviše volimo sebe i to pokazuje iskustvo.

Mi toliko volimo svoju djecu i dajemo im prioritet nad svim u životu, pa čak i nad vjerom, ali pogledajmo kako ovo tretira Kur'an koji kaže da kada se pojave na Sudnjem danu oni koji su dali prednost Dunjaluku nad Ahiretom, pa kada vide u šta su sebe uvukli, pred kakvom su velikom nesrećom, oni će povikati: “Boze naš, evo mi ćemo dati i svoju djecu da idu mjesto nas u Džehennem, samo nas sačuvaj od vatre.” Kada nastupi kijametski dan, onda se ni jedan čovjek neće interesirati ni za jednog prijatelja. Ne znači da se neće vidjeti – oni će se vidjeti – ali svak će biti obuzet sobom da neće nikog primjećivati. Svaki zločinac, svaki teški grešnik tada će želiti da svoju djecu podmetne da bi se on spasio, i ne samo svoju djecu, nego će bračni drugovi poželjeti da gurnu jedno drugo u vatu i svoju braću i svoje sestre, pa čak i cijelo pleme i naciju i sve na zemaljskoj kugli samo da bi sebe spasili. Dokazano je i empirijski pot-

vrđeno da mi najviše volimo sebe. Zato citirani ajet i kaže: *dok ne podijelite od onoga što i sami volite.*

Prvo da vidimo sebe. Šta to mi možemo učiniti od sebe budući da sebe najviše volimo? Možemo umanjiti od svog spavanja, od svoje hrane, od svog pričanja, od svoje razonode i taj dio posvetiti istinskom sebi, tj. Onom svijetu. Možemo se ustegnuti malo od prikupljanja ovodunjalučkog imetka, a dati prioritet Drugom svijetu. Prioritet u odnosu na sve ovo jeste naše znanje, naša pouka. A kako ćemo doći do toga, tj. do znanja o Ahiretu i o vjeri? Tako što ćemo od svih osovjetskih stvari oduzeti po malo vremena i posvetiti ga izučavanju vjere. Imam Ali svom drugu, čuvenom vojskovodiju Kumejlu Ibn-Zijadu savjetuje: "O Kumejl, znanje je bolje od skupljanja imetka." Šehid Mutahari kaže: "Ja sam se potpuno predao nauci, istraživanju naučnih činjenica i ako bi se u krugovima ovakvih naučnika nešto malo Dunjaluku posvetilo, rekli bi: Ovaj je lud." Imam Ali a.s. kaže: "A zašto je bolje skupljanje znanja nego imetka? Znanje je tvoj čuvar, čuva ti dušu, a ti sam moraš biti čuvar svog imetka. Znanje je jedna velika vrijednost."

Druga osobina kada je u pitanje znanje je da kada dijeliš od imetka nekom drugom, imetak se umanjuje, ali kada znanje daješ drugima, ono se uvećava kod tebe. Razum je taj koji treba reći šta je bolje, skupljanje imatka koji te može uništiti ili skupljanje znanja koje ti samo može koristiti.

Treća stvar – kada vlasnik izgubi imetak, on je izgubio i čast i dostojanstvo, a traganje za izgubljenim znanjem je kao traganje za izgubljenim blagom. To je jedna neprestana vrijednost. Ako čovjek bude naoružan znanjem u toku života, on će sebi priskrbiti i poslušnost Bogu i poštivanje načela Bozijih. Kada bude sebi priskrbio polušnost Bogu, on će biti Božiji miljenik, a kada postane Božiji miljenik, kud će veća blagodat i radost od toga. Znanje čovjeka vraća Bogu, Njegovom Stvoritelju, a imanje ga vraća čovjeku, onom niskom biću. Kur'an poručuje da ono što podijelimo, to se daje Bogu i ostaje trajno, a ono što ostavimo kod sebe, to je privremeno i nestalno. Budući da mi sami sebe najviše volimo, onda sebi trebamo priskrbiti ono što će nam omogućiti trajnu sreću na Onome svijetu, a šta je to drugo nego znanje. Kada čovjek umre, njegov imetak razgrabe njegovi nasljednici, a njegovo znanje ostaje drugima i oni govore o njemu. Nemojmo biti čuvari tuđeg blaga, jer naš imetak poslije nas postaje vlasništvo drugih osoba. Neki se čak možda i raduju našem odlasku da bi što prije došli do našeg imetka: možda naši

zetovi, ili naše snahe ili muževi vaših žena koje su se udale poslije vaše smrti.

Imam Ali a.s. je sa jednim prijateljem prolazio pored kaburova i rekao: "Selam alejkum, o vi u kaburovima! Da li da mi vas obavijestimo ili da vi nas obavijestite? Da mi vas obavijestimo: Vaši su imeci razdijeljeni, u vaše porodice su se drugi uselili, vaše su se žene preudale ili vaši muževi oženili, a sad vi nas obavijestite."

Oni haznadari (ključari) koji imaju veliki imetak, oni su na Dunjaluku već umrli. Kada su u pitanju alimi, znalci vjere, oni ostaju do posljednjeg dana, njihov pomen ostaje. Njihovo tijelo može nestati, ali njihovo znanje i njihova pouka ostaje u srcima drugih. Od učenjaka iz prošlosti, npr. Ibn-Sine koji je umro prije hiljadu i sto godina i dan danas se teoreme proučavaju širom svijeta.

Tri zaključka možemo uzeti iz prethodnog izlaganja uglavnom preuzetog od imama Alija. Mi muslimani, čija vjera toliko preferira znanje, da li mi tako uzimamo ili smo nemarni prema njemu. Ako se pojavi konflikt između našeg imetka i znanja, čemu ćemo dati prednost. Ne misli se ovdje na imetak koji je svakodnevna potreba, nego na imetak koji će biti naslijede trećeg koljena od nas. Da vidimo sebe, da li ćemo dati prioritet kada ih trebadne stjecati imetku ili znanju. Sebe malo da testiramo: Ako se nađemo na sijelu pored nekog bogataša ili nekog alima koji je siromah, kome ćemo dati prednost? Ako damo prednost alimu u odnosu na bogataša, onda je naš iman jak, upravo sraznijerno našoj naklonosti prema tom alimu u odnosu na bogataša. A ako više volimo da nas vide pored bogataša, onda je naš iman tanak.

Sukob interesa Dunjaluka i znanja o vjeri uvijek je prisutan i uvijek će nas pratiti. Kada se imam Homeini trebao sastati sa Švarnadzeom, Šavarnadze je došao deset minuta prije zakazanog sastanka. Imamu su govorili da i on uđe ranije, ali on nikako nije htio. Ovdje je u pitanju bilo baš to što je Imam htio pokazati da ne pridaje važnost zemaljskome, tom što je on predstavnik neke velesile. S druge strane, kada bi Imamu dolazile porodice šehida on bi rekao: "Toliko me oni dojme da ja više ne znam ni šta govorim, budem u stanju rastrešenosti da izgubim mogućnost normalnog komuniciranja." Kada je imam Homeini držao predavanja visokim vojnim oficirima, rekao je da je odnos onih koji žive u zabačenim selima i onih koji imaju dvorce i vile takav da svi koji imaju dvorce i vile ne vrijede jedne dlake kose u odnosu na ove druge. Nadamo se da će nas Allah dž.š. uputiti da shvatimo vrijednosti islama.

Upoznavanje vjere

Jedno od značajnih pitanja kada su u pitanju zahtjevi vremena jeste upoznavanje vjere. *Svi vjernici ne trebaju ići u boj. Neka se po nekoliko njih iz svake zajednice njihove potrudi da se upuste u vjerske nauke i neka opominju narod svoj kada mu se vrate, da bi bili oprezni.* (Et-Tevba, 122)

وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لَيَنفِرُوا كَافَةً فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِّنْهُمْ طَائِفَةٌ
لَّيَنفَّهُوا فِي الدِّينِ وَلَيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ يُخَذِّرُونَ

Ovaj ajet nastavak je prethodnih ajeta koji govore o ratu i džihadu. U njima se kaže da stanovnici Medine i okolnih gradova nemaju pravo da se ustežu od odlaska u rat sa Božijim Poslanikom s.a.v.a. zbog svojih ličnih prohtjeva, zbog straha od gladi, žeđi i sl., a nekada ne odlaze u boj zato što im je lijepo u njihovim gradovima i teško im se pokrenuti odatle. Zaista će Allah dž.š. onima koji se bore dati za ono što pretrpe mnogo veću nagradu. Šta god da se žrtvuje na tom putu, šta god da se potroši na Allahovom putu i ako se predu velike razdaljine, sve to će Allah dž.š. višestruko nadoknaditi. Nije neophodno da svi napuste svoje gradove i svoje nastambe; neka jedan dio ostane kod svojih kuća, a neka drugi dio ode u rat, a nekoliko njih neka poučava vjeri. Upotrijebljena je riječ *tefekkuh* čiji je korijen riječi fikh što znači razmišljanje, a ovdje se nije htjelo ukazati samo na to nego na sveukupnu nauku o vjeri. Ovim napominjemo koliko su Allah dž.š. i Božiji Poslanik s.a.v.a. insistirali na izučavanju vjere, da čak i u vrijeme najtežih ratova oni koji će podučavati vjeri mogu izostati od ratnog pohoda. Allame Tabatabai tumačeći ove ajete kaže da rat i džihad, čak i kad je napadnuta islamska teritorija, nije vadžib za proučavaoce vjere. Poslije svakog oružanog sukoba, poslije svakog rata nastupa jedan drugi vid borbe, sukobljavanje mišljenja i sl. Odobrava se onima koji će podučavati vjeri da ne idu u rat, nego da nastave sa podučavanjem jer je činjenica da će nakon borbe, ma kako ona završila, neprijatelj pokušati napasti islam putem razne propagande i raznih mišljenja.

Ovdje je riječ o jednoj drugoj vrsti odbrane i ovdje se nailazi na jedno značajno pitanje. Naime, neprijatelji islama islam nazivaju religijom rata, religijom mača, međutim iz ovoga vidimo da islam daje prednost nauci u odnosu na rat. Kada je riječ o islamskom ratovanju, muslimani trebaju ratovati onda kada neprijatelji na putu islama postave pre-

preke. Nije to nikakva agresija islamske vojske nego uklanjanje prepreka koje su dušmani postavili na putu islama. Allah dž.š. kaže: *Ratujte s njima sve dok ne iskorijenite fitnu (smutnju i iskvarenost)... pa ako se prođu, onda nema neprijateljstava osim prema nasilnicima.* (El-Bekara, 193)

وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ فَإِنْ انتَهُوا فَلَا عُذْوَانَ إِلَّا
عَلَى الظَّالِمِينَ

Allah dž.š. kaže: *Kako će mnogobošći imati ugovor sa Allahom i Poslanikom Njegovim, osim onih s kojima ste ugovor kod Mesdžidul-harama zaključili. Sve dok se oni budu ugovora pridržavali, pridržavajte se i vi, jer Allah zaista voli pobožne.* (Et-Tevba, 7) Vjernicima je propisan rat zato što su bili potlačeni na zemlji i Allah dž.š. je moćan da ih učini pobednicima. A ko su ti vjernici? To su oni koji su istjerani iz svojih kuća bez razloga. Jedini njihov grijeh bio je taj što su rekli: "Allah je naš Gospodar." Božiji Poslanik s.a.v.a. kaže da je naređivanje dobra i odvraćanje od zla u odnosu na džihad kao kap u odnosu na more. S obzirom da je naređivanje dobra i odvraćanje od zla stvar razuma, njeni raširivanje u društvu dovest će do džihada. Naređivanje dobra najbolje je objašnjenje vjere.

Sad ćemo se vratiti na ajet gdje se koristi riječ tefekkuh i vidjeti šta se tu htjelo reći. Ikbal Lahuri, čuveni islamski učenjak koji je studirao i u zapadnim zemljama kaže: "Ja sam potpuno ubijeden u to da je spas svijeta u rukama muslimana." Ova njegova rečenica naišla je na ogromne kritike Zapada, ali je on ostao privržen islamu. On je rekao: "Temelj svih mojih djelovanja je jedna rečenica. Bio sam dijete. Jednoga dana učio sam Kur'an i došao je moj otac i upitao me: 'Šta to radiš?' Rekao sam: 'Učim Kur'an', a on mi je rekao: 'Sine moj, uči Kur'an kao da ti se spušta objava.' Ove riječi mog oca toliko su utjecale na mene, toliko su me se dojmile kao slika uklesana u kamenu. Od tada nikad nisam proučio niti jedan ajet, a da nisam satima o njemu razmišljao." U vezi sa idžti-hadom i tefekkuhom on kaže da su to najjača oružja islama. Islam ima jednu skupinu nepromjenjivih stalnih principa, a ima i neke manje bitne stvari podložne promjenama. Učenjak pravi mješavinu ovih dviju skupina. Kao što motor pokreće sve dijelove mašine, tako i idžtihad, donošenje zaključaka o vjerskim propisima, pokreće i oživljava i temeljne principe vjere i detaljnije propise. Ibn-Sina u svojoj knjizi *Šifa* govori nešto slično ovome i postoji mogućnost da je Lahuri koristio ova izlaganja u kojima Ibn-Sina kaže: "Islam ima jedan niz principa vjere

koji su ne samo sa stanovišta islama stalni i nepromjenjivi, nego i ljudski život dokazuje da su oni takvi i da su oni temeljni principi.”

U svakom vremenu trebaju postojati proučavaoci vjere koji će poznavati njene temeljne principe i njene sporedne detalje i koji će ih međusobno upoređivati. Osim toga, ti mudžtehidi morali bi u potpunosti poznavati sve sfere savremenog života, sva naučna dostignuća i podređivati ih principima islama, kako bi islam doveli do vrhunca moći i do uspjeha na Ovom svijetu. Oni su kao vrtlari, koji uništavaju korov, a stvaraju sklad između stabla drveta i njegovih grana. Mi smo bića koja moraju živjeti u određenom vremenu i na određenom prostoru i to vrijeme i taj prostor našeg življenja imaju neke svoje zahtjeve. Ova nužnost življenja u jednom vremenu i na određenom mjestu, s jedne strane, i stalno kretanje vremena, s druge strane, dovode do sukobljavanja principa vjere i novonastale situacije. Ako ne bi bilo izučavalaca vjere, koji će dobro poznavati njene temeljne principe i propise, a istovremeno i uslove prostora i vremena, rezultat takvog stanja bio bi potpuni nestanak islama na Ovom svijetu i njegovo ismijavanje od strane neprijatelja, ili bi muslimani tumarali i zapali u potpuni džahilijet, a islam nam kaže da je on vječna vjera i da mora uputiti i one sa istoka i one sa zapada.

Uvijek postoji potreba za dubokim izučavanjem vjere. Allame Tabatabai, veliki islamski i iranski učenjak napisao je tefsir Kur'ana u 20 tomova i izuzetnu knjigu *Principi filozofije i metodi realizma*, u kojoj je kritizirao teze Marxa i Lenjina i potpuno ih odbacio, kaže:

“Neophodno je da se svake dvije godine napiše po jedan tefsir Kur'ana.” Božiji Poslanik s.a.v.a. u jednom hadisu kaže: “Istina o Kur'anu je poput one o Suncu i Mjesecu. Kuran se kreće poput Sunca i Mjeseca.”

Kao što Sunce i Mjesec sve obasjavaju svojom svjetlošću, a ne pripadaju nikom od njih, tako i Kur'an čitavo čovječanstvo obasjava svojom svjetlošću i ne pripada nikom od njih. Kao što Sunce i Mjesec na različitom mjestu sijaju pod različitim uglovima i obasjavaju prostore iz različitog ugla, isto tako i Kur'an za svaki dati trenutak ima različita tumačenja. Kao što Sunce i Mjesec svakog dana sijaju, a naučnici svakodnevno otkrivaju nove istine o njima i svakog dana ih različito vidimo, isto tako i Kur'an časni ima stalne i nepromjenjive principe i on je vječan, međutim on svakom datom vremenu pristupa na drugačiji način i za svaku potrebu odgovara jednim novim zakonom. Svakim danom iz Kur'ana možemo crpiti nove zakone i nova pravila ponašanja.

Kao što se svjetlošću Sunca i Mjeseca podjednako koriste pismen i nepismen, tako je isto i sa učenjem Kur'ana. Različita su korištenja Sunčeve i Mjesečeve svjetlosti: neko će samo pocrnniti na Suncu, a neko ko je došao do saznanja o sunčevoj energiji, ko je naučnik, koristi sunčevu energiju za zagrijavanje. Isto tako je i sa proučavanjem Kur'ana: svako će se, shodno svom nivou, okoristiti Kur'anom. Ko samo zna učiti Kur'an, poznaje kirajet, učit će ga i svojim učenjem stići će i do svoga Gospodara. Neko ko ima veće znanje, ko je na moralnom stupnju veće savršenosti, izvući će veću korist iz Kur'ana i objašnjenjima iz Kur'ana do kojih dođe poučit će i ostalo čovječanstvo.

Edward Brown (Braun), autor knjige *Historija književnosti*, u svojoj knjizi razmatra pitanje dolaska islama u Perziju i postavlja pitanje da li su Arapi silom pokorili Irance i da li su silom nametnuli islam ili je to bio razuman prelazak u islam, i kaže: "Ja sam potpuno siguran da su oni prihvatali islam kada su vidjeli veličinu Kur'ana i uporedili ga sa svojim dotadašnjim svetim knjigama." Danas kada pogledamo u Kur'an, vidimo u njemu život koji se talasa poput talasa na moru. Ni jedan čovjek ne može smatrati da mu je Kur'an potpuno nepotreban. Ono na šta nas Kur'an od samog početka poziva je jedan kur'anski zakon, propis da se mora izučavati vjera. U ovome se ide dotele da izučavaocima vjere, mudžtehidima i fakihima, nije farz ići u džihad. Da li se ovo uskladivanje temeljnih principa sa nekim sporednim principima ograničava samo na islam ili treba uzimati i nešto sa strane?

Razmatrali smo razne posljedice ibadeta pa smo spomenuli kako na razne duhovne stupnjeve (*ahval i mekamat*) gleda sami tekst *Staze rečnosti*. Spomenuli smo i spomen na Allaha dž.š., kao i noć onih koji robuju Allahu dž.š. Analizirali smo ona srčana stanja, one srčane trenutke u kojim arifi dobiju nešto iz skrivenog svijeta. Spomenuli smo da oni dobivaju znanja koja mi ne možemo dosegnuti našim uhom ili okom. Imam Ali a.s. u 141. hutbi *Nehdžul-belage* spominje još jednu posljedicu ibadeta – ljubav ka spajanju sa božanskom biti. Imam Ali a.s. u vezi sa islamskim gnosticima kaže: "Kada ne bi bilo obećanog roka koji im je Allah dž.š. odredio, nijednog trena njihovi duhovi i njihove duše ne bi ostale u njihovim tijelima. S jedne strane, oni očekuju obećane nagrade od Allaha dž.š., a s druge strane, sretni su što će biti spašeni od patnji u kojima će biti napačeni svi koji nisu vjerovali u Allaha dž.š." Sevabi koje oni priželjkaju nisu oni koje mi spominjemo. Oni priželjkaju nešto užvišenije.

Nagrade su različite i uvijek su srazmjerne različitim stupnjevima raznih ljudi. Božiji Poslanik s.a.v.a. u noći uspinjanja, upitao je Božansku bit kakve su posljedice posta. Odgovor je bio: "Post je za mene i ja sam sam nagrada za post." Nekad nagrada za neko uzvišeno djelo bude spoznaja same Božanske biti i cilj je sām Bog. Nekad je nagrada nekog drugog djela da se upoznamo sa prijateljima Božijim, evlijama, i zbog toga, kada se kaže: *O dušo smirena vrati se Gospodaru svome*, u nastavku se kaže: *Uđi u moje robe*. (El-Fedžr, 27-30) Nekad je stupanj nekih iznad toga, kod samog Boga. Znači, oni će biti tamo gdje je istina i pored svoga Gospodara. Nekad je nagrada i vječni Džennet, a nekad to da neko neće ući u džehennemsку vatru. Sve to zavisi od same naše spoznaje i same naše iskrenosti u našim djelovanjima. Ovo priželjkivanje Božanske biti spomenuto je mnogo puta kako u samom Kur'anu, tako i u hadisima od Poslanika s.a.v.a., kao i od bezgrešnih imama, te u mnogim dovama prenesenim od njih, i u izrekama mnogih gnostika, velikana. Hafiz, neka je Božija milost na njega, u vezi sa ovim ispjevao je mnogo stihova sa uzvišenim značenjima.

"O ti koji si skriven od mojih očiju,
iako te ne vidim, ti si spržio moju dušu
i baš zbog toga, iako te ne vidim,
ja tebe istinski volim.

Nemoj misliti, uzvišeni Bože, da moja ljubav i spona
koja postoji između mene i Tvoje uzvišene biti, da se može raskinuti,
naprotiv, nikad se ne moze pokidati ta spona,
već će biti čvršća i čvršća, i kada me spuste u ćefinima,
ja ēu i tada priželjkivati da opet signem do Tebe.

Ako mi budeš dozvolio da samo jednog trena sjednem pored Tebe,
iskoristit ēu na najbolji način tu priliku i sa Tvojih nogu ēu uzimati
Bisere koje ēu stavljati u svoje oči i na svoju dušu.

Znaš li Ti zbog čega ja i danju i noću plačem? Samo radi Tebe.
Ja toliko plačem i noću i danju

i toliko priželjkujem da se sastanem s Tobom,
jer nadam se da će ovaj moj plač biti uzrokom
da stvori jedan sjaj ljubavi u Tvom srcu,
pa da me prihvatiš i da dođem kod Tebe.

Da li zeliš da umrem, a da ti ne dođeš
i nikad ne pitaš o svom bolesniku?
Ja te molim da makar za jedan tren dođeš
i upitaš kako je taj bolesnik.

Ako me nožem ubiješ, ja neću ništa kazati.

Prolij moju krv i ja će uživati u tome jer ćeš me time spasiti
neprilika ovog materijalnog svijeta i onda će najzad
biti u mogućnosti da dosegnem do te Tvoje Božanske biti.”

Imam Ali a.s. u vezi s ovim u *Nehdžul-belagi* spominje slučaj koji se dogodio uoči 19. dana mjeseca ramazna: “Te noći nisam mogao da ne zaspem, savladao me san. U jednom trenutku video sam sliku lica Božjeg Poslanika s.a.v.a. i kazao sam mu: ‘O Božiji Poslaniče, umorio me je tvoj umet.’ Božiji Poslanik mi je kazao: ‘O Ali, prokuni ih.’” Ali a.s. ga je poslušao i onda je kazao: “O Boze, uzmi Alija iz ovog naroda i Aliju podaj mnogo bolje nego što ovdje ima! Kunem se Allahom dž.š., najviše mi nedostaje Božiji Poslanik. Ja sam poput dojenčeta jedne deve koje je uvijek uz svoju majku i ja sam dok sam bio mlad uvijek bio uz Božjeg Poslanika s.a.v.a. Kad god bismo bili u neprilikama u nekom ratu, uvijek bismo otišli kod Božjeg Poslanika s.a.v.a. i on bi nam poslužio kao zaklon. Tako mi Allaha, sin Ebu Taliba više voli smrt nego što dojenče voli majčinsko mlijeko.” Mevlana u stihovima kaže:

“Ja sam ptica iz bašte melekuta (iz nadmaterijalnog svijeta,)
pa su na ovom materijalnom svijetu moje tijelo dali meni kao kafez,
ono me je zarobilo, želim se osloboditi ovog moga tijela
i vratiti se mojoj domovini.”

Ovo je dostižno za sve koji iskreno robuju. Zbog toga je Kur’ani kerim za kriterij naše ljubavi prema Allahu dž.š. postavio samu smrt. U 6. ajetu sure El-Džumu'a kaže se: *Reci: "O Jevreji, ako tvrdite da ste vi od svih ljudi Allahovi prijatelji, onda smrt poželite, ako istinugovorite."*

A zbog onoga što ruke njihove čine neće je nikad poželjeti. Allah dobro zna nevjernike. Ako bismo znali da je dobro ono što smo već poslali na Onaj svijet, onda bismo zasigurno željeli ući u beskonačne Božije blagodati. Osoba koja izlazi iz jedne zemlje i ide u drugu zemlju, pa je sigurna da je u toj drugoj zemlji čekaju velike mogućnosti, ona će sigurno sa radošću biti spremna da započne putovanje tamo. Ako ima neke političke probleme ili nosi neku nedozvoljenu robu preko granice, pa ako je još sigurna da će je uhapsiti kad uđe u tu drugu zemlju ako bude otkrivena, onda će cijelim tijelom drhtati i plašit će se da uđe u tu drugu zemlju.

Kvalitet postizanja vjere u vremenu

Ibadet, gledano sa islamskog aspekta, je činjenica, pa je ranije bilo govora o ibadetu trgovaca, ibadetu robova i ibadetu slobodnih. Prva posljedica ibadeta jeste da se prisjećamo Stvoritelja i Gospodara svih svjetova. U 14. ajetu sure Taha, kada se Allah obraća h. Musau a.s., on kaže: *Obavljaj namaz da se prisjetiš Mene.* Ovo prisjećanje je obostrano. Onda kada se čovjek prisjeća Allaha dž.š., i Allah dž.š će se prisjećati njega. Imam Ali a.s. kaže da se radi o robovima sa kojima Allah dž.š. govori u njihovim mislima i govori sa njima u samoj biti njihovog razuma i zbog toga je njihov razum Božanski.

Druga posljedica ibadeta jesu razna duhovna stanja i mekami, stupnjevi osoba koje se obraćaju Bogu. Imam Ali u *Nehdžul-belagi* u vezi s ovim kaže: "Na nekim stupnjevima sama bit Božanska će im se ukazati, i oni tim Božanskim sjajem mogu osjetiti miris Božijeg oprosta i time vide da im se nastranu stavljuju zastori zbog kojih nisu mogli osjetiti tu Božansku bit. Oni osjećaju miris Allahovog oprosta i gledaju kako im se otklanaju zastori i gledaju u Allahov magfiret."

Treća posljedica koju imam Ali spominje jesu srčana stanja, srčani trenuci arifa. U vezi s ovim on kaže da se u tim trenucima daje novi život razumu arifa i da se kontrolira njegova požudna duša. U tim trenucima moralne mahane i mrzovolja koji su postojali u njemu pretvaraju se u nježnost, poput nježnosti cvijeta. U njegovoj duši zasjati će svjetlost koja će mu pokazati put kojim će hoditi i poticat će ga da ide na taj put. Kako god bude prolazio koja vrata i koji stupanj, sljedeća vrata sama će mu se otvarati i tako će ići dok ne stigne do babus-selama (vrata selama). Kada bude stigao do tih vrata, ugledat će pred sobom svijetle horizonte Božanske biti. Na tom duhovnom stupnju njegova duša će se smiriti, a koraci će mu postati sretni. Tu će se napokon odmoriti budući da je izbjegao sve

loše misli koje je šejtan unosio u njegov razum. Sve ove posljedice rezultat su dvaju djela koja je on učinio. Prvo, umjesto da gleda spoljašnje aspekte ibadeta, on je upotrijebio svoje srce i time je zadovoljio i svoga Gospodara. Ovdje Imam govori o nekakvom drugaćijem životu za naš razum i otvara nove, za nas nepoznate horizonte. U Kur’anu se kaze: *O vjernici, odazovite se Allahu i Poslaniku kada vas pozovu onome što će vas oživjeti.*

Imam u vezi s robovima kaže da oni na neke stvari gledaju drugaćije nego drugi ljudi. Naprimjer, obični ljudi na smrt gledaju kao na neku zastrašujuću činjenicu, dok u očima robova to nije ništa što bi ih uzne-mirilo i što bi im se činilo neugodno. Oni paze da njihova srca ne bi umrila ili njihov razum. Oni na Ovom svijetu žive tijelima čija je duša iznad Ovoga svijeta. Stvar tih otkrovenja kojima nam postaju pregledne stvari iz skrivenog svijeta jeste činjenica na kojoj su insistirali prvi gnostici islama, imami i sam Božiji Poslanik.

Pjesnik Hafiz kaže:

“Sinoć su me spasili od muka sa kojima bih se susreo sljedećeg dana i u tim tminama noći oni su mi ponudili vodu života.

Kako je bilo berićetno to jutro i kako je bila lijepa ta noć.

Ta noć Kadr, kad su mi pokazali put kako da se izvučem iz ovih teškoća materijalnog svijeta.

Nemojte se čuditi ako vidite da sam ja sretan ako sam dostigao istinu, ja sam, ustvari, bio siromah pa su mi oni iz svog bogatstva dali.

Onaj koji nama dostavlja te skrivene riznice iz gajba, on mi je već ranije nagovijestio ovaj dan, dan kad će se izbaviti iz teškoća Ovoga svijeta, to je dan kad će mi biti dostupan sabur.

Ako vidite danas moje lijepe stihove, nemojte se čuditi, to je sve rezultat toga što su mi dali u tminama one noći. Ako vidite da su mi tako slatke riječi u mojim stihovima,

To je sve kao plaća koju su mi dali zbog strpljenja koje sam imao u toj noći.

Ja sam sve ovo postigao zbog dviju stvari, jedna je moj zavjet Bogu, ja sam postao odan tom zavjetu, a druga su oni koji su zikr činili Allahu dž.š. ujutru i uveče.”

Prenesena je dova od imama Alija i bila učena tokom mjeseca šaban. I imam Homeini kaže da je ona bila prenošena kod svih imama i da je ona bila učena za vrijeme svih njih. Imam je govorio svim piscima da uzmu pero u ruku i da komentiraju tu dovu i da bez obzira koliko svi oni nastojali, nikad neće doći do srži te dove. U jednom dijelu ove dove kaže se:

“Bože moj, daj mi snagu da se mogu odvojiti od svih stvari i da se mogu okrenuti samo Tebi. O Bože, učini da nam progledaju oči naših duša time što ćemo samo jednom progledati.” Imam Husejn a.s. kazao je jednom prilikom: “Neka bude slijepo ono oko koje Tebe ne vidi.” Imam Ali a.s. nastavlja: “Mi ne želimo Tebe vidjeti onim očima koje su nam na glavi. Ako oči našeg srca budu uspješne u tome da Te vide, onda će se od njih otkloniti svi zastori i onda će one dospjeti u tu riznicu veličanstvenosti i onda će naše duše biti u vezi sa svijetom Allahove svetosti.”

Mnogo se insistira na duši i duhovnim stanjima i u Kur’antu i u hadisima prenesenim od Poslanika s.a.v.a. Istine koje su zastupljene u srcu nisu dostupne očima niti razumu. U suri En-Nedžm se kaže: *Srce nije poreklo ono što je video. Pa zašto se prepirete s njim o onom što je video? On ga je i drugi put video... Video je neka od najveličanstvenijih znamenja svoga Gospodara.* (En-Nedžm, 11-17) Kao što svako naše spoljašnje opažanje može uočiti neke materijalne ljepote na Ovom svijetu, tako i naše srce u duševnom opažanju može obuhvatiti takve istine koje su lijepe samo za taj domen duhovnog. Oko je organ opažanja i ono na ovom materijalnom svijetu može vidjeti one ljepote do kojih nikad ne može dospjeti npr. uho i zbog toga onaj ko je rođen slijep ne može ni na koji način spoznati ono što samo oko može registrirati, npr. ljepotu nekog cvijeta. Isto tako, ako je neko rođen gluhi, ne može zapaziti ljepotu neke melodije, nekog zvuka. Ibn-Sina kaže:

“Ko izgubi jedno osjetilo, on će izgubiti i čitavu jednu nauku.”

Kada bi neko prinio najljepšu hranu našem uhu ne bi nam ona bila lijepa i zbog toga moramo paziti na duševna opažanja. Spominju se tri organa – oko, uho i srce – i kaže se da ćemo biti pitani za svaki od ovih organa. Bog nam je dao ove organe da ih na najbolji način iskoristimo i za njih ćemo biti pitani. *Ne povodi se za onim što ne znaš! I sluh, i vid, i razum, za sve to će se, zaista, odgovarati.* (El-Isra, 36)

وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَئِكَ كَانَ
عَنْهُ مَسْؤُلًا

Zbog toga Mevlana kaže da je noć Božijim ljudima najsvjetlij dan. Ljudi povezani sa uzvišenim svjetovima i koji imaju prosvijetljeno srce nikada neće ni pomisliti da je neka noć tamna. U nekim hadisima kaže se da gnostići, arifi ili Božiji prijatelji (evlije Božije) više očekuju duge i hladne noći nego majka svoje dijete kada je dugo odvojena od njega. Tako očekuju i duge ljetne dane. Duge noći očekuju da bi duže ibadetili Allahu dž.š., a duge i vrele dane da bi duže postili. Imam Ali a.s. kaže u jednoj hutbi da su ovi robovi uvijek odvojeni od svoje postelje, nikad noćima nisu u svojoj postelji i toliko zikr čine Allahu dž.š. da su im usta uvijek suha. Pošto dugo ostaju na sedždi i traže oprost od Allaha dž.š. njihovi grijesi spadaju kao što ujesen lišće opada sa grana. Oni su Allahova stranka. *Zaista su oni iz Alahove stranke na Pravom putu, i zaista su oni pobjednici.*

Onome ko učini dobro djelo, bio muškarac ili žena, a vjernik je, Mićemo dati da proživi lijep život i zaista ćemo ih nagraditi boljom nagradom nego što su zaslužili. (En-Nahl, 97) Budući da je smisao života namjesništvo na Zemlji, slijedi da će mu se dati da bude namjesnik Božiji na njoj. Dva su faktora koji utječu na postizanje vrhunca, na dostizanje smisla postojanja, osnovnog cilja postojanja, bivstvovanja čovječijeg na zemlji, a ta dva faktora jesu dobro djelo i dobar djelatnik. Pitanje kojeg je neko roda ovdje nema mjesta jer Allah dž.š. jasno kaže: *Bio muškarac ili žena*, znači nema nikakve razlike. Da bismo postigli iman i dobro djelo, imamo tri puta.

Jedan od mogućih puteva za dostizanje tog cilja jeste znanje koje se postiglo putem čula, proučavanjem, gledanjem, slušanjem. Primjer za to su ljudi koji su živjeli u vrijeme Božijih poslanika. Ta znanja bila su očita. Svojim su očima gledali i oni su bez ikakvog dokaza, samo gledajući i slušajući, prihvatali vjeru.

Drugi put je put rasuđivanja i logičkog zaključivanja. Ljudi koji su živjeli u vrijeme Božijeg Poslanika s.a.v.a. došli su Božijem Poslaniku i pitali ga: "Je li ti kažeš za sebe da si Božiji Poslanik?" On je odgovorio: "Da!" Oni su pitali: "Imaš li ti dokaze za to?" Rekao je: "Imam, moji dokazi su mudžize, a mudžiza nije ništa drugo do jedan lanac logičnih razmišljanja koji je prerušen i prikazan u vidu praktičnog djelovanja."

Treći put stizanja do tog cilja je put osvjedočenja. Neki ljudi su u svom batinu, svojoj nutrini, shvatili i spoznali put. Sva tri ova puta imaju ogromnu ulogu u stizanju do blagostanja, do života koji je smisao postojanja, a to je Božije namjesništvo na Zemlji. I muškarac i žena mogu podjednako dolaziti do saznanja putem svojih čula, mogu koristiti logička rasuđivanja i zaključivanja putem spoznaje, a mogu imati i nuntarnja osvjedočenja i spoznaju vjere iz svoje unutarnjosti. Mogu potpuno ravnopravno učestvovati u putu, kretanju ka glavnom cilju postojanja. Sudbina svake duše zavisiće od njenih djela. Ako joj djela budu dobra, njen završetak bit će dobar, a ako joj djela budu loša, završit će u Džehennemu. Ni ovdje nema roda. U Kur'anu se kaže: *Svaka duša. I da je čovjekovo samo ono što sam uradi, i da će se trud njegov sigurno iskazati* (En-Nedžm, 39-40)

وَأَن لَّيْسَ لِإِنْسَانٍ إِلَّا مَا سَعَى وَأَن سَعْيَهُ سَوْفَ يُرَى

Na kraju rezultati svega što je čovjek postigao pripadaju njemu samom. Sa aspekta stizanja do Allaha dž.š. i stizanja do Sudnjeg dana i nagrade na Sudnjem danu, između muškarca i žene ne postoji nikakva razlika. Nigdje se ne spominje muškarac i žena.

U suri 35. ajetu sure El-Ahzab imamo još jasniju sliku postizanja ravnopravnosti muškarca i žene: *Muslimani i muslimanke, vjernici i vjernice, pokorni i pokorne, iskreni i iskrene, strpljivi i strpljive, ponizni i ponizne, muškarci koji daju zekat i žene koje daju zekat, muškarci koji poste i žene koje poste, oni koji čuvaju svoja stidna mjesta i one koje čuvaju svoja stidna mjesta, oni koji mnogo Allaha spominju i one koje mnogo Allaha spominju – Allah je svima njima pripremio oprost i nagrađu veliku.* Sa stanovišta Kur'ana, muškarac i žena su potpuno jednaki u pogledu sposobnosti rasuđivanja i u pogledu moći privlačenja dobra i odbijanja zla od sebe.

Ovo je bila diskusija o odnosu žene i muškarca kada je u pitanju stanovište stvaranja ljudskog roda i smisao tog stvaranja – dostizanje cilja konačnog. Tu smo vidjeli da su muškarac i žena potpuno ravnopravni. Sada ćemo vidjeti njihov odnos sa društvenog stanovišta, sa stanovišta društvenog života.

Kur'an je jasno označio četiri stvari kada je riječ o vlasti. Prva je stvar poređenje muškarca i žene kao Božijih stvorenja u smislu njihove suštine, njihove biti. Druga stvar je položaj žene u društvu. Treća stvar su propisi i njihova prava u zajedničkom životu (ne misli se samo na njihov

odnos u braku nego međusobni odnosi muškaraca i žena i u društvu i u porodici). Četvrta stvar jesu temelji za propise vezani za prava žene, odnosno odnos muškarca i žene. Tu se pojašnjavaju prava žene.

Tabatabai u svom tefsiru *Mizan* kaže: "Ako hoćemo da shvatimo kakve je promjene donio islam čovječanstvu, kakve su to reforme nastale dolaskom islama, dovoljno je samo pogledati položaj žene u islamu i uporediti ga sa dotadašnjom praksom i pravima koje je žena do njega imala." Posljedice su proizvod običaja i tradicije nekog naroda. Ti običaji, ta tradicija, pokazateli su njegovog razmišljanja. Nakon mišljenja dolaze običaji i kultura. Tabatabai navodi stihove mnogih pjesama iz raznih kultura u kojima se govori o ženi sa najnegativnijim osobinama. Naprimjer, strah, poniznost (u negativnom smislu), poniženost, kada su te osobine u pitanju, uvijek se koristi žena kao metafora. Islam se oštro suprotstavio ovakvom mišljenju i ovakvom ponižavanju žene. U 13. ajetu sure El-Hudžurat kaže se: *O ljudi, Mi vas od jednog čovjeka i jedne žene stvaramo i na narode i plemena vas dijelimo da biste se upoznali. Najugledniji kod Allaha je onaj koji Ga se najviše boji (koji ima najveći takvaluk).*

Allame Tabatabai je ovim ajetom odbacio tri do tada postojeća mišljenja u vezi sa ovim pitanjem. Jedno je nadmoćnost muškarca nad ženom ili žene nad muškarcem sa stanovišta stvaranja. Nema nikakvog preimućstva nad drugim ni muškarac ni žena. I jedno i drugo rođeni su od oca i majke. Imam Ali u *Nehdžul-belagi* kaže da bi isticanje jednog nad drugim bilo isto kao kad bi jedan brat svome bratu od iste majke rekao: "Ja sam bolji od tebe zato što je mene rodila ta i ta", a rodila ih je ista majka. "Majka je poput posude i posuda nema nikakvog vlasništva nad svojom sadržinom" – hoće da kaže da majka nema nikakva dodatna prava nad djetetom time što ga je ona rodila, a nije ga radio otac. Ovakvo mišljenje također je pobijeno navedenim ajetom. Treće mišljenje koje je bilo veoma rašireno prije dolaska islama bilo je da su muškarci govorili kako su njihova djeca samo sinovi, dok su kćerke tuđa djeca i smatrali su svojim potomcima samo unuke koji su djeca njihovih sinova, a unuke koji su djeca kćeri nisu smatrali svojim potomstvom. Ajet koji smo naveli odbacuje i ovu tvrdnju, jer kaže da su djeca su rezultat i očeva i majki, bilo da se radi o muškoj ili ženskoj djeci.

Allah dž.š. u 195. ajetu sure Ali Imran kaže: *Ja neću odbaciti ni obezvrijediti ni jedno djelo onome ko ga čini, bilo muškarcu ili ženi, jer su muškarac i žena potpuno isti. Ako je majka ta koja rađa, i ona je nastala kako od majke tako i od oca. Prije dolaska islama bilo je rašireno*

mišljenje da grijesi koje počini žena idu njoj na dušu i ona će odgovarati za njih, a dobra djela koja ona učini, nagrada za njih slijedi njihovim muževima. Ovim ajetom je i ovo mišljenje odbačeno. Sa ove vremenske distance izgleda smiješno kolike su oni bili neznalice. To je bilo mišljenje prije 1400, 1500 godina i to nam izgleda smiješno, a kada čuveni njemački filozof Fridrich Nietzsche (Niče) zastupa tezu sličnu ovoj, trebamo se još više čuditi. Nietzsche kaže da smisao i filozofija rađanja žene jeste rađanje pravih ratnika i zabavljanje muškaraca. Ova njegova škola ima još uvijek mnogo pristalica i on još uvijek važi za slavnog njemačkog filozofa. Čovjek bez Allaha dž.š. i bez islama je džahil ma kada on živio.

Sljedeći ajet govori nam o zajedničkim karakteristikama muškarca i žene, a kroz to ćemo dobiti i odgovor na jedno pitanje. *Ko učini zlo, bit će prema njemu kažnjen, a ko učini dobro – bio muškarac ili žena, a vjernik je – u džennet će; u njemu će imati u obilju svega, bez računa.* (El-Mu'min, 40)

مَنْ عَمِلَ سَيِّئَةً فَلَا يُجْزَى إِلَّا مِثْلًا وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَى
وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ يُرْزَقُونَ فِيهَا بِغَيْرِ حِسَابٍ

Kada bi neko od njih (mnogobožaca) bio obradovan viješću da mu se rodilo žensko smračilo bi se njegovo lice. On bi tada bio sav u srđbi. Krio bi se od ljudi zbog nesreće koja ga je snašla. (En-Nahl, 58-59) I kada bi se sakrio od ljudi, mislio bi da li da ovo poniranje koje ga je snašlo održi u životu ili ga zakopa u zemlju i da nema više spomena na nju. Svjesni budite, pazite: *Jako loše su ovi prosuđivali.* Kur'an nam ovdje napominje da su muško i žensko sa stanovišta njihovog djela, sa stanovišta njihovog imana i sa stanovišta ahiretskog statusa potpuno jednaki i ravnopravni. Razlog zašto su ovi postupali tako prema ženskom djitetu bio je krivi nazor, što su u džahilijetu shvatili da je žena igračka u rukama muškarca. Rezonovali su: "Ako ova naraste i stasa za udaju, ja je dajem tuđinu i kada ona postane njegova igračka, ja nemam ništa više s njom. Posredstvom te kćerke, ne samo da sam nju dao, već će i mene poklopiti." Kur'an napominje da je ovakvo razmišljanje jako loše i da nema nikakve veze sa razumom i logikom. Vrijednost svakog čovjeka je prema njegovom djelu i prema njegovom razmišljanju.

1. Muško i žensko sa stanovišta Kur'ana su jednaki i ravnopravni. Oboje prihvataju Allaha dž.š. za svog stvoritelja.

2. Oboje imaju dobro djelo, odnosno oboje imaju potencijal da to imaju.
3. Mogu uči ravnopravno u Džennet.
4. Opskrbljuju sebi neograničeni Božiji nimet, Božiju nagradu, za svoja dobra djela.

Do sada je rečeno ono što je zajedničko muškarcu i ženi, a Uzvišeni Stvoritelj je korijen ove jednakosti našao u jednakovrsnom stvaranju i jednog i drugog.

Okreni svoje lice ispravnoj Božjoj vjeri, fitretu Božjem prema kojem je on stvorio čovjeka. Nema promjene u Božjem stvaranju, to je čvrsta Božja vjera.

Osnova, temeljna osobina i vrlina čovjeka, bilo muškarca ili žene, jeste taj fitret, ta Božanska nit koju je On stvorio u čovjeku. Taj fitret, ta nit, zahtijeva da čovjek Božije blagodati rasporedi ravnopravno između istovrsnih, jednakopravnih Božijih bića. Taj fitret ne dopušta da se neka skupina više okoristi Božijim blagodatima, a neka manje. Ovo je osnovna razlika između Božanskih propisa i društvenih propisa koji nastaju među ljudima. Ljudski propisi temelje se na ljudskom iskustvu, a Božanski na Božanskom fitretu. Oni su posve čisti i nepatvorenii. Ova jednakopravnost razlikuje se u odnosu na sličnost u pravima. Kada se kaže da su ljudi ravnopravni, to ne znači da kada posmatramo administraciju u jednoj zemlji, da svako može biti ministar. Ili da dovedemo jedno dijete i kažemo, budući da su svi ljudi ravnopravni, ovo dijete postavit ćemo za predsjednika države. Praktični um kaže nam da svaki posao ima svoju ljestvicu vrijednosti i shodno toj ljestvici vrijednosti ljudi su po kvalitetu različiti i svako srazmjerno svom znanju i svojim sposobnostima može zauzeti položaj na toj ljestvici vrijednosti.

Nekoliko dioničara je osnovalo firmu. Nejednako su uložili u tu firmu i ako hoće postupiti pravedno, morali bi proporcionalno rasporediti i profit. Ali po ovome, ako su svi ljudi ravnopravni, onda trebaju ravnopravno i raspodijeliti. Shvatanje zakona nije tako pojednostavljenio. Ako na primjeru shvatanja slobode kažemo da svako ima pravo da diše čist vazduh, onda niko nema pravo da ga zagadi. Ono što je danas izazvalo zbrku je to što su jednakost prava izjednačili sa sličnošću prava. Islam je prihvatio jednakopravnost, a sličnost u pravima je odbio. Upravo Božanski fitret govori o jednakopravnosti i isti taj fitret odbija sličnost.

Ako se uspostavi konflikt u samim pravima koja trebaju biti stvarna, onda kao posljedica toga nastaju i konflikti u svim pravima izvedenim iz

toga. Nastat će konflikti kako u porodičnim tako i u društvenim pitanjima. Kada je u pitanju konflikt između žene i muškarca, ova temetika je tretirana u tri segmenta.

Prvi segment čine razlike sa stanovišta tjelesne snage, kao i razlike u izgovaranju, u glasu, u veličini i snazi tijela, po pitanju zrelosti, bržem ili sporijem pričanju itd. To su stvari koje potvrđuje i medicina i anatomska. Za svakoga je to prihvatljivo i o tome ne treba voditi puno računa.

Drugi segment u kojem se razlikuju muškarac i žena jeste na ravni naravi. Muškarac je skloniji ratobornijim stvarima kao što su lov, treniranje raznih sportova, a žene su po prirodi miroljubivije. Žene imaju izraženiju smirenost, manje su ratoborne, manje sklone grubosti, sklone gizdanju, uljepšavanju i nemaju čvrstine u odlučivanju. Rezervirane su u pristupanju nekim poslovima. Čak se i biti vjernik ili nevjernik razlikuje kod muškarca i žene. Rekli smo da postoje tri stvari na kojima vagamo vrijednost muškarca i žene: sa stanovišta razuma, sa stanovišta njihove moći i sa psihološke ravni. Bivanje vjernikom ili vjernicom ili nebivanje vjernikom ili vjernicom sa stanovišta ukusa, kulture i u još nekim detaljima kod muškarca i žene se razlikuju.

Sa stanovišta emocija, oni se potpuno razlikuju. Čovjek želi doći do žene, a žena da čovjek dođe do nje. Čovjek želi spolja vladati, a žena želi iznutra vladati. Kada su u pitanju emocije, žena želi hrabrog i snažnog čovjeka, a čovjek želi ženstvenu ženu. Jedan američki psiholog kaže da se svijet žene potpuno razlikuje od svijeta muškarca. Ako žena ne može misliti na način na koji misli muškarac, to je stoga što se njihovi svjetovi potpuno razlikuju. Muškarci kada ostare osjećaju se nesretnim jer se njihov oslonac izmakao, a žene se osjećaju sretnim u starosti jer su postale vlasnice nekoliko svojih rezultata. Ovakvo stanovište u islamu nema ni naučnu ni iskustvenu podlogu. Islam zastupa stanovište da čovjeka ne može oraspoložiti ni posjedovanje kuća, tvornica, a ni njegovo neposjedovanje ne može ga oneraspoložiti. Ne može ga ospokojiti posjedovanje unuka, a također ga ne može ni onespokojiti. Čovjek po svome fitretu teži savršenstvu. Sve dok ne postigne to savršenstvo, on osjeća neku nelagodu, strah i strepnju. Napoleona svi znaju kao velikog i hrabrog vojskovođu, ali su pred smrt vidjeli kako mu suze liju niz obaze i kako se osjeća kao očajnik. On se jadao na svoj protekli život i vrijeme koje je prošlo. Čovjek može imati stotine dvoraca, ali kad se nađe sam sa sobom, u njemu se javlja ova nelagoda. Samo Bogu odani robovi mogu prskrbiti sebi spokojan život, mir i sigurnost jer znaju da se vraćaju svom

Stvoritelju i za njih nema ove strepnje i ove ojađenosti. *Zaista se spominjanjem Allaha srca smiruju.*

Ovaj Američki psiholog kaže: "Čovjek nastoji uzeti onu ženu koja je srodnna njegovoj vjeri i njegovim ubjednjima, a za ženu, kao što joj je lako promijeniti prezime, lako joj je promijeniti i vjeru i sve ostalo." Ova logika proizlazi iz uličnih rasprava, a ne iz prave analize. Da je gledao ženu muslimanku koja se vraćala sa bojišta na Uhudu, koja je za sobom vukla devu koja je nosila tri tijela i kada su je pitali: "Šta se zbilo?" Ona je rekla: "Mi muslimani smo pobijedili." "Čija su ta tri tijela?", upitali su je, a ona odgovori: "Moj brat, moj muž i moj sin." "Pa kako onda možeš govoriti da smo pobijedili", a ona veli: "Božiji Poslanik je živ!"

Analize koje iznalaze zapravo su rezultat njihovog naopakog načina življenja. Nema razlike u življenu između Istoka i Zapada. Šehid Muhamed je govorio da kada jedna djevojka u Rusiji izvrši samoubistvo i kada se napiše razlog zbog kojeg je ona izvršila samoubistvo: Nije me ni jedan muškarac još poljubio, pa je moj život izgubio smisao, to njihovo poimanje i življenje proizlazi iz takvog načina poimanja i rezonovanja.

Kur'ani kerim govorci o različitim prirodama ljudi koje je Allah dž.š. različitim stvorio da bi upotpunio taj svijet. Da je Allah dž.š. stvorio sve ljude jednakih snaga i kvaliteta, onda bi to značilo krvavost cijelog svijeta. Kao što ove razlike pospješuju efikasnost življenja, tako i razlika u stvaranju muškarca i žene u njihovim oblicjima upotpunjuje njihov život u porodici. Žena sa stanovišta svojih intelektualnih snaga, sa stanovišta odbijanja zla od sebe ili privlačenja i činjenja dobra, kao i postizanja prava na Ahiretu ima potpuno jednakopravan status kao i muškarac. Ova jednakopravnost ili istovrsnost čovjeka i žene u ovim odlikama proizvela je i jednakopravnost u propisima vjere. Tjelesne razlike, razlike u psihološkoj prirodi, u emotivnim karakterima jednih i drugih uzrokovale su postavljanje različitih propisa za muškarca i ženu s obzirom na karakter njihovih odlika. Tamo gdje imaju zajedničke osobine Allah je dao i jednakane propise, a ondje gdje se razlikuju u osobinama, karakterima, emocijama, Allah dž.š. je dao i različite propise. U dosezanju Božanske zbilje, Božanske stvarnosti nema nikakve razlike u propisima jednih i drugih.

PITANJA U VEZI SA SEMINAROM IMAM ALI

1. pitanje

Objasnite jezičko značenje riječi ahlak?

Odgovor: Aahlak je arapska riječ. To je množina od riječi *hulk*. Hulk ima značenje čovjekove osobine koja je dio njegovog nefsa, koja je njegova duševna osobina, kako loša, tako dobra. S obzirom da smo rekli da je ahlak množina od te riječi, a hulk znači duševna čovjekova osobina, bilo da se radi o pozitivnim ili negativnim čovjekovim osobinama, ahlak označava čovjekove osobine duše.

2. pitanje

Šta terminološki označava pojam ahlak? Koje je njegovo ustaljeno značenje u nauci, šta se u nauci podrazumijeva pod ovim pojmom?

Odgovor: Ova riječ se u bosanskom jeziku najčešće prevodi kao moral. Nauka o moralu je nauka koja nastoji razdvojiti dobre od loših ljudskih osobina, podsticati, usavršavati i unapređivati dobre osobine, a otklanjati loše.

3. pitanje

Da li je ahlak realtivan pojam ili ne?

Odgovor: Detaljno smo govorili o ovom pitanju. Postoje dvije oprečne teorije po ovom pitanju. Jedni misle da je ahlak relativan pojam. Ovo mišljenje zastupaju filozofi koji se ubrajaju u skupinu empirista. Također, veliki broj današnjih zapadnih filozofa zastupa ovu tezu, dok Islam tvrdi da pojam ahlaka nije relativan.

4. pitanje

Šta oni koji tvrde da je moral relativan pod tim misle?

Odgovor: Općemo se osvrnuti na islamsko mišljenje o ovom pitanju. Islam tvrdi da ahlak ima svoje korejne i da izvire iz niza osobina koje su prirođene čovjeku, koje su dio njegove prvo stvorene prirode, dio njegovog fitreta. S obzirom da je fitret, ta čovjekova primordijalna priroda, stalan i da su sve osobine koje izviru iz fitreta stalne, nepromjenjive

i uvijek važeće, dakle, ona osnovna prvostvorena priroda se ne mijenja, onda i ahlak, odnosno moralne vrline čovjekove imaju stalni i apsolutni karakter jer izviru iz te prirode. Ovdje govorimo o moralnim načelima. Moralna načela su ono što se ne mijenja i što izvire iz ljudske prirode, ljudskoga fitreta, a naravno, moguće je da se neke moralne osobine čovjeka, tj. njihovo vanjsko ispoljavanje, mijenja sa vremenom zavisno od okolnosti u kojima čovjek živi. Kao primjer navest ćemo laž. Laž je sa stanovišta morala ružno i nemoralno djelo, ružan i nemoralan čin. Ali, ponekad laž može spasiti život nekog čovjeka, spasiti čitavu zajednicu, ili bi ponekad reći istinu na nekom mjestu značilo potpunu propast za određenu grupu ljudi, i tada se stvari mijenjaju. Ovdje ta moralna osobina iskače iz onih ustaljenih principa, iz okvira o kojima smo na početku govorili. Međutim, oni koji tvrde da su moral i moralna načela relativni, oni svoju tvrdnju temelje na tome da moral čine vrijeme, okolnosti, uslovi, pojedini ljudi ili čitavo jedno društvo. Od njih zavisi da li je nešto moralno ili ne, a s obzirom da je sve navedeno promjenjivo, onda je i sam moral promjenjiv i ne može biti apsolutan, ne može uvijek biti općevažeći. Dakle, po ovom mišljenju, s obzirom da je ono što uzrokuje moral, što uspostavlja moralna načela, promjenjivo, onda je i moral kao posljedica tih uzroka promjenjiv.

5. pitanje

Ako pretpostavimo da moral jeste relativan pojam, nužno ćemo se suočiti sa nekim poteškoćama. Koje su to poteškoće?

Odgovor: Prvi problem je u tome što prihvatanjem ove teze da je moral relativan obezvređujemo sve moralne vrline i ne ostaje nam ništa što bismo mogli nazvati moralom. Ako je moral relativan, onda se postavlja pitanje da li on uopće postoji. Pod takvim okolnostima, bilo koju pojavu da prokomentiramo i kažemo da je dobra, u nama će se javiti sumnja, odnosno javit će se negacija te naše tvrdnje, jer smo rekli da je moral relativan. Javit će se jedno novo mišljenje koje nam kaže: Jeste dobro, ali je to dobro relativno, to je dobro trenutno ili to je dobro pod drugim okolnostima, ali ne sada. Ako prihvatimo tezu da je moral relativan pojam, time ćemo se svrstati na stranu onih koji slijede Nietzschea i njegovu filozofiju, filozofiju koja kaže da je vrlina savršenog čovjeka u nadmoći, a da se ta nadmoć nad ostalim ljudima temelji na sili, na većoj snazi, na sposobnosti uništavanja drugih, slabijih od sebe. Ubijanje ili uništavanje slabijih od sebe time biva najvećom, najuzvišenijom moral-

nom vrlinom. Sve je to proizvod prihvatanja teze da je moral relativan pojam, i onda kada bismo rekli da je ubijanje slabijeg moralna vrlina, niko nam ne bi mogao prigovoriti ako prihvata početnu tezu da je moral relativan. Prihvatanjem ove teze imamo puno pravo i da to tvrdimo. Da zaključimo, prva poteškoća koja se javlja prihvatanjem teze da je moral relativan pojam jeste potiranje svih moralnih vrlina i svih ljudskih vrijednosti. Detaljnije smo o tome govorili ranije, a ima i čitav niz primjedbi i poteškoća o kojima bi se dalo govoriti.

6. pitanje

Objasnite islamski stav o relativnosti ili apsolutnosti morala!

Odgovor: Rekli smo da islam moralna načela smatra apsolutnim, stalnim i nepromjenjivim. Prije svega, smatra ih univerzalnim i općevažećim za sve ljude, za sva vremena i sve prostore. Smatra ih i apsolutniim jer se ne mijenjaju s vremenom. Ne možemo reći da je prije hiljadu godina laž bila loša osobina, a da je sada dobra zato što je čovjek napredovao dovoljno i sada može lagati koliko hoće. Naravno, govorimo o univerzalnosti i sveobuhvatnosti moralnih načela. Naravno, pojedina vanjska ispoljavanja moralnih osobina podložna su stanovitim promjenama zavisno od okolnosti. Islamski stav o moralu, odnosno ahlaku, može se porediti sa fikhom, islamskim pravom. Načela islamskog prava, osnove fikha stalne su i nepromjenjive, ali se pojedini detalji, pojedini konkretni fikhski propisi mogu mijenjati u određenim okolnostima, i to govori o fleksibilnosti islamskog prava. Ista stvar je i sa moralom. Moralna načela stalna su i nepromjenjiva. O toj fleksibilnosti i podložnosti promjenama nekih fikhskih detalja govorili smo opširnije u okviru teme Islam i zahtjevi vremena.

7. pitanje

U čemu je razlika između nauke o moralu i filozofije morala?

Odgovor: Nauka o moralu bavi se, prije svega, podsticanjem na pozitivne moralne osobine, na milosrđe, dobročinstvo, pomaganje nevoljniku itd. Podstiče čovjeka na udaljavanje od negativnih i loših osobina. Jednom riječju, nauka o moralu govorи čovjekу šta je dobro a šta loše, a filozofija morala govorи zašto je nešto dobro, a zašto je nešto loše. Odgovara na pitanja zašto je pravda dobra, zašto je dobročinstvo dobro itd. Zbog toga se najčešće i kaže da je filozofija morala iznad

nauke o moralu. Dakle, bitnija je i važnija od same nauke o moralu. Zato je vrlo bitno odgovoriti na ovo pitanje.

HADISI IMAMA DŽAFERA ES-SADIKA

1. Razum je ono čime ljudi obožavaju Uzvišenog Allaha i putem čega zadobijaju džennetske nagrade.
2. Zasigurno, ahiretska nagrada srazmjerna je razumu uključenom u djelo.
3. Najpametniji od ljudi je onaj sa najboljim ahlakom.
4. Razum je stub čovjekove vjere.
5. Razum je vodič vjerniku.¹
6. Savršenstvo razuma ogleda se u tri stvari:
 - skromnost u ime Allaha;
 - postojanost;
 - šutnja u svemu osim o dobru.
7. Neznanje se očituje u tri stvari:
 - oholost;
 - sklonost ka raspravljanju;
 - neznanje o Allahu.
8. Najbolja strana razuma očituje se u obožavanju, najbolji govor njegov vidi se u znanju, a njegova najbolja maksima manifestira se u sreći.²
9. Intezivno traganje za znanjem razvija intelekt.³
10. Znanje je štit, istinoljubivost je moć, neznanje je poniženje, razumijevanje je slava, blagost je uspjeh, a lijepo ophođenje donosi prijateljstvo. Onaj ko spozna svoje vrijeme neobična događanja ne mogu mu našteti.
11. Želiš li biti poštovan, budi blag. Ako želiš poniženje, onda budi grub.
12. Ko je časnog porijekla, njegovo srce je mehko, a čije porijeklo vodi od grube porodice, džigarica mu je debela.

¹ *El-kafi*, odjeljak o razumu.

² *Biharul-envar*, 1/131724.

³ *Ibid*, 1/159/32.

13. Ko god je ekstreman, upada u neprilike; ko god se boji posljedica svojih djela, usteže se od onoga što ne zna.
14. Ko god napada neku stvar, bez znanja o njoj, odsjeca vlastiti nos.¹
15. Učenjaci su oni kojima se vjeruje, bogobojazni su stabilno utočište, a zaštitnici (*mevla*) su vođe.²
16. Zaista, znanje je katanac, a njegov ključ je pitanje.³
17. Ko god nešto čini neprecizno, poput je šetača koji hita bez cilja – povećanje brzine ne donosi mu ništa osim udaljavanja.
18. Allah ne prihvata nijedno djelo bez znanja, a nema znanja bez djela. Ko god zna, znanje ga vodi djelu, a ko god ne djeluje, ne priskrbljuje znanje – vjera mu postaje sve slabija i slabija.
19. Usluga nije savršena osim kad se nađe sa tri stvari:
 - kada se učini brzo;
 - kada se ne poništi prigovorom;
 - kada se sakrije (od viđenja drugih).
20. Nije svako kadar kada vidi neku stvar, da je i učini; niti je svako ko je u stanju da je učini uspješan u njenom izvršenju; a nije svako ko je uspješan u njenom izvršenju sretan: ako mu je pri tome manjkalo valjanog nijeta i pravednosti.
21. Četiri su stvari kojih je i malo previše:
 - vatra;
 - neprijateljstvo;
 - siromaštvo;
 - bolest.
22. Tri sedmice prijateljevanja jesu prijateljstvo.
23. Ko god ne osjeća stid u mladosti, ne kaje se u starosti i ne boji se Allaha u usamljnosti – u njemu nema nikakva dobra.
24. Ko god poštuje tebe, poštuj i ti njega. Ko god te omalovažava, tada poštuj sebe naspram njega.
25. Zabranjivanje blagosti je nepovjerenje u Allaha.

¹ *El-kafi*, odjeljak o razumu.

² Ibid, odjeljak o kvalitetu i vrlinama znanja kod učenjaka.

³ Ibid, odjeljak o pitanju i raspravi.

26. Doista, članovi tvoje porodice tvoji su zatočenici koji su ti dati na upravljanje, pa budi blag prema njima, a ako to ne učiniš, blagodat će biti skinuta s tebe.
27. Tri su stvari putem kojih Allah neće povećati muslimanu ništa do slavu:
 - kad oprosti onome ko mu šteti;
 - kad daje onome ko ga lišava;
 - kad posjećuje onoga ko je njega napustio.
28. Kada se vjernik razljuti, njegova ljutnja ne bi ga trebala skrenuti s kolosijeka istine, a kada ga snađe radost, to ga ne bi trebalo odvesti u laž.
29. Prijateljstvo ima pet uslova, ko god ih imadne, pridružite mu ga, ko god ih nemandne ne pridružujte mu ga:
 - dobro tvoga prijatelja trebalo bi biti i tvoje dobro;
 - tvoje unutarnje misli trebale bi biti njemu dostupne;
 - nikakav novac ne bi te smio okrenuti protiv njega;
 - uvijek se drži stava da je on dostojan tvoga prijateljstva;
 - ne ostavljam ga u vrijeme nesreće.¹
30. Častan čovjek ne bi trebao zanemariti četiri stvari:
 - ustajanje pred svojim ocem;
 - usluživanje gosta;
 - vođenje brige o svojoj jahalici čak i ako ima stotinu robova;
 - služenje svome učitelju.
31. Vjerski učenjaci su povjerenici Božijih poslanika sve dok ne počnu dolaziti na vrata vladara.²
32. Jedan je Iračanin često navraćao imamu Sadiku, potom ga je napustio, a Imam se počeo raspitivati o njemu. Da bi ga odbio od Imama, neko je kazao: "On je *nabati*", da bi na to Imam, mir neka je na nj', rekao: "Porijeklo čovjeka je u njegovu razumu,

¹ Šiblandži: *Nurul-ebsar*, 141.

² Ša'rani: *Levakihul-envar*, 1/28.

njegovo nasljedstvo je u njegovoј vjeri, njegova blagost je u njegovoј pobožnosti, a inače, ljudi su jednaki po Ademu.”¹

33. Deset je časnih djela. Ako želiš da se nađu pri tebi, onda neka budu s tobom. Djela su s čovjekom, ali ne i sa njegovom djecom, ona su s djecom, ali ne i sa njihovim ocem, ona su sa slugom, ali ne i sa njegovim gospodarem – koja su to djela? On, mir neka je na nj', rekao je:
 - istinoljubivost ljudi;
 - istinoljubivost jezika;
 - imanje povjerenja u druge;
 - pažnja prema rođacima s majčine strane;
 - ugošćavanje gosta;
 - davanje hrane prosjaku;
 - nagrađivanje za učinjene usluge;
 - izbjegavanje korenja komšije;
 - izbjegavanje uhođenja prijatelja;
 - imati za načelo skromnost.²
34. Neki od znakova valjanosti čovjekove vjere su da on neće za ljudski hatar učiniti nešto nauštrb Allah-a i da neće koriti ljudе.
35. Zasigurno, Uzvišeni Allah svojom providnošću stavio je zadovoljstvo u sigurnosti i postojanosti, a brigu i tugu u sumnji i srdžbi.³
36. Glava pobožnosti je strpljivost kao i zadovoljstvo onim što Allah želi ili ne želi za svoga roba, pa ako je rob Božiji zadovoljan onim što Allah želi ili ne želi, naći će dobro u onome što on želi ili ne želi.
37. Zaista, najučeniji čovjek kod Allah-a je onaj koji je najzadovoljniji smrću.⁴
38. Ne ogovarajte, bit ćete ogovarani, i nemojte presuđivati da vam ne bi bilo presuđivano.

¹ Sibt ibnul-Dževzi: *Tezkiretul-havas*, 343.

² *El-Kafi*, odjeljak o vrlinama.

³ Ibid, odjeljak o vrlinama.

⁴ Ibid, odjeljak o zadovoljstvu smrću.

39. Čuvajte se zbijanja šala jer to poništava čovjekovo dostoјanstvo i diginitet.
40. Nemojte raspravljati jer će vam otići ponos, nemojte se šaliti jer će ljudi smjeti kazati ružne stvari o vama.¹
41. Budite svjesni da raspravljanje donosi samo ružne stvari i ukaže na slabosti.²
42. Ko god se ne stidi u potrazi za halal nafakom, njegova opskrba bit će lahka, njegova porodica imat će udoban i konforan život.³
43. Zapravo, divim se onome ko je skroman u Ovom životu, pa mu je svejedno da li mu se Dunjaluk primicao ili bježao od nj; niti mu trošenje nanosi štetu niti mu škodi neimaština.⁴
44. Zatočenik je onaj kojega je zarobio Onaj svijet na štetu Onoga svijeta.⁵
45. Ne okupirajte svoja srca onim sto vam je izmaklo, okupirajte ih onim što još nije došlo!⁶
46. Traži opskrbu čuvajući svoj imetak zekatom; onaj ko je skroman neće biti razočaran; organizacija je pola životne opskrbe; ljubav jednih prema drugima je pola mudrosti; mala porodica jedan je od načina obezbjeđenja lagodnog življenja; ko god ražalosti svoje roditelje neposlужan im je; naklonost nije ni prema kome osim prema rodbini i onome ko ima vjeru; uzvišeni Allah šalje opskrbu u skladu sa nevoljama i izdržavanjem u skladu sa odredbama; ko god bude cijenio svoju nafaku, Allah će mu je i dalje darivati, a ko je bude rasipao, Allah će ga lišiti.⁷
47. Najbogatiji je onaj čovjek koji nije rob pohlepe.⁸
48. Ništa nije bolje od šutnje; nijedan neprijatelj nije štetniji od neznanja; i nema veće opasnosti od bolesti lagahne.⁹
49. Tri su stvari s kojima vam (niko) neće naudititi:

¹ Ibid, odjeljak o šalamu i ismijavanju.

² Ibid, odjeljak o raspravljanju i neprijateljstvu.

³ *Medžalisus-šejh Et-tusi*, medžlis / 42.

⁴ *Medžalisus-saduk*, medžlis / 32.

⁵ *Iršaduš-šejh El-mufid*.

⁶ *El-Kafi*, o ljubavi prema Ovom svijetu.

⁷ *Huljetul-evlija*, 3/194.

⁸ *El-Kafi*, odjeljak o ljubavi prema Ovom svijetu.

⁹ *Huljetul-evlija*, 3/169.

- molitve i namazi za vrijeme nevolja;
 - traženje Allahovog oprosta u trenutku činjenja grijeha;
 - zahvalnost za vrijeme blagostanja.¹
50. Vjernik je voljen, i nema dobra u onome ko se ne druži i sa kime se ne druži.²
51. Upitan je Imam: “Šta je to dobro vladanje?” On, mir neka je na njega, kazao je: “Učinite sebe blagim i pitomim, neka su vaše riječi lijepi, i primajte vašeg brata veselo!”
52. Onaj čiji je jezik istinit njegovo djelo napreduje, a kod onoga koji ima dobar nijet oskrba se povećava, i onaj koji je milostiv prema svojim ukućanima njegov život se produžuje.³
53. Skromnost je dio imana.
54. Onaj čije je lice blago njegovo znanje je valjano.
55. Ko nema umjerenosti, nema ni vjere.⁴
56. Tri su stvari vrijedne poštovanja Ovoga i Onoga svijeta: oprostiti onome ko je tebi učinio nepravdu, posjetiti onoga ko je tebe napustio i biti strpljiv onda kada imaš posla sa neznašalicama.⁵
57. Ako se bilo kojem članu porodice podari blagost i pitomost, sigurno će Allah svima njima povećati opskrbu; krepost u stjecanju nafake bolja je od povećane plaće; ništa ne može umanjiti snagu blagome; ništa ne ostaje sa rasipništвом; doista je Uzvišeni Allah blag i On voli blagost.
58. Pa ko god je blag i umjeren u traženju neke stvari, on će dobiti sve što traži od ljudi.⁶
59. Ko god je zadovoljan onim što mu je Allah dao, on spada među najbogatije ljude.
60. Čovjek se požalio imamu Sadiku da je krenuo u potragu za nafakom i da ju je priskrbio, ali da nije zadovoljan njom jer je njegova duša tražila više od toga, da bi mi potom kazao: “Poduci

¹ *El-Kafi*, odjeljak o zahvalnosti.

² Ibid, odjeljak o dobrom vladanju.

³ Ibid, odjeljak o istinosti I povjerenju.

⁴ Ibid, odjeljak o umjerenosti.

⁵ *El-Kafi*, odjeljak o oprostu.

⁶ Ibid, odjeljak o blagosti.

me kako da dođem do toga!”, našto mu je Imam, mir neka je na njega, rekao: “Ako te ono što ti je dovoljno učini bogatim, tada će te najmanja stvar Ovoga svijeta učiniti bogatim, a ako te ono što ti je dovoljno ne učini bogatim, tada te sve stvari Ovoga svijeta neće učiniti bogatim.”¹

61. Pravda je slađa nego voda na koju je naišao žedni.
62. Kako je obuhvatna pravda, pa čak i ako je ima vrlo malo.
63. Ko god nastupa prema ljudima pravedno, on se prihvata kao sudsija za druge.²
64. Čovjekovo poštovanje je u noćnoj molitvi, a njegovo dostoјanstvo je u nezavisnosti od ljudi.
65. U traženju potrepština od ljudi budite dostojanstveni, a izbjegavati ono što je kod svijeta vodi ponosu i časti u vjeri.
66. Posjećivanje rodbine popravlja ahlak, uvećava nafaku i odlaže smrt.³
67. Čovjeku je strpljivost dovoljan pomagač.
68. Ako nisi strpljiv, tada se pravi da si strpljiv!
69. Ko god se uzdrži davanja drugima, uzdržao je samo jednu ruku, a spriječio je mnoštvo ruku prema sebi.⁴
70. Dovoljno je čovjeku da se osloni na svog brata kada ovaj zatraži nešto od njega.⁵
71. Sadaka koju Allah voli je pomiriti ljude nakon što su se oni posvađali i približiti ih nakon što su napustili jedan drugog.⁶
72. Ko god komunicira sa ljudima a ne čini im nista loše, govori im a ne laže, obećava im i ne krši obećanja, njegovo ogovaranje je zabranjeno, njegova ljudskost je savršena, njegova pravda se objelodanjuje. Bratstvo sa njim je nužno.⁷
73. Ko god traži vođstvo, uskratite mu ga.⁸

¹ Ibid, odjeljak o zadovoljstvu.

² Ibid, odjeljak o nezavisnosti od ljudi.

³ Ibid, odjeljak o obilaženju rodbine.

⁴ Ibid, odjeljak o uslugama.

⁵ El-Kafi, odjeljak o ispunjavanju vjernikovih potreba.

⁶ Ibid, odjeljak o pomirenju među ljudima.

⁷ Ibid, odjeljak o vjernicima i njihovim karakteristikama.

⁸ Ibid, odjeljak o traženju vođstva.

74. Ko god sije neprijateljstvo, požnjet će ono što je posijao.¹
75. Ljutnja je ključ svakom zlu.
76. Ljutnja uništava mudrog čovjeka.
77. Ko god ne kontrolira svoju ljutnju, ne kontrolira ni svoj intelekt.²
78. Sigurno, zavidnost uništava vjerovanje kao što vatra uništava drvo.
79. Propast vjere je u zavidnosti, samoljublju i samoveličanju.³
80. Niko neće biti ohol, a da to nije zbog kompleksa niže vrijednosti u njemu.⁴
81. Kako li je loš onaj vjernik koji posjeduje želju koja ga ponižava.⁵
82. Glupost je u ljudskoj prirodi: biti ponosit prema onima ispod sebe, a ponizan prema onima iznad sebe.⁶
83. Zasigurno, ono zbog čega će Allah pomoći vjernika je zaborav prema lažovima i oprost.⁷
84. Pripazi se od brzog izlaganja jer to se ne zaboravlja.
85. Najbolji od ljudi je onaj kod koga se nađu četiri osobine zajedno: Ako čini dobro, zadovoljan je; učini li nešto loše, traži oprost; snađe li ga nevoja, strpljiv je; učini li mu se nažao, opraća.
86. Ebu Hanifa je kazao imamu Džaferu: "O Ebu Abdillah, koliko samo smireno izgledaš u toku namaza!" A imam mu na to kaza: "Teško tebi, o Numane, ne znaš li ti da je namaz žrtva bogobojaznih, da je hadždž džihad slabih, da svaka stvar ima svoj zekat i da je zekat na tijelo post. Najbolja stvar je čekati olakšicu od Allaha. Pozivač u vjeru je poput luka bez konopca. Zato zapamti ove riječi, o Numane!"
87. Kunem se Allahom da su sljedeće tri stvari sigurno istine:

¹ Ibid, odjeljak o svađama i neprijateljstvu.

² Ibid, odjeljak o ljutnji.

³ Ibid, odjeljak o zavidnosti.

⁴ Ibid, odjeljak o oholosti.

⁵ Ibid, odjeljak o pohlepi.

⁶ Ibid, odjeljak o gluposti.

⁷ Ibid, odjeljak o lagaju.

- sadaka ili zekat ne umanjuju imetak;
 - nikome neće biti učinjeno nešto nažao, a on bude kadar uz-vratiti na to, ali to ne učini, a da mu Allah to ne nadomjesti slavom i poštovanjem;
 - nijedan Božiji rob neće otvoriti vrata prošnji, a da mu Allah ne otvori vrata siromaštva.
88. Nečije čojstvo očituje se u dobrom odnosu prema svojoj djeci i svojoj rodbini.¹
89. Sedam osoba kvari dobra djela:
- blag čovjek koji posjeduje mnoštvo znanja, ali se ne zna za njega niti se on bilo gdje spominje;
 - mudar čovjek čijim imetkom upravlja prevarant;
 - onaj od čije se izdaje i obmane nije sigurno;
 - surovi upravljač koji nema milosti prema drugima;
 - majka koja ne čuva tajne od svoje djece pa ih ova šire;
 - čovjek koji brzo kori svoga brata muslimana;
 - onaj koji raspravlja sa braćom muslimanima s ciljem da izaziva svađu.²
90. Niti oholi teži nagradi, a ni obmanjivač istini, niti surova osoba poštovanju, niti bijednik teži očuvanju rodbinskih veza, niti onaj ko prezire ljude ima iskrenu ljubav prema njima, niti onaj ko ima malo znanja iz prava može suditi ljudima, niti ogovoravač može voditi ka sigurnosti, niti zavidnik može olakšati duševnu bol, niti onaj koji kažnjava ljude za sitnice vodi ka ispravnosti, niti onaj ko ima malo iskustva i samopouzdanja može nositi vođstvo.³
91. Onaj čija je zaštita odlučnost, čiji su prijatelji na istini – njegov ponos je velik i njegovo čojstvo je savršeno.
92. Dobrodušni neznalica bolji je od bijednog i siromašnog pustinjaka.
93. Ko god traži više od svog prava, zaslužuje lišavanje.

¹ *Keşful-Džumma*.

² Es-Saduk: *El-Hisal*, odjeljak o sedam stvari.

³ Ibid, odjeljak o deseterome.

94. Najgori od ljudi po pitanju praštanja je najmoćniji od njih a koji kažnjava, i najslabiji u intelektu je onaj koji čini nasilje onima ispod sebe i ne opršta onima koji mu iznose svoja pravdanja.
95. Ne budi prvi savjetnik i pripazi se nezrelih ideja.
96. Iskazivanje mahana drugih vodi neslozi.
97. Kriticizam je neprijateljstvo.
98. Dobrota je mudrost.
99. Prostota je nepažnja o sebi.
100. Ko god zanemari tri stvari, na šteti je:
- ko zatraži uslugu od blage osobe;
 - ko (iz interesa) uspostavi prijateljstvo sa učenjakom;
 - ko se približi vladaru.
101. Tri stvari uzrokuju bliskost:
- vjera;
 - skromnost;
 - dobrostivost.
102. Ko god se osloboди šejtana, zadobija ponos; ko god se osloboodi oholosti, zadobija dostojanstvo, i ko god se osloboodi siromaštva, zadobija poštovanje.
103. Tri stvari uzrokuju mržnju:
- licemjerstvo;
 - samoljublje;
 - nasilništvo.
104. Ko god nema neku od sljedećih triju karakteristika, ne smatra se poštovanim:
- ko ne posjeduje razum kojim bi planirao dobročinstva;
 - ko nije bogat da bi pomogao sebi;
 - ko nema nema rodbine da ga podrži.
105. Tri stvari ponižavaju čovjeka:
- zavidnost;
 - klevetništvo;
 - bezobzirnost.

106. Tri stvari su nepoznate osim u tri situacije:
 - čovjek dobričina ne očituje se osim u ljutnji;
 - hrabar čovjek ne vidi se osim u ratu;
 - brat musliman ne raspoznaće se osim u nuždi.
107. Kod koga se god nađu tri karakteristike, on je licemjer pa čak i ako posti: kada govori, laže; kada obeća, krši obećanje; kada mu se nešto povjeri, on to pronevjeri.
108. Hrabar čovjek ne vidi se osim u ratu, brat musliman se ne raspoznaće osim u nuždi.
109. Pripazite se trojice ljudi: izdajnika, nasilnika i klevetnika. Onaj ko izda svog prijatelja radi tebe izdat će i tebe, ko čini nasilje svom prijatelju radi tebe, počinit će ga i tebi i ko kleveće svog prijatelja radi tebe, oklevetat će i tebe.
110. Nije povjerljiv čovjek onaj kome se povjere tri stvari i on ih ne usčuva sve tri, a to su: imetak, žena i djeca. Ako on očuva dvoje od toga, a izgubi treće, tada on nije povjerljiv.
111. Ne traži savjet od glupog čovjeka, ne traži pomoć od lažova, ne izražavaj svoju naklonost dosadnom čovjeku jer ti lažov prikučuje daleke stvari, a udaljava bliske; glup čovjek čini sve što može od sebe, ali ne stiže do onoga što želi; i kada god iskažeš bliskost glupom čovjeku, on te izda, a kada god mu pošalješ poklone, on te napusti.
112. Četiri stvari nikada se ne mogu zasiliti druge četiri stvari: zemlja kiše, oči gledanja, žensko muška i učenjak znanja.
113. Četiri stvari stare čovjeka prije vremena: jedenje nezdravog mesa; sjedenje na mokrom; uzlaženje uz stepenice; imanje odnosa sa starom ženom.
114. Tri su vrste žena: jedna je za tebe, jedna je za tebe i protiv tebe, a jedna je protiv tebe i za tebe. Što se tiče one koja je za tebe, to je djevica; ona koja je za tebe i protiv tebe je rascvjetana žena; a ona koja je protiv tebe i za tebe, to je ona koja ima dijete s drugim.
115. Ko ima tri karakteristike, ima odlike vođe: onaj ko suzbija svoju srdžbu, ko opravičava pogreške prema sebi, i ko povezuje i čuva ljude i dobra.

116. Govorništvo je u tri stvari: odgovoriti smisleno; isključiti dvosmislenost; dokazati više stvari kroz nekoliko primjera.
117. Muka je u tri stvari: gubljenju i promjeni brata muslimana, okretanju leđa jednih drugima, i špijuniranju u vezi s onim što te se ne tiče.
118. Tri stvari sprečavaju čovjeka od zadobijanja visokog položaja: slabost odlučnosti, stidljivost i slabost ideja.
119. Odlučnost je u tri stvari: iskorištavanje vladara, poslušnost roditelju i privrženost upravitelju.
120. Ljepota je u tri stvari: nagodnoj ženi, poslušnoj djeci i iskrenom prijatelju.
121. Kome god se daju tri stvari, zadobio je veliko bogastvo: zadowoljstvo onim što mu je dato; neprimjećivanje onoga što je u posjedstvu drugih ljudi; napuštanje radoznalosti.
122. Čovjeku se neće oprostiti tri stvari: konsultacija sa lošim savjetnikom, želja da se udovolji zavidniku i pokazivanje sklonosti ka muškarcu.
123. Ko god ne želi tri stvari, bit će pogoden trima stvarima: ko ne želi sigurnost, bit će pogoden napuštanjem; ko nije spremna na sadaku, snaći će ga kajanje; ko god ne želi imati puno braće (prijatelja), stići će ga usamljenost.
124. Čovjek bi trebao odbaciti od sebe tri stvari: prijateljevanje sa zlim, nepotreban razgovor sa ženama i sjedenje sa ljudima koji unose novotarije u vjeru.

GRIJESI

Imam Ali ibn Husejn, Zejnul-Abidin a.s., kaže da su:

Grijesi koji uzrokuju gubitak Allahove naklonosti:

- biti nepravedan prema ljudima;
- prestati biti obazriv i pažljiv prema drugima;
- ignorirati, nipođavati i ne zahvaljivati se na Allahovim darovima.

Grijesi za koje se mora duboko i iskreno zažaliti:

- ubiti nevinu osobu;
- odvojiti se od članova rodbine u tolikoj mjeri da se oni potpuno zaborave;
- propuštati klanjanje namaza u njihovom propisanom vremenu;
- ne ostaviti oporuču;
- ne vratiti stvari uzete na nepravedan način;
- propustiti platiti zekat sve dok se ne bude spriječeno smrću i jezik postane nepokretan.

Grijesi koji uzrokuju Allahovu kaznu:

- uvijek se suprotstavljati učenima (alimima) i bez valjanog razloga;
- narušavati i prisvajati prava drugih; ismijavati i vrijedati druge;

Grijesi koji smanjuju sredstva za život i prihode:

- pokazivati drugima svoju neimaštinu;
- spavati u vrijeme zalaska sunca i za vrijeme jutarnjeg namaza;
- ignorirati Allahove darove i žaliti se protiv Allaha.

Grijesi koji donose poniženje:

- piti alkohol;
- kockanje;
- pričati besmislice i gluposti s namjerom da se izazove smijeh;
- otkrivati tuđe mahane;
- družiti se s lošim ljudima.

Grijesi koji donose nesreće:

- ne obraćati pažnju na one koji zovu u pomoć;
- ne pomagati onima pod opresijom;
- pokazati ravnodušnost prema suprotstavljanju zlu i podsticanju na činjenje dobra.

Grijesi koji čine da se bude savladan neprijateljem:

- svađanje, prepirkica, optuživanje u javnosti;
- javno činjenje grijeha;
- smatrati dozvoljenim ono što je zabranjeno;
- suprotstavljati se učenim i pobožnim;
- sarađivati s onim i pomagati one koji čine zlo i grijeha

Grijesi koji uništavaju kulturu jednog naroda:

- upražnjavati magiju;
- vjerovati u astrologiju;
- biti neposlušan roditeljima.

Grijesi koji kvare dovu (čine da se ne dobije ono što se traži):

- zle i pokvareni misli;
- iskvarenost duše (karaktera);
- podmuklost ka braći u vjeri;
- nemati vjeru u ispunjenje dove;
- ne klanjati namaze u njihovo propisano vrijeme;
- ne tražiti Allahovo zadovoljstvo činjenjem dobrih dijela i davanjem sadake (hrana, odjeća, obuća, novac itd. onima u potrebi);
- pričati besmislice i koristiti nepristojne riječi.

Hadis: Jesi li našao kamilu?

Jedan od Poslanikovih ashaba (drugova) stajao je medu grupom žena razgovarajući s njima. Upravo tada pokraj njih je prošao Poslanik Muhammed s.a.v.a. Ugledao je prijatelja i ukorio ga što je razgovarao sa ženama na ulici.

On se pravdao rekavši da je bio izgubio kamilu i da je pitao žene da li su je vidjele.

Poslije toga, nekoliko puta je sreo Poslanika koji bi ga uvijek priupitao da li je našao kamilu koja mu je utekla. Ovaj bi samo klimnuo glavom tamo amo i brzo nastojao da se udalji. Čak je bio prestao da klanja u džamiji samo da bi izbjegao Poslanika i njegovo ispitivanje o kamili.

Jednog dana je bio došao u džamiju i počeo klanjati u jednom čošku, želeći da ode prije nego ga Poslanik s.a.v.a. ugleda. Ali Poslanik s.a.v.a. ga je vido, došao do njega i sjeo u njegovoј blizini. Ovaj je pokušao klanjati sporo, nadajući se da će Poslanik s.a.v.a. ustati i otići, ali se to nije desilo. Kada je završio sa namazom, Poslanik mu je nazvao selam. Prije nego ga je Poslanik i mogao išta upitati, on prizna da nije izgubio kamilu i da mu je to samo poslužilo kao izgovor da se opravda pred njim. Hazreti Muhammed, sallallahu 'alejhi ve alahi, mu je rekao da mu je Allah taj grijeh oprostio jer je učinio tevbu (pokajao se) i iskreno zažalio za svoj postupak.

Pouka: Kada učinimo grijeh, moramo se iskreno pokajati, osjetiti griju savjesti i onda zatražiti oprost, obećavajući da nećemo nikad isto ponoviti.

SADRŽAJ

DANI AŠURE-----	5
Tekst pisma -----	29
Odgovor Ibn-Sine -----	29
Namaz je najbolji pokret, a post najbolji smiraj -----	31
Napici -----	32
Životna etika -----	32
Uvjerenost u Pravi put-----	34
Uznemirenost je početak ibadetskog puta -----	34
Ovaj put je i veoma lahak i veoma težak -----	35
On je Bog, Upućivač -----	36
Isti kraj-----	37
Nužnost postojanja Melekuta i Džeberuta-----	37
Tako mi Boga, onaj koji se zabavi Dunjalukom ahmak je-----	38
Gdje je on, a gdje onaj što sebe približi Allahu? -----	41
Svijet čija je teškoća u odjeći malaksalosti-----	44
TRAŽENJE ZNANJA JE IBADET-----	74
VRSTE ZNANJA -----	76
ZNANJE JE VODIČ -----	80
ZNANJE UPUĆUJE -----	81
ZNANJE JE VODIČ U TEŠKOĆAMA-----	82
DJELA SU POSLJEDICA ČOVJEKOVOG MORALA -----	85
IMAM MEHDI A.S. U STAZI RJEĆITOSTI-----	88
PRINCIPI IRFANSKOG SVJETONAZORA -----	96
Pojam svjetonazora -----	96
Različitost svjetonazora -----	96

Irfan -----	97
Šta je jedinstvo bitka (vahdetul-vudžud)? -----	98
Oprečnost jedinstva bitka sa ujedinjenjem i miješanjem -----	98
Središnja uloga vahdetul-vudžuda u irfanskom svjetonazoru --	99
Prvo objašnjenje vahdetul-vudžuda -----	99
Drugo tumačenje vahdetul-vudžuda-----	100
Treće objašnjenje vahdetul-vudžuda -----	101
Umješnost Mulla Sadre Širazija r. a. u tumačenju vahdetul-vudžuda-----	101
Vahdete tedžella (teofanijsko jedinstvo)-----	104
Šta kažu arifi?-----	105
Arifi i uzrok i posljedica -----	105
Priznanje jedne istine -----	107
Ljubav i razum-----	107
SEMINAR IMAM ALI -----	129
ISLAM I ZAHTJEVI VREMENA -----	130
DRUGA STRANA MEDALJE -----	139
Vjernici -----	143
SLABLJENJE VJERE-----	165
ODNOS ISLAMA I ZAHTJEVA VREMENA -----	169
NUŽNOST USPOSTAVLJANJA I SLIJEĐENJA LIJEPOG AHLAKA -----	173
ZNANJE -----	189
UPOZNAVANJE VJERE -----	193
KVALITET POSTIZANJA VJERE U VREMENU-----	199
PITANJA U VEZI SA SEMINAROM IMAM ALI -----	210
Šta terminološki označava pojam ahlak? -----	210
Da li je ahlak realtivan pojam ili ne? -----	210

Šta oni koji tvrde da je moral relativan pod tim misle? -----	210
HADISI IMAMA DŽAFERA ES-SADIKA -----	214

Dosadašnje objavljene knjige u izdanju *Mulla Sadre*:

- 1- Karakteristike islama,
- 2- Islamska filozofija,
- 3- Sekularizam ili vjera?
- 4- Uvod u fikh,
- 5- Pouka o odgoju,
- 6- Bit Islam-a,
- 7- Samospoznaja i duhovno uzdizanje,
- 8- Osnove logike,
- 9- Mudrosti islamske medicine,
- 10- Rasprava o poslanstvu,
- 11- Temeljne postavke u akaidu,
- 12- Savršeni ahlak,
- 13- Nehdžul belaga, proživljenje 1,
- 14- Osnove tefsira,
- 15- Ciklus predavanja o kur'anskoj uputi

Islamsko irfanske teme

Akbar Eydi

Izdavač:

Fondacija Mulla Sadra, www.mullasadra.com

e-mail: mullasadra@mullasadra.com

Za izdavača:

mr. Mohammad Reza Peysepar

Lektor:

hfz. Ensar Karaman

Dizajn i DTP

Lukman Avdić

Štampa:

Sabah print – Ilidža

CIP- katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo
28 : 001.101

EYDI, Akbar

Islamsko irfanske teme / Akbar Eydi; (preveli s perzijskog:
Amar Imamović, Ertan Basarik, Ibrahim Avdić) . –
Sarajevo: Fondacija Mulla Sadra u BiH, 2004.-
228 str. ; 21 cm

Bibliografske i druge bilješke uz tekst

ISBN 9958-657-03-1

COBISS.BH – ID 13703174

Rješenjem Ministarstva obrazovanja i nauke F BiH br. 03-15-2748/04 od 21.10.2004. g., na osnovu čl. 18. stav 2. tačka 10. Zakona o porezu na promet proizvoda i usluga Služb. nov. Fed. B I H br. 49/02,37/03 i 14/04, u skladu s čl.4. ovaj proizvod je oslobođen poreza na promet.